

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Honvédségünk a rendszerváltástól napjainkig (2.) 3

Farkas Ádám főhadnagy:

Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges
szabályozásfejlesztési irányairól 20

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Xie Shiyuan őrnagy:

Kihívások és kilátások – kínai szemmel. 33

Nagy Imre őrmester:

Az afrikai fegyveres konfliktusok arculatának átalakulása napjainkban 45

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Grécs György ezredes:

Egy katonai repülőtér vegyes hasznosításának kérdései 53

Horváth Csongor alezredes:

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje. 71

Országné Faragó Éva alezredes:

A fizikaalkalmasság-vizsgálatok szabályzóinak
áttekintése a változások tükrében. 79

LOGISZTIKA

Szabados János József alezredes:

A Logisztikai Információs Rendszer szükségessége
és fejlesztési lehetőségei a Magyar Honvédségben 89

<i>Megyeri Lajos alezredes:</i> Az ország egységes távközlő hálózatának (OTH) igénybevétele katasztrófavédelemre.	103
---	-----

HADTÖRTÉNELEM

<i>Balla Tibor alezredes:</i> A magyar csapatok szerepe az 1918. júniusi piavei offenzíva során	113
<i>Mihók Sándor t. alezredes:</i> A hadikölcsön magyarországon az első világháború idején.	127
<i>M. Szabó Miklós ny. altábornagy:</i> A „Prágai tavasz” és a katonai megszállás magyar diplomáciai iratok tükreben (1968. május–október) (2.)	140

SZEMLE

<i>Gál Csaba ny. mk. ezredes:</i> Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle.	158
<i>Boda József nb. vezérőrnagy:</i> Nagy ívű áttekintés a külhoni nemzetbiztonsági szolgálatokról	165
<i>Kenyeres Dénes ny. alezredes:</i> A Mi-24 harci helikopterek története Magyar Néphadsereg/Honvédség hadrendjében	168
ABSTRACT	172
Szerzőink fgyelmébe	176

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD),
az MH egykori parancsnoka, vezérkari főnöke

Dr. Farkas Ádám főhadnagy,
az NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet Honvédelmi
Jogi és Igazgatási Tanszékének tanársegédje, a Magyar
Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökségi tagja

Xie Shiyuan őrnagy,
az NKE Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési
Szak hallgatója

Nagy Imre őrmester,
az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

Grécs György ezredes,
az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis törzsfőnöke

Horváth Csongor alezredes,
a KNBSZ Felderítő Csoportfőnökség osztályvezetője,
az NKE Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési
Szak hallgatója

Országné Faragó Éva alezredes, kiemelt főtiszt
(MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi
Igazgatóság Repülőorvosi-, Alkalmasságvizsgáló és
Gyógyító Intézet Magassági Élettani Osztály)

Szabados János József alezredes,
a KNBSZ Felderítő Csoportfőnökség osztályvezetője,
az NKE Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési
Szak hallgatója

Megyeri Lajos alezredes,
az MH ÖHP Logisztikai Műveleti Főnökség kiemelt
főtisztja, az NKE Katonai Felsővezető Szakirányú
Továbbképzési Szak hallgatója

Dr. Balla Tibor alezredes (DSc), hadtörténész,
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum osztályvezetője

Dr. Mihók Sándor t. alezredes

Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy,
az MTA rendes tagja, hadtörténész

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Boda József nb. vezérőrnagy (PhD),
az NKE Rendészettudományi Kar dékánja

Kenyeres Dénes ny. alezredes, szakíró

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

HONVÉDSÉGÜNK A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG (2.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1848-as forradalom és szabadságharc idején alakult meg a magyar véderő, melynek ez évben ünnepeljük 170. születésnapját. A tanulmány szerzője – a Magyar Honvédség egykori parancsnoka, vezérkari főnöke – a honvédség történetének utolsó három évtizedét vizsgálja kétrészes tanulmányában. Az első részben részletesen bemutatta a társadalmi környezet haderőre gyakorolt hatását, a honvédelmi vezetés irányítási rendszerének átalakulását, az új biztonságpolitikai kihívásokra adott válaszokat, az euroatlanti integráció állomásait és a szövetségi követelményekhez való alkalmazkodás folyamatát. Írása második részében a haderő-átalakítások eredményeit, a nemzetközi környezet átalakulásából következő dilemmákat és katonai feladatokat, valamint a „Zrínyi 2026” haderőfejlesztési programot veszi górcső alá.

KULCSSZAVAK: nemzetközi missziók, gyakorlatok, szervezeti változások, új biztonsági fenyegetések, technikai fejlesztések

AZ ÁTALAKULÁS EREDMÉNYEI A KÖTELEZETTSÉGEK ÉS ELVÁRÁSOK TÜKRÉBEN

2004-ben Magyarország az Európai Unió tagja lett. A maastrichti makrogazdasági követelmények teljesítése érdekében 42 milliárd forintot elvontak a Honvédelmi Minisztérium költségvetéséből. A hadsereg költségvetési támogatása a GDP 1,5%-a volt. Így a lecserélésre tervezett orosz gyártmányú technikai eszközök továbbra is rendszerben maradtak. Egyértelművé vált, hogy a terveket át kell ütemezni, megvalósításukat újra a távoli jövőbe kell halasztani.

A magyar biztonságpolitikai gondolkodás – amelyre jelentős hatást gyakorolt az új típusú terrorizmus megjelenése a világon – változáson ment keresztül. Ugyanakkor Magyarország biztonsága a nemzetközi szervezetekbe való mélyebb betagozódás miatt összességében véve növekedett.

Az Országgyűlés 112/2004. (XI. 3.) számú határozata felhívta a kormányt, hogy szüntesse meg a hadkötelesek behívását, és a legénységi állományú létszámkeretet kizárólag szerződéses, illetve önkéntes tartalékos katonákkal töltsse fel. Év végén – a 2002 óta zajló védelmi felülvizsgálat lezárásaként – elfogadták a 2004. évi CV. törvényt a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. Az országgyűlési határozat intézkedett a sorkatonai szolgálat szüneteltetéséről. Ettől kezdve a honvédség állományát békében kizárólag hivatásos és szerződéses katonák, köztisztviselők és közalkalmazottak alkották.

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény úgy határozta meg, hogy „a honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő és centrálisan vezetett fegyveres állami szervezet, békében az önkéntességen, megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapotban az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló haderő”.

Az önkéntes haderőre való áttéréssel az MH feladatai közül kikerült az őrzés-védelem. Az önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR) fejlesztésével a kormány a hadsereg tartalékos erejét igyekezett erősíteni. A fejlesztés első szakaszában a laktanyák őrzésvédelmi feladatait ellátó önkéntes védelmi tartalékosokat (ÖVT) vették fel, akik egy HM-tulajdonú gazdasági társaság, a HM Elektronikai Igazgatóság Zrt. alkalmazottaként látnak el területvédelmi feladatokat. Békében a honvédelmi objektumok őrzésvédelme a megbízatásuk, de katasztrófavédelmi teendők is hárulnak rájuk. Az ÖTR feladatrendszere a későbbiekben tovább bővült.

1. táblázat *A sorkatonai szolgálat idejének változásai a törvények tükrében*¹

Törvény	Hadköteles szolgálati idő korhatára (év)	Sorszolgálati idő (hónap)
1976. évi I. törvény	18–55	24
1980. évi V. törvény	18–50	18
1989. évi XXII. törvény	18–50	12
1993. évi CX. törvény	17–50	12
1997. évi LXXV. törvény	17–50	9
2001. évi XLIV. törvény	17–50	6
2004. évi CV. törvény	18–40	felfüggesztve

Az önkéntesség új helyzetet teremtett a katonai szolgálathoz való viszonyban. Míg a hivatásos katona életpályaként éli meg szolgálatát és szorosan kötődik a hivatásához, a haderőhöz, addig a szerződéses katona szolgálatát foglalkozásnak, jövedelemszerző tevékenységnek tekinti. Szerződése őt a helyőrséghez, a katonai szervezethez köti.²

2004-ben történt egy, hazánk biztonságát befolyásoló nagy horderejű esemény: március 29-i hatállyal szomszédjaink közül Szlovénia, Szlovákia és Románia csatlakozott a NATO-hoz. Ezzel megszűnt hazánk szigetjellege. Közben Horvátország integrációs törekvései is felgyorsultak.

Az ENSZ Alapokmány VII. cikkelyére építve, a NATO SFOR műveletének felváltásaként az Európai Unió 2004-ben indította el bosznia-hercegovinai katonai műveletét (EUFOR, ALTHEA), amelynek célja a daytoni és párizsi békemegállapodások végrehajtásának támogatása, az ehhez szükséges stabil és biztonságos környezet fenntartása volt. A Magyar Honvédség EUFOR Kontingense (146 fő) az EU irányítása alatt végrehajtott balkáni katonai békefenntartó (ALTHEA) művelethez történő magyar hozzájárulásról szóló 128/2004. (XI. 23.) számú országgyűlési határozatban foglaltak alapján hajtotta végre feladatait. Magyarország vállalta azt is, hogy egy gyorsreagálású századdal, támogatócsoporttal, víztisztító szakasszal és törzstisztekkel csatlakozik a többnemzeti harccsoporthoz.

2004 az olimpiai játékok éve is volt. Az MH – a görög kormány kérésére, NATO-támogatással – mobil biológiai laboratóriummal vett részt az athéni sportesemények biztosításában.

¹ Lásd Hülvely Lajos: A vegyes hadkiegészítési rendszertől az önkéntességig. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 83–111.

² Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): i. m. 351–354.

2005-ben a „Noble Journey” („Nemes Utazás”) NATO-gyakorlaton az MH bizonyította együttműködési képességét: a novemberben aláírt jegyzőkönyv rögzítette, hogy az MH integrálódott a NATO Dél-európai Parancsnokságának katonai szervezetébe.

A katonai kultúrát erőteljesen befolyásolták, folyamatosan alakították a nemzetközi hatások, a szövetségi tagságból eredő tapasztalatok, a NATO-gyakorlatok, a válságkezelő és békeműveletekben való részvétel.

2005-ben a kialakult új körülmények hatására több változás is bekövetkezett. Átszervezték a Honvéd Vezérkart. A haderő struktúrájában három új szervezeti elem (MH Szentendrei Kiképző Központ, MH Veszélyesanyag Ellátó Központ, MH Egészségügyi Parancsnokság) jelent meg, hat pedig megszűnt (MH Összhaderőnemi Hadművelési Központ, MH Tapolcai Kiképző Központ, MH Kapos Bázisrepülőtér, MH Központi Anyagraktár és Javítóüzem, MH 40. Galga Vezetésbiztosító Ezred, MH Harcanyagellátó Központ). Márciusban az önkéntes haderőre jellemző új típusú kiképzési rendszer lépett hatályba. Az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Képző Központ átalakult tiszthelyettes szakképző iskolává. Megalakultak a kiképzési, oktatási és regeneráló központok. Megkezdte működését az MH Pápa Bázisrepülőtér.

A híradó- és informatikai szervezetek integrálódtak az MH Híradó és Informatikai Parancsnokság szervezetébe. Híradó-, illetve informatikai fejlesztések kezdődtek: többek között az MH vezetési-irányítási rendszerének továbbfejlesztése, a Link-16 képességfejlesztési program, a repülőtéri közelkörzeti föld-levegő-föld híradás széles sávú rádióberendezéseinek beszerzése, műszeres leszállító- és közelnavigációs képesség kialakítása a repülőtereken, aktív és passzív zavar- és információvédelemmel ellátott, beszéd- és adatátvitelre egyaránt alkalmas URH-rádiók beszerzése, műholdas összeköttetés kialakításának programja.

2005-ben az MH 57 különböző szintű nemzetközi gyakorlaton és 20 nemzetközi felkészítési rendezvényen vett részt. Magyarországon az év meghatározó eseménye a „Bevetési Irány 2005” gyakorlat volt. Hazánkban, Várpalota térségében gyakorlatokon, kiképzéseken jártak olasz, holland, francia, német, amerikai, román és szlovén erők is, illetve magyar kontingensek is csatlakoztak több közös NATO-hadgyakorlathoz, hogy javítsák a szövetség egyes tagjaival létrehozandó együttműködési képességeiket.

Az első öt JAS 39 Gripen repülőgép 2006. március 21-én érkezett Kecskemétre. A gépeket 2008. december 15-én minősítették légvédelmi feladatokra alkalmasnak, első készülségi szolgálatukat 2008. december 22-én adták. Az 1993 óta szolgálatban álló MiG–29 típusú repülőgépeket fokozatosan kivonták a rendszerből. A korábbi kedvező gépjárműbeszerzés alapján 30 darab használt német sebesültszállító terepjáró gépjármű megvásárlásáról született döntés.

A 2006 májusában elfogadott új kormányprogram (a miniszterelnök Gyurcsány Ferenc volt) egy modern, „expedíciós feladatokat tartósan ellátni képes” honvédség kialakítását tűzte célul, amely szerényebb létszámmal, de hatékonyabban biztosítja az ország védelmét.³ A haderő további átalakítására született a 2118/2006. számú kormányhatározat. Az MH 2006 végén 78 önálló hadrendi elemmel, 44 helyőrséggel és 24 890 fős létszámmal rendelkezett.

Az MH továbbra is példamutatóan vett részt a természeti csapások elhárításában. A 2006. évi, másfél hónapig tartó sikeres árvízi védekezésben a Duna, a Tisza és mellékfolyóik körzetében 10 695 katona, 643 technikai eszköz, köztük kilenc helikopter segédkezett. A korábbiaktól eltérően ebben a műveletben részt vett a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egye-

³ Állami Számvevőszék: 0905 – Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. 2009. április, 9. www.asz.hu/jelentes/0905/jelentes-a-honvedelmi.../0905j000.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 20.)

tem (ZMNE) állománya is. Elismerésként a törzstanári és a hallgatói állományból több mint 600-an érdemelték ki az Árvízvédelmi Emlékérmet. A honvédség hatékonyabb működése érdekében több szervezet összevonásával ebben az évben jött létre az MH Támogató Dandár.

Magyarország a 44/2006. (X. 10.) országgyűlési határozat alapján az ENSZ libanoni békefenntartó missziójában (*United Nations Interim Force in Lebanon, UNIFIL*) is szerepet vállalt, tíz fő részvételével. A misszióban 2016-ban négy tényleges teljesített szolgálatot a misszió térinformatikai-térképészeti csoportjában.

2006. október 1-jétől a NATO felkérésére, a magyar kormány döntése alapján az MH feladatul kapta, hogy vegye át a hollandoktól a Baglán tartomány székhelyén, Pol-e Homriban található Tartományi Újjáépítési Csoport (*Provincial Reconstruction Team, PRT*) feladatait kétéves időtartamra. A magyar vezetésű újjáépítési csoport a teljes műveleti készenlélet 2007. április 1-jére érte el. A PRT alapját a már korábban is Afganisztánban (Kabul) szolgáló katonai kontingens adta. A magyar vállalás célja az volt, hogy a PRT révén a tartomány lakosai megfelelő ivóvízhez, egészségügyi ellátáshoz jussanak, továbbá, hogy a csoport támogatást nyújtson a közigazgatási, oktatási és mezőgazdasági rendszer kialakításában, valamint az infrastrukturális fejlesztésekben.

2007. június 6-án újabb országgyűlési határozat (51/2007.) intézkedett a honvédség továbbfejlesztésének irányáról, 10-15 éves távlatban célul tűzve ki a nemzetközi együttműködésre képes, magasan kiképzett és korszerűen felszerelt haderő kialakítását. Ugyanezen év végén a 106/2007. (XII. 6.) számú országgyűlési határozat intézkedett a létszám maximalizálásról: 2007. december 31. után az MH létszáma nem haladhatta meg a 23 950 főt, ezen belül a polgári alkalmazottaké a 3550 főt. (A honvédség költségvetési létszáma az 1989. év végi 155 700 főről 1992 végére megközelítőleg 100 000 főre, ezzel a határozattal pedig 2007-re közel 24 000 főre csökkent, elérve mélypontját.)

Az integrált Honvédelmi Minisztérium 2001-ben történt létrehozása óta ismétlődően napirendre került a felső szintű vezetés-irányítás kérdése, amit a kormányhatározatokban hozott döntések jeleztek. A módosítások azonban a lényegben nem változtattak: a felső szintű irányítás és vezetés egy integrált szervezetben valósult meg.

A haderő létszámának és szervezeti elemeinek nagymértékű csökkentése, a felső szintű vezetés módosítása maga után vonta a középszintű vezetési rendszer átalakítását. Az MH Szárazföldi Parancsnokság és az MH Légierő Parancsnokság megszüntetésével, azok jogutódjaként, illetve a megszűnő MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság, az MH Híradó és Informatikai Parancsnokság, az MH Művelet Irányító Központ és az MH Egészségügyi Parancsnokság egyes feladatainak átvételével 2007. január 1-jei hatállyal megalakult az MH Összhaderőnemi Parancsnokság. Ezzel a változással valósították meg a szárazföldi és légierő csapatainak integrált vezetését.

További katonai szervezetek szüntek meg és jöttek létre. Megalakult az Állami Egészségügyi Központ, amely három év elteltével a Honvédkórház – Állami Egészségügyi Központ nevet vette fel. Kezdetét vette a HM Katona-egészségügyi Kiválósági Központ kialakításával kapcsolatos szervezeti tevékenység, amely eredményeként 2009-ben Magyarország megkapta a NATO-akkreditációt arról, hogy Budapesten megkezdheti működését egy ilyen központ (NATO KEKK). (Világszerte számos kiválósági központ működik a NATO égisze alatt. Ezek olyan speciális katonai intézmények, amelyek egy konkrét tárgykörben ajánlják fel tapasztalataikat és szakértelmüket az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének, segítve ezzel annak fejlődését.) Folytatódott továbbá a gépjármű-modernizációs program, a híradó-informatikai fejlesztés és a speciális tüzserészképesség létrehozása.

Az MH bekapcsolódott a 2004-ben vállalt EU-harccsoport (*EU Battle Group, EUBG*) megalapításába, és már tapasztalatokat is szerzett a magyar–olasz–szlovén többnemzeti szárazföldi kötelék bázisán.

Megkezdődött az ugyancsak felajánlott víztisztító század kiképzése, amely alkalmazási készenlétét 2007. december 31-ére érte el. A mobil biológiai laboratóriumkomplexum már az NRF két váltásában is teljesített szolgálatot.

A „Bevetési Irány 2007” gyakorlaton az új vezetési rendszer működésén túl az MH speciális képességeit mutatták be. A NATO-ellenőrzéseken a vizsgált szervezetek összességében megfeleltek a követelményeknek.

Hosszú idő után először a 83/2008. (IX. 18.) számú országgyűlési határozat 1000 fővel – 24 950-re – emelte a haderő létszámkeretét.

A Magyar Honvédséget és a Honvédelmi Minisztériumot – a hazai költségvetésen keresztül – súlyosan érintette a 2008-ban kitört pénzügyi világválság.

2008-tól a törzstiszti csoport tagjai Afganisztán stratégiai jelentőségű – a főváros északi oldalán közvetlenül elhelyezkedő, éjjel és nappal folyamatosan működő – nemzetközi polgári és katonai repülőterén az üzemeltetési, légiforgalom-irányítási, légiforgalmi kiképzési, repülésbiztonsági, légügyi hatósági, beruházási és fejlesztési, őrzés-védelmi és repülőter-biztonsági, légijármű-kiszolgálási, utasellátási, légiszállítmány-kezelési, tűzoltási és egészségügyi, valamint tüzserzési feladatokat irányították és végezték. Ugyancsak 2008-ban vetették be Afganisztánban az amerikai parancsnokság alatt működő MH különleges műveleti csoportot. A csoport feladata a kormányellenes erők tevékenységének visszaszorítása, valamint az afgán nemzeti biztonsági erők kiképzése és támogatása volt. 2009 óta az amerikai vezetésű *Task Force 10* kötelék részeként szolgáltak. Az alegység 2012 novemberében átalakult, létszámában és képességeit tekintve is megerősödött.

A honvédség az Ohiói Nemzeti Gárdával együttműködve 2009-től az MH Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport (*Operational Mentoring and Liaison Team, OMLT*) keretében katonai kiképzőket biztosított az afgán haderő számára Pol-e Homriban. Ezen túlmenően a csoport segítette az Afgán Nemzeti Hadsereg Baglán tartományba települt 209. hadtest 2. dandár 3. zászlóaljának műveleti felkészítését. 2012 végén az OMLT átalakult és Katonai Tanácsadó Csoporthként (*Military Advisory Team, MAT*) kezdte meg a felkészülést új szerepére. Ennek keretében a MAT Mazari-Sarif közelében új táborba költözött, feladata pedig az ott lévő afgán nemzeti készenléti rendőrség, illetve az afgán határőrök törzsmunkájának támogatása lett.

2009-re alapvetően már befejeződtek az MH képességalapú haderőt célzó szervezeti átalakításai, kialakultak a szervezeti keretek. Alapvető feladat volt az újonnan létrejött struktúrák, katonai szervezetek stabilitásának megteremtése. A képességek területén a szövetségi keretek között alkalmazható zászlóaljharccsoportok fejlesztése, a mobilitás (gépjárműprogram), a védettség (*force protection*), a tábori híradó- és informatikai rendszerek fejlesztése, a katonák egyéni felszerelésének korszerűsítése volt a cél. A légierő gazdaságosan üzemeltethető, addig alapvető kiképző repülőgépének számító L–39 Albatros típust – amelyen a harci gépek pilótái is gyakran kaptak kiegészítésként repülési lehetőséget – kivonták a hadrendből.

A Nemzeti Katonai Stratégia – amely dokumentum a katonai erőkkel és eszközökkel megoldandó feladatokat taglalja – véglegesítésére csak az 1009/2009. (I. 30.) számú kormányhatározattal került sor. A késedelem oka a Nemzeti Biztonsági Stratégiában és a biztonságpolitikában bekövetkezett változásokban keresendő. Ráadásul, mint ágazati stratégiát a rendszerváltás után először dolgozták ki, széles körű egyeztetést igényelt.

Az ország NATO-csatlakozását követően újabb és modernebb, többcélú eszközöket szereztek be: különféle típusú és rendeltetésű gépjárműveket, Rába, Mercedes, UNIMOG és MAN tehergépjárműveket, valamint Mercedes-Benz G 270 CDI terepjáró személygépjárműveket. Ezen túlmenően kommunikációs eszközök, lövedékálló mellények, sisakok, új kézfegyverek (MP5A3 géppisztoly, M4A1 SOPMOD gépkarabély, Gepárd rombolópuskacsalád), Skylark I típusú pilóta nélküli repülőgépek, Tele-Max tűzszersz robotok kerültek többek között a hadrendbe.

Számos régi, meglévő eszközt modernizáltak, többek között a különféle rádiólokátorokat (P-18M és SZT-68U), valamint a 2K12 Kub légvédelmi rakétakomplexumokat (a HM Arzenál Zrt., lengyel együttműködésben). A 2K12M, a 9M111 Fagot és a 9M113 Konkursz irányított páncéltörő rakéták üzemidejét meghosszabbították, a BTR-80 páncélozott szállító harcjárművek modernizálása is megkezdődött. A HM Currus Zrt. segítségével egyéb alegységjárműveket is kifejlesztettek.

2009 egyik kiemelkedő feladata volt a NATO stratégiai légi szállítási képesség (három C-17) telepítése az MH Pápa Bázisrepülőtéren. Példaértékű módon jött létre 11 másik nemzettel együttműködésben a szövetséges műveletek támogatása szempontjából létfontosságú képesség. A NATO közös finanszírozású biztonsági beruházási programjai nagymértékben hozzájárultak a Magyar Honvédség képességeinek költséghatékonyabb fejlesztéséhez. A NATO-szinten is elismert legsikeresebb példaként a Stratégiai Légi Szállító Képesség (*Strategic Airlift Capability, SAC*) program emelhető ki.

A „Bevetési Irány 2009” gyakorlat teljesítendő célját az országvédelmi feladatok végrehajtása, valamint a szárazföldi és légi erők együttműködése jelentette.

A 2010. tavaszi kormányváltást (második Orbán-kormány) követően újból megkezdődött a korábbi katonapolitikai elvek felülvizsgálata. Történt mindez annak tükrében, hogy ismert volt a haditechnika elöregedése, a korábbi készletek felélése, a kialakult létszámihiány és a személyi állomány szűkös anyagi elismertsége. A honvédelmi stratégia újragondolásának részeként – a 2010. évi CLXXX. törvénynek megfelelően – 2010 végétől megkezdődött egy új, hosszú távú, tízéves fejlesztési program kidolgozása is.

Az elhúzódó gazdasági válság, Magyarország lassú kilábalása azonban nem tette lehetővé az elmaradások pótlását. A HM költségvetési támogatása 2005 és 2011 között hektikusan változott, 2011-ben 38%-os csökkenést mutatott a 2005. évihez viszonyítva. Az MH eszközállományának több mint ötöde nullára leírt volt.

A 2010 nyarán bekövetkezett árvíz elleni védekezésben való részvétel szembesítette a döntéshozókat azzal, hogy kevés a bevethető erő, nem áll rendelkezésre megfelelő számú tartalékos katona, és az MH együttműködési készsége a katasztrófaelhárítás szerveivel kívánivalókat hagy maga után. Az árvíz után, októberben bekövetkezett az ajkai vörösiszap-katasztrófa. Az átszakadt tárolóból kiömlött zagy több települést elöntött. A katasztrófavédelem az MH bevonásával kezdte el a mentést és a kárfelmérést. Ez az erőpróba igazolta a katonák rendkívüli helytállását és felkészültségét. A honvédség katasztrófavédelmi tevékenysége az úgynevezett Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR) keretei között szerveződött.

Tekintettel a létszámgondokra és a képzett tartalékosok hiányára, 2010. november 16-án honvédelmi miniszteri utasítás intézkedett az önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR) fejlesztéséről, majd december 20-án a honvédelmi törvény módosításával megteremtődtek az ÖTR működésének jogi feltételei. A meghatározott cél szerint 2014 közepére mintegy 8000 önkéntes tartalékos katonát kívántak szolgálatba állítani.

Az önkéntes tartalékos katonai szolgálat továbbfejlesztésének az volt a célja, hogy kiegészítsék és olykor tehermentesítsék a hivatásos és szerződéses állományt, valamint rendkívüli

állapot és megelőző védelmi helyzet esetén az önkéntesek katonai szolgálatot teljesítsenek. A 2010-ben létrehozott önkéntes tartalékos rendszer egyik eleme, a műveleti tartalékos komponens azzal a céllal jött létre, hogy a hadkötelezettség békeidőszaki megszűnése miatt még 2004-ben tartalékosok nélkül maradt Magyar Honvédség kiegészítését biztosítsa. Az önkéntes műveleti tartalékosok (ÖMT) gyakorlatilag részfeladatot ellátó katonák, akik a haderőben olyan beosztásokat kapnak, amelyekre békeidőben nem szükséges katonákat alkalmazni. Az ÖMT-állomány felvétele 2012. január 1-jétől kezdődött meg.

Tovább bővült az MH nemzetközi – elsősorban afganisztáni – szerepvállalása. 2010-ben Mazari-Sarifba és Kabulba települt a magyar katonai kontingensek logisztikai ellátását biztosító MH Nemzeti Támogató Elem (NTE). A Magyar Honvédség Mi–35-ös Légi Kiképzés-támogató Csoportja (MH Mi–35 *Air Mentor Team*, *AMT*) 2010 áprilisa óta teljesített szolgálatot Kabulban az afganisztáni NATO-erők részeként: az afgán légierő harcihelikopter-pilótáinak elméleti és gyakorlati kiképzésével, továbbá az afgánok harci helikoptereinek üzemben tartásával kapcsolatos műszaki tevékenység oktatásával és mentori tevékenységgel foglalkozott. 2011-ben kezdte meg működését Afganisztánban a Légi Tanácsadó Csoport (Mi–17 *Air Advisory Team*, *AAT*). Az MH erői 2012 őszén vették át a kabuli nemzetközi repülőtér védelmének feladatait.

Magyarország új Alaptörvénye (2011. április 18.) értelmében az ország fegyveres ereje a Magyar Honvédség, amelynek alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, a nemzetközi szerződésekből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.

2011-ben a megváltozott koncepciókat egységbe foglalva új honvédelmi törvény született (2011. évi CXIII. törvény), amely részletesen taglalja a honvédség feladatait.

A 2011. évi CLXVII. törvény értelmében megszűnt a korkedvezményes nyugdíj lehetősége, ami rendkívül negatívan érintette a személyi állományt, mert a korábban már megállapított szolgálati nyugdíjakat 2012. január 1-jétől adóköteles szolgálati járandóságként folyósították. Új életpályamodell kidolgozására volt szükség.

A katonai hagyományok ápolása és felélesztése érdekében, valamint a tisztképzés gyakorlati részeinek összefogására – az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság szolgálati alárendeltségében – 2011-ben megalakult az MH Ludovika Zászlóalj, amely hozzárendelte a katonai formát a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán folyó elméleti képzéshez. Ugyanakkor a 78/2011. (V. 12) Korm. rendelet – a hagyományok újjáélesztése jegyében – elrendelte a Szent Korona és a Köztársasági Elnöki Hivatal protokolláris őrzését. A döntés nyomán az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár szervezetében megalakult a 32. Nemzeti Honvéd Díszőrség, ezen belül pedig a Honvéd Koronaőrség, a Honvéd Palotaőrség és a Honvéd Disz zászlóalj. Immár naponta honvéd díszőrség áll a Parlamentben lévő Szent Korona, a Parlament előtt álló Magyarország Lobogója és a köztársasági elnöki hivatal előtt.⁴

A létszám-racionalizálás feladatairól szóló 103/2011. (IX. 23.) HM utasítás, valamint az 56/2011. HM közigazgatási államtitkára (KÁT) – Honvéd Vezérkar főnöke (HVKF) együttes intézkedése által meghatározottak alapján 2011. november 15-i hatállyal Szentendrén létrejött a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia (MH AA), amelynek két fő szervezeti eleme a

⁴ Helgert Imre: A Magyar Hősök Emlékünnepé és a nemzeti szuverenitást kifejező díszőrségek. In: Helgert Imre – Négyesi Lajos: A Hősök tere a nemzeti kegyelet megszentelt helye. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015, 164–174.

Kinizsi Pál Altiszti Oktatási Osztály és a Mecséri János Kiképzési Osztály. Ez az egyetlen katonai szervezet, amelynek szakmai kompetenciája az altisztképzés és az MH egységes alapkiképzési tevékenysége. A tiszthelyettesképzés új alapokra helyezésével kezdődött el az altisztek képzése. A katonák kiképzésében, a napi élet irányításában betöltött szerepük és nagyfokú önállóságuk alapján méltán váltak a tisztikar legfontosabb segítőivé.

A magyar nemzetbiztonsági struktúra átalakításának folyamatában mérőföldkönek tekinthető integráció eredményeképpen – a Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatal és a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal összevonásával – alakult meg a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok alkotta közösség megújult és egyben megerősödött tagjaként a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat 2012. január 1-jén.

A vezérkar szervezete ismételtén átalakult, és 2013-ra létrejött az MH Logisztikai Központ is. Új egészségügyi és alkalmassági rendszer épült ki, továbbá életbe lépett az előmeneteli és illetményrendszer, illetve kialakult a lakhatási támogatás.

A magyar kormány a 1035/2012. (II. 21.) számú határozatában fogadta el Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiáját (NBS), amely a nemzeti érdekek, a Magyarország által is osztott alapvető demokratikus értékek, valamint a biztonsági környezet elemzése alapján meghatározta azokat a célokat, feladatokat és eszközöket, amelyekkel az EU- és NATO-tag Magyarország a 21. század elejének nemzetközi politikai, biztonsági rendszerében érvényesíteni tudja érdekeit. Fontos dokumentumként említhető az új Nemzeti Katonai Stratégia is.⁵

2012. május 20–21. között a NATO Chicagóban tartotta meg 25. csúcstalálkozóját. A találkozó főbb témái közé tartozott a védelmi és elrettentő képességek felülvizsgálata, az Okos Védelem (*Smart Defence*) koncepció (bizonyos képességek nemzetközi összefogással való létrehozása) fejlesztésének lehetőségei, az afganisztáni kivonulás kérdése, illetve a líbiai hadművelet értékelése. Magyarország megtette a tárgyalat kérdések alapján a szükséges intézkedéseket.

A 35/2013. (V. 16.) számú új országgyűlési határozat a honvédség létszámáról intézkedett. Majdnem megduplázták az engedélyezett polgári alkalmazottak létszámát (6670 fő), a teljes békelétszámot pedig 29 700 főre emelték. (A keret nem tartalmazta a maximum 8000 fő önkéntes tartalékost, valamint a rendelkezési állományban lévőket.) Hosszú idő után megállt a katonai költségvetés csökkenése.

Emelte a honvédség presztízsét a 2013-as nagy dunai árvízvédekezésben nyújtott teljesítménye, valamint a tavaszi rendkívüli időjárás idején mutatott helytállása.

Az évek folyamán az afganisztáni magyar szerepvállalás hangsúlya is áthelyeződött: Magyarország 2013-ban jelentősen csökkentette műveleti vállalásait. 2013 márciusában befejeződött az MH Tartományi Újjáépítési Csoport tevékenysége, majd májusban az MH Mi-35 Légi Kiképzés-támogató Csoporté is. Októberben a több mint 200 fős MH Kabul Nemzetközi Repülőtér Őr- és Biztosító Kontingens is befejezte működését. 2014. december 31-én véget ért az ISAF tevékenysége. A továbbiakban a Magyar Honvédség csak azokat az egységeit telepítette ki, illetve tartotta kint műveleti területen, amelyek 2015-től szükségesek lettek a NATO „Eltökélt Támogatás” („*Resolute Support*”) műveletének sikeres végrehajtásához. Az új nemzetközi Afganisztán-misszió súlypontját immár az afgánoknak nyújtandó kiképzés és támogatás képezte.

⁵ Németh József Lajos: Kihívások és válaszok a honvédség hazai és nemzetközi feladatrendszerében. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): i. m. 62–63.

2015. január 1-jén elkezdődött az „Eltökélt Támogatás” mint új művelet. 2015 és 2024 között kerül sor az úgynevezett „átalakítási évtizedre”, amely alatt a nemzetközi közösség támogatásával Afganisztán megszilárdítja állami szuverenitását. Ehhez kapcsolódóan Magyarország az 1730/2014. (XII. 12.) számú kormányhatározat alapján egy legfeljebb 50 fős Különleges Műveleti Kontingenssel, egy legfeljebb 13 fős Mi-17 szállítóhelikopter légikiképzés-támogató csoporttal, egy 30 fős Nemzeti Támogató Elemmel; illetve egy legfeljebb 30 fős biztosító szakcsoporttal továbbra is részt vesz az afganisztáni katonai misszióban. A NATO alárendeltségében lévő MH Nemzeti Telepíthető Híradó és Informatikai Század (DCM-E) egyes elemei a műveleti igényeknek megfelelően, eseti jelleggel ugyancsak részt vesznek az „Eltökélt Támogatás” művelet híradó-biztosítási feladatainak végrehajtásában. 2016-ban Magyarország átlagosan 105 fővel, a 2017. májusi állapot szerint pedig 90 fővel volt jelen a műveletben.

2013-ban hazánkban tartotta kihelyezett ülését a NATO Katonai Tanácsa. Tovább szélesedett a képességmegosztás, és öt nemzet (Ausztria, Horvátország, Magyarország, Olaszország és Szlovénia) részvételével megkezdődött a Védelmi Együttműködési Kezdeményezés (*Defense Cooperation Initiative, DECI*), amely a Balkán–Adria-térség stabilitásához járul hozzá, és a régiót érintő biztonsági kérdések rendszeres egyeztetéséhez ad teret azzal a céllal, hogy az érintett országok között hatékonyabbá váljon a védelmi együttműködés a rendelkezésre álló pénzügyi források észszerűbb felhasználásával.

Ugyanebben az évben nagyobb hangsúlyt kapott a visegrádi országok védelmi együttműködése. A V4 EU-harcsoportban a lengyelek után az MH vesz részt a legnagyobb létszámmal. Katonáink felkészültségüknek köszönhetően egyre több megtisztelő, magas beosztást töltenek be a szövetség rendszereiben.

2013-ban Magyarország bekapcsolódott az Európai Védelmi Ügynökség (*European Defence Agency, EDA*) munkájába. Dánia kivételével az összes uniós tagország képviselteti magát a szervezetben, amely a katonai erőforrások fejlesztését segíti. Munkájával előmozdítja a védelmi együttműködést, és teret ad olyan új kezdeményezéseknek és megoldásoknak, amelyek javítják a védelmi képességeket. Az arra kész tagországoknak abban is segít, hogy közös védelmi képességekkel vértessék fel magukat.

Az év folyamán elindult a képzés a Honvédelmi Minisztérium fenntartásában lévő debreceni Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégiumban. Az intézmény a régi hagyományokhoz visszatérve fontos szerepet játszik az utánpótlás biztosításában. A közismereti és szakmai oktatás mellett kimagasló hangsúlyt kap a hazafias és honvédelmi nevelés. A végzős diákok előnnyel indulhatnak az érettségit követő katonai pályaválasztásban.

Modern eszközök telepítésével létrejött az ország teljes radarlefedettsége. Ezek a korai előrejelző eszközök képesek az ellenséges repülőgépek vagy rakétafegyverek közeledését már viszonylag nagy távolságból előre jelezni. Bánkút és Békéscsaba után Medinán valósult meg a harmadik 3D radar üzembe helyezése, bár az utóbbit nem sikerült a legtokéletesebb helyre telepíteni, ezért továbbra is szükség lesz réskitöltő radarokra is.

A NEMZETKÖZI KÖRNYEZET ÁTALAKULÁSÁBÓL KÖVETKEZŐ DILEMMÁK ÉS KATONAI FELADATOK

A 2014. évi országgyűlési választásokat követően megalakult a harmadik Orbán-kormány. A migrációs válság, a terrorizmus veszélye, a hibrid és aszimmetrikus hadviselés térhódítása új helyzetet teremtett, amelyre reagálni kellett. A versenyfutás kiterjedt a kibertérre, az információk és a kulcsfontosságú technológiák ellenőrzésére. Az új generációs hadviselésben a mesterséges intelligenciának központi szerep jut.

A jelzett változások egy sor képességtényező rövid időn belüli visszaállítását, szervezeti racionalizálást és a honvédség összesített (aktív és tartalékos) létszámának növelését és stabilizálását tették indokolttá, szükségszerűvé. A rendszerváltás óta több haderőreform volt, amelyek nyomán egy „könnyű, kis létszámú, alacsony költségvetésből fenntartott” haderővé zsugorodott a Magyar Honvédség. Emellett minimális szinten valósultak csak meg a fejlesztések. A 2014. évi ukrán–orosz konfliktus, a nemzetközi terrorizmus erősödő tendenciája nyomán az MH korábbi létszámának és képességeinek drasztikus leépítése megkérdőjeleződött. A kormány ezért azt a döntést hozta, hogy jelentős mértékben támogatja a Magyar Honvédség fejlesztését 2016 és 2026 között.

Elengedhetlenné vált a hatályos Nemzeti Biztonsági Stratégia egyes tételeinek felülvizsgálata és a valós élethelyzethez való igazítása, mivel az Alaptörvény elfogadásának időszakában fennállt biztonsági környezet drasztikusan megváltozott. A haderőfejlesztés egy újragondolt Nemzeti Biztonsági Stratégiából levezetett Nemzeti Katonai Stratégián alapulhat.⁶

A kelet-ukrajnai háború, a Krím félsziget orosz elcsatolása kapcsán az amerikai–orosz és a NATO–orosz szembenállás ismét felerősödött. Hidegháborúhoz közelítő helyzet alakult ki, új hadviselési formák elterjedése tapasztalható. A 2000-es évek háborús konfliktusait a nem hagyományos fegyveres küzdelem, esetenként a gerilla-hadviselés vagy az aszimmetrikus, esetleg hibrid hadviselés jellemzi, amely az utóbbi 25 évben fokozottan jelentkezett. Ez a folyamat várhatóan az elkövetkező évtizedekben is hasonlóan meghatározó lesz.

2014 után a NATO a Kapcsolt Erők Kezdeményezés (*Connected Forces Initiative*) égise alatt tovább korszerűsödött, hatékonysága növekedett, és megbízható öre maradt a biztonságunknak.

2014 szeptemberében alakult meg az Iszlám Állam (*Islamic State, IS*) elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi koalíció. Az amerikai vezetésű, nemzetközi koalícióban való magyar katonai szerepvállalást az Országgyűlés a 17/2015. (IV. 17.) határozatával engedélyezte. Ebben a Magyar Honvédség felhatalmazást kapott, hogy az Iraki Köztársaság területén partnerképesség-építési, őrző-védő és csapatkísérő feladatokat végezzen egy legfeljebb 150 – váltási időszakban 300 – fős, a szükséges technikai eszközökkel, fegyverrel és felszereléssel ellátott katonai kontingenssel. A magyar egység az erbilí kiképző központba települt, ahol az angol, német, finn, kanadai, olasz, holland és norvég csapatokkal együttműködve a „Lényeges Elhatározás” (*„Operation Inherent Resolve”, OIR*) művelethez az MH Iraki Kiképzést-biztosító Kontingenssel (MH IKBK), valamint a szerepvállaláshoz kapcsolódó törzsbeosztások betöltésével, főként őrző-védő szolgálattal és a kurd harcosok (*pesmergák*) kiképzésével járul hozzá.

A honvédség uniós misszióban vett részt Szomáliában is. A szomáliai biztonsági erők kiképzésére irányuló EU Szomáliai Kiképző Misszió (*EU Training Mission Somalia, EUTM*) beindításáról az Európai Unió Tanácsa 2010. február 3-án döntött, majd a misszió működési mandátumát többször is meghosszabbította. A műveletben 2016-ban a Magyar Honvédség nyolc fővel – főként törzstisztekkel és logisztikai szakemberekkel – vett részt. A további szerepvállalást a kormány az 1755/2016. (XII. 14.) határozatával engedélyezte, 2018. december 31-ig.

⁶ Lásd Isaszegi János: Az MH feladatrendszerének változásai, képességeink módosulásai napjaink legújabb kihívásainak tükrében. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): i. m. 167–205.

A Baltikumi Légtérellenőrzés (*Baltic Air Policing, BAP*) misszió keretében 2015. szeptember 1-jétől négy hónapig – a német légierő Typhoonjaival együtt – a kecskeméti JAS 39-esek őrködtek Észtország, Lettország és Litvánia felett.

A nemzetközi kötelezettségekből adódóan az MH kijelölt erői és eszközei évente több alkalommal bizonyíthatták felkészültségüket a fegyverzet-ellenőrzési feladatok végrehajtása során és a Nyitott Égbolt (*Open Sky, OS*) szerződés feladatainak teljesítésében.

A külföldi szerepvállalással párhuzamosan itthon is folyt a kiképzés. 2015-ben a Szentés és Hódmezővásárhely térségében tartott „Szőke Lavina” („*Blonde Avalanche*”) gyakorlat sikerrel zárult.

2015 óta Európa számos országában felerősödött a migrációs folyamat. Az európai menekültválság a különböző fegyveres konfliktusok, üldöztetés és a gazdasági ellehetetlenülés következtében alakult ki. A menekültek növekvő számban igyekeznek az EU területére jutni, miközben velük együtt szélsőséges elemek is mozognak, akik az EU tagországaiba bejutva terrorcselekményeket követnek el. 2015. június 15-én a magyar kormány a migránsválság kiszélesedésére reagálva műszaki határzár építését jelentette be a déli, szerb határ mentén. A kerítés gyors ütemben elkészült. 2015. szeptember 15-én lépett életbe az úgynevezett „jogi határzár”.

A Magyar Honvédség kiemelt feladata lett – a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelése érdekében – a kormány által meghirdetett, az államhatár őrzésével, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges migráció kezelésével kapcsolatos tevékenységben, valamint az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmények elhárításában való együttműködés. A Magyar Honvédség a feladatokat a rendvédelmi szervekkel, a katasztrófavédelemmel, továbbá a szövetséges erőkkel együtt látja el.

A Magyar Honvédség számára 2015. szeptember 15-ével lépett életbe az új törvényi szabályozáson nyugvó feladatrendszer (vagyis részvétel az ideiglenes biztonsági határzár építésében és működtetésében, valamint a határvédelemben). A tömeges migrációs helyzet kezelésében a katonák a rendőri egységekkel együtt a „Határozott Fellépés” gyakorlat keretein belül 2015 óta vesznek részt. Négy kontingensben 199 osztrák katona volt a misszióban, közülük ötvenen több mint három hónapig teljesítettek szolgálatot Magyarországon. Ők segítettek a határvédelmi bázisok építésében és a határvédelem logisztikai támogatásában, illetve több kilométernyi utat építettek. 2015-ben cseh és szlovák katonák vettek részt logisztikai támogató feladatokban Magyarországon.

A Magyar Honvédség életében 2016-ban is a mindennapok része volt a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelésében való részvétel. Ez a feladat azonban nemcsak sok munkát és erőfeszítést kívánt a katonáktól, de rengeteg tapasztalatot, tudást és gyakorlatot is felhalmozott. Mind erőben, mind pedig szervezettségben is több lett általa a Magyar Honvédség, hiszen a katonák a déli határ mentén végezhettek terepfelmérést, részt vehettek a határzár kiépítésében, és a járőrözés sem csak gyakorlat volt, hanem valóságos szolgálati tevékenység. A honvédségnek mindennap több mint 500 kilométer szélességben kellett gondoskodnia a határbiztosításról.

2016. január 1. és június 30. között került sor a Visegrádi Négyek katonai együttműködésének keretei között létrehozott közös V4 EU-harccsoport készenléti szolgálatára.

A Magyar Honvédség 2016 folyamán új katonai szervezetekkel is gazdagodott. Megalakult a vitéz Bertalan Árpád őrnagy nevét viselő MH 2. Különleges Rendeltetésű Ezred a két szolnoki zászlóalj (különleges műveleti zászlóalj és a 25/88. könnyű vegyes zászlóalj) bázisán, majd a folyamat továbbviteleként 2017. szeptember 1-jétől sor került az MH vitéz

Bertalan Árpád 2. Különleges Rendeltetésű Dandár megalakítására, 2018. február 28-i teljes műveleti képesség elérésével, és hozzá kapcsolódóan egy regionális Különleges Műveleti Komponens Parancsnokság (*Special Operations Component Command, SOCC*) működtetésére is felkészülve. A dandár lehetőséget kapott arra, hogy amerikai támogatással új harci képességekre tegyen szert, illetve lehetőségeihez mérten visszaállítsa az elmúlt évtizedekben megszüntetett, ma is hasznosítható katonai képességeit is.

A képességépítés részeként új szervezetként jött létre az MH Katonai Rendészeti Központ. Rendeltetése a kijelölt objektumok őrzés-védelme és katonai rendészeti biztosítása, katonai rendészeti feladatok végzése Magyarország területén, valamint a honvédségi gépjárműveket érintő balesetek helyszínelése.

A honvédség továbbra is felkészült a Magyarország lakosságának biztonságát veszélyeztető súlyos környezeti és ipari katasztrófák következményei elleni fellépésre, a katasztrófavédelmi feladatokra.⁷

Kiemelt jelentőségű a társadalom megszólítása, bevonása a haza védelméről való cselekvő gondolkodásba. Ennek megvalósulásához olyan intézményekre van szükség, amelyek irányt és lehetőséget mutatnak azok számára, akik tevélegesen tenni akarnak mindezért. Ennek érdekében tették le az alapjait egy megújuló, területi elven szerveződő Önkéntes Területvédelmi Tartalékos Rendszernek (ÖTTR); a társadalom, a fiatalok, a sport és a honvédség kapcsolatát erősítő Honvédelmi Sportszövetségnek; újították meg a honvédelmi nevelés tartalmát és formáit.

2016-ban a Magyar Honvédség területvédelmi tartalékképzési rendszere regionális alapokra helyeződött és a kijelölt alakulatoknál létrejött tíz kiképzőszázad. Az új rendszer 2017. január 1-i indítását a 197 járási század szervezeti kereteinek kialakítása alapozta meg. Az Önkéntes Területvédelmi Tartalék (ÖTT) – amely a tartalékos rendszer harmadik eleme a védelmi (ÖVT) és a műveleti (ÖMT) mellett – állományába jelentkezők felkészítését a kiképző századok biztosítják, a sporttevékenység támogatására pedig egy sportolói századot hoztak létre.

Az újonnan felállított MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság (MH HFKP) – a honvédelmi miniszter 59/2017. (XI. 16.) számú utasítása alapján – több, szerteágazó feladata mellett kulcsszerepet tölt be a kiképzési és oktatási feladatok szervezésében, valamint a területi alapon létrejött tíz kiképző század és az önkéntes tartalékosok felkészítésében. A 2016. július 1. óta működő MH HFKP felkészült a Magyar Honvédség társadalmi kapcsolatainak erősítésére, valamint a sportintegrációs feladatok ellátására is. A parancsnokság alárendeltségében, új megnevezéssel működik az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság (MH KIKNYP). Az év végén ugyancsak a parancsnokság alárendeltségébe került az MH Béketámogató Kiképző Központ (MH BTKK) és az MH Bakony Harckiképző Központ (MH BHK).

A növekvő honvédelmi költségvetéssel való felelős gazdálkodás és a mind észszerűbb, hatékonyabb felhasználás érdekében 2016 végére öltött végső formát a „Zrínyi 2026” elnevezésű honvédelmi-haderőfejlesztési program, amely 2017-től szándékozik felfelé ívelő pályára állítani a Magyar Honvédséget. A program elsődleges célja egy korszerű eszközökkel felszerelt, a kor biztonsági kihívásaira adekvát válaszokat adó honvédség létrehozása úgy, hogy meglegyen az a társadalmi alapokra építkező háttér is, amely önként és tudatosan gondolkodik, illetve tesz az ország biztonságáért.

⁷ Isaszegi János: i. m. 203–205.

A Honvéd Vezérkar is kisebb átalakításokon esett át: megalakult a HVK Kiképzési és Oktatási Csoportfőnökség, befejeződött a HVK Hadművelési, valamint Haderőtervezési Csoportfőnökség szükséges szervezeti átalakítása. Érvénybe lépett a 3/2016. HM (I. 22.) HM utasítás, amely a honvédelmi szervezetek 2016. évi fő célkitűzéseit és feladatait, valamint a 2017–2018. évi tevékenysége legfontosabb irányait határozza meg.

Magyarországon a nyugdíjkorhatár fokozatosan emelkedik a korábbi 62 évről 65 évre. 2017-től 63,5 éves kortól lehet nyugállományba vonulni. A következő lépcső 2019, akkor 64 év lesz a nyugdíjkorhatár. 2022-ben áll be a 65 éves korhatár. A „Nők 40” kormányprogram szerint a nők 40 év szolgálati idővel a rájuk irányadó korhatár elérése előtt nyugdíjba vonulhatnak. A nyugdíjkorhatár növelése a honvédségben hatással van a kiáramlásra, valamint a rendfokozati, beosztási és illetményarányokra.

2016-ban megkezdődött fejlesztések sorából kiemelendő a katonák egyéni felszerelésének, ruházatának megújítása: az új hadi-gyakorlóöltőzettel és az új eszközökkel történő ellátás folyamatosan zajlik. A korábbi években kialakult a ruházat egységes, de a hadszíntéri sajátosságok szerint differenciálható rendszere. Repeszálló védőmellények, vegyvédelmi védőfelszerelés és korszerű felszerelési tárgyak (málhamellény, víztároló eszközök stb.) jelentek meg. A helymeghatározást GPS-eszközök, az összeköttetést pedig korszerű híradóberendezések biztosítják.

Megtörtént a korábban balesetet szenvedett két Gripen repülőgép pótlása és hadrendbe állítása, emellett két AS350 B típusú helikopterrel bővült a Magyar Honvédség helikopter-képessége. Eredményesen zárult az új kiképző repülőgépek beszerzésére kiírt pályázat, és közel 200 terepjáró gépkocsit, valamint számos speciális gépjárművet szereztek be.

A Magyar Honvédség 2017 tavaszáig Jak–52 típusú kiképzőgépeket használt. Ezek az 1950-es, 1960-as évek technológiai színvonalát képviselték, elavultak, nagyjavításuk meglehetősen költséges volt. Mindenképpen váltani kellett. Költséghatékony megoldás volt a korábbinál bővebb feladatkört betöltő két új, Zlin Z–242L típusú kiképző és két Zlin Z–143LSi típusú felderítő- és futárrepülőgép beszerzése.

A forgószárnyas légi szállítási képesség fenntartását szolgálta a négy darab Mi–17 típusú közepes szállítóhelikopter ipari szintű nagyjavítása, helyreállítva az éjjellátó képességet is, biztosítva, hogy további hét évig el tudják látni feladataikat. Az alapvető fontosságú helikopterek terén hosszabb távú megoldásként új típus beszerzését tervezi a honvédelmi tárca. A BTR–80 harcjármű modernizációs programja minimális korszerűsítéssel és a szükséges javításokkal a típus 2020-ig történő rendszerben tartását és NATO-kompatibilissé tételét biztosítja.

Az MH légi szállítási képességének megújítása érdekében a kiöregedett AN–26 szállító repülőgépek helyett két darab Airbus A319-est vásárolt.

A Magyar Honvédség logisztikai rendszere racionalizálásának részeként a HVK Logisztikai Csoportfőnökség a szervezeti változások figyelembevételével felülvizsgálta az MH Központi Logisztikai Bázis (MH KLB) létrehozására vonatkozó koncepciót, amelynek meghatározó eleme a Központi Raktár megépítése, és amely a logisztikai kiadások csökkenésével és létszám-megtakarítással számol.

A külföldi szerepvállalás terén az Egyesített Balkáni Hadszíntéren történő magyar részvétel eredményességét igazolta a 2016 októberében végrehajtott „Gyors Válasz 2016” („*Quick Response 2016*”), 2. szintű műveleti begyakorlásnak minősített gyakorlaton való sikeres helytállás.

2016-ban Magyarország két manőverszázaddal, felderítőképesekkel, törzstisztekkel és egészségügyi szakállománnyal, átlagosan 370 fővel vett részt a balkáni műveletben. 2017

második negyedétől a magyar hozzájárulás átalakításával a KFOR Harcászati Tartalék Zászlóalj teljes személyi állományát a Magyar Honvédség biztosította. Az MH nemzetközi műveletekben részt vevő katonáinak több mint 40%-a teljesít szolgálatot a KFOR-műveletekben, ezzel is hozzájárulva nemzeti érdekeink képviseléséhez.

2016 végére elérte a kezdeti műveleti képességet a Magyarországon létrehozott NATO Erőket Integráló Elem (*NATO Force Integration Unit, NFIU*), amely 2017 első felében felkészült a teljes műveleti képesség akkreditálására.

2017-ben a NATO keretei között a visegrádi országok egy századnyi katonai erővel részt vettek a Baltikumban zajlott műveletekben. A cseh, lengyel, magyar és szlovák alegységek háromhavonta váltották egymást, és közös kiképzést folytattak a balti szövetségesek kijelölt katonai egységeivel.

A Magyar Honvédség kijelölt állománya a szövetségi együttműködés erősítése érdekében az Amerikai Egyesült Államok Európába települt erőivel és más együttműködőkkel részt vett az „Atlanti Megoldás” (*„Operation Atlantic Resolve”*) és a „Szablya Öre–17” (*„Saber Guardian–17”*) éleslövészetekkel egybekötött, terepen végrehajtott harcászati gyakorlatokon, valamint számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlaton.

Szintén nagy hangsúlyt kaptak a NATO Reagáló Erő (*NATO Reaction Force, NRF*) keretein belül a Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Kötelék szárazföldi komponenshez (*Very High Readiness Joint Task Force Land, VJTF[L]*) történő magyar hozzájárulás tervezésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatok, majd ezt követően a felajánlott magyar kontingens harckésztségének folyamatos biztosítása.

A Többnemzeti Szárazföldi Erők (*Multinational Land Force, MLF*), az 1998-ban megalakított olasz–magyar–szlovén szárazföldi kötelék egy olyan kezdeményezés, amelynek célja a közös kiképzés, illetve a humanitárius, kutató-mentő és béketámogató műveletekben való együttes részvétel. A régióból két ország, Ausztria és Horvátország megfigyelőként csatlakozott a kezdeményezéshez. Az MLF jelenleg átalakítás alatt áll, cél egy, a NATO haderőstruktúrájában is megjelenítendő dandárszervezet kialakítása. 2017. október–novemberben tartották Magyarországon az „Okos Menyét–17” (*„Clever Ferret–17”*) közös gyakorlatot, ahol a védelemből indított támadást erősítették.

A Magyar Honvédség kijelölt állománya a szlovák–magyar–szerb–ukrán békefenntartó kontingens egyik alegységként a Ciprus szigetét két részre osztó ütközőzóna keleti részén teljesít szolgálatot. Ebben a misszióban vesz részt a legnagyobb, 77 fős magyar katonai ENSZ-kontingens. A kijelölt magyar alakulat részét képezi a misszió katonai rendészeti képességét erősítő ötfős hozzájárulás, amelyben 2016 februárjától az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erői (*United Nations Peacekeeping Force in Cyprus, UNFICYP*) parancsnokának felkérése alapján két magyar rendőr is részt vesz.

A korábbi éveknek megfelelően tovább folytatódott a NATO-alárendeltségű fegyveres légvédelmi készenléti szolgálat ellátása Magyarországon, illetve Szlovénia légtérben.

2017-ben elkezdődtek a kecskeméti repülőtér kettős, katonai és polgári felhasználása érdekében szükséges előkészítő és építési munkálatok is.

„ZRÍNYI 2026” – A HONVÉDELMI KÉPESSÉGEK KOMPLEX FEJLESZTÉSÉNEK PROGRAMJA

Mára általánosan elfogadottá vált, hogy a biztonságot fenyegető veszélyek már nem csak katonaiak, éppen ezért csupán katonai válságkezeléssel azokat megoldani nem lehet. Ezért egyre jobban elterjed a komplex, több szereplő részvételével zajló válságkezelés, ahol a

globális és a regionális nemzetközi biztonsági szervezeteken kívül egy sor nem kormányzati csoport is jelen van.

A biztonsági fenyegetések között kiemelkedő helyen kell megemlíteni a tartósan fennálló háborús helyzeteket, az elhúzódó válságkezeléseket, az eltérő társadalmi fejlődésből vagy tartós ellentétekből adódó konfliktusokat, a gazdasági, pénzügyi és társadalmi válságokat, a működésképtelen államokat, az etnikai és vallási feszültségeket, a rasszizmust, a nemzetközi terrorizmust, a szervezett bűnözést, a radikális utcai anarchizmust, az illegális kábítószer-, fegyver-, ember-, emberiszerv- és műkincs-kereskedelmet, a demográfiai feszültségeket és az éghajlatváltozásból adódó hatásokat, a tömeges és ellenőrizhetetlen, szervezett bűnözéssel és terrorizmussal összekapcsolódó migrációt, valamint a civilizációs katasztrófákat.

Mindezek mellett jelentősen felerősödött a kibetér sebezhetősége, az információs, illetve számítógép-hálózatok elleni támadás. Ezek a támadások főként az érzékeny adatok megszerzésére és a fontos rendszerek megbénítására irányulnak, továbbá megfigyelhető az is, hogy a támadók egyre nagyobb figyelmet fordítanak az új technikák és módszerek alkalmazására.

Magyarország biztonsága továbbra is a nemzeti önerőre, az európai és az euroatlanti integrációra, valamint a nemzetközi együttműködés egyéb formáira épül.

A fegyveres erő, a haderő rendeltetése, hogy elhárítsa a külső veszélyeket, kihívásokat, ezért mérete, struktúrája és alkalmazása a fenyegetéseknek, illetve a politikai szándékoknak megfelelően időszakonként változik. A haderőnek ahhoz, hogy el tudja látni feladatát és a legmagasabb szinten garantálja a biztonságot, folyamatos felkészülésre, megfelelő képességekre, technikai eszközökre, valamint állandó megújulásra van szüksége. A tömeghadsereg alkalmazása helyett egyre inkább a modern technológia kerül előtérbe, amelynek szerepe egyre nő, miközben a hadseregek mérete csökken. A katonák kiképzettsége, professzionálisága válik meghatározóvá.

A haderő korábbi krónikus alulfinanszírozottságának okai a gazdasági nehézségekben, válságokban, költségvetési prioritásokban (pl. szociális) gyökereznek, továbbá a hidegháború befejeztével a fegyveres erők alkalmazásának háttérbe szorulásával, az euroatlanti integráció megvalósulásával indokolhatóak. A fenti okok miatt késett hazánkban a haderő átfegyverzése, megújulása, miközben a világban rohamos haditechnikai fejlődés tapasztalható.

A rendszerváltás óta eltelt időben megkezdett számos reform ellenére a honvédség átfogó fejlesztése és modernizációja nem valósult meg, viszont elodázhatatlanná vált. A magyar gazdaság teljesítménye és a biztonsági kockázatok fokozott növekedése nyomán olyan történelmi lehetőség nyílt meg, amely biztosítani tudja a következő tíz évben a Magyar Honvédség átfogó megújítását. Ehhez, a kormány döntése értelmében, az anyagi fedezetet a 2026-ig folyamatosan növekvő költségvetés biztosítja: 2016-tól a honvédelmi költségvetés összege dinamikusan növekszik a GDP 0,1%-ával az előző évihez képest. A honvédelmi tárca büdtsége 2016-ban 298,6 milliárd forintot tett ki. A honvédelemre szánt 2018-as büdtsé mintegy 428 milliárd forint, ami a GDP 1,05%-a, és 73,6 milliárd forintos többletet jelent a 2017. évihez képest, vagyis közel 21%-kal nőnek a védelmi kiadások. Elérendő célként a kormányzat a honvédelmi költségvetés GDP-arányos 2%-os szintjét jelölte meg 2024-ig.

2. táblázat A Honvédelmi Minisztérium teljes költségvetése 2000-től⁸

Év	A védelmi kiadás (milliárd forint)	A védelmi kiadás a GDP %-ában
2000	226,9	1,7%
2001	272,4	1,8%
2002	279,5	1,7%
2003	214,3	1,7%
2004	310,7	1,5%
2005	284,5	1,25%
2006	283,1	1,20%
2007	278,2	1,09%
2008	319,7	1,20%
2009	320,6	1,22%
2010	308,2	1,14%
2011	248,9	0,88%
2012	233,7	0,82%
2013	241,3	0,81%
2014	241,5	0,78%
2015	250,4	0,79%
2016	298,5	0,92%
2017	354,4	0,95%
2018	428 – tervezet	1,05% – becslés

A HM a megemelt költségvetési összeget az 5%-os illetményemelés mellett a „Zrínyi 2026” programban megfogalmazott fejlesztési feladatokra, a katonák egyéni felszerelésének, harctéri fegyverzetének és a haditechnikai képességeknek a fejlesztésére, valamint az önkéntes tartalékos rendszer továbbfejlesztésére fordítja. Toborzó kampányok segítségével kívánják a honvédség személyi állományát biztosítani, illetve a magyar hagyományokon alapuló kadérendszer kialakításával tervezik erősíteni a honvédelmi nevelést. Laktanyafejlesztési munkálatok kezdődnek Hódmezővásárhelyen, Tatán és Szolnokon.

A program a haderőfejlesztés konkrét céljait foglalja egységbe, meghatározza a Magyar Honvédség fejlesztésének fő irányait a következő évtizedre. A technikai modernizáció jegyében kiemelt cél a korszerű fegyverrendszerek beszerzése, a meglévők korszerűsítése, illetve a korábban elvesztett képességek újbóli megteremtése.

A rövid és hosszabb távú célok között szerepel egyebek mellett a honvédség merev- és forgószárnyas légi szállítóképességének és kapacitásának modernizálása és bővítése, amely nemcsak az esetleges katonai műveletek, missziós feladatok, konfliktusok, katasztrófavédelmi helyzetek, hanem például a polgári segítségnyújtás miatt is szükséges. Kiemelt feladat a helikopterflotta, a tüzér- és páncéltörő képességek korszerűsítése is. Modern radarokra,

⁸ A Magyar Honvédség – Védelmi kiadások. https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Honv%C3%A9ds%C3%A9g#V%C3%A9delmi_kiad%C3%A1sok (A letöltés időpontja: 2018. 01. 23.)

a légvédelmi rakétaegység megújítására is szükség van, hogy hatékonyan egészíthessék ki az ország légtérét védő JAS 39 Gripen vadászgépek képességeit.

A kormány fontos tényezőként számol a hazai védelmi ipar minél szélesebb körű, átgon-dolt újjálesztésével, lehetőség szerinti bővítésével, nem beszélve annak gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő hatásairól.

A Krim elszakítása, a kelet-ukrajnai események és a fent vázolt biztonsági kihívások arra készítetik az immár 29 tagú NATO-t, hogy megfelelően reagáljon a 21. század új biztonsági kihívásaira, kockázataira. A válságkezelés prioritásának évtizedei után ismételten előtérbe került a kollektív védelem kérdése.

Az új Készenléti Akcióterv (*Readiness Action Plan, RAP*) a NATO keleti határainak védelmét célozza, különösen az Oroszországgal határos országokban. A NATO készenlété-nek és védelmi képességének erősítéséhez a terveken kívül növekvő katonai kiadásokra is szükség lesz, aminek nyomatékosan hangot is adott. A közös védelemhez való hozzájárulás a tagországok eddigénél jóval nyomatékosabb szándékát követeli meg. A NATO hiteles elret-entési politikája szükségessé teszi a haderők magasabb szintű felkészültségét, jelentős erők készenlétben tartását és a legmodernebb harceszközökkel való ellátását. A közeljövőben az új biztonsági környezetnek megfelelő, új NATO-t kell felépíteni.

Az új kihívásokra az Európai Unió is reagál. Huszonhárom uniós tagállam írta alá, hogy részt vesz az Állandó Strukturált Együttműködésben (*Permanent Structured Cooperation, PESCO*). Az EU-tagállamok összehangoltan fejlesztik védelmi képességeiket, és ezeket együttesen teszik elérhetővé uniós katonai küldetésekhez.

Jelenleg az ENSZ és az EU irányítása alatt 16-16, a NATO kötelékében pedig hat nem-zetközi békemisszió működik.

Okulva a rendszerváltás óta tapasztalt pozitív és negatív haderő-átalakítási és -alkal-mazási tapasztalatokból, a 2017-tel kezdődő évtized biztonsági kihívásaira reagálva a fent vázolt tervek realizálásával el kell érni egy hiteles, a kor szellemének megfelelő, átfogóan megújuló fegyveres erő kialakítását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Állami Számvevőszék: 0905 – Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. 2009. április. www.asz.hu/jelentes/0905/jelentes-a-honvedelmi.../0905j000.pdf
- Helgert Imre: *A Magyar Hősök Emlékünnepe és a nemzeti szuverenitást kifejező díszörségek*. In: Helgert Imre – Négyesi Lajos: *A Hősök tere a nemzeti kegyelet megszentelt helye*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015.
- Hülvely Lajos: *A vegyes hadkiegészítési rendszertől az önkéntességig*. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): *A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Isaszegi János: *Az MH feladatrendszerének változásai, képességeink módosulásai napjaink legújabb kihívásainak tükrében*. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): *A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Németh József Lajos: *Kihívások és válaszok a honvédség hazai és nemzetközi feladatrendszerében*. In: Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János (szerk.): *A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.

Farkas Ádám főhadnagy:

GONDOLATOK AZ ÁLLAM FEGYVERES VÉDELMEÉNEK LEHETSÉGES SZABÁLYOZÁSFEJLESZTÉSI IRÁNYAIRÓL¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány több, az állam fegyveres védelmének rendszerére irányuló korábbi publikáció és az erre vonatkozó kutatás talaján kíván javaslatokat tenni az állam fegyveres védelmének szabályozásfejlesztésére. A szerző célja, hogy olyan rendszerszintű javaslatokat fogalmazzon meg, amelyek további kutatásokat inspirálnak és amelyek a komplex biztonsághoz igazodó komplex védelem felé viszik el a magyar állam- és jogrendszert. A változó biztonsági környezet és az állam fejlesztése, hatékonyabbá tétele iránti igény egyértelműen szükségessé teszi a fegyveres védelem rendszerének megújítását, újragondolását is, aminek a jogállami alapját a szabályozás reformja adja, támogatva és erősítve ezáltal a haderő-fejlesztést és a rendészeti, nemzetbiztonsági képességfejlesztéseket is.

KULCSSZAVAK: fegyveres védelem, honvédelem, rendvédelem, nemzetbiztonság, szabályozás, terrorizmus elleni fellépés

Az állam fegyveres védelmi rendszerével² kapcsolatban számos kérdés vehető fel, melyek egy része rendszertani, elméleti jellegű, más része pedig a megváltozott, illetve változásban lévő biztonsági környezet miatt jelentkező. E tekintetben már az az alapvető kérdés is felvethető, hogy miért „fegyveres védelem” rendszeréről beszélünk, és mit értünk ezalatt? Látva a védelmi igazgatás fogalma, vagy akár a rendészet-rendvédelem terminusok körül kialakult vitákat, a fegyveres védelem megnevezés már önmagában egy újító törekvés visszatükröződése. Ennek célja, hogy a Magyarországon eddig jellemző ágazati – azaz honvédelmi, rendészeti, nemzetbiztonsági – és ezeken belül szervezeti elkülönítésre épülő gondolkodást kiegészítsük egy a társadalomtudományokra jellemző rendszerszemléletű gondolati dimenzióval, amely a hatékonyabb kormányzás és a komplex biztonságfelfogású korszak számára is jobban elfogadható, kezelhető.

Ehhez persze fontos kiegészítőleg megjegyezni azt a széles körben elfeledett és elhanyagolt tényt, hogy 1867 és 1944 között, Magyarország első – megszakításokkal, de – tartós

¹ A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Concha Gyöző Doktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² A témáról bővebben lásd Farkas Ádám: Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez. Honvédségi Szemle, 2017/1. szám, 44–58.; Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben. Seregszemle, 2017/2. szám, 146–161.; Farkas Ádám: Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarországon katonai védelmére. Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016.

polgári időszakában az állam fegyveres védelme pontosan egy ilyen komplex szemlélet szerint volt szervezve és szabályozva. Ennek a súlypontja a honvédelem volt, hiszen a kor biztonságfelfogása is katonai súlyozású volt, de ettől eltekintve az akkori szisztéma együttműködésekre, hatékony állami erőforrás-kihasználásra épült, még akkor is, amikor – a huszadik században – már létrejöttek a rendészet központi irányított, államilag szervezett, országos hatáskörrel működő fegyveres testületei. Így tehát a szabályozás átgondolásánál érdemes kitekinteni ennek a korábbi időszaknak a történeti-rendszertani értékeire és hibáira egyaránt, mivel azok közül, meglátásom szerint, több olyan pozitív példaként megjelenő elem is kiemelhető, amely alapként, mintaként lenne kezelhető a fegyveres védelem rendszerének és szabályozásának kortárs felülvizsgálata, illetve szabályozásfejlesztése terén. E körben természetesen minden kiemelhető minta kapcsán további, különálló vizsgálat szükséges a kortárs hasznosíthatóság, illetve fejleszthetőség és a nemzetközi összevetés tekintetében. Így, mintegy megelőlegezés gyanánt, a jelen tanulmányban is célszerű a konkrét javaslatok előtt egy rövid áttekintést tenni a történeti vonatkozásokra.

ÁTTEKINTÉS A MAGYAR ÁLLAM FEGYVERES VÉDELMEÉNEK EGYKORI ÉS MAI RENDSZERJELLEMZŐIRŐL

Az első tartósan polgári időszakban Magyarország a fegyveres védelem terén lényegében egy a mai fogalmaink szerint átfogó szemléletű szabályozást alkalmazott, melynek alapvetése az volt, hogy ugyan az egyes fegyveres testületeknek megvannak a maguk alapfunkciói, de azok működésében – a hatékony erőforrás-kihasználás érdekében – meg kell teremteni a békeidejű kooperáció lehetőségét. Ennek fő formáját a haderő belbiztonsági feladatokba való törvény általi bevonása és különösen a katonai karhatalom adta, hiszen ekkor a legjelentősebb számerejű és képességű, szervezeti múltjában domináns katonai karakterű szerv³ a haderő volt. Emellett azonban a csendőrség és a detektívtestület is támogatta a haderő munkáját, például a gyakorlatok rendfenntartási – vagyis a mai katonai rendészeti – feladatai terén,⁴ valamint kooperatív szabályokat állapítottak meg a képviselőházi őrség, az államrendőrség, a

³ Kutatásaim során egyik fő munkafogalmam a katonai karakterű szervek fogalma. Katonai karakterű szervek alatt a legitim, szabályozott, monopolizált és szervezett állami erőszak érvényesítésére törvényileg feljogosított, – fő szabály szerint – katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegben működő testületeket értem. Ez a kategorizálás ebben a formában nem tesz különbséget sem aszerint, hogy az adott szervezet fő funkciója belső vagy külső védelmi, sem aszerint, hogy mely védelmi ágazathoz tartozik a szervezet, sem pedig aszerint, hogy a szervezet beleérthető-e valamelyik már használt, bevett – de nemritkán vitákkal terhelt – fogalmi körbe, mint amilyen a fegyveres erő, a rendészeti szervek, rendvédelmi szervek vagy a nemzetbiztonsági szolgálatok. Fontos azonban kiemelni: ez egy rendszerező, tehát tudományos, elméleti fogalom és nem egy alternatíva a katonai, nemzetbiztonsági, illetve rendészeti szervek legális fuzionálására.

⁴ E tekintetben például lásd Vécsey Leo (szerk.): A 40 éves Budapesti detektívtestület jubiláris albuma 1886–1926. A M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete, Budapest, 1926; Preszly Lóránd: A m. kir. csendőrség története 1881–1918. Honvédelmi Sajtóvállalat, Budapest, 1920; Rektor Béla: A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története. Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980; Szakály Sándor: A magyar tábori csendőrség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.

csendőrség és a haderő vonatkozásában is.⁵ Ez a szemlélet akkor sem változott meg, amikor már voltak központilag irányított, államilag monopolizált és országos hatáskörű rendészeti szervek a haderő mellett.

Ehhez a békeidőben átfogó megközelítést mutató védelmi szemlélethez persze párosult a kor biztonságfelfogása is, amelyben a döntő súlyú és rendkívüli fenyegetést a háború jelentette. Nem véletlen, hogy a mai fogalmaink szerinti különleges jogrend – akkor kivételes hatalom – intézménye is a háború idejére vonatkozóan lett törvényileg szabályozva, jelentős viták és politikai felhangok mellett, utóbb persze kiterjesztve egyes kritikus belbiztonsági – a 20. századot szintén jellemző – fenyegetések kezelésére is. A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvénycikk azonban egyszerűen tükrözte a kor biztonságfelfogásának katonai primátusát, valamint a komplex szemléletet, amikor a kivételes hatalom körébe elsődlegesen a háború esetét vonta,⁶ és a többi kihívás kezelését a békeidejű együttműködésre bízta.

Az első polgári időszakban tehát egy békeidőben is átfogó szemléletű, kooperatív fegyveres védelmi funkciószabályozás jellemezte a polgári magyar államot, amelyben a kiépülő jogállam garanciális szabályai alóli kivételességet lényegében a háború időszaka kapott a korabeli különleges jogrend szabályozásával.

Ehhez mérten a mai, az 1989-es rendszerváltozásban gyökerező fegyveres védelmi rendszerünk egy eltérő szemlélet tükröz.⁷ Szabályozásunk alapvetése a '89-es félelmek és a 20. század történelmi démonjai miatt az erős elhatárolásra épülő szemlélet, amely főként a fegyveres erő tekintetében – a migrációs krízis kezelésére és a TEK-vel való kooperációra hivatott ad hoc szabályozási megoldásokon kívül⁸ – lényegében kizárja a békeidőben történő, szervezetszerű, a rendszert támogató fegyveres fellépést honi területen. Ebben a szabályozásban az alapvetés az, hogy a honvédelmi, rendészeti, nemzetbiztonsági ágazatok hatékony, művelti szinten is megvalósuló, intenzív és honi területen történő kooperációja fegyveres védelmi feladatokban főszabály szerint különleges jogrendi idején valósulhat

⁵ A képviselőházi őrség felállításáról szóló 1912. évi LXVII. törvénycikk a következőket fogalmazza meg e körben: „4. § Amennyiben a képviselőházi őrség megerősítése, vagy pedig szolgálatának a képviselőházban való kiegészítése válnék szükségessé, a képviselőház elnöke erre a célra a kormány útján a csendőrség, vagy a fegyveres erő karhatalmi közreműködését veheti igénybe. Ha pedig a képviselőház elnöke ezen törvény 1. §-ában körülírt jogánál és kötelességénél fogva szükségesnek tartja, hogy a képviselőház közvetlen környékén megfelelő karhatalmi intézkedések foganatosítsanak, e célra ugyancsak a kormány útján a székesfővárosi m. kir. államrendőrség, a csendőrség, vagy a fegyveres erő közreműködését veheti igénybe. A személy- és vagyonbiztonság fenntartása céljából szükséges megfigyelő szolgálatot továbbra is a székesfővárosi m. kir. államrendőrség polgári biztosai látják el.”

⁶ A témáról bővebben lásd Kelemen Roland: Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2017; Kelemen Roland: Az első világháború sajtójogi forrásai. Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2017; Kelemen Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja. Parlamenti Szemle, 1. sz., 70–91.

⁷ Ennek részleteiről lásd Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben.

⁸ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36. § (1) bekezdés h) és i) pontja, valamint a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/E. § (6) bekezdése a Magyar Honvédség számára fegyverhasználati joggal ellátott, békeidőben is teljesítendő feladatként határozza meg a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelésében való közreműködést, valamint a TEK feladataiban – a kormány külön döntése szerint – történő közreműködéséért a külképviseltek személyi állományának és létesítményeinek védelmét, illetve a fegyveres konfliktusokkal összefüggésben külföldön rekedt magyar állampolgárok kimentését. E feladatok különböző módosító törvényekkel 2015 ősze és 2017. január 1-je között kerültek be a fenti törvényekbe.

meg, ami feltehetően az egyik oka annak, hogy Magyarországon ma hat különleges jogrendi esetkört különböztetünk meg.

Ez a szabályozás nemcsak a hazai történeti mintákkal nem áll összhangban, de a kortárs nemzetközi modellekkel sem, emellett pedig az éles elhatárolás és a különleges jogrendbe szorítás megoldásával azt is jelenti, hogy a jogalkotó a fegyveres védelem kontrollját alapvetően statikus – jogszabályi – korlátozások útján látja el, és kevesebb bizalmat szavaz a dinamikus – igazságszolgáltatási, politikai, civil, belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési stb. – és a szintetizált – a dinamikus és a tudománytól a jogalkotás útján a statikus felé ható – kontroll intézményeinek.⁹

Emellett a fegyveres védelem rendszerének mai magyar szabályozása lényegében egymással vegyülő szintek és szabályozások sajátosan kusza láncolatát mutatja.¹⁰ Nem lehet plasztikusan elkülöníteni az alrendszeri szintű szabályozást az alkotmányos szint egyensúlyhiánya miatt, de lényegében nem tudunk alrendszeri szintű szabályozásról beszélni a törvényi szinten sem. A törvényi szabályozás tehát az ágazati szinten kezdődik, ami meglehetősen hiányos képet mutat, és több tekintetben összezsúszik a szervezeti szintű és jellegű szabályozással. Ez a fajta zavar a szabályozásban egyértelműen érinti az egyes szintek sajátos tárgyú szabályait is, valamint felerősíti azt a szemléletet is, amely az egyes újszerű törekvéseket vagy kezelendő kihívásokat ad hoc szabályozási válaszokkal próbálja megoldani. Ez azonban hosszú távon egyértelmű feszültségeket hoz a rendszerbe és bizonytalanná teheti a szabályozás egyes pontjait, azok egymáshoz való viszonyulását, így végső soron az állam fegyveres védelmének döntéshozatali rendszerét és az egyes képességek kiaknázását is.

Kortárs szabályozásunk tehát egy messze nem konzisztens, az 1989-es talapzaton és szerkezeti kereteken nyugvó, de itt-ott a biztonsági kihívások nyomása alatt megfeszített szisztémát mutat, melyben meg-megjelenik a kooperatív szabályozás, de még döntően domináns a rendszerváltás politikailag és történetileg is determinált jogalkotói szellemisége, vagyis a félelem és az ebből fakadó operativitást csökkentő korlátozás, a békeremény és a biztonságosabb világ veszélyes gondolati elegye. Ez azonban a mai biztonsági környezetben és a fegyveres védelem változásainak erőterében lényegében egy veszélyes gyűjtemény, amit érdemes még az előtt a szisztematikus megújulás révén hatástalanítani, hogy az a történelem kiszámíthatatlan sorsjátékában szikrát kapna.

JAVASLATOK A FEGYVERES VÉDELEM HAZAI SZABÁLYOZÁSFEJLESZTÉSÉRE

A fentiekre és eddigi kutatásaimra figyelemmel tehát kirajzolható a fegyveres védelem rendszerében és annak szabályozásában egy jól értelmezhető és a kor kihívásaihoz alkal-

⁹ A dinamikus kontroll terén ezt példázza az önálló katonai ügyészségi és katonai bírósági rendszer integrációval történő felszámolása (a megújítás helyett), valamint a nyomozó ügyészségi szervezet sajátos alakulása az elmúlt évtizedekben, de meglátásom szerint az is, hogy sem az ellenőrzési szolgálatokra, sem a belső bűnmegelőzésre és bűnfelderítésre nézve nincs egy egységet tükröző receptúra az egyes védelmi ágazatokban. Hasonló a helyzet a szintetizált kontrollal, amely a dinamikus tapasztalatok és a szaktudományok „ellenőrző” funkciója alapján jogalkotással módosíthatná a statikus kontroll sémáját. E körben ugyanis virulens, jól szervezett, a konstruktív jogalkotást hathatósan támogató dinamikus tapasztalatokról kevésbé, intézményesített tudományos kutatásokról pedig szinte alig beszélhetünk. Az utóbbi körben legfeljebb az egyes kutatók és a szakosodott intézmények sporadikus, a fegyveres védelemre mint alrendszerre csak alig kitekintő kutatásai tekinthetők alapépitménynek.

¹⁰ Vö. Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben.

mazkodni képes mátrix. Ehhez az állam fegyveres védelmét mint az állam rendszerén belüli részterületet kell megközelítenünk, felismerve azt, hogy az állam védelmi kötelezettségének rendkívül komplex és lényegében minden viszonyt így vagy úgy érintő horizontján van egy több sajátosság által jól lehatárolható és egyben végső garanciát adó alrendszer: a fegyveres védelem. E szemlélet szerint ugyanis a szabályozásnak lehet egy alrendszeri szintje – vagyis a fegyveres védelem rendszerének egészére ható szabályozási szintje –, egy ágazati – vagyis honvédelmi, rendészeti, nemzetbiztonsági – és ezeken belüli alábontással egy szervezeti szintje is. Ebből a szisztémából kirajzolódhatnak a speciális és a közös feladatok és jellegek, ami könnyítheti a szabályozás fejlesztését, átláthatóbbá és hatékonyabbá tételét is.

E megközelítés alapvetése persze az, amit a biztonsággal foglalkozó tudományok már a 20. század közepe óta elkezdtek kimunkálni és megerősíteni, jelesül, hogy a biztonság már nem fogható fel sem katonai dominanciájú, sem egyes ágazatokra bontott és élesen elhatárolt jelenségként. A biztonságiasítás, a biztonság szektorális értelmezése, valamint a komplex biztonság gondolatai mind-mind ebbe az irányba mutatnak.¹¹ Ennek megfelelően azt gondolom, hogy az állam fegyveres védelme sem képzelhető el valamely védelmi funkció vagy ágazat dominanciája mellett, ahogy egyes védelmi funkciók éles elhatárolásával sem. Ahogy ugyanis a biztonsági kihívások komplex jellegűek és egymásba fonódók, úgy azok kezelésének is komplex és átfogó szisztémában, rendszerszemlélettel kell megvalósulnia. Ez számomra azt jelenti, hogy kormányzati szinten a nemzetbiztonsági döntéshozatali rendszer fejlesztésével és a védelmi igazgatás megerősítésével a biztonság lehető legszélesebb értelmű ágazatközi koordinációja felé kell lépni, valamint a biztonságot végső eszközként garantáló állami képesség, azaz a fegyveres védelem terén is fejleszteni kell a rendszerszemléletű, hatékonyságnövelő és átfogó megközelítést tükröző gondolkodást, majd szabályozást és működést.

Ennek megfelelően a javaslataimat is e szisztéma és a fenti szabályozási tagozódás mezején kívánom megfogalmazni, részben megelőlegezve a fegyveres védelem rendszerének intézményfejlesztési javaslatairól szóló rész kutatás egyes megállapításait is.¹²

Az alrendszeri szintre ható javaslatok

1) Indokolt a békeidőben történő kooperációs lehetőségek megerősítése, azaz az egyes fegyveres védelmi ágazatok, illetve katonai karakterű szervek közti közreműködés különböző típusú szabályainak fejlesztése, a különleges jogrendi kezelést szükségessé nem tevő, de a normál működésen túli fegyveres védelmi kooperációt igénylő biztonsági kihívások azonosításával.

Ez tipikusan egy olyan irány, amely a kortárs szabályozásban egészen a biztonsági környezet elmúlt éveiben történt intenzív változásáig békeidőben csak szűk körben – lényegében a katasztrófavédelem, illetve a rendőrség békemissziókba való bekapcsolódása terén – volt jellemző. E körben ad hoc kihívások miatti elmozdulások történtek csak az elmúlt időszakban a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetet, valamint a Magyar Honvédségnek a

¹¹ Bővebben lásd Roland Dannreuther: Nemzetközi biztonság. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016; Szálkai Kinga – Stepper Péter (szerk.): A biztonság szektorális értelmezése. Publikon Kiadó, Pécs–Budapest, 2015; Szenes Zoltán (szerk.): Biztonságpolitika és válságkezelés. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016; Gazdag Ferenc (szerk.): Geopolitika és biztonság. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006; Póti László (szerk.): Nemzetközi biztonsági tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

¹² Ezekről lásd Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézményfejlesztési irányairól. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2017/1–2. szám, 101–122.

Terrorelhárítási Központ feladataiban történő közreműködését¹³ rendező szabályozással. Ezek a változások azonban nem érik el sem a történelmi minta, sem a nemzetközi példák szisztematikus jellegét, mivel rendszerszintű felülvizsgálat nélkül és felemás megoldásokkal valósultak meg. Ezt mutatja, hogy amíg a migrációkezelésbe béke idején, akár az ország egész területén rendészeti jogkörökkel beléphet a haderő, addig a terrorizmus elleni fellépést – szemben a nyugati mintákkal – csak különleges jogrendben támogathatja honi területen.

E tekintetben egyrésztől szükségszerű volna a fegyveres védelem egésze felől áttekinteni a lehetséges – a biztonsági környezet által rövid, közép- és hosszú távon indokolt – közreműködési formákat. Ideértendő, hogy a Magyar Honvédség mely békeidejű feladatokban, milyen módon tudna közreműködni a többi fegyveres védelmi ágazat szervezeteinek feladataiban, ahogy annak vizsgálata is, hogy a rendészeti, illetve a nemzetbiztonsági ágazat szervezetei miként tudnak közreműködni a Magyar Honvédség egyes feladataiban, és ennek milyenek lehetnek az előre, tételesen, törvényi szinten megalapozott és meghatározott szabályai. Ez természetesen szükségessé teszi a multidiszciplináris kutatásokat e téren, valamint a kutatási eredmények központi közigazgatásba és jogalkotásba történő becsatornázását is.

Ehhez kapcsolódva, de ennek elmaradása esetén önállóan is megfontolandó volna a különleges jogrendi szabályozás felülvizsgálata. A különleges jogrend vonatkozásában ugyanis – ha erre a politikai döntéshozatal nyitottnak mutatkozik, akkor – mérlegelendő volna az esetkörök szűkítése és e körben csak a ténylegesen legsúlyosabb fenyegetések kezelésének megjelenítése. Magam a rendkívüli állapotot és a szükségállapotot értem ide, azzal, hogy azok részint elnyelnék a jelenlegi „előszoba” esetköröket,¹⁴ vagyis lehetne például egy belső fokozatosságuk. Ehhez mérten az operatívabb szabályozás és a hídszabályok hatékony megteremtése a dinamikus kontroll fejlesztésével, úgy vélem, utat nyithatna abba az irányba, hogy a megelőző védelmi helyzet, a terrorveszélyhelyzet, a váratlan támadás, valamint a veszélyhelyzet szabályait sarkalatos törvényi szinten határozzák meg előzetesen mint normál jogrendi, vagy azon belül válságkezelési szabályokat. Ezt a komplex és hatékony szemléletet képviseli egyébként Magyarország által is alkalmazásra elfogadott NATO válságreakálási rendszer is.¹⁵ Ezekben az esetekben ugyanis a hangsúly a védelmi képességek koncentráálásának lehetőségén és az operatív működésen van, ami mellett magam – külön kutatások szükségességét jelezve, előzetesen – véleményesnek tartom a jogforrás-hierarchia és a hatalommegosztás rendeleti kormányzással való felfüggesztésének szükségességét, vagy a meglehetősen széles körű, rendeleti szinten történő jogkorlátozás megnyitását. Ez a megközelítés egy sajátos félreértelmezése az 1989-et követő magyar jogfejlődésnek, amely a különleges jogrendet nemcsak, vagy talán nem elsősorban a normál jogrendtől eltérő

¹³ Az Rtv. 7/E. § (6) bekezdése 2016 nyarától teszi lehetővé, hogy a megfelelő – miniszteri szintű – kezdeményezést és közjogi döntést követően a Magyar Honvédség állománya közreműködjön a külképviseletek épületeinek, illetve személyi állományának védelmében. Ezt egészítette ki a Hvt. 2017. január 1-jén hatályba lépő módosítása, amely a 36. § (1) bekezdésének új i) pontjával fegyverhasználati joggal ellátott feladatként vezette be a háborús cselekményekkel, illetve fegyveres konfliktusokkal összefüggésben külföldön rekedt magyar állampolgárok kimenekítésében való honvédségi közreműködést.

¹⁴ Azaz a rendkívüli állapot a megelőző védelmi helyzetet, a szükségállapot pedig a terrorveszélyhelyzetet egy kevésbé „terrorfókuszú” megközelítéssel.

¹⁵ Erről lásd Keszely László: A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer alkalmazásának tapasztalatai az ukrán válsággal összefüggésben. *Hadtudomány*, 2015/1–2. szám, 120–125.; Keszely László: A NATO válságreakálási rendszerével összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer és a különleges jogrend összefüggései. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám, 191–221.

kivételes hatalomként, hanem a fegyveres védelmi képességek fókuszálásának módozataként jelenítette meg, mintegy félreértve az intézmény természetét.¹⁶

Amennyiben a különleges jogrend átfogó reformjára a jogalkotó nem nyitott, akkor a magam részéről a különleges jogrendi szabályozás felülvizsgálatát egyrészt a Magyar Honvédség felhasználása tekintetében tartom kiemelten fontosnak, aminek az esetekre ípp úgy vizsgálándók, mint az a kérdés, hogy annak részletszabályait a Magyar Honvédséget szabályozó sarkalatos törvényben kell-e elhelyezni, vagy különleges jogrendi rendeletben kell meghatározni. Másrészt fontosnak tartom a különleges jogrendben bevezethető intézkedések sarkalatos törvényi listájának átfogó felülvizsgálatát is, valamint például a különleges jogrend és a NATO Válságreagálási Rendszer kapcsolatának átfogó elemzését, majd mindezen felülvizsgálatok időszakos – három-, legfeljebb ötvenként történő – megismétlésének előírását.

A különleges jogrend tekintetében ezen túlmenően – az 1939. évi honvédelmi törvény szellemiségéhez hasonlóan – azt is érdemes lenne megvizsgálni és mérlegelni, hogy a katonai védelmi jellegű különleges jogrendekben például a rendészeti szervek állományából a művelési területeken lévő erők átalárendelhet-e a Magyar Honvédségbe, illetve, hogy az esetleges katonai közigazgatás milyen képességek átcsoportosításával valósítható meg a szükség idején. Ezzel összefüggésben úgy a békeidejű, mint a különleges jogrendi válságkezelés tekintetében mérlegelendőnek tartom a közös műveletvezető képesség kialakítását és ennek a szabályozással történő támogatását is.

Mintegy a normál jogrendi fegyveres védelmi hatékonyság és a különleges jogrend szükséges mértékű felhívhatóságát biztosítandó, *megfontolandónak tartom a különleges jogrendi esetekörök szűkítésével párhuzamosan a normál jogrendi válsághelyzetek szabályozásának átgondolását és a válságesetekörök gyarapítását.* Az átfogó védelmi fellépés tekintetében ezt a metódust példázhatja a katasztrófa,¹⁷ a katasztrófaveszély,¹⁸ a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet,¹⁹ valamint részlegesen az egészségügyi válsághelyzet²⁰ szabályozása. Érdemes azonban átgondolni, hogy ebbe a válságszabályozási körbe nem vonhatók-e be korunk újabb vagy megújult kihívásai, mint amilyen a terrorizmus vagy ípp a hibrid hadviselés. Ez a megoldás ugyanis azt jelenti, hogy normál jogrendben, főszabály szerint sarkalatos törvényi keretek között lenne meghatározva, hogy mikor hívható fel ez a „válságintézmény”, mennyi ideig rendelhető az el, és ehhez milyen, a normál működéstől eltérő hatáskörök, lehetőségek párosulnak a védelem terén. Ez azonban anélkül történne, hogy a jogrend egészére ható garanciális elvek bármelyike is részben-egészben felfüggesztésre kerülne a különleges jogrenddel.

Ezzel a megoldással, úgy vélem, hogy javítható lenne az egyensúly a normál jogrendi és a különleges jogrendi szabályozás között, valamint profiltisztítható lenne a különleges jogrend szabályozása is, vagyis egy fokozatosságra törekvőbb és arányosabb szabályozás lenne kialakítható, amely (1) a normál működés szerinti alaptevékenységek, (2) a normál

¹⁶ A téma kapcsán bővebben lásd Till Szabolcs: A különleges jogrendi kategóriarendszer egyszerűsítésének jövőbeli esélyei. Iustum Aequum Salutare, 2017/4. szám, 55–75.; Keszely László: A különleges jogrend a védelmi igazgatás gyakorlati, jogalkalmazói szemszögéből. Iustum Aequum Salutare, 2017/4. szám, 77–89.; Farkas Ádám: A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért. Iustum Aequum Salutare, 2017/4. szám, 17–29.

¹⁷ Lásd a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 3. § 5. pontját.

¹⁸ Uo. 3. § 9. pont.

¹⁹ Lásd a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény IX/A. Fejezetét.

²⁰ Lásd az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény XIV. Fejezetét.

jogrend idején történő válságkezelési kooperáció, és (3) végül közjogi ultima ratioként az államműködés egészét áthangolni hivatott különleges jogrend skáláján jelenítené meg az állam fegyveres védelmét. Ezzel tehát nem lenne teljesen elvetve az 1989-es szeparáló alapvetés sem, de közelednénk a történeti és a nemzetközi mintákhoz, valamint egy eszközeiben arányosabb, működésében hatékonyabb és az állami erőforrásokat jobban kihasználó és egyben kímélő, korszerű fegyveres védelmi szabályozáshoz.

A fegyveres védelem kooperatív működésének fokozottabb érvényesítéséhez megfelelő igazgatási támogatásra is szükség volna. Jogállami keretek között ugyanis nehezen képzelhető el a megfelelően szabályozott és ez alapján működő, ágazatok közti koordinációt biztosító igazgatási támogatás nélkül fungáló, hatékony és gyorsan reagálni képes, átfogó és kooperatív fegyveres védelem és kormányzati döntéshozatal. *E körben tisztázásra szorul mind szabályozási, mind szervezeti, mind pedig tudományos értelemben a védelmi igazgatás. Ez ugyanis legális fogalmában és szakirodalmi jellegében is a fegyveres védelem – azaz a rendszerszint – igazgatásaként jelenik meg, mégis mind szabályozásában, mind szervezetiében összekeveredik a honvédelemmel,* ami nemcsak a szabályozás bizonytalanságához és inkonzisztenciájához vezet, hanem a szervezeti megoldások miatt azt is kizárja, hogy a kormányzati koordináta-rendszerben a védelmi igazgatás valóban ágazatok feletti legyen. Annak kiemelésével, hogy a fegyveres védelem szabályozásának és igazgatásának kérdése további kutatásokat és koncepcionális kidolgozó munkát tesz szükségessé, amely túlmutat jelen tanulmány mozgásterén, azt gondolom: a védelmi igazgatás valóban jelentős és ágazatok feletti kormányzati-közigazgatási képessége nem képzelhető el anélkül, hogy azt a fegyveres védelem rendszeréről alkotott szisztémához igazítsuk és ténylegesen ágazatok felettivé tegyük mind joganyaga, mind hatáskörei tekintetében. E körben azt is mérlegelni kell, hogy a védelmi igazgatás ebben a formájában elsődlegesen szakigazgatás és másodlagosan a kormányzati döntéshozatalt közvetlenül támogató és a döntések végrehajtását koordináló tevékenységegyüttes, vagy ez a sorrend fordítva érvényesül.

2) *A statikus és dinamikus kontroll közti arányok, valamint a szintetizált kontroll intenzitása terén is szükség lenne jelentős változtatásokra,* hiszen egyrészt a fenti javaslatok a statikus kontroll erősségét csökkentve egyértelműen szükségessé teszik a dinamikus kontroll megerősítését. Másrészt az arányok javítása és a szintetizált kontroll megerősítése egyértelműen segítheti a rugalmasabb reagálást a kontroll terén is, valamint a különböző kihívás-változások hatékony lekövetését azonnali – és egyben ad hoc – jogalkotás nélkül is.

E tekintetben meglátásom szerint *szükséges lenne a statikus kontrollnak, azaz az alap-törvényi és törvényi szintű korlátozó szabályoknak és feladatmeghatározásoknak részint a fentiek szerinti, oly módon történő felülvizsgálata, hogy az elyben a lehető leghatékonyabb képességkihasználást és vele költségkímélést, valamint operatív védekezést tegyen lehetővé.* Ez szükségképpen az 1989-ben kialakított és azóta szellemiségében nagyjából megtartott – és az első polgári korszak szabályozásától, valamint a nemzetközi mintáktól elütő – korlátozó, élesen cezúrázó szabályok enyhítését jelentené, amivel arányosan erősíteni kellene a dinamikus kontrollt is.

A dinamikus kontroll tekintetében egyrészt a meglévő intézmények és képességek fejlesztése az, amit mérlegelni lehet. E körben a katonai igazságszolgáltatás fejlesztése, a katonai ügyészi szervezet által gyakorolt törvényességi felügyelet visszaállítása, a belső bűnmegelőzés és bűnfelderítés, valamint az ellenőrzési szolgálatok továbbgondolása, minden ágazatban történő kialakítása és fejlesztése, illetve a Magyar Honvédség vonatkozásában adott esetben a katonai rendészeti képesség fejlesztése jöhet szóba.

Érdemes azonban a meglévő intézmények és képességek fejlesztésénél, illetve megújításánál továbbmenni. E körben beavatkozási pontot jelenthetne a hatalommegosztás elvének egyidejű erősítéseként az államfő ellenőrzési jogköreinek intézményi erősítése, illetve a törvénykezdeményező és ez által működést formáló gyakorlatának a fejlesztése is. E tekintetben megfontolható lenne a Köztársasági Elnöki Hivatalban egy Fegyveres Védelmi Igazgatóság létrehozása, ezen belül pedig ágazatilag illetékes főosztályok létesítése. Ezek egyrészt a fegyveres védelmi ágazatokra vonatkozó szabályozást vizsgálnák, és javaslatokat tennének azok fejlesztésére, másrészt pedig helyszíni ellenőrzésekkel tájékozódnának az egyes katonai karakterű szervek működéséről, a különböző, az államfőnek megküldött jelentések és tájékoztatások hitelességéről, az Ország Fegyveres Védelmi Tervének naprakésztségéről, illetve pontosságáról, valamint a fegyveres védelem rendszerének hatékonyságáról.

A szintetikus kontroll tekintetében egyrészt indokolt volna a politikai kultúra mélyítése abban az értelemben, hogy Magyarország fegyveres védelmének kérdései lehetőség szerint a napi pártpolitikai harcok feletti nemzeti minimummá váljanak. Ehhez egyrészt a biztonság tudatosság fejlesztése, másrészt pedig mind a döntéshozók, mind pedig a társadalom megalapozott és naprakész információkkal és koncepciókkal való ellátása is szükséges lenne. Ez utóbbi tekintetében *elkerülhetetlen, hogy Magyarország fejlessze és erősítse az állam fegyveres védelmére, annak államtudományi, jogtudományi, igazgatási, valamint szaktudományi vonatkozásaira vonatkozó kutatási kapacitásokat és kutatói állományt.* Az 1989-es politikai félelmek, majd a neoliberais torziók után ugyanis ma a fegyveres védelemmel kapcsolatos gondolkodás nehézkességébe az is jelentős mértékben belejátszik, hogy a fegyveres védelem – szervezeti érdekektől független, átfogó szemléletű – szakmai tudományos interpretáltsága és tudatosítása még gyerekcipőben jár hazánkban. E körben az első lépést az állam életével, illetve az egyes védelmi ágazatok sajátosságaival foglalkozó felsőoktatási intézmények kormányzati tevékenységet támogatni képes tudományos kapacitásainak fejlesztése jelentheti. Ezen túlmenően azonban mérlegelendő középtávon egy olyan kutatóközpont felállítása is, amely kifejezetten az állam fegyveres védelmére – vagyis az alrendszeri szintre – vonatkozó kutatásokkal, elemzésekkel, nemzetközi összehasonlításokkal támogatja a kormányzati tevékenységet, képviselve minden katonai karakterű szerv sajátosságát és az ott elsajátítható szaktudást, valamint együttműködést biztosítva minden érintett kutató- és képzőintézmény között.

Az ágazati szintre vonatkozó javaslatok

3) *A szabályozás ágazatosítása* – azaz a hosszú és több törvény megalkotásával fejlesztett, de végül az 1939. évi II. törvénycikk mint ágazati kódex megalkotásába torkolló katonai védelmi szabályozás – *egyértelműen követendő mintaként értelmezhető a korábbi polgári korszakból.* Ezzel ugyanis egy olyan szabályozási rendszer kezdett kialakulni az 1867 és 1944 közti időszakban, amely hosszabb távon megnyithatta volna a lehetőséget a fegyveres védelem rendszerét lekövető szabályozás előtt. Ez meglátásom szerint – rendszerszintű, majd részletező tudományos és szakmai kutatások és elemzések, valamint hosszan és megfelelően előkészített szabályozási koncepciók kialakítása után – egy a jelenben, illetve a közeli jövőben felhasználható minta lehetne a fegyveres védelem rendszerének szabályozási felülvizsgálata, illetve újraszabályozása terén. *Ez egy olyan szabályozási szisztémát jelentene, ami a fegyveres védelem összkormányzati feladatait az idő előrehaladtával önálló szabályozási tárgykörre tehetné, emellett pedig a szabályozásban létjogosultságot adhatna az ágazati kódexek, az egyes ágazatokon átnyúló területek – mint a katonai büntetőjog – önálló kódexei, valamint*

a több szervezetet magában foglaló ágazatok esetén a szervezeti törvények előtt. Ez a gyakorlatban azt jelentené meglátásom szerint, hogy a fegyveres védelem mint alrendszeri szint tekintetében mindenképp vizsgálendő és mérlegelendő volna egy a *nemzetvédelemről* vagy *Magyarország fegyveres védelméről szóló törvény* megalkotása, mely

- a fegyveres védelem összkormányzati értékelésének, tervezésének, irányításának sajátos intézményeit (mint a Nemzetbiztonsági Kabinet, illetve a védelmi igazgatás szervezete),
- a védelmi igazgatás különös szabályait és adatkezelési kapcsolódásait,
- a fegyveres védelem ágazatainak mindegyikét és a közigazgatás egészét részben-egészben érintő, sőt az állampolgárokra is bizonyos esetekben kiterjedő riasztási szabályokat, valamint
- a különleges jogrend törvényi szintű szabályait ölelhetné fel.

Erre építkezve lehetne megalkotni, illetve újraszabályozni az egyes fegyveres védelmi ágazatokról szóló törvényeket, amelyek körében a *honvédelemről szóló törvény megújítása, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény nemzetbiztonsági tevékenységről szóló törvénnyé formálása, illetve egy rendészetről szóló törvény megalkotása lehetne mérlegelhető* az ágazati szabályok kódex jellegű rendezése, megújítása érdekében. Az ágazati kódexekben, meglátásom szerint, egyrészt az ágazatra vonatkozó irányítási, sajátos igazgatási, kormányzati koordinációs, illetve adatkezelési szabályok lennének elhelyezhetők, valamint a kontrollra vonatkozó általános szabályoknak az ágazatra jellemző jogkorlátozó intézkedési és kényszerítőeszköz-alkalmazási szabályai, vagyis mindazok a rendelkezések, amelyek egy adott ágazaton belül lényegében minden az ágazatba tartozó katonai karakterű szerv működésében megjelennek, vagy arra kihatnak.

A szervezeti szintet érintő javaslatok

Az ágazati szint alatt egyrészt politikai döntési, másrészt – a törvénymódosítások számára vonatkozó döntési és adminisztratív „bürokráciacsökkentési” vonatkozású – „kodifikációs-szemléleti” kérdés, hogy indokolt-e az egyes ágazatokon belüli katonai karakterű szervek külön törvényben történő – szervezeti szintű – szabályozása, vagy azok fő szabályait az ágazati törvényekben, részletszabályait pedig – az Alaptörvény sarkalatosságra vonatkozó rendelkezéseinek módosítását követően – az ezeket végrehajtó kormányrendeletekben kellene elhelyezni.

Meglátásom szerint az önálló szervezeti szabályozás jobban átlátható és egyben hatékonyabb szabályozást is jelentene, hiszen a szervezeti szabályozásban – legyen az a Magyar Honvédségről, a rendőrségről, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról vagy az egyes nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló, szervezetenként elkülönülten megalkotott szabályozás – csak a szervezetre, annak feladatrendszerére, vezetésére, sajátos működési, eljárási szabályaira vonatkozó szabályok jelennének meg, vagyis nem keverednének az adott ágazat felső szintű irányítására, az ágazat minden szervezetére egyformán jellemző eljárási és intézkedési normákra, illetve az ágazati igazgatására vonatkozó szabályok a közvetlenül védelmi típusú feladat-végrehajtás – nemritkán változó – szervezeti szabályaival.

ÖSSZEGRZÉS

Véleményem szerint Magyarországon a fegyveres védelemről való gondolkodás és tudományos elemzés terén éppúgy van tennivalónk, mint a nemzetközi minták és a történelmi előzmények feltárása, értékelése, illetőleg hasznosíthatóságának elemzése kapcsán.

Emellett az is elvitathatatlan, hogy a kortárs biztonsági és nemzetközi környezet változásai miatt éppúgy indokolt a fegyveres védelem rendszerének és szabályozásának felülvizsgálata, mint az abban rejlő bizonytalanságok, a rendszerváltásig nyúló politikai és szabályozási beidegződések miatt.²¹ Ez pedig számomra azt jelenti, hogy a fegyveres védelem képességfejlesztése mellett elkerülhetetlen egy szisztematikus és jól kimunkált szabályozási és igazgatási felülvizsgálat, ha úgy tetszik reform is a haderőfejlesztéssel, valamint a rendvédelmi és nemzetbiztonsági képességfejlesztésekkel párhuzamosan. E nélkül ugyanis a fejlesztésre tervezett képességek kihasználása továbbra is egy évtizedes bizonytalanságtól terhelt, néhol inkonzisztens szabályozási rendszer és a lehetségeshez mérten kevésbé hatékony igazgatási szisztéma keretében valósulna meg, ami rontaná Magyarország védelmi szintjét és a képességreformok valós eredménymutatóit is.

A megújulás azonban a múlt ismeretére és a reális valóság rendszereinek elméleti modellezésére irányuló tudományos támogatás nélkül, továbbá a nemzetközi példák figyelmen kívül hagyása esetén csak limitált lehet. Persze a nemzetközi szintér és a múlt mintáit nem szolgai módon kell átvenni, hanem értékelni kell azokat és továbbgondolni. Ahogy Kassai Lajos találóan fogalmazott a lovas íjász módszerről szóló filmben, nem az őseket kell követnünk, hanem mindazt, amit az ősek követtek.²² A védelem terén ennek a kvintesszenciája, hogy a védelem a jogállami parlamentáris keretek érvényesítése mellett a mindenkori jelen kihívásai szerint a leginkább célra vezessen.

²¹ Ennek igazolása a szakirodalomban egyértelműen megjelenik, amit a legjobban egy a rendészetre vonatkozó, Finszter Gézától kölcsönzött és egy a honvédelemre vonatkozó, Till Szabolcstól kölcsönzött gondolat példázhat jelen keretek között. Finszter Géza azt írja: „Az 1990-es rendszerváltozás ismét elhozta a reményt, hogy a diktatúra által leginkább megcsúfolt két hivatás visszatérhet a polgári demokráciák legjobb hagyományaihoz, amelyek egyszer már a magyar politikai kultúrában is jellemzői voltak. [...] A reform azonban elmaradt.” (Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): A rendészettudomány határkövei. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2012, 14.) „A múltra tekintve azt láthatjuk, hogy a 2002-től napjainkig terjedő időszakban a rendészet kormányzati irányításának fő jellemzője az volt, hogy a cselekvés nélküli tervezés fázisait, a legváratlanabb pillanatban a tervezés nélküli cselekvés váltotta fel. Gondosan elkészített tervekkel nem vált valóra szinte semmi, majd hirtelenjében olyan döntések születtek, amelyek nyomokban sem szerepeltek az előbb említett tervekben, noha ugyancsak komoly szakmai előkészítést igényeltek volna.” (Finszter Géza: Rendészet – rendvédelem közjogi megközelítésben. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX. Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2008, 51.)

Till Szabolcs pedig úgy fogalmaz: „A honvédelem sarkalatos szabályai legalább egy jogelőd honvédelmi törvényben megjelentek – igazodva a tárgykört jellemző »lopakodó alkotmánymódosításokhoz«. Jellemző az is, hogy az Alaptörvény honvédelmet érintő részeiben – a jelzett szerkezeti és terminológiai problémák ellenére – nem történt módosítás, tehát e kérdések a békeidejű politikai rendszer működtetése szempontjából nem akutak, a szabályozásban a konszolidációra törekvő folyamatosság a meghatározó. A szabályozás újdonságát adó szimbolikus tartalmak egyértelműen alaptörvénykonformak a Szent Korona-védelmi szereptől a honvédő múlt ápolásán át a katonai nevelés 1993-as tabuját meghaladó visszaállításáig, azonban a változó biztonságpolitikai környezet kihívásai további markáns változásokat tethetnek szükségessé.” (Till Szabolcs: A honvédelem alkotmányos kereteinek hangsúlyeltolódásai a rendszerváltástól az Alaptörvényig. Eötvös Loránd Tudományegyetem Politikatudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, Budapest, 2015, 278.)

²² Vö. Kaszás Géza (rend.): A lovasíjász. Lillrod Film Kft., Dunakeszi, 2016.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1912. évi LXVII. törvénycikk képviselőházi őrség felállításáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91200067.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D37>
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400034.TV>
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500125.TV>
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.TV>
2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700080.tv>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100113.TV>
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv>
- Dannreuther, Roland: *Nemzetközi biztonság*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- Farkas Ádám: *Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez*. Honvédségi Szemle, 2017/1.
- Farkas Ádám: *A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért*. Iustum Aequum Salutare, 2017/4.
- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben*. Seregszemle, 2017/2.
- Farkas Ádám: *Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézmény-fejlesztési irányairól*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2017/1–2.
- Farkas Ádám: *Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016.
- Finszter Géza: *A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *A rendészettudomány határkövei*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2012.
- Finszter Géza: *Rendészet – rendvédelem közjogi megközelítésben*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományok Közlemények IX. Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2008.
- Gazdag Ferenc (szerk.): *Geopolitika és biztonság*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.
- Kaszás Géza (rend.): *A lovasjász*. Lillrod Film Kft., Dunakeszi, 2016.
- Kelemen Roland: *A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja*. Parlamenti Szemle, 1. sz.
- Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai: sajtójog a kivételes hatalom árnyékában*. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2017.
- Kelemen Roland: *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2017.
- Keszely László: *A különleges jogrend a védelmi igazgatás gyakorlati, jogalkalmazói szemszögéből*. Iustum Aequum Salutare, 2017/4.
- Keszely László: *A NATO válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer alkalmazásának tapasztalatai az ukrán válsággal összefüggésben*. Hadtudomány, 2015/1–2.
- Keszely László: *A NATO válságreakálási rendszerével összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer és a különleges jogrend összefüggései*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2013/1.

- Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.
- Preszly Lóránd: *A m. kir. csendőrség története 1881–1918*. Honvédelmi Sajtóvállalat, Budapest, 1920.
- Rektor Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980.
- Szakály Sándor: *A magyar tábori csendőrség*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.
- Szálkai Kinga – Stepper Péter (szerk.): *A biztonság szektorális értelmezése*. Publikon Kiadó, Pécs–Budapest, 2015.
- Szenes Zoltán (szerk.): *Biztonságpolitika és válságkezelés*. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016.
- Till Szabolcs: *A honvédelem alkotmányos kereteinek hangsúlyeltolódásai a rendszerváltástól az Alaptörvényig*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Politikatudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, Budapest, 2015.
- Till Szabolcs: *A különleges jogrendi kategóriarendszer egyszerűsítésének jövőbeli esélyei*. Iustum Aequum Salutare, 2017/4.
- Vécsey Leo (szerk.): *A 40 éves Budapesti detektívtestület jubiláris albuma 1886–1926*. A M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete, Budapest, 1926.

Xie Shiyuan órnagy:

KIHÍVÁSOK ÉS KILÁTÁSOK – KÍNAI SZEMMEL

Kína konstruktív politikája az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális és hatékony biztonsági struktúrájának előmozdítására

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában a 2017-es kínai Fehér Könyv (China's Policies On Asia-Pacific Security Cooperation, a Kínai Népköztársaság Védelmi Minisztériuma, 2017. január 1.) alapján mutatja be és elemzi az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális, hatékony biztonsági struktúráját előmozdító kínai koncepciót, Kína pozitív politikáját és nemzetközi szerepvállalását, melynek témakörei: az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális biztonsági struktúrája előmozdításának szükségessége; Kína koncepciója az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális biztonsági struktúrájával kapcsolatban, a pozitív kínai hozzáállás; Kína részvétele az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális biztonságával kapcsolatos nemzetközi együttműködésben.

KULCSSZAVAK: Kína, ázsiai–csendes-óceáni térség, biztonsági struktúra, biztonsági keretrendszer

BEVEZETÉS

Az ázsiai–csendes-óceáni térség stratégiaiul rendkívül fontos a világ számára földrajzi, gazdasági, kulturális és politikai szempontból egyaránt.

Az ázsiai–csendes-óceáni térség elnevezése a Csendes-óceán nyugati partján fekvő ázsiai régióra utal, amely tartalmazza Kelet-Ázsia, Délkelet-Ázsia, Dél-Ázsia és Óceánia összesen 44 országát.¹ (Ezeket kívül – gazdasági és politikai szempontokból – amerikai és kanadai terület is tartozik a térséghez, ezért valójában az érintett országok száma 46.²) A világ stratégiaiul legfontosabb kereskedelmi csatornája, a Malaka-szoros szintén a térségben található. 2010-ben a globális tengeri kereskedelemnek több mint a fele a Malaka-szoroson haladt át.³

Gazdasági jellemzők. Az ázsiai–csendes-óceáni térség 2016-os GDP-je 45 100 Mrd USD-t ért el, ami a globális, 75 500 Mrd USD értékű GDP-nek az 59,7%-át tette ki. Az ázsiai–csendes-óceáni térség GDP-jének 2,8%-os növekedési üteme magasabb, mint a globális GDP 2,5%-os növekedési üteme.⁴ A világ öt legnagyobb gazdasági központjából négy

¹ A 44 ország között van Kína, Japán, Mongólia, Észak-Korea, Dél-Korea, Brunei, Kambodzsa, Kelet-Timor, Indonézia, Laosz, Malajzia, Mianmar, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Thaiföld, Vietnam, Oroszország, Banglades, Bhután, India, Maldív-szigetek, Nepál, Pakisztán, Sri Lanka, a Brit Indiai-óceáni Terület, Ausztrália, Új-Zéland és további 15 csendes-óceáni szigetország. <http://apcss.org/about-2/ap-countries/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

² Asia-Pacific Center for Security Studies (APCSS). <http://apcss.org/about-2/ap-countries> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

³ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Review of Maritime Transport 2011. <http://unctad.org/en/pages/PublicationArchive.aspx?publicationid=1734> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

⁴ APEC – Asia-Pacific Economic Cooperation. Key Indicators Database. http://statistics.apec.org/index.php/key_indicator/index (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

van a térségben: az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Japán és India. A legbefolyásosabb globális nemzetközi gazdasági együttműködési szervezetek közül az APEC, az SCO, az ASEAN és az SAARC⁵ van jelen a térségben.

Katonai és politikai jellemzők. A tíz legerősebb globális állami haderőből öt van képviselve a térségben: az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Japán és India. A térség teljes lakossága a világ népességének több mint 50%-át teszi ki (több mint 3000 nyelvjárás beszélnek). A hét hivatalosan elismert nukleáris hatalomból öt található a térségben: az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, India és Pakisztán.⁶

A hidegháború vége óta az ázsiai–csendes-óceáni térség viszonylag stabil helyzetben maradt, ugyanis kedvező feltételeket teremtett a térség országainak gazdasági és társadalmi fejlődéséhez, valamint a gazdaság különböző területein történő térségi együttműködéshez. Ennek ellenére az etnikai kultúrák közötti nagy különbségek, a nemzetek kiegyensúlyozatlan fejlődése, a népesség előregedése, a történelem által hátrahagyott megoldatlan problémák és a geopolitikai feszültségek miatt még nem alakult ki egy kiterjedt és hatékony többoldalú biztonsági együttműködési keretrendszer a térség országai között. A világ gazdaság gyors fejlődésével a globális politikai és gazdasági stratégiák jelentős kiigazításokon és változásokon mennek keresztül, és ebből adódóan befolyásolják az ázsiai–csendes-óceáni térség biztonsági helyzetét, egyúttal csökkentik a biztonságot.

Jelenleg a térség sok biztonsági kihívással néz szembe. A Koreai-félszigeten zajló nukleáris tevékenység miatt a térség egyre bonyolultabbá és érzékenyebbé válik. Az afganisztáni kérdésekkel kapcsolatos egyeztetés lassan valósul meg. A térség országai között a szárazföldi (és tengeri) területek szuverenitásával kapcsolatos viták egyre jobban kiszélesednek. Néhány ország a katonai jelenlétét növeli, ugyanakkor egyes országok a katonai korlátok felszabeditására törekednek. Több ország bonyolult politikai és társadalmi átalakuláson megy keresztül. A nem hagyományos biztonsági fenyegetések egyre súlyosabbakká válnak, mint például a terrorizmus, a természeti katasztrófák és a nemzetközi bűncselekmények. A fenti biztonsági kockázatok nagy nyomást fejtenek ki a térség átfogó fejlődésére.⁷

Az IMF⁸ szerint: *„Az ázsiai–csendes-óceáni térség fejlődése továbbra is jelentős (valójában a térség gazdasági növekedése a leggyorsabb világszerte) [...], de a térség rövid távon is sok bizonytalansággal és kockázattal néz szembe, amelyek tovább fokozódnak a jövőben. Középtávon a térség gazdasági növekedése is jelentős akadályokba ütközik, mint például a népesség előregedése és a lassú termelékenység...”*⁹

A fenti problémák leküzdése érdekében az ázsiai–csendes-óceáni térségnek elő kellene mozdítania a strukturális reformokat. *„Az ázsiai–csendes-óceáni térségben a gazdasági növekedés várhatóan továbbra is stabil marad [...], de továbbra is számos kockázattal néz szembe, mint például a kereskedelmi protekcionizmus emelkedése és a geopolitikai feszültség súlyosbodása...”*¹⁰

⁵ SCO – The Shanghai Cooperation Organization; ASEAN – Association of Southeast Asian Nations; SAARC – South Asian Association for Regional Cooperation.

⁶ United States Pacific Command (USPACOM). USPACOM Area of Responsibility. <http://www.pacom.mil/About-USPACOM/USPACOM-Area-of-Responsibility/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

⁷ The Ministry of Defence of the People's Republic of China, White Paper: China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation, 2017. január 11. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2017/01/11/content_281475539078636.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

⁸ IMF – International Monetary Fund.

⁹ IMF, Regional Economic Outlook Asia Pacific: Preparing for Choppy Seas, 2017. 05.

¹⁰ IMF, Regional Economic Outlook Asia Pacific: Making the Most of the Upswing, 2017. 10.

Ezzel a háttérrel az ázsiai–csendes-óceáni térség országai a politikai és a gazdasági reformokat önerőből képesek folytatni. Mivel viszont a regionális biztonság kihívásai egyre súlyosabbakká válnak, máris túlmutatnak az egyes országok, illetve a kétoldalú nemzetközi együttműködés kockázatkezelési képességén, ezért a térségben egyre több ország ismeri fel az egész régióra kiterjedő és a különböző biztonsági kihívásokat átfogóan kezelő többoldalú együttműködési platform létrehozásának fontosságát.

A régió gazdasági együttműködésének gyors fejlődése miatt az ázsiai–csendes-óceáni térség biztonsági keretrendszere lemarad, aminek hiányában már most sem tudjuk időben és hatékonyan kezelni a bonyolult és változó biztonsági kihívásokat. Fontos, hogy fokozatosan kiépítsünk egy olyan biztonsági keretrendszert, amely a jövőbeli követelményeinket tartalmazza, tükrözi a térség jellemzőit és megfelel a régió érdekeinek.¹¹

AZ ÁZSIAI–CSENDES-ÓCEÁNI TÉRSÉG MULTILATERÁLIS BIZTONSÁGI STRUKTÚRÁJA ELŐMOZDÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

Jelenleg az ázsiai–csendes-óceáni térség még számos biztonsági kérdéssel néz szembe:

- a történelem által hátrahagyott megoldatlan problémák;
- a térségi geopolitikai feszültség;
- a nem hagyományos biztonsági fenyegetések erősödése;
- néhány ország politikai reformjainak kudarca.¹²

A térségben a történelem által hátrahagyott megoldatlan problémák korlátozzák az együttműködést

Japán folyamatosan törekszik a kollektív önvédelemre vonatkozó tilalom feloldására. A szigetország régóta tartó negatív hozzáállása, a második világháborúban tanúsított agresszív viselkedése a legfőbb akadály, amely korlátozza a kelet-ázsiai országok közötti kapcsolatok fejlődését, például Kína, Japán és Dél-Korea között. Különösen amióta Abe miniszterelnök kabinetje hivatalba lépett, és a kormányfő többször meglátogatta a Jaszukuni-szentélyt,¹³ így robbantva ki regionális vitákat. Japán több alkalommal átdolgozta a történelemkönyveit,¹⁴ amivel újabb és újabb megvilágításba helyezte az ország második világháborús szerepvállalását. Többször megpróbálta a második világháború befejezését követő Békealkotmányát¹⁵

¹¹ Vice Minister of Foreign Affairs of China Liu Zhenmin: It is imperative to gradually build a new security architecture for the Asia-Pacific, on the press conference of the White Paper. The State Council Information Office of China, 2017. 01. 11. <http://www.scio.gov.cn/xwfbh/xwfbh/wqfbh/35861/36008/zy36012/Document/1539500/1539500.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

¹² CASS – Chinese Academy of Social Science: China's Peripheral Security Situation Assessment (2016) – Belt and Road: Strategic Docking and Security Risk, 2016. 04.

¹³ A Jaszukuni-szentély egy nemzeti vallási intézmény Japánban, amely a második világháború 2,4 millió áldozatára emlékeztet, közöttük azonban mintegy 1000 háborús bűnös található, akiket a szövetséges háborús törvényszékek elítéltek és kivégeztek. A Jaszukuni-szentély látogatása azt jelenti, hogy tiszteletet kapnak a történelem legsúlyosabb bűneit elkövető emberek. <https://www.pri.org/stories/2013-12-26/why-yasukuni-shrine-so-controversial> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

¹⁴ The ongoing battle over Japan's textbooks. <http://www.nytimes.com/2002/02/12/news/the-ongoing-battle-over-japans-textbooks.html> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 06.)

¹⁵ A „Békealkotmány” Japán jelenlegi alkotmánya, amelyet a japán kormány részére a második világháborús veresége után a szövetségesek fogalmaztak meg. Az alkotmány 9. cikke kimondja, hogy Japán lemond a hadüzenet jogáról és támadóerejűvének megtartásáról.

módosítani, ezzel együtt pedig a kollektív önvédelemre vonatkozó tilalom feloldására törekszik.

2015. július 16-án a japán parlament a nemzetközi közösség és a belföldi közvélemény erőteljes ellenállása dacára új katonai jogszabályok bevezetését jelentette be. A bejelentéssel Japán védelmi politikája szembekerül a Békealkotmány korlátozásaival, és nem felel meg a békés együttműködés tendenciájának.¹⁶ Japán továbbra is a hidegháborús mentalitást követi, erősíti a katonai szövetségeit, katonai erőikivetítésre törekszik – erre utal a japán kormány aktuális politikája és katonai költségvetése –, ezzel súlyos aggodalmat okoz a térségi szomszédos országokban és a nemzetközi közösségben egyaránt.¹⁷

Észak-Korea nukleáris fegyvere a legnagyobb biztonsági kihívássá vált az ázsiai–csendes-óceáni térségben. Egyrészt az Amerikai Egyesült Államok meggyőződése, hogy diplomáciai eszközökkel nehezen veheti rá az országot nukleáris fegyvereinek leszerelésére. Ezért nem hajlandó lemondani az Észak-Korea elleni erőszak esetleges alkalmazásáról, vagy a Koreai-félszigeten történő beavatkozásról. Amerika folyamatosan növeli katonai jelenlétét a térségben, és erősíti a katonai együttműködést Japánnal és Dél-Koreával, valamint a két ország között is.¹⁸ Másrészt Észak-Korea a saját komplex biztonságának kialakítására törekszik, ezért nem hajlandó lemondani nukleáris fegyvereinek fejlesztéséről. Az ENSZ határozatainak ismételt megsértésével 2016. január 1-jén egy kis teljesítményű atomfegyver, 2017. július 7-én pedig egy nagy hatótávolságú ballisztikus rakéta tesztjét hajtotta végre.¹⁹ Az Amerikai Egyesült Államok és Észak-Korea közötti alapvető bizalom hiánya miatt a béketárgyalás egy „nukleáris teszt, utána szankció, majd új nukleáris teszt és új szankció” körbe zárult be.²⁰ *(E tanulmány lezárását követően, 2018 májusában jelentős változások történtek az USA és Észak-Korea viszonyában – A szerk.)*

Kína úgy véli, hogy az észak-koreai nukleáris probléma megoldásához be kellene tartani a békés párbeszéd és a konzultáció útját. Hosszú ideje Kína a nukleáris fegyver nélküli Koreai-félsziget előmozdítására, a félsziget békéjének és stabilitásának megővésére, illetve a hatoldalú tárgyalás mielőbbi újraindítására tesz hatalmas erőfeszítéseket.²¹

A regionális geopolitikai feszültség okozta térségi láncreakciók

A térségbeli országok szárazföldi és tengeri területének szuverenitásával kapcsolatos viták főleg az alábbi öt problémára koncentrálnak:

– Kína törvényes szuverenitásának fenntartása a kelet-kínai-tengeri Tiaojü-sziget vonatkozásában;

¹⁶ Diet enacts security laws, marking Japan's departure from pacifism. The Japan Times News: 2015. 09. <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/09/19/national/politics-diplomacy/diet-enacts-security-laws-marking-japans-departure-from-pacifism-2/#:Wm-eJVMrLIV> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 08.)

¹⁷ Yang Jiechi: China's Strict Position about the Japanese House of Representatives Passing the New Security Act. The State Council Information Office of China, 2015. 07. 16.; http://www.gov.cn/guowuyuan/2015-07/16/content_2898466.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 08.)

¹⁸ U.S. Policy and Strategy in the Asia Pacific Challenges and Opportunities, 2017. 04. 25.

¹⁹ Ban welcomes Security Council measure tightening and expanding sanctions, 2016. 05. 02.; UN News Centre, The Security Council unanimously passed a resolution sanctioning North Korea, 2017. 08. 05.

²⁰ Fu Ying: North Korea Nuclear Issue: Past, Present and Future-China Perspective. Brookings Institution. 2017. 04. 30. <https://www.brookings.edu/research/the-korean-nuclear-issue-past-present-and-future/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 08.)

²¹ White Paper: China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation, 2017. 01. 11.

- Kína törvényes szuverenitásának fenntartása a dél-kínai-tengeri területen;
- a Japán és Dél-Korea között található Du-sziget hovatartozásával kapcsolatos vita;
- a Kuril-szigetek déli tagjai feletti szuverenitás vitája Oroszország és Japán között;
- vita Kasmír hovatartozásáról India és Pakisztán között.

A kelet-kínai-tengeri Tiaoju-sziget és a Dél-kínai-tenger területének kérdésével kapcsolatban a kínai kormány számos hivatalos nyilatkozatot tett. A Tiaoju-sziget és a hozzá kapcsolódó egyéb szigetek Kína elidegeníthetetlen területei. Ezenfelül Kína vitathatatlan szuverenitással rendelkezik a Dél-kínai-tengeren lévő Nansa-szigeteken (és a hozzá közeli tengeri területeken). Kína hatalmas erőfeszítést tesz a Dél-kínai-tenger békéje és stabilitása megőrzése érdekében. Határozottan kiáll saját területei szuverenitása mellett, és szorgalmazza, hogy a vitákat az érintett országok békés konzultációkon és tárgyalásokon rendezzék. Ennek érdekében a térség országainak felelősségteljesen kell eljárniuk.

Jelenleg számos biztonsági együttműködési mechanizmus működik Ázsiában, amelyek szerepet játszanak a regionális biztonság megőrzésében. Ezek alapján kellene megérteniük és tiszteletben tartaniuk az ázsiai országoknak egymás kulturális koncepcióit, és az ázsiai jellemzőknek megfelelő új biztonsági együttműködési keretrendszert közösen kialakítaniuk.²²

Afganisztán békés újjáépítésével kapcsolatban az Amerikai Egyesült Államok úgy véli, hogy az ország jövőbeli fejlődése attól függ, sikerül-e a politika, a gazdaság és a biztonság átmenetének programja. Afganisztánnal kapcsolatos politikáját Washington folyamatosan módosította annak érdekében, hogy uralja az afgán átmenet folyamatát. Az afgán elnökválasztás sikere ellenére az ország jelenlegi politikai rendszere még nagyon gyenge, az etnikai konfliktusok továbbra is élesek,²³ a gazdasági fejlődés súlyos kihívásokkal néz szembe, és a biztonsági helyzetben sincs jelentős változás. Afganisztán körzeteinek 70%-ában tapasztalható a tálibok nyílt aktivitása, akik az ország területének 4%-át teljes ellenőrzésük alatt tartják.

A térség nem hagyományos biztonsági fenyegetéseinek fokozódása rontja a térség biztonságát és stabilitását

A nem hagyományos konfliktus fogalmkörébe tartozhat: terrorelhárítási harc, gazdasági konfliktus (pénzügyi, kereskedelmi konfliktus stb.), biokémiai fenyegetés, erőforrás-konfliktus (például víz, olaj és ásványok), információs konfliktus (kibertámadás, információs hadviselés), kulturális konfliktus (vallási konfliktus, ideológiai konfliktus, közmédiaverseny) stb.

A nem hagyományos katasztrófák lehetnek: idegen növény- és állatfajok inváziója, súlyos fertőző betegségek kiterjedése, súlyos természeti katasztrófák, környezetszennyezés, súlyos bűncselekmények (nemzetközi ember-, fegyver-, kábítószer-csempészet) stb.²⁴

A katasztrófásorozat – a 2004-es indiai-óceáni óriási szökőártól a 2011-es japán föld-rengésen át (ennek következménye a nukleáris szivárgás) a malajziai légitársaság 370-es

²² Xi Jinping: Jointly Create a Better Future of Peace and Prosperity for Asia Through Dialogue and Consensus, speech of the President of the People's Republic of China at the Opening Ceremony of the Fifth Meeting of the CICA Ministers of Foreign Affairs, 2016. 04. 28.

²³ A két afgán országos vezető közül az elnököt főleg a pastuk támogatják az ország keleti és déli részén, a kormányfő pedig az Északi Szövetség képviselőjeként a tádzsik és a hazara etnikai támogatást élvezi. A két politikai tábor közötti összecsapás miatt az északi és a déli etnikai csoportok közötti ellentmondások tovább mélyülnek.

²⁴ CASS – Chinese Academy of Social Science: China Non-traditional Security Research Report (2016–2017), 2017. 09. 05.

járatának 2014-es eltűnéséig – azt mutatta, hogy hiányzott a katasztrófamegelőzés és -kezelés képessége az ázsiai–csendes-óceáni térség országaiban, és így szükség volt más országok vagy nemzetközi szervezetek támogatására.²⁵

Néhány ország politikai reformjainak kudarca fokozza a regionális társadalmi nyugtalanságot

1999–2001 között az indonéziai turbulens politikai helyzet következtében folyamatosan törtek ki etnikai és vallási konfliktusok, amelyek emberek százainak halálát okozták. 2005-ben a Fülöp-szigeteken az úgynevezett „negyedik népi hatalom forradalma” tört ki, és a következő években folyamatosak voltak a kormányellenes megmozdulások. 2006 óta Thaiföld politikai helyzete is zűrzavarossá vált a „sárga ingek” és a „vörös pólók” közötti konfliktusok miatt. A Nyugat-Ázsiában és Észak-Afrikában bekövetkezett súlyos politikai zűrzavart követően 2010 után nyilvánvalóan populista tendenciák jelentek meg az ázsiai–csendes-óceáni térség néhány országának politikai és társadalmi folyamataiban. Az emberek gyakran mentek az utcákra tiltakozni a kormány ellen, ami sokszor véres összecsapásba torkollott. A nemzetközi rendre és normákra gyakorolt negatív hatásokon túl ez szociális biztonsági és kormányzati hitelességi válságot is okozott, amely holisztikusan és folyamatosan fenyegette a társadalmi struktúráját, a politikai stabilitást, így az emberek életét és egészségét egyaránt.

Összefoglalva, a fenti problémák miatt az ázsiai–csendes-óceáni térség „vesélyeztetett zónává” válik a biztonsági fenyegetések és zűrzavarok miatt. Ezeket a biztonsági kérdéseket nehezebben kezelhetik egyoldalú erőfeszítésekkel vagy szimplán kétoldalú egyeztetésekkel, ezért a térségnek rendkívül fontos létrehoznia egy olyan regionális biztonsági rendszer kereteit, amely a régió helyzetének ténylegesen megfelel, és kielégíti minden ország igényét.²⁶

KÍNA KONCEPCIÓJA AZ ÁZSIAI–CSENDES-ÓCEÁNI TÉRSÉG MULTILATERÁLIS BIZTONSÁGI STRUKTÚRÁJÁVAL KAPCSOLATBAN, A POZITÍV KÍNAI HOZZÁÁLLÁS

Az új problémák megoldásához új ötletekre van szükség. A regionális integráció dinamikus fejlődése miatt már elavultak olyan régi biztonsági elvek, mint a hidegháborús mentalitás, a „nulla összegű játék” és a katonai erőkre való kizárólagos támaszkodás.

Az új körülmények között minden országnak idővel lépéseket kell tennie. Nyitottsággal és befogadóképességgel kell erősítenie a szolidaritást és az együttműködést, illetve a térség biztonsági keretrendszerét kell fejleszteni és az ázsiai–csendes-óceáni térség biztonságához kell felfedezni az új utat.

²⁵ Wu Sichun: Asia Pacific Security Framework Transformation. Shanghai Institutes For International Studies, 2015. 02.

²⁶ Speech of Li Keqiang at the Eighth East Asia Summit, 2013. 10. 11. The State Council Information Office of China, <http://www.fmccprc.gov.hk/eng/xwtdt/wsyw/t1088649.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 11.)

Az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális biztonsági struktúrájával kapcsolatos alapelvek

Az Ázsiai Együttműködési és Bizalomerősítő Konferencia (CICA²⁷) 2014 májusában tartott 4. csúcstalálkozóján Xi Jinping kínai elnök a közös, átfogó, együttműködő és fenntartható biztonság fogalmára, illetve a széles körű konzultációval, közös hozzájárulással és közös előnyökkel járó térségi biztonsági együttműködésre hívta fel a figyelmet.

Közös biztonság: minden ország biztonsága legyen tiszteletben tartva és biztosítva. Ne lehessen kiemelni néhány ország biztonságát, és figyelmen kívül hagyni a többi országot, vagy csak úgynevezett saját abszolút biztonságra törekedni, a többi ország kárára. Ezenfelül a harmadik fél elleni katonai szövetségek megerősítése nem járul hozzá a közös térségi biztonság megőrzéséhez.

Átfogó biztonság: hagyományos és nem hagyományos területen is meg kell őrizni a biztonságot. A térségi biztonság általános problémáját és a tényleges körülményeket is figyelembe kell venni, a térségi biztonság megszilárdítását összehangoltan kell előmozdítani. Erőfeszítéseket kell tenni a jelenlegi kiemelt biztonsági kihívások megoldására, a potenciális biztonsági fenyegetések kezelésére pedig koordinációs terveket kell készíteni.

Együttműködő biztonság: az országok párbeszédrel és együttműködéssel mozdítsák elő a saját biztonságukat és a régióét. Öszinte és elmélyült párbeszédre keresztül erősítsék meg a kölcsönös stratégiai bizalmat és csökkentsék a közös aggodalmakat. Keressenek közös pontokat, csökkentsék a különbségeket és éljenek harmóniában egymással. Vegyék figyelembe a közös kihívásokat, tudatosan és aktívan segítsék elő az együttműködést, folyamatosan terjesszék ki együttműködési területeiket, keressenek új együttműködési lehetőségeket, valamint együttműködve törekedjenek a béke előmozdítására.

Fenntartható biztonság: az állandó biztonság megvalósításához fejlődésre van szükség. Minden félnek a fejlesztésre kell összpontosítania, az emberek életét aktívan kell javítania, és a biztonság alapját folyamatosan meg kell újítania. Közös fejlesztést és regionális integrációt, a regionális gazdasági és biztonsági együttműködés interakcióit és a szinkronizált előrehaladást kell előmozdítaniuk. Folyamatos és fenntartható fejlődéssel mozdítsák elő a térség biztonságát.

Az ázsiai–csendes-óceáni térség multilaterális biztonsági struktúrájával kapcsolatos koncepció

A befogadó együttműködés az ázsiai–csendes-óceáni biztonsági keretrendszer alapelve. A befogadó nem azt jelenti, hogy hanyagolják el az államok közötti ellentmondásokat és vitákat, vagy csupán az államközi együttműködésekkel keressék a megoldásokat. Ehelyett minden őszinte erőfeszítést üdvözöljenek és bátorítsanak a problémák megoldására. Ez egyfajta kölcsönös tiszteleten és őszinteségen alapuló együttműködési szellem. Jelenleg a hidegháború által hátrahagyott kétoldalú katonai szövetség rendszere az átfogó térségi együttműködés legnagyobb akadály. Bár az ázsiai–csendes-óceáni térségben számos biztonsági együttműködési mechanizmus létezik, ezek közül a legtöbb csak kétoldalú vagy az országok kisebbségére korlátozódik, más országok és régiók részvételét kizárja, vagy magasabb küszöböt állít fel az új belépők számára.

²⁷ Conference on Interactivity and Confidence Building Measures in Asia.

2014 előtt Kína mindig ki volt zárva az Amerikai Egyesült Államok által vezetett, évenkénti csendes-óceáni közös katonai gyakorlatokból. Ezek az exkluzív mechanizmusok az országok között gyanút és antagonisztikus ellentéteket okoznak, és nem járulnak hozzá a kölcsönös bizalom megteremtéséhez a térségben. Ezért ezt, vagyis a biztonsági együttműködés akadályát kell fokozatosan megszüntetni, így egy általános, minden országot lefedő, illetve kölcsönösen és őszintén együttműködő térségi biztonsági keretrendszer hozható létre.

A nagyhatalmak közötti stratégiai konszenzus az ázsiai–csendes-óceáni biztonsági keretrendszer alapja. A térség hatalmas országai közötti alapvető, kölcsönös bizalom hiányában semmilyen többoldalú biztonsági mechanizmus stabil fejlesztése nem végrehajtható. Ha a térség egyes nagyhatalmai továbbra is ellenállnak, akadályozzák egymást, és csak a kis országok koordinálásában és egyensúlyozásában vesznek részt, akkor nem tudják a térségben lévő biztonsági együttműködési platform szerepét teljes mértékben eljátszani. A kis országokat rákényszerítik, hogy „válasszanak oldalt és álljanak be a csapatba”, nehezebbé téve a regionális biztonsági együttműködést. Ezért először a térségi biztonság fejlődéséről kell egyeztetniük, majd fektessék le a térség biztonsági keretrendszerének alapjait.²⁸

Mivel Kína és az Amerikai Egyesült Államok gazdasága, hadipotenciálja és stratégiai autonómiája sokkal erősebb, mint más országoké, ezért közöttük egy olyan új típusú kapcsolat létrehozása és megszilárdítása a kulcs a biztonsági keretrendszer sikeres felépítéséhez, mint „nem konfliktus, nem összecsapás, kölcsönös tisztelet és együttműködés”. A Kína és az Amerikai Egyesült Államok közötti stratégiai együttműködés fenntartásával őrizhető meg az általános béke és stabilitás a térségben, ami ugyanabba az irányba mozdítja el a két ország erőfeszítéseit.

A különböző területeket átfogó együttműködés az ázsiai–csendes-óceáni térség biztonsági keretrendszerének hajtóereje. Ez is a biztonsági struktúra elveinek az átfogó biztonsághoz tartozó fontos témája, melynek részei az együttműködés átfogó területei és módszerei. A hagyományos és nem hagyományos biztonsági kérdések kezelése egyrészt biztosíthatja a jövő biztonsági keretrendszerét, másrészt az országok közötti területi együttműködés számára teremthet kedvező feltételeket.²⁹ Az együttműködés módszereinek szempontjából a térség biztonsági keretrendszere három pontból áll:

- konfliktus-ellenőrzés;
- válságmegelőzés;
- képességépítés.

A nézeteltérések és konfliktusok kezelése közben minden országnak – különösen a fejlődő országoknak – az öngazgatási és a biztonság biztosításával kapcsolatos képességeit kell folyamatosan fejlesztenie.

A többszintű együttműködési mechanizmus az ázsiai–csendes-óceáni biztonsági térség keretrendszerének alapvető garanciája. Az ázsiai–csendes-óceáni térség jövőbeli biztonsági keretrendszerének hatékony együttműködési mechanizmusokat kell tartalmaznia, amelyek az országok között az általános biztonsági kérdések koordinálását és a biztonsági területeken történő együttműködést magukba integrálják. A kormányok, vállalatok, tudósok, közmédiák és emberek közötti kommunikáció kialakításával előmozdítható a térség széles körű konszenzusa és a kölcsönös megértés.

²⁸ Yu Tiejun: The coordination between China, the United States and Japan is currently the key point for building a composite security architecture in the Asia Pacific region. *International Political Studies*, the first period of 2011.

²⁹ Contemporary Asia Pacific, the first period of 2014. „The Four-Wheeled” Framework Proposal for Future China East Asia Security Policy.

KÍNA RÉSZVÉTELE AZ ÁZSIAI–CSENDES-ÓCEÁNI TÉRSÉG MULTILATERÁLIS BIZTONSÁGÁVAL KAPCSOLATOS NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

Katasztrófavédelem

2015-től Kína aktívan részt vesz az ázsiai–csendes-óceáni térségben folyó katasztrófavédelmi együttműködésben. Kína szervezte a SESZ-tagállamok sürgősségi, megelőző és segélyszervezeteinek 8. csúcstalálkozóját, illetve Kína, Japán és Dél-Korea 3. katasztrófavédelmi közös gyakorlatát. Malajziával közösen tartotta az ASEAN-térség 4. katasztrófavédelmi közös gyakorlatát. Részt vett az ENSZ 3. katasztrófakockázat-csökkentő konferenciáján, a SESZ tagállamai sürgősségi, megelőző és segélyszervezeteinek nemzetközi gyakorlatában, az APEC 9. katasztrófavédelmi fórumán, illetve a nemzetközi kutatási és mentési tanácsadócsoport térségi földrengés-reagálási gyakorlatán.

Terrorelhárítási együttműködés

2015 óta Kína a terrorizmussal kapcsolatos és az illegális bevándorlás elleni küzdelmében együttműködik számos szomszédos országgal, és sikeresen tartóztatott le a térségben tevékenykedő, terrorizmussal kapcsolatos gyanúsítottakat és embercsempészeket. Ezek az erőfeszítések nagy csapást mértek a Kelet-turkesztáni Iszlám Mozgalom (ETIM³⁰) illegális embercsempész-hálózataira, és hatékonyan gátolták az ETIM és más terrorszervezetek térségbe való beszivárgását.

Kína kétoldalú terrorelhárítási konzultációt tartott az Amerikai Egyesült Államokkal, Oroszországgal, Kanadával, az Egyesült Királysággal, Indiával, Pakisztánnal, Dél-Koreával és Indonéziával. Ezenfelül sikeresen megtartotta az ASEAN-térség 13. terrorelhárítási és nemzetközi bűncselekmények elleni küzdelemről szóló fórumát, előmozdítva az erőszakos és a terrorista témájú videofelvételek internetes forgalmazása és a határokon átnyúló terrorista tevékenységek elleni küzdelemben történő együttműködést. Ezenkívül aktív szerepet vállalt az APEC terrorelhárítási munkacsoportjában és a globális terrorelhárítási fórumban, továbbá megtartotta az ASEAN nemzetközi bűnözéssel foglalkozó, miniszteri szintű találkozóját.

Kína, Afganisztán, Pakisztán és Tádzsikisztán létrehozta a négy ország terrorelhárítási együttműködését koordináló mechanizmust. A megállapodás célja összhang és kölcsönös segítségnyújtás biztosítása olyan területeken, mint a helyzetelemzés, a nyomok ellenőrzése, a hírszerzési információk megosztása, a kapacitásépítés, a közös képzés.

Együttműködés a nemzetközi bűncselekmények elleni küzdelemben

A kínai kormány nagy szerepet vállal a nemzetközi bűncselekmények elleni küzdelemben, és teljes mértékben betartja az ENSZ nemzetközi bűnözés elleni egyezményét. Kína összesen 123 szerződést kötött 70 országgal, például igazságügyi segítségnyújtás, kiadatás terén, illetve aktív kétoldalú igazságügyi és bűnüldözési együttműködési mechanizmusokat épített ki az Amerikai Egyesült Államokkal, Kanadával és más országokkal, amivel szilárd

³⁰ Eastern Turkistan Islamic Movement.

jogalapot és hatékony mechanizmust biztosít a különböző nemzetközi bűncselekmények elleni küzdelemben.

2015 októberében megrendezte a Kína és az ASEAN közötti „biztonság és fejlesztés” elnevezésű bűnüldözési-biztonsági együttműködéssel kapcsolatos miniszteri szintű párbeszédet.

Kiberbiztonság

2015 óta Kína aktívan előmozdítja a kiberbiztonság folyamatát az ENSZ keretein belül, és aktív részt is vállal benne. Kína más SESZ-tagállamokkal közösen „Az információbiztonság nemzetközi magatartási kódex” egy aktualizált verzióját nyújtotta be az ENSZ Közgyűlésének. Kína aktívan részt vett az ENSZ kiberbiztonsági szakértői csoportja munkájában, hatékonyan előmozdítja a csoport végleges jelentésének elkészítését.

Kína folyamatosan elősegítette a kétoldalú kiberbiztonsági párbeszédet és a gyakorlati együttműködést a régió országaival. Oroszországgal információbiztonsági együttműködési megállapodást írt alá. Kína kiberbiztonsági párbeszédet folytat Japánnal, Dél-Koreával és az EU-val. Az Amerikai Egyesült Államokkal magas szintű párbeszédet folytatott a kiberbűnözés elleni küzdelemlről és a kapcsolódó ügyekről.

Tengeri biztonsági együttműködés

2015 volt Kína és az ASEAN tagállamai tengeri együttműködésének éve. A tengeri együttműködés kulcsfontosságú területe a „21. századi tengeri Selyemút”. Kína a tengeri biztonságról és a környezetvédelemlről együttműködési tevékenységsorozatot tartott az ASEAN-országokkal. Tudományos expedíciót szervezett az Andamán-tengeren, Thaifölddel megtartotta a kétoldalú tengeri együttműködési bizottság 4. konferenciáját. Egyetértési nyilatkozatot írt alá Malajziával a két ország közös tengerészeti kutatóközpontjának létrehozásáról, Indonéziával folytatódik a tengeri és klímaközpont, illetve a hozzá tartozó megfigyelőállomások építése. Kína megrendezte a délkelet-ázsiai országok 3. tengeri kutatási és környezetvédelmi együttműködési fórumát.

2016 júniusában – Vietnám kérésére – Kína hajókkal és repülőgépekkel vett részt egy lezuhant vietnámi repülőgép személyzetének keresésében és mentésében. 2008 decembere és 2016 januárja között az Ádeni-öbölben és a somáliai vizeken a kínai haditengerészet hajói a kalózkodás elleni nemzetközi műveletben is részt vettek.

Nonproliferaációs és leszerelési együttműködés

Kína aktívan részt vesz a nemzetközi fegyverzet-ellenőrzési és leszerelési programokban, a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozásában. Szorgalmazza, hogy tiltsák be a nukleáris fegyverek fejlesztését és alkalmazását, illetve szereljék le az összes nukleáris fegyvert. Arra törekszik, hogy az Atomsorompó-szerződés (NPT³¹) felülvizsgálati konferenciáinak határozatait ténylegesen hajtsák végre, és konstruktív szerepet játszott az NPT 9. felülvizsgálati konferenciáján és a Szerződés végrehajtásáról a Biztonsági Tanács öt állandó tagja által tartott konferencián.

³¹ Treaty of the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, illetve Non-proliferation Treaty – Atomsorompó-szerződés.

Kína szeretné elérni minden tömegpusztító fegyver, köztük a vegyi fegyverek teljes betiltását. Ellenzi a vegyi fegyverek fejlesztését, tárolását és alkalmazását, ezért támogatja a vegyi fegyverek fejlesztésének, gyártásának, tárolásának és alkalmazásának tilalmáról szóló egyezmény betartását, illetve a Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (OPCW³²) munkáját.

KÖVETKEZTETÉS

Általánosságban megállapítható, hogy az ázsiai–csendes-óceáni térség biztonsági keretrendszere átalakításának el kell szakadnia a hidegháborús mentalitásoktól, és új kulcsfontosságú elemekkel, úgymint békével, együttműködéssel és közös fejlesztésekkel kell létrehozni az új biztonsági együttműködési rendszer kereteit, amely a jelenlegi ellentmondásos biztonsági helyzetben nyújthat segítséget a térség országainak, illetve új biztonsági rendet építhet fel az ázsiai–csendes-óceáni térség jövője számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- APCSS: Countries of the Asia-Pacific Region. <http://apcss.org/about-2/ap-countries>
- Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC): Key Indicators Database. http://statistics.apec.org/index.php/key_indicator/index
- Ban welcomes Security Council measure tightening and expanding sanctions. UN News Centre, 2016. 05. 02.
- CASS (Chinese Academy of Social Science): China Non-traditional Security Research Report (2016–2017). Social Science Academic Press, 2017.
- CASS (Chinese Academy of Social Science): China's Peripheral Security Situation Assessment (2016) - Belt and Road: Strategic Docking and Security Risk. Social Science Academic Press, 2016.
- Contemporary Asia Pacific: China's Future East Asian Security Policy Framework: A „Four-Wheel” Structure Design. Social Science Academic Press, 2014.
- Diet enacts security laws, marking Japan's departure from pacifism. 2015. 09. <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/09/19/national/politics-diplomacy/diet-enacts-security-laws-marking-japans-departure-from-pacifism-2/#.Wm-eJVMrLIV>
- Fu Ying: *North Korea Nuclear Issue: Past, Present and Future-China Perspective*. The Brookings Institution, 2017.
- IMF: Regional Economic Outlook Asia Pacific: Making the Most of the Upswing. International Monetary Fund Publication Services, 2017.
- IMF: Regional Economic Outlook Asia Pacific: Preparing for Choppy Seas. International Monetary Fund Publication Services, 2017.
- It is imperative to gradually build a new security architecture for the Asia-Pacific. The State Council Information Office of China on the press conference of the White Paper, 2017. 01. 11. <http://www.scio.gov.cn/xwfbh/xwfbh/wqfbh/35861/36008/zy36012/Document/1539500/1539500.htm>
- Senate Armed Services Committee: U.S. Policy and Strategy in the Asia Pacific Challenges and Opportunities, 2017.
- Speech of Li Keqiang at the Eighth East Asia Summit. The State Council Information Office of China, 2013. <http://www.fmcopec.gov.hk/eng/xwdt/wsyw/t1088649.htm>

³² Organization for the Prohibition of Chemical Weapons.

- The Ministry of Defence of the People's Republic of China: White Paper: China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation. 2017. http://www.mod.gov.cn/regulatory/2017-01/11/content_4769725.htm
- The ongoing battle over Japan's textbooks. <http://www.nytimes.com/2002/02/12/news/the-ongoing-battle-over-japans-textbooks.html>
- The Security Council unanimously passed a resolution sanctioning North Korea. UN News Centre. 2017. <https://news.un.org/zh/story/2017/08/280202>
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD): Review of Maritime Transport. United Nations Publication, 2011.
- United States Pacific Command (USPACOM): USPACOM Area of Responsibility. <http://www.pacom.mil/About-USPACOM/USPACOM-Area-of-Responsibility/>
- Wu Sichun: *Asia Pacific Security Framework Transformation*. Shanghai Institutes For International Studies, International Outlook Magazine, 2015.
- Xi Jinping: *Jointly Create a Better Future of Peace and Prosperity for Asia Through Dialogue and Consensus*, speech at the Opening Ceremony of the Fifth Meeting of the CICA Ministers of Foreign Affairs, President of the People's Republic of China. CICA, 2016. <http://www.cica-china.org/chn/yxxw/t1359706.htm>
- Yang Jiechi: *China's Strict Position about the Japanese House of Representatives Passing the New Security Act*. The State Council Information Office of China, 2015. http://www.gov.cn/guowuyuan/2015-07/16/content_2898466.htm
- Yu Tiejun: *The coordination between China, the United States and Japan is currently the key point for building a composite security architecture in the Asia Pacific region*. International Political Studies, the first period of 2011. <https://www.pri.org/stories/2013-12-26/why-yasukuni-shrine-so-controversial>

Nagy Imre őrmester:

AZ AFRIKAI FEGYVERES KONFLIKTUSOK ARCULATÁNAK ÁTALAKULÁSA NAPJAINKBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az afrikai kontinens államai a gyarmatosítás alóli felszabadulásuk óta válságok és krízisek sorától terheltek. Az új évezred első évtizedében, számos konfliktus lezárultával vagy intenzitásának csökkentésével – a kilencvenes évekhez képest – biztató tendenciák mutatkoztak. A nagyhatalmi vagy nemzetközi szervezetek irányította beavatkozások több esetben tették lehetővé a vérengzések megállítását, vagy legalábbis elfajulásuk megakadályozását. Azonban a Közel-Kelet után még mindig Afrika a legneuralgikusabb térsége a világnak a fegyveres konfliktusokat tekintve: továbbra is háborús körülmények állnak fel számos országban, szalafita-dzsihadista szervezetek vetették meg lábukat, melyek korábban nem tapasztalt, a határokat semmibe vevő aktivitást mutatva kihasználják a meglévő lokális konfliktusokat saját céljaik érdekében, mindeközben más háborús zónákból érkező harcosok és szakemberek tapasztalatait, tudását és kapcsolati hálóját is felhasználva, új harcéljárásokkal és harceszközökkel itt is átformálják a konfliktusok arculatát.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, újfajta fenyegetések, szalafita-dzsihadista hálózatok, megváltozott műveleti környezet

Az afrikai fegyveres konfliktusok ismeretét és kutatását számos tényező indokolja. Magyarország külpolitikájában a potenciális gazdasági lehetőségek felkutatása a „déli nyitás” jegyében fontossá teszi általában is a térség viszonyainak és kockázatainak feltérképezését. A gazdasági, stratégiai okokon túl közvetlen biztonsági tényezők is ebbe az irányba mutatnak: az ún. migránsválság nyilvánvalóvá tette, hogy a kezeletlen akut válságok – ha mégoly messze is vannak határainktól – továbbgyűrűznek, és közvetlen biztonsági kockázati forrássá válhatnak hazánk számára is. Éppen ezért fontos a menekülteket „kibocsátó” területek problémáinak, a konfliktusok haladási irányainak és az ebből eredeztethető veszélyeknek a feltérképezése, az ezekre való reagálási módok kidolgozása, valamint – leginkább nemzetközi keretben (ENSZ, NATO, EU), helyben történő – kezelése. A Magyar Honvédség fokozott szerepvállalása szükségessé teszi a műveleti környezet ismeretét.

AZ AFRIKAI FEGYVERES KONFLIKTUSOK A KILENCVENES ÉVEKBEN

A fegyveres konfliktusok – bár egyedi történelmi körülmények között alakulnak ki, egyedi feltételek közt zajlanak, és eltérő módokon érnek véget – mutatnak bizonyos közös vonásokat. A háborúk kategorizálása, elemzése során lehetővé válik azok beazonosítása, alapvető jellemzőinek, fejlődési szakaszainak, kimenetelének meghatározása. Ez pedig gyakorlati jelentőségű: felmérhető, hogy egy adott szembenállás, válság milyen irányban alakulhat, milyen hatásaival lehet számolni, mikor és hogyan lehet fellépni kezelésükre, milyen eszközök és módszerek működhetnek, és melyek nem.

Afrika a hidegháború során mellékhadszíntér volt a két szuperhatalom vetélkedésében, bár több itteni konfliktus résztvevői próbálták a maguk hasznára felhasználni a szembenállást.

A világpolitikai változások a kontinensre is „begyűrűztek”: egyrészt a követett szocialista modell összeomlása számos afrikai állam legitimitását aláásta, másrészt a nagyhatalmi érdekltség és támogatások megszűnte elvileg a háborúk és fegyveres összetűzések méréséklését hozhatta volna. Azonban a feleslegessé vált felhalmozott fegyverkészletek politikai eszközből nyers anyagi profitot termelő árucikkékké váltak, és nagy számban árasztották el a konfliktusos régiókat. A fizetőképesség és sokoldalú felhasználhatóság okán különösen a könnyűfegyverek találtak piacot Afrika háborús zónáiban: nemcsak államok, de mindinkább nem állami szereplők (felkelőcsoportok, milíciák, hadurak) jelentkeztek megrendelőként.¹ A jobbára gyenge államhatalmat öröklő hatalmi élitek alulmotivált és alulfinanszírozott – gyakran egyes törzsek, vallási csoportok által kisajátított – biztonsági erői így komoly kihívásokkal kerültek szembe.

Emiatt a kilencvenes években arányaiban is a legtöbb véres összecsapás a kontinensen zajlott, miközben a külhatalmi vagy nemzetközi erőfeszítések látványosan szenvedtek kudarcot:² Afrika jobbára magára maradt a genocídiumig eljutó, premodernként leírható konfliktusaival. „Bár a premodern háború képviselői is alkalmaznak modern technológiát, korszerű médiát, hatékony szervezési megoldásokat, gondolkodásukat és viselkedésüket az antimodern szemlélet, a szélsőséges vallás, hagyományos törzsi mentalitás és a régi értékrend elemeinek keveredése jellemzi. Ez a hadviselési forma egyesíti a hagyományos vagy félkatonai tevékenységeket a nem hagyományos és aszimmetrikus harceljárásai módszerekkel.”³

A konfliktusok gyökerei gyakran még mindig visszavezethetőek a gyarmatosítás és a függetlenedés komplex problematikájára: így többek közt feszültségeket gerjesztett a felkészületlenség az önállóságra, a mesterséges államhatárok közé szorítottság, az állam- és nemzetépítés párhuzamosan megoldandó feladata, a történelmi sérelmek orvosolatlansága, a hatalom és az erőforrások egy szűk elit kezében való összpontosulása, a külső gazdasági/biztonsági függőség és modernizációs megkésetttség, a gazdasági sebezhetőség és forráshiányosság, illetve a tekintélyelvű rendszerek létrejötte.

Különösen problematikus, hogy a korábbi közigazgatási határok hirtelen államhatárokká lettek, de kialakításuknál a nagyhatalmak nem vették figyelembe a történelmi, szociokulturális vagy földrajzi viszonyokat, viszont közös határok közé szorítottak sokszor ellenséges viszonyban álló törzseket, illetve szétválasztottak összetartozó népcsoportokat. Számos esetben egyes etnikumokat, törzseket a gyarmati hatóságok kiemelték, preferáltak az oktatásban és a hivatalok viselésénél – belőlük most új hatalmi elit lett, sérelmeket okozva más csoportoknak. A gyakran erőszakos állam- és nemzetépítés, együtt a szociális feszültségekkel, több esetben elhúzódo háborúkba torkollott – ez napjaink számos konfliktusának gyökere is.

1991-től különféle konfliktusokra került sor: polgárháború (Algéria, Angola, Bissau-Guinea, Burundi, Csád, Dzsibuti, Kongó, Ruanda, Libéria, Sierra Leone, Szomália, Szudán), államok közti konfliktus (Etiópia/Eritrea, Marokkó/Mauritánia), függetlenségi harc (Szudán/Dél-Szudán, Mali és Niger/Azavád). Gyakran a harc a kormány megdöntéséért, egyes erőforrásokban gazdag területek kisajátításáért folyt, máskor régebbi eredetű etnikai ellentétek jutottak véres összecsapásokig: Ruanda esetében egyenesen irtóháború zajlott a tuszik ellen. A Kongói Demokratikus Köztársaság (a korábbi Zaire) esetében pedig egy komplex és

¹ Besenyő János: Az Európai Unió kiképző művelete Maliban és a magyar szerepvállalás. Honvédségi Szemle, 2013/5. szám, 68–76. <https://honvedelem.hu/kiadvany/40386> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 28.)

² 1993-ban Szomáliában, a következő évben pedig a ruandai népiirtás során.

³ Szenes Zoltán: A katonai biztonság reneszánsza. Honvédségi Szemle, 2017/2. szám, 22. <https://honvedelem.hu/kiadvany/62253> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 28.)

időben is egymásba átnövő konfliktussorozatra került sor, melybe kilenc környező állam is belefolyt – két tucat paramilitáris csoport mellett. Az „afrikai világháborúnak” is nevezett konfliktus mintegy 3–5 millió halálos áldozattal és milliós nagyságrendű népességmozgással, regionális menekültáradattal járt.

Bizonyos konfliktusok viszont egyedi jelleget öltve nem érték el a háborús küszöböt sem – ezeket „háború nélküli konfliktusoknak (*un-wars*)” szokás nevezni.⁴ Jellemző vonásaik:

Nincs valós politikai cél, se ideológia: eredetileg, ha voltak is artikulálható politikai céljaik, azoktól eltávolodtak vagy mindig is ködösek voltak, a vezetők nem kormányképesek, és nem is akarnak ilyen formális hatalmat birtokolni. Egy-egy terület *de facto* birtoklása, uralása és kivonása a központi kormányzat ellenőrzése alól már önmagában elégséges cél.

Jó célokért indulhat, de elfajul: induláskor még lehetnek beazonosítható pozitív célok, vagy lehet pusztán protesztelő a csoport, például egy kisebbség elnyomása ellen emelve szót, de az erőszak eskalációjával ez átcsaphat a hatalmat birtoklókkal azonos etnikumúak elleni irtóháborúvá vagy öncélú bűnözéssé.

Karizmatikus vezető köré épül: erőteljes vezetők keltik életre és irányítják a „mozgalmat” – mint az ugandai Joseph Kony, az Úr Ellenállási Hadseregének alapítója. A parancsnok halála vagy meggyengülése hatalmi harcokat, a csoport szétforgácsolódását vagy teljes szétesését hozhatja.

Nincs feltétlenül szükség külső támogatóra, vagyis önfenntartó: a klasszikus gerillaelméletekkel szemben a helyi erőforrások pusztá kiaknázása, együtt a feketepiac és csempészet adta lehetőségekkel, elég mozgásteret ad a szervezetnek, hogy képes legyen fennmaradni egy adott területen és sikeres harcot folytatni. Külső, a határon túli bázisokra vagy politikai és logisztikai támogatásra ezért nincs szüksége.

A bűnözői tevékenység motiválja és finanszírozza is: a kizsákmányolás, szabadrablás és csempészet elősegíti a csoport fennmaradását, de egyben ezek a tevékenységek önös céllá is válnak a tagok számára.

Civilek ellen irányul elsődlegesen: politikai cél híján nem a hadsereg és a kormány az igazi célpont, hanem a kizsákmányolható civil lakosság, mely munkaerőként, „adózóként” és akár a harcosokhoz utánpótlásként is szolgálhat.

Nincs szüksége népi támogatásra: a lakosság önkéntes támogatására nem is formálnak többnyire már igényt – elég a félelem és engedelmesség, amit fegyverrel kikényszeríthetnek. A helyi társadalomba való beágyazottság lehetséges, de nem előfeltétel.

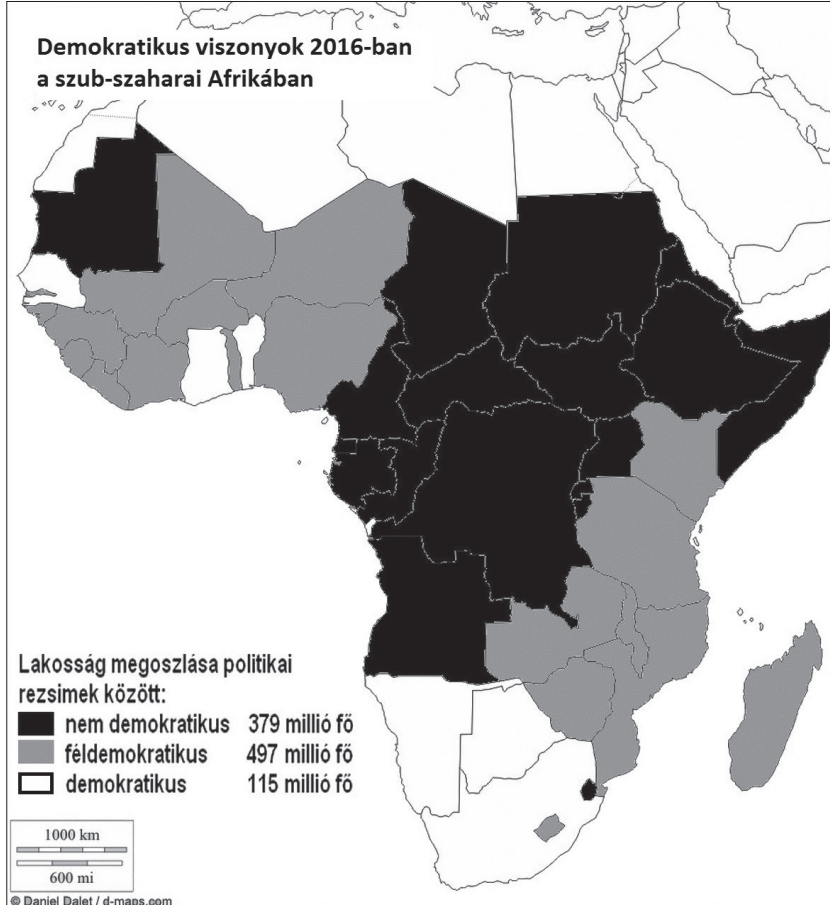
Gyerekkatonák kiterjedt alkalmazása: az ilyen szervezetek csoporthoz tartozást, luxus-cikkeket és biztonságot kínálnak tagjaiknak, akik szabadon és büntetlenül követhetnek el bűncselekményeket: így különösen előnyben részesítik gyerekkatonák alkalmazását, akik befolyásolhatóak, lojálisak és könnyen pótolhatóak.

Területileg kevésbé kötött: az ilyen csoportok a biztonsági erők nagyobb nyomása elől inkább kitérnek, és akár másik országba helyezik át tevékenységüket, de képesek sikeres harctevékenységekre is.

Nem tárgyalóképes: a dialógus velük gyakorlatilag lehetetlen: nem sokat lehet kínálni ezeknek a fegyvereseknek (szabadrablással mindent megszerezhetnek, a felelősségre vonástól pedig nem kell tartaniuk). Kedvező körülmény számukra a gyenge és bukott államok nagy száma, illetve a demokratikus intézmények gyengesége vagy teljes hiánya.

⁴ Jeffrey Gettleman: Africa's Forever Wars. Why the continent's conflicts never end. <http://foreignpolicy.com/2010/02/11/africas-forever-wars/> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 01.)

Összességében e konfliktusok irreguláris résztvevőinek célja a káosz, a vég nélküli háborús viszonyok fenntartása: így lesz ezen „háborúk” jellemzője a „határtalanság, átláthatatlanság, végeérhetetlenség”.⁵ Fontos körülmény fennmaradásukhoz az ún. bukott és törekeny államok magas száma, a közhatalmi struktúrák és a civil társadalmak gyengesége és a demokratikus viszonyok sebezhetősége.

Forrás: https://cdn.static-economist.com/sites/default/files/images/print-edition/20160820_MAM944.png

A DZSIHADISTA SZERVEZETEK JELENTETTE ÚJABB FENYEGETÉS

Afrika lakossága 2016-ban meghaladta az 1,2 milliárdot, eltérő források szerint ennek 40–50%-a muszlim – ráadásul az ilyen családokban a gyerekszám itt is magasabb, ami további eltolódást hoz a jövőben a vallási arányokat illetően. A szubszaharai régióban az iszlám

⁵ Békés Márton: Gerillaháború – A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2017, 313.

mérsékeltőbb irányzatai jellemzőek, sőt gyakori a helyi hagyományok, kultuszok beépülése az itt domináló két nagy világvallás (kereszténység és iszlám) hívei között.

A napjainkban zajló globális dzsihád eszmei gyökerei az iszlám fundamentalizmus politikai programmá válásáig vezethetők vissza, de a nyolcvanas évek Afganisztánjában, a szovjetellenes harcok idején válhatott cselekvési programmá, illetve jöttek létre azok a kapcsolatok, melyek megteremtették ennek a személyi feltételeit: ezrelvek érkeztek önkéntesek muzulmán országokból, hogy segítsék afgán hittestvéreik harcát. Ők a szovjet kivonulást követően a kibontakozó polgárháború idején már nemkívánatos „vendégek” lettek, és megindult kiáramlásuk: sokan hazatértek, gyakran azzal a szándékkal, hogy megdöntsék az ottani rezsimet, és egy „valóban” iszlámalapú államot hozzanak létre. Mások viszont a harcos életformát folytatva tűntek fel a világ más konfliktusos régióiban, hogy az „elnyomott” muszlimokért harcoljanak (így Boszniában, Csecsenföldön, Szudánban, Szomáliában).

A szélsőséges vallási motiváltságú – vagy a vallást igazolásul felhasználó – villongások, erőszakos cselekmények persze nem ismeretlenek Afrikában sem, de a kilencvenes évek hozott ebben döntő változást: a „győzelemtől” fellelkesült afganisztáni veteránok visszatérése mellett fontos tényezőnek bizonyult 1991 decemberében az Iszlám Üdvfront választási győzelme Algériában, mely kiváltotta a köztársaság felett védnökséget vállaló hadsereg közbelépését: a puccsal meggátolták egy iszlamista állam létrehozását, viszont véres polgárháború vette kezdetét a párt katonai szárnya, a Fegyveres Iszlám Csoport⁶ által. A biztonsági erők csapásai és az amnesztia lehetősége nyomán a radikálisok többsége kivált a harcból, a keményvonalas kisebbség azonban folytatni akarta, és új szervezetet alapított 1998-ban *Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat* (GSPC) néven. A csoport hamarosan az al-Kaida itteni szövetségese lett, minek nyomán kiterjesztette aktivitását a régió több államára, majd 2007 januárjától már mint az Iszlám Magrebi al-Kaida (*Al-Qaeda in the Islamic Maghreb* – AQIM) lett ismert. A belső ellentétek (a vezetést az algériaiak kisajátították, ugyanakkor a fekete bőrű hittársaikat lekezeltek) és stratégiai okok (a dzsihád kiterjesztése további afrikai területekre) miatt kivált 2011-ben egy jelentősebb csoportosulás (*Mouvement pour l'unicité et le jihad en Afrique de l'Ouest* – MUJAO), mely az *Anszár ad-Dín* nevű helyi iszlamista csoporttal fontos szerepet játszott a lázadók kezdeti sikereiben Maliban. Viszont türelmetlen módon vezették be az iszlám jogrendet, ami ellenük fordította a tuaregeket, és kiszorításukhoz vezetett.⁷

Nigériában a Nyugat-ellenes egyetemistákból 2002-ben alakult *Boko Haram* vett radikális fordulatot, mikor Abubakar Shekau⁸ fegyveres harcba kezdett 2009-ben a keresztény déli dominancia ellen. Sikereik nyomán hamarosan az országhatáron is átcsaptak, így különösen aktívak lettek osztagai a Csád-tó körzetében. 2015 márciusában a szervezet hűségesküt tett az Iszlám Államnak, de 2016 augusztusában már a két fél szakításáról lehetett hallani, mivel az önjelölt „kalifátus” el akarta mozdítani Shekaut a vezetésből.

Fontos gócpont még Szomália, ahol az államrend 1991-es összeomlása óta számos milícia bukkant fel, közülük az Iszlám Bíróságok Uniójából alakult *Harakat as-Sabáb al-Mudzsahedin* agresszivitása és eredményessége nyomán emelkedett ki. 2009-ben az al-Kaida hálózatához csatlakozott, és bár alapítója, Ahmed Abdi Godane egy amerikai dróntámadásban életét veszítette, az as-Sabáb az őt követő Abu-Ubaida alatt sem veszett lendületéből.

⁶ Groupe Islamique Armée (GIA).

⁷ Besenyő (2013): i. m.

⁸ A nigériai Boko Haram terrorszervezet vezére, akinek számtalanszor keltették már a halálhírét.

Az említettekén kívül számos kisebb-nagyobb csoport tevékenykedik még az Egyenlítőől északra, ezek pedig igyekeznek egymáson is túltenni akcióik merészségével, ugyanakkor nehezen követhető átalakulásuk: egyesülések, kiválások, átnevezések, vezércserék követik egymást, továbbá éles választóvonal húzódik az eltérő globális stratégiát követő al-Kaidának és az Iszlám Államnak elköteleződő szerveződések között.

A dzsihadista szervezetek sikereit nagyban elősegíti egyrészt a Száhel-övezet⁹ és a szubszaharai régió államainak belső megosztottsága és strukturális gyengesége, másrészt pedig a gyakran vitatott nyomvonalú, mesterséges határok nehéz ellenőrizhetősége, „légiessége”. Előbbi körülmény lehetővé teszi, hogy helyi konfliktusokat aknázzanak ki és fordítsanak javukra, ezáltal területeket vonva ki a kormányok ellenőrzése alól, a határok átjárhatósága pedig a radikálisok mozgásszabadságát, taktikai rugalmasságát és – a csempésztevékenységekkel (emberek, kábítószer, fegyverek) – bevételek szerzését segíti elő. A legfőbb veszély ezért az, hogy ezek a szélsőséges alakulatok tartósan be tudnak rendezkedni, mindinkább kiterjesztve művelési területüket aláássák a helyi kormányok hatalmát, és egy összefüggő anarchikus zónát hoznak létre, ahol az AQIM, a Boko Haram és az as-Sabáb szabadon érintkezhet egymással. A kölcsönös segítségnyújtáson túl ez lehetővé tenné, hogy újabb terrorista kiképzőtáborokat hozzanak létre, illetve az akciók után menedékként („safe haven”) használhassák a területet, melyet természetesen a *saría* elvei szerint igazgatnának.

Az alábbi jellemzők kapcsolhatóak a dzsihadista csoportok konfliktusaihoz:

Van politikai cél és van ideológia: ez a politikai cselekvésprogrammá léptetett iszlám fundamentalizmus, mely a szekuláris nyugati mintájú állam helyett egy, az egész társadalmat az iszlám sajátos értelmezése szerint átfogó, *saría*alapú rendet akar.

Egy globális harc és hálózat része: mindezt a célt, az államhatárokat semmibe véve egy világméretű harc részeként fogják fel, egy globális stratégiát követő megszervezet (al-Kaida vagy Iszlám Állam) hálózatának helyi szervezeteként, annak önként felelősködve.

Karizmatikus vezető, de halála esetén pótolható: jól felkészült első és második vonalbeli harcosok és ideológusok a háttérben maradva vagy a nyilvánosság elé lépve tudnak az alapítók helyére kerülni. Gyakran kegyetlenebbek és céltudatosabbak is elődeiknél. A folyamatosságot amúgy se a vezető személye, hanem az eszme és a szervezet jelenti.

A kormányzat, a biztonsági erők és civilek ellen egyaránt irányul: a hatalom aláássása, a rendfenntartó erők gyengítése és demoralizálása, a lakosság terrorizálása egyazon stratégia részei, mellyel olyan feltételeket teremthetnek, hogy egy-egy területet képesek legyenek akár tartósan is ellenőrzésük alá vonni.

Részleges népi támogatás igénye: igénylik a lakosság részéről az elfogadást és alávetést, ezzel is csökkentve a kontroll fenntartásának költségeit. A helyi társadalmakba való beágyazódást segíti a harcosok házassága odavalósi asszonyokkal.

Bűnözői tevékenység finanszírozza: a bűncselekmények nem öncélúak, hanem egyrészt a fennálló rend aláadását, másrészt a szervezet közvetlen céljait (emberrablásokkal és kereskedelem megadóztatásával pénzszerzés, fegyverkereskedelem) szolgálják.

Tapasztalt helyi és külföldi harcosok: előbbieknél felhasználják helyismeretüket és helybeli harci tapasztalataikat, utóbbiaknál pedig a más hadszíntereken szerzett ismereteket. Egyszersmind új harceszközöket és harceljárásokat honosítanak meg.

Területszerzésre törekszik: a szalafista csoportok igyekeznek megkapaszkodni és tartósan berendezkedni egyes területekre, a helyi viszályokat kihasználva. Itt bevezetik a saját

⁹ Mauritánia, Mali, Niger, Burkina Faso, Csád alkotta szubrégió, de Szenegált és Szudánt is gyakran ideszámítják.

igazgatásukat és a *sariarendszert*, ugyanakkor biztonságos bázist teremtenek akcióikhoz és akár bizonyos termelőkapacitások (például rögtönzött robbanószerkezetek gyártásának) kiépítéséhez.

Nem tárgyalóképes: az ilyen szervezet ideológiája és globális hálózatba való beágyazottsága (valamint súlyos bűncselekményei) miatt nem lefegyverezhető, megbékíthető vagy bevonható tárgyalásos rendezésbe, demokratikus úton való megmérettetésre.

Összességében a fenyegetés nemcsak területi kiterjedése és állandósulása miatt különösen veszedelmes Európa „szomszédságában”, hanem mert újszerű eljárásokat meghonosítva az afrikai összetűzéseket is jelentősen súlyosbíthatják – miközben a helyi fegyveres erők és kormányzatok felkészületlenek kezelésükre. Az ellenük való küzdelem egyik nehézségét a nehezen feltérképezhető, hálózatszerű szerveződés jelenti. Nem vagy nehezen beazonosíthatóak a kulcsszereplők (pénzemberek, szállítók, bombakészítők) és kapcsolataik; ez nagyon idő- és erőforrás-igényes feladat, aminek híján vannak az afrikai kormányok.

Harceljárásaikban és harceszközeikben is több újdonságot hoztak ezek a szervezetek, melyek ráadásul most, az Iszlám Állam iraki–szíriai magiszervezetének összeomlásával annak szétáramló tapasztalt harcosait és szakembereit felszippanthatják. A csoportok már számot adtak sokoldalúságukról, rugalmasságukról és kezdeményezőkézségükről a klasszikus értelemben vett hibrid hadviselés képességével (konvencionális és aszimmetrikus harc elegyítése szervezett bűnözői és terrorista módszerekkel).¹⁰ Vagyis felvállalnak olykor nyílt összecsapásokat a biztonsági erőkkel, ha számukra kedvezőnek ítélik meg ehhez a feltételeket, de a lesállítások és rajtaütések, bombamerényletek alkalmazása és az emberrablások is mind elemi részei taktikájuknak. Így különösen hatékonyak a rögtönzött robbanószerkezetek (IED-k) változatos típusainak használatában; az öngyilkos merénylet kiterjedt alkalmazása azonban mindenképp új jelenség (Nigériában például döntően nőket és kiskorúakat vetnek be erre a célra¹¹).

A kereskedelemben szabadon beszerezhető drónok és quadkopterek is újabb lehetőségeket nyitottak: megfigyelésre, bombázásra vagy „öngyilkos módon” ezek is bevethetőek földi célpontok ellen – erre már kiterjedt tapasztalatok állnak rendelkezésre az Iszlám Államtól.

Nem elhanyagolható veszély szintén a sebezhetőség és a várható erős médiavisszhang miatt a tengerészeti fenyegetés: ennek célpontjai lehetnek haditengerészeti egységek, kereskedelmi szállítóhajók és tankerek, kompok és utasszállító hajók, kikötői létesítmények (például vegyianyag-raktárak), csatornák és tengerszorosok, valamint tengeri létesítmények (például olajfúró tornyok). Az al-Kaida komoly érdeklődést mutatott ilyen akciók iránt, és tanulmányozta a Srí Lanka-i Tamil Tigrisek tengeri műveleteit (öngyilkos motorcsónakok és búvárkommandók alkalmazása). A somáliai kalózkodás visszaszorításával ma a Guineai-öböl a világ legveszélyesebb térsége a támadások szempontjából.

Valós veszély a terrorista szervezetek törekvése tömegpusztító fegyverek beszerzésére vagy létrehozására: Nigériában megfigyelték, hogy a Boko Haram az iskolák elleni támadásokkor nagy figyelmet szentel a kémialaborok berendezéseinek, ami vegyifegyver-ambíciókra utal.

¹⁰ Besenyő János: Low-cost attacks, unnoticeable plots? Overview on the economical character of current terrorism. *Strategic Impact* 62/2017, Issue No. 1., 83–100. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=531307> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 28.)

¹¹ Robyn Kriel: Boko Haram favors women, children as suicide bombers, study reveals. <http://edition.cnn.com/2017/08/10/africa/boko-haram-women-children-suicide-bombers/index.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 28.)

Fontos megemlíteni az Iszlám Állam által magas szintre fejlesztett kiberterrorizmus és -propaganda nyújtotta lehetőségeket, amelyek kivédése nagyon összetett és nehéz feladat.

A hagyományos hadviselés terén is képesek még meglepetést okozni: 2017. október 4-én egy leszállás során Nigerben, Mali határánál életét veszítette az amerikai különleges erők négy tagja, két „zöldsapkás” pedig megsebesült, ugyanekkor több nigeri katona elesett, míg a többiek elmenekültek. Ez egyben hatásos belépője volt egy addig kevésbé ismert Iszlám Állam-kötődésű csoportosulásnak: az *Islamic State in the Greater Saharát* valószínűsítik elkövetőként, amit Abu-Valíd asz-Szahrávi vezet.¹² Komoly hullámokat kavart az amerikai közéletben az esemény kommunikálása, de megmutatta azt is, hogy mennyire nehéz is felmérni az ellenséges csoportok valós képességeit, a helyi erők alkalmazhatóságát és a civil vezetők megbízhatóságát.

Végeredményben elmondható: az összehangolatlan külhatalmi erőfeszítések és versengés, a nemzetközi fellépés nehézségei és a helyi erők korlátozott képességei miatt még mindig bőven van szabad tere a dzsihadista fegyvereseknek, hogy további akciókat hajtsanak végre, sőt, beágyazódva a helyi közösségekbe, tartós jelenséggé tegyék ittlétüket, harcukat pedig tovább folytathassák, sőt kiterjesszék: ma már Burkina Faso, Niger, Csád, Kamerun, a Közép-afrikai Köztársaság és Kenya is célpontja lett támadásaiknak. A tartós rendezés, egy kívánatos békés végállapot elérése csak úgy lehetséges, ha sikerül az erőfeszítéseket összefogva a szélsőségeket elvágni a lakosság támogatásától és forrásaitól. Így sebezhetővé válva a sivatag önmagában már nem menedék, hanem üres pusztaság lesz csupán számukra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Békés Márton: *Gerillaháború – A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2017.
- Besenyő János: *Az Európai Unió kiképző művelete Maliban és a magyar szerepvállalás*. Honvédségi Szemle, 2013/5. <https://honvedelem.hu/kiadvany/40386>
- Besenyő János: *Low-cost attacks, unnoticable plots? Overview on the economical character of current terrorism*. Strategic Impact 62/2017, Issue No. 1. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=531307>
- Gettleman, Jeffrey: *Africa's Forever Wars – Why the continent's conflicts never end*. <http://foreignpolicy.com/2010/02/11/africas-forever-wars>
- Kriel, Robyn: *Boko Haram favors women, children as suicide bombers, study reveals*. <https://edition.cnn.com/2017/08/10/africa/boko-haram-women-children-suicide-bombers/index.html>
- Szenes Zoltán: *A katonai biztonság reneszánsza*. Honvédségi Szemle, 2017/2. <https://honvedelem.hu/kiadvany/62253>
- https://cdn.static-economist.com/sites/default/files/images/print-edition/20160820_MAM944.png

¹² A térségben jelentős és igen aktív, az al-Kaidához köthető al-Murábitún iszlamista csoport egyik vezetője volt, de 2015 májusában kilépett, saját frakciót alapított, és az Iszlám Államnak tett hűségesküt.

Grécs György ezredes:

EGY KATONAI REPÜLŐTÉR VEGYES HASZNOSÍTÁSÁNAK KÉRDÉSEI

ÖSSZEFOGLALÓ: *Jelenleg a magyar katonai repülőterek kihasználtsága alacsony, viszont a katonai repülések biztosítása érdekében a repüléseket kiszolgáló berendezéseknek és szakszemélyzetnek ugyanúgy 24 órában rendelkezésre kell állniuk, mintha nagyobb, civil forgalmat is kiszolgálva kellene üzemelniük. A magyar katonai repülőterek mérete és főbb infrastrukturális elemei csak részben felelnek meg – néhány helyen csak korlátozottan – a civil forgalom számára, ugyanakkor új kiszolgálóhelyek létesítésére is van lehetőség. Az állami és katonai vezetés elkötelezett a vegyes hasznosításban rejlő gazdasági lehetőségek kihasználásában.*

KULCSSZAVAK: *vegyes hasznosítás, katonai repülőterek, Nemzeti Gárda*

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A katonai repülőterek vegyes, illetve kettős (polgári-katonai vagy katonai-polgári) hasznosítására a világ számos országában találunk példát. Az Egyesült Államokban már a második világháborút követően sorra jelentek meg az ilyen üzemeltetésű repülőterek. A Szövetséges Légi Irányítás (*Federal Aviation Administration – FAA*) nyilvántartása szerint az Egyesült Államokban, a Nemzetvédelmi Minisztérium kezelésében jelenleg 21 vegyes (civil-katonai) hasznosítású repülőtér található. Például az Ohio Nemzeti Gárda repülőterő is polgári repülőtereken települnek (lásd 1. táblázat).¹

A táblázatban jól látható, hogy mindegyik repülőtér egy fő és egy másodlagos vagy tartalék fel- és leszállópályával rendelkezik. (Ennek jelentőségére írásomban még visszatérek.) Fontos azonban megjegyezni: az Egyesült Államokban az aktív légierő, a haditengerészet, a tengerészgyalogos erők vagy a szárazföldi erő repülőbázisai alapvetően nem nyilvános, kizárólag katonai hasznosítású repülőterek.

¹ <https://www.goang.com/locations/ohio>; https://www.faa.gov/airports/planning_capacity/joint_use_airports/ (Letöltések időpontja: 2018. 02. 05.)

1. táblázat Az Ohio Nemzeti Gárda repülőalakulatainak települési helye és a repülőterek főbb paraméterei

Alakulat	121. Légi Utántöltő Repülőezred	178. Repülőezred	179. Légi Szállító Repülőezred	180. Vadászpilóta-ezred
Város	Columbus/ Lockbourne	Springfield	Mansfield	Toledo
Repülőtér	LCK	SGH	MFD	TOL
Fő fel- és leszállópálya hossza (m)	3690	2750	2740	3230
Fő fel- és leszállópálya szélessége (m)	60	46	46	46
Másodlagos fel- és leszállópálya hossza (m)	3640	1680	2070	1710
Másodlagos fel- és leszállópálya szélessége (m)	45	30	46	46

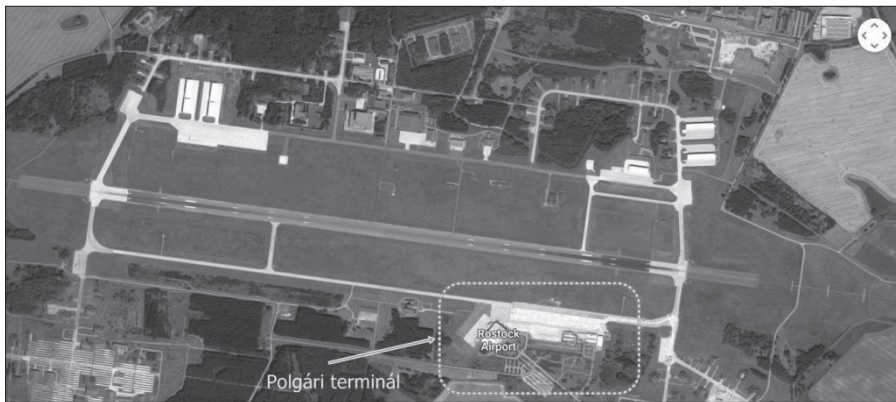
Európában a vegyes hasznosítás alappilléreit a polgári utasforgalom fejlődése, valamint a nyolcvanas évek végén megkezdődött politikai változások (köztük meghatározóan a két-pólusú vilárendszer felbomlása) teremtették meg, melynek következtében számos korábbi katonai repülőtér bezárt, vagy csökkentette aktivitását, hátrahagyva a repülőtéren kiépített alapvető infrastruktúrát (futópálya, gurulóutak, üzemanyag-tárolók, különböző rendeltetésű épületek stb.). Több országban ez az infrastruktúra volt a bázisa a tisztán polgári vagy kettős hasznosítású repülőterek kialakításának. Viszont számos példát találhatunk arra is, hogy megfelelő akarat vagy üzleti tőke hiányában a meglévő infrastruktúra fokozatosan amortizálódott és rendeltetészerű használatra alkalmatlanná vált. Például Magyarországon Kunmadaras vagy Mezőkövesd.

Kunmadaras, volt magyar, majd szovjet katonai repülőtér, rajta egy 2500×80 m-es betonozott fel- és leszállópálya található, melyen jelenleg – eseti jelleggel – motoros szlalom- és gyorsulási versenyeket bonyolítanak le. Hivatalosan lezárt reptérként szerepel, bár van valamelyes civil repülő forgalom, légiforgalmi irányítás biztosítása nélkül. Egy magáncég tart ott két-három kis gépet, amik a gurulópályákról is fel tudnak szállni.

Mezőkövesd: a repülőtér az 1950-es évek elején épült, katonai céllal. Itt 3500 m hosszú és 80 m széles futópályát alakítottak ki a hozzá tartozó gurulókkal, üzemanyag-töltő- és -nyűgöző helyekkel. A bázis a Varsói Szerződés ellátó és tartalék repülőtereként üzemelt a nyolcvanas évek közepéig. Szigorúan titkos katonai bázisként szerepelt, amire azért volt szükség, mert a korabeli elgondolások szerint háborús konfliktus esetén ide települtek volna a szovjet távolsági atombombázók. A repülőtér 2000-ig a Magyar Honvédség tulajdonában állt, ekkor vette át az ÁPV Rt. az üzemeltetést. Ekkorra azonban a már jó ideje használaton kívüli repülőtérnek csak a romjait vehette át. 1999-ben készült egy hasznosíthatósági tanulmány, azonban a benne foglaltak nem valósultak meg. A fejlesztést akadályozza az is, hogy a területet mindenekelőtt meg kellene tisztítani a földben található kerozinszennyeződéstől, valamint a fel- és leszállópálya betontáblái egymástól elmozdultak, ezért repülőgépek le- és felszállására alkalmatlan.

Az Európában megvalósult kettős hasznosításra jó példa a kelet-németországi Rostock-Laage repülőtér. (Lásd a mellékelt fotót.) A bázison a nyolcvanas és kilencvenes években, tisztán katonai repülőtérként, Szu-22-es típusú repülőgépek üzemeltetése folyt, később, a német újraegyesítést követően, a keletnémet hadsereg meglévő MiG-29-eit csoportosították át ide. Ezeket 2004-ben a Eurofighter Typhoon típus váltotta fel. Rostock városa hamarosan

megszerezte az üzemeltető vállalkozás tulajdonjogát és felépítette az első utaskiszolgáló létesítményeket. Először csak postajáratok használták a repülőtérrel, majd később megjelentek az első charter- és teherszállító repülőgépek is. A charterjáratok befogadása magával hozta a polgári infrastruktúra fejlesztését is. A megélenkülő idegenforgalom miatt 2002-ben az állam a repülőtér bővítése mellett döntött, így három év múlva megnyílt az évi 300 000 utas kiszolgálására alkalmas új terminálépület. A repülőtér egy 2520 méter hosszú 45 méter széles fel- és leszállópályával, továbbá két párhuzamos gurulóúttal rendelkezik, valamint további gurulóúti bekötés tartozik hozzá a közeli autópályára. A gurulóutak és az autópálya egyaránt alkalmasak az Eurofighter Typhoon típusú repülőgépek szükség esetén történő fel- és leszállására. Bár a rostock-laagei repülőtérrel csak rotációs rendszerben, több repülőtérrel együtt látnak el légvédelmi készenléti (*Quick Reaction Alert – QRA*) szolgálatot, de a fő fel- és leszállópálya bármely okból történő blokkolása esetén is biztosított a vadászrepülőgépek biztonságos üzemeltetése.

A rostock-laagei repülőtér és a polgári terminál elhelyezkedése²

Az együttműködés alapja a Szövetségi Védelmi Minisztérium és a polgári üzemeltetést végző gazdasági társaság szerződéses kapcsolata, amely részletekbe menően tartalmazza a közös felhasználású működést. A szerződés alapján a repülőtér katonai nyitvatartási idejében a légiere biztosítja a civil fél számára a futópálya és gurulóút használatát, karbantartását, a légiforgalmi irányító és a katasztrófavédelmi tűzoltó-mentő szolgáltatást. Valamennyi, a polgári légi- és utasforgalom kiszolgálásához szükséges infrastruktúrát és szolgáltatást a polgári üzemeltetőnek kell biztosítania a maga számára. Ennek megfelelően a polgári légi járművek által igénybe vett forgalmi előtér karbantartása, takarítása, a földi kiszolgálási tevékenységek teljes spektrumának biztosítása (adminisztráció és felügyelet, rakodás, utas- és poggyászkezelés, előtéri kiszolgálás, légijármű-kiszolgálás, jégtelenítés, üzemanyag- és kenőanyag-kezelés, légijármű-karbantartás, repülőüzemi szolgáltatások és a személyzet adminisztrálása, utasáramlás, földi szállítás, fedélzeti ellátás és biztonság, valamint az utaspoggyász-átvizsgálás) a polgári üzemeltető feladata. A polgári üzemeltető az igénybe vett szolgáltatásokért díjat fizet, melynek összege az éves forgalmának 12%-a. Mivel azonban a polgári terminál üzemeltetése nem termel profitot (a polgári szolgáltató évi 2,5 millió eurót fordít a repülőtér polgári üzemeltetésére, működési vesztesége évi 100-200

² <https://www.google.hu/maps/@53.9182521,12.283427,1861m/data=!3m1!1e3> (Leöltés időpontja: 2018. 01. 21.)

ezer euró, amit a tulajdonosok biztosítanak, így a régió éves szinten 23 millió euró bevétel könyvel el a repülőtér működése okán), a hatályos szerződések alapján a szolgáltatásokért éves átalánydíjat fizet (35–40 ezer euró/év). A polgári üzemeltető a saját kezelésében lévő területet kerítéssel körbekerítette, a repülésbiztonságért és a légi közlekedés védelméért teljes felelősséggel felel.

Érdekes sajátosság, hogy a katonai nyitvatartási időn kívül (általában 20.00 órától 07.00-ig) a polgári szolgáltató felelőssége valamennyi – a nyitvatartási időben a légiérő által biztosított – szolgáltatás nyújtása is. Ennek megfelelően a polgári üzemeltető a légiforgalmi irányító és tűzoltó szakszemélyzeteket úgy biztosítja, hogy a katonák a katonai infrastruktúrát használva, másodállásban („civilként”) látják el feladataikat. Ebben az esetben a polgári szolgáltató a honvédségi infrastruktúra használatáért a Szövetséges Védelmi Minisztérium számára ellenszolgáltatást, másrésről a katonák esetében a más kereső tevékenység végzéséért munkabért fizet.

A polgári fél nem korlátozhatja a rostock-laagei repülőtér katonai működését. Ennek megfelelően gyakorlat vagy repülőtér-karbantartás esetén a polgári üzemeltető (kártalanításra jogosultság nélkül) túrni köteles az ezzel kapcsolatos tevékenységek végzését. Fontos kiemelni, hogy a polgári és a katonai rész leválasztva, egymástól fizikailag is jól elkülönítve működik.

Európában a polgári-katonai együttműködésre egy másik jó példa lehet a szlovákiai Sliac repülőtér esete is. A repülőtér már a második világháború idején is katonai repülőtérként funkcionált. 2009-ben jelentős – NATO- és EU-finanszírozta – átalakításon esett át, és 2011-ben újra megnyílt a katonai, majd a rá következő hónapban a civil hasznosítás előtt is. Bár a repülőtér csak egy darab 2400 m hosszú fel- és leszállópályával rendelkezik, de a megfelelő fizikai elkülönítésnek köszönhetően jól megfér egymás mellett a civil és katonai oldal. A polgári oldalról főleg charterjáratok üzemelnek, célállomásuk pedig a népszerű dél-európai üdülőhelyek, Burgasz Bulgáriában, Antalya Törökországban, Heraklion Görögországban és el-Gurdaka (Hurghada) Egyiptomban. 2015-ben már több mint 35 ezer utas vette igénybe a szolgáltatásokat. A civil repülőjáratok bővítése folyamatban van.

A fentiekben vázolt együttműködés egyes elemei adott esetben egy Magyarországon kialakított vegyes hasznosítás viszonylatában is működhetnek, viszont fontos kiemelni, hogy a katonai repülőtereink a hét minden napján 0–24 órában működnek.

Magyarországon a rendszerváltozást megelőzően a ferihegyi nemzetközi terminálon kívül – a szovjet katonai reptereket is beleértve – összesen 49 repülőtér volt. Kisebb részük már a második világháború előtt létezett, a többség az ötvenes évek nagy repülőtér-építési hullámának az eredménye. Jelenleg 55 kisebb-nagyobb repülőtér üzemel.

A repülőterek tulajdonjogával kapcsolatban a mai napig erősen megoszlik a szakemberek véleménye. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a repülőterek vegyes tulajdonúak: az állami, az önkormányzati és a magántulajdon legkülönbözőbb formái, variációi figyelhetők meg. Magyarországon a második világháború előtt még érvényesült az európai trend, az ötvenes évek államosítási hulláma következtében azonban valamennyi repülőtér állami tulajdonba került. A kilencvenes évek politikai és gazdasági változásait követően az Antall-kormány rendeletben szabályozta: a jelentős szerepet betölthető repülőtereket kizárólagos állami tulajdonban kell tartani.

2. táblázat Magyarország repülőterei³ (Szerkesztette a szerző)

Nyilvános nemzetközi repülőterek

Repülőtér	Város	IATA	ICAO	Magasság	Pályák	Utasszállítás
Budapest Liszt Ferenc nemzetközi repülőtér	Budapest	BUD	LHBP	151 m (495 láb)	3010×45m (betonozott) 3707×45 m (betonozott)	11 441 999 (2016)
Debreceni nemzetközi repülőtér	Debrecen	DEB	LHDC	109 m (358 láb)	2500×40 m (betonozott)	284 965 (2016)
Győr–Pér repülőtér	Győr	QGY	LHPR	129 m (424 láb)	2030×30 m (betonozott)	21 454 (2016)
Hévíz–Balaton nemzetközi repülőtér	Zalavár/ Sármellék	SOB	LHSM	124 m (408 láb)	2500×60 m (betonozott)	17 663 (2016)
Pécs–Pogány repülőtér	Pécs	PEV	LHPP	198 m (648 láb)	1500×30 m (betonozott)	3644 (2016)

Nyilvános repülőterek

Repülőtér	Város	IATA	ICAO	Magasság	Pályák	Utasszállítás
Meidl Airport Fertőszentmiklós	Fertőszentmiklós		LHFM	134 m (440 láb)	985×23 m (betonozott)	n. a.
Nyíregyházi repülőtér	Nyíregyháza		LHNY	103 m (338 láb)	1000×20 m (betonozott) 60 m (füves)	34 313 (2016)
Siófok-Kiliti repülőtér	Siófok		LHSK	127 m (416 láb)	1250×50 m (füves)	n. a.

Katonai repülőterek

Repülőtér	Város	ICAO	Magasság	Pályák
MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis	Kecskemét	LHKE	115 m (376 láb)	2650×60 m (betonozott)
MH Pápa Bázisrepülőtér	Pápa	LHPA	145 m (476 láb)	2400×60 m (betonozott)
MH 86. Szolnok Helikopter Bázis	Szolnok	LHSN	89 m (292 láb)	2000×70 m (aszfaltozott) 2000×50 m (füves)

Nem nyilvános repülőtér: 44

³ Forrás: https://www.legifoto.com/magyar/oldalak/magyarorszag_i_repuloterek/
(Letöltés időpontja: 2018. 02. 05.)

A VEGYES HASZNOSÍTÁS KÉRDÉSEI

A létrehozás célja

Egy katonai repülőtér vegyes hasznosítására irányuló fejlesztések a régió jelentős gazdasági, infrastrukturális fejlődésének lehetőségeit hordozzák magukban. A vegyes hasznosítás kialakítását indokolhatja a régióban települő nagy gyárak (Pápa – Audi; Kecskemét – Mercedes) és beszállítóik igénye is.

Egy katonai repülőtér kettős hasznosítása esetén joggal prognosztizálható, hogy a gazdasági térség jelentősebb szereplői igénybe fogják venni a légi szállítást, kihasználják az ebből származó lehetőségeket. Tekintettel arra, hogy a regionális fejlesztések elsősorban a régióban fejtik ki hatásukat, így hozzájárulnak a gazdasági centrumok felzárkóztatásához, fejlődéséhez. Nemzetközi tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a jól működő regionális repülőterek a vállalatok telephelyválasztásában is kiemelkedő szerepet játszanak. A cégek számára a telephelyeik közötti logisztikai kapcsolat különösen magas hozzáadott értékű légi szállítást igénylő termékek esetében nélkülözhetetlen. A kettős hasznosítású repülőtér ezek alapján hatással van a vállalatok telephelyválasztására.

Vizsgálandó az a körülmény is, hogy a Budapest Liszt Ferenc nemzetközi repülőteret használó „fapados” légitársaságok, illetve aircargo vállalatok milyen arányban választanák közvetlenül a létrehozandó vegyes hasznosítású repülőteret, amennyiben a különböző illetékek a budapesti repülőtérnél jelentősebben alacsonyabbak lennének. A Budapest-központúság csökkentésének egyik eszköze lehet egy katonai repülőtér kettős hasznosítása.

Vegyes hasznosítás esetén a polgári zóna létesítése önmagában is jelentős vonzerő azon, ún. kapcsolt vállalkozások számára, melyek a repüléssel kapcsolatos tevékenységekre vagy a logisztikai feladatok ellátására specializálódtak. A polgári zónában, vagy annak közvetlen közelében azonnal megjelennek/megjelenhetnek a repülőgépiparhoz kapcsolódó vállalkozások, például légijármű-javítás, alkatrész-forgalmazás, légijármű-festés, légijármű- takarítás, multimodális szállítás, átrakodás, raktározás, készletezés, személy-, kis és közepes tömegű áruszállítás.

Polgári repülőgépek a vészhelyzeteken kívül (ez esetben természetes) egyedi engedéllyel ma is leszállhatnak a magyarországi katonai bázisokon, és erre egyre nagyobb az igény. A rendszerváltást követően a Honvédelmi Minisztérium az esetleges közös polgári-katonai hasznosítástól sosem zárkózott el.

Az összes, jelenleg üzemben lévő katonai repülőtér – Kecskemét, Pápa, Szolnok – elvben tehát már ma is hasznosítható polgári repülésre. A HM nem gátja semmilyen észszerű gazdasági hasznosításnak, de a tárca többször is kinyilvánította, hogy a katonai felhasználásnak változatlanul elsődlegesnek kell maradnia.

Jogi háttér

A kettős hasznosítás jogi háttérét a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény határozza meg.⁴ A repülőtér lehet nyilvános és nem nyilvános.

⁴ 1995. évi XCVII. törvény a légiközlekedésről.

1. *Nyilvános repülőtér*, amelyet azonos feltételekkel bárki igénybe vehet:

- kereskedelmi repülőtér: a rendszeres utas-, poggyász-, áru- és postatovábbítást végző légi forgalom céljaira létesített nyilvános repülőtér;
- nem kereskedelmi repülőtér: az előző pontban meghatározottakon kívül minden más nyilvános repülőtér.

2. *Nem nyilvános repülőtér*, amely – kényszerhelyzeti esetek kivételével – a tulajdonos, illetve az üzemben tartó engedélye alapján vehető igénybe:

- polgári célú nem nyilvános repülőtér;
- állami repülések céljára szolgáló repülőtér;
- közös felhasználású repülőtér.

Az állami repülések céljára szolgáló, valamint a közös felhasználású repülőterek létesítésére, fejlesztésére és megszüntetésére – az illetékes települési önkormányzat véleményének megkérésével – a honvédelemért felelős miniszter ad engedélyt. A kormányrendeletben határozza meg a repülőtér létesítésének, fejlesztésének és megszüntetésének, továbbá a biztonsági, akadálymentes és a zajgátló védőövezet kijelölésének, hasznosításának és megszüntetésének a szabályait.

Ezen szabályok részletes műszaki követelményeit, továbbá az üzemben tartás és az üzemeltetés részletes szabályait a nyilvános repülőtér és a polgári célú nem nyilvános repülőtér vonatkozásában a közlekedésért felelős miniszter, az állami repülések céljára szolgáló repülőtér és a közös felhasználású repülőtér esetében a honvédelemért felelős miniszter a közlekedésért felelős miniszterrel és a tűzvédelmi, valamint katasztrófavédelmi feltételek tekintetében a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszterrel egyetértésben – a zajgátló védőövezetre vonatkozóan a környezetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben – rendeletben állapítja meg.

A nem nyilvános repülőtér igénybevételét a repülőtér üzemben tartója engedélyezheti. (Az engedélyt a katonai repülőterek üzemben tartója, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka jogosult kiadni.) A polgári célú nem nyilvános és a közös felhasználású repülőtér használatáért ellenszolgáltatás kérhető. Az ellenszolgáltatás értékét vagy az annak részletes ismertetését tartalmazó forrásra történő hivatkozást a Légiforgalmi Tájékoztató Kiadványban (*Aeronautical Information Publication – AIP*) szereplő repülőtér esetén közzé kell tenni.

A egyes hasznosítás esetén a repülőtérnek – a hazai jogszabályok mellett – meg kell felelnie a NATO-követelményeknek, a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (*International Civil Aviation Organization – ICAO*) előírásainak, valamint az európai uniós jogszabályoknak egyaránt. Az előírásoknak történő megfelelést a fent említett szervezetek folyamatosan ellenőrzik/ellenőriztetik. Figyelembe kell venni továbbá a repülőtéri létesítményekre, közművekre és közutakra érvényes ágazati normákat.

A léginavigációs szolgálatoknak az egységes európai égbolt keretében történő ellátásáról szóló 550/2004/EK rendelet⁵ szerint „*a Közösségen belül valamennyi léginavigációs szolgálat ellátásához tagállami tanúsítvány szükséges*”. Ezen hatósági tanúsítási eljárást Magyarországon a Nemzeti Közlekedési Hatóság jogosult végrehajtani.

⁵ 550/2004/EK rendelet a léginavigációs szolgálatoknak az egységes európai égbolt keretében történő ellátásáról (léginavigációs-szolgálati rendelet).

A tanúsítási eljárás főbb területei:

1. Repülésbiztonsági terület

- Technológiai és üzemben tartási képesség és kapacitás.
- Repülésbiztonsági irányítási rendszer.
- Repülésbiztonsági követelmények a kockázatok értékelésére és csökkentésére.
- Repülésbiztonsági követelmények a mérnök és műszaki állomány vonatkozásában.
- Eljárások és rendszerek a minőségirányítás szempontjából.
- A szolgáltatások minősége.
- Jelentési rendszerek.

2. Az operatív állomány szakszolgálati engedélye

- A légiforgalmi irányítók és gyakornok légiforgalmi irányítók szakszolgálati engedélyei.
- A légiforgalmi irányítók és a gyakornok légiforgalmi irányítók orvosi minősítései.
- A légiforgalmi irányítókkal és a gyakornok légiforgalmi irányítókkal foglalkozó repülőorvos-szakértők és repülőorvosi központok tanúsítása.
- Légiforgalmi irányítói képzési szervezetek tanúsítása.

3. Átjárhatóság

„A nemzeti felügyeleti hatóságok abban az esetben bocsátanak ki tanúsítványt a léginavigációs szolgáltatók részére, ha azok eleget tesznek az 550/2004/EK rendelet 6. cikkben említett közös követelményeknek.”

Közös követelmények:

– *Műszaki és operatív szakértelem és alkalmasság.* A léginavigációs szolgáltatónak biztonságosan, hatékonyan, folyamatosan és fenntartható módon kell ellátnia szolgáltatait, az adott légtér általános terheltsége észszerű szintjének megfelelően. E célból megfelelő műszaki és üzemeltetési kapacitással és képességgel kell rendelkeznie.

– *Szervezeti felépítés és irányítás.* A léginavigációs szolgáltatónak olyan struktúra szerint kell létrehozni és irányítani a szervezetet, amely biztosítja a léginavigációs szolgálatok biztonságos, hatékony és folyamatos ellátását. A léginavigációs szolgáltató legalább öt évre vonatkozó üzleti tervet készít.

– *Repülésbiztonság-irányítási és minőségirányítási rendszerek és eljárások.* Szolgálati tekintetében a léginavigációs szolgáltató repülésbiztonság-irányítást végez. Ennek érdekében meg kell teremtenie a szolgálatok repülésbiztonságát közvetlenül befolyásolni képes érdekelt felekkel való kapcsolattartás hivatalos lehetőségét. A léginavigációs szolgáltatónak minőségirányítási rendszerrel kell rendelkeznie, amely kiterjed az általa ellátott léginavigációs szolgálatok egészére.

– *Működési kézikönyvek.* A léginavigációs szolgáltatónak rendelkeznie kell a szolgálatok ellátására vonatkozó naprakész működési kézikönyvvel, mely útmutatóul szolgál a működtető személyzet számára.

– *Védelem.* A léginavigációs szolgáltató védelemirányítási rendszert dolgoz ki.

– *Emberi erőforrás, ideértve a megfelelő munkaerő-fejlesztési tervet is.* A léginavigációs szolgáltató megfelelően képzett személyzetet alkalmaz, biztosítva ezzel a léginavigációs szolgálatok biztonságos, hatékony, folyamatos és fenntartható ellátását.

– *Pénzügyi erő.* A léginavigációs szolgáltató eleget tesz pénzügyi – például a rögzített és változó működési és a tőkebefektetési költségekkel kapcsolatos – kötelezettségeinek. Megfelelő költségelszámolási rendszert alkalmaz.

– *Felelősség és biztosítási fedezet.* A léginavigációs szolgáltató teljesíti az alkalmazandó jogból eredő kötelezettségeit.

– *A szolgálatok minősége.* A léginnavigációs szolgáltató nyílt és átlátható módon látja el a léginnavigációs szolgálatokat. Közzéteszi a szolgálataihoz való hozzáférés feltételeit, és rendszeresen, legalább évente egyszer – egyenként vagy kollektív módon – hivatalos konzultációt folytat a léginnavigációs szolgálatok felhasználóival.

– *Jelentéstételi kötelezettségek.* A léginnavigációs szolgáltatónak éves jelentést kell tudnia benyújtani tevékenységéről a megfelelő illetékes hatósághoz.

– *Tulajdon és szervezeti struktúra, ideértve az összeférhetetlenség megelőzését is.*

– *Légiközlekedés-védelem.*

Infrastruktúra, közlekedés

A katonai repülőterek meglévő infrastruktúrája az alaprendeltetésből adódó feladatok ellátását biztosítja, és csak korlátozottan képes a vegyes hasznosítás során jelentkező többletfeladatok kielégítésére. Összességében megállapítható: egy esetleges vegyes hasznosítás esetén a repülőterek jelenlegi infrastruktúráját is figyelembe vevő fejlesztési elgondolások jelentős beruházást igényelnek, amelyek során megfelelő prioritással kell kezelni a katonai repülőter alaprendeltetéséből származó feladatainak biztonságos végrehajthatóságát.

A repülőterek munkaterületei magukban foglalják a fel- és leszállópályákat, a gurulóutakat és az előtereket.

Fel- és leszállópálya, vagy futópálya

Fogalma: Egy szárazföldi repülőteren meghatározott derékszögű terület, amelyet a légi jármű le- és felszállására alakítottak ki.

Amint azt már a bevezetőben is említettem, a vegyes hasznosítás esetén fontos szempont lehet, hogy az adott katonai repülőter rendelkezzen egy szilárd burkolatú tartalék fel- és leszállópályával, vagy ennek a célnak megfelelő gurulóúttal. A három meglévő magyarországi katonai repülőter egyikén sincs meg ez a lehetőség. Ez főleg akkor lényeges, ha az adott repülőteren van NATO-alárendeltségű vagy adott esetben nemzeti légvédelmi készenléti szolgálat (LKSZ). Magyarországon jelenleg csak egy ilyen repülőter van, Kecskemét, ahonnan az év 365 napján folyamatos rövid idejű, magas készenléti szintű szolgálatot látnak el. A bázisnak és az LKSZ-nek az alaprendeltetése Magyarország légtér-szuverenitásának és -biztonságának szavatolása. A Kecskeméten települő szolgálatnak hazánkban nincs tartaléka. A NATO-alárendeltségben végrehajtott feladatok mellett, az ún. Renegade helyzet kezelése során a nemzeti hatáskörbe átalárendelt harcászati repülőerők alkalmazásának esetleges akadályoztatása Magyarország biztonságára nézve további kockázatot jelent.

A polgári-katonai felhasználás kérdéskörében a párhuzamos gurulóút szükségességére sajnos sem hazai, sem szövetséges szabályzó nem áll rendelkezésre. A felszállásra igénybe vehető párhuzamos gurulóút megépítését az MC 445 számú NATO CRITERIA AND STANDARDS FOR AIRFIELDS című dokumentum csak akkor teszi kötelezővé, ha az adott repülőteren legalább 48 db repülőgép települ.

A futópálya a légi forgalom szempontjából gyakorlatilag a repülőter legfontosabb területe. Nagyon fontos tényező a futópálya hossza, szélessége és teherbíró képessége. A felületek teherbírását egy úgynevezett PCN- (*Pavement Classification Number*) értékben szokták megadni.

Például: A PCN 50R/B/X/T értéknél az 50-es szám azt fejezi ki, hogy mekkora lehet a repülőgép maximális felszálló tömege (minél nagyobb a szám, annál nagyobb lehet a tömeg). Az 'R' betű a burkolat fajtájára utal, lehet kemény (R) vagy rugalmas (F) (általában beton

vagy aszfalt). A 'B' betű az altalaj keménységét, tömörségét fejezi ki, ezt A–D kategóriákra osztják. Az 'X' a megengedett legnagyobb nyomást jelenti, amely a repülőgép fő vagy orrfutójában van, ezt is négy kategóriában (W-től Z-ig) osztályozzák. Az utolsó karakter a mérés módszerét fejezi ki, tehát hogy az értéket konkrét mérésekkel határozták-e meg (T), vagy tapasztalati úton derült ki, tehát már járt egy adott géptípus a repülőtéren, amelyet még elbírt a felület (U). (A 4. számú mellékletben mutatom be a három magyarországi katonai repülőtér futópályaadatait.)

Gurulóutak

Fogalma: Egy szárazföldi repülőtéren a légi járművek gurulására kialakított út, amelynek feladata a repülőtér egyes részei közötti összeköttetés biztosítása.

A gurulóutak közé tartoznak az alábbiak is:

a) *Légijármű-állóhely gurulási nyomvonal*: A forgalmi előtér gurulóútként kijelölt része, amelynek kizárólagos feladata a légijármű-állóhelyek megközelítésének biztosítása.

b) *Forgalmi előtér-gurulótér*: A gurulóúrendszernek a forgalmi előtéren átvetető része, amelynek feladata a forgalmi előtéren történő átgurulás biztosítása.

c) *Gyorslegurulótér*: Egy futópályához hegyes szögben csatlakozó gurulóút, amely lehetővé teszi, hogy a leszállt légi járművek más legurulásra használható gurulóutakkal szemben nagyobb sebességgel hagyják el a futópályát, így módon csökkentve annak foglaltsági idejét.

A vegyes hasznosítású repülőtér tervezése során szükséges megvizsgálni a gurulóutak szélességét és teherbíró képességét egyaránt.

Előtterek

A forgalmi előterek a repülőgépek üzemeltetésénél helyet biztosítanak az utasok ki- és beszállítására, teheráru vagy légi járművek kiszolgálására úgy, hogy a repülőtér forgalmát ne zavarja. Egy katonai bázis esetében ezek a forgalmi előterek ugyancsak ellátják ezeket a feladatokat. A polgári-katonai vegyes felhasználásnál különös tekintettel kell lenni például egy vadászipülőgép, illetve egy civil gép elkülönített kiszolgálására, mivel azok feladatukból adódóan teljesen más kiszolgálást igényelnek.

Fontos szempont a repülőtér közúton történő gyors megközelítése, valamint esetleg autópálya közelsége.

- MH Pápa Bázisrepülőtér: 83-as főút, 3 km, M1 autópálya 38 km.
- MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis: a 445-ös és a 44. sz. főút közvetlenül a bázis kerítésénél húzódik, M5 autópálya 14 km.
- MH Szolnok Helikopterbázis: 442-es főút 600 m, 4-es főút 8 km.

A közlekedés és beszállítás szempontjából lényeges, hogy az adott repülőtér rendelkezik-e vasúti iparvágánnyal. Ez két repülőtér (Pápa, Kecskemét) esetében is biztosított.

Léginavigációs berendezések és fénytechnika megléte

A katonai repülőtereink már ma is rendelkeznek korszerű léginavigációs berendezésekkel. A leszállást segítő berendezések nagyban hozzájárulnak a futópálya végső megközelítéséhez, illetve a biztonságos és precíz leszálláshoz.

- PAPI (*Precision Approach Path Indicator* – precíziós megközelítési iránymutató): egy egyszerű berendezés a futópálya végén telepítve, mely vizuális úton megmutatja a légi jármű vezetőjének, hogy a végső egyenesen a kalibrált siklópálya (általában 3 fok) alatt vagy felett helyezkedik el.

- ILS (*Instrument Landing System* – műszeres leszállító rendszer): a földön telepített adó- és a repülőgépen telepített vevőberendezés segítségével nagy pontosságú siklópálya- és futópálya-tengelyráhangolás (hosszanti) érhető el; három kategóriát különböztetünk meg elérhető pontosság és időjárási minimum alapján: CAT I., CAT II., CAT III.
- VOR NDB (*VHF Omnidirectional Radio Range* – VHF-tartományú „minden irányú” rádióterület; *Non-Directional Beacon* – nem irányított körkörös jeladó): körben sugárzó jeladók, mely segítségével a végső megközelítési egyenes jól meghatározható és megközelíthető. Az NDB a VOR-ral ellentétben nem biztosít oldalszögadatokat, az NDB esetében 2 darab jeladó segítségével alakítanak ki képzeletbeli futópályatengelyt.
- PAR (*Precision Approach Radar* – precíziós megközelítési radar): egy siklópályához és futópályatengelyhez hangolt, 2 darab antennával rendelkező radarberendezés, mely a rádiolokációs technológia segítségével azonosítja a repülőgép helyzetét a térben, a precíziós bevezető irányító munkája által pedig a repülőgép a kívánt megközelítési paramétereken tartható. Ez a szolgáltatás csak állami tulajdonú légi járműveknek áll rendelkezésére.

A katonai repülőterek közül Pápa és Kecskemét rendelkezik az ICAO szabványainak megfelelő fénytechnikai rendszerrel. Egy repülőtér üzemeltetéséhez egymással összhangban működő földi fénytechnikai berendezések szükségesek. Ezek a bevezető fények, a futópálya-szegély, -középvonal, -küszöb zárófényei, valamint a földet érési terület fényei. A repülőtér mozgási területén található további fények a gurulóutak szegélyfényei és a jelzőtáblák fényei. A repülőtér biztonságos megközelítését pedig a repülőtér azonosító fényei, a tereptárgyak elkerüléséhez akadályfények, valamint a futópálya megközelítéséhez szükséges – az előzőekben már ismertetett, az optikai megközelítési siklópályát jelző – berendezés (PAPI) segíti.

Légiforgalmi irányítás

A légiforgalmi szolgálatok ellátásának céljai a következők:

- összeütközések megelőzése a légi járművek között;
- összeütközések megelőzése munkaterületeken működő légi járművek, valamint az ott található akadályok között;
- a légi forgalom gyors és rendszeres áramlásának elősegítése és fenntartása;
- hasznos tanácsok és tájékoztatások nyújtása a repülések biztonságos és hatékony lebonyolításához;
- az illetékes szervezetek értesítése a kutatásra és mentési segítségre szoruló légi járműről, továbbá szükség szerint segítségnyújtás ezen szervezetek számára.

A légiforgalmi szolgálatok a következő négy szolgálatot foglalják magukban:⁶

A légiforgalmi irányító szolgálat (amely a következő három részre tagolódik):

a) Körzeti irányító szolgálat, amely az ellenőrzött repülések számára leírt feladatok ellátása érdekében történő légiforgalmi irányító szolgálat nyújtását jelenti.

b) Bevezető irányító szolgálat, amely az érkezési és indulási szakaszokban lévő, ellenőrzött repülések számára leírt feladatok ellátása érdekében történő légiforgalmi irányító szolgálat nyújtását jelenti.

⁶ Forrás: 57/2016. (XII. 22.) NFM rendelet a légiforgalmi szolgálatok ellátásának és eljárásainak szabályairól..

c) Repülőtéri irányító szolgálat, amely a repülőtéri forgalomban részt vevő légi járművek számára történő légitforgalmi irányító szolgálat nyújtását jelenti.

Légiforgalmi tanácsadó szolgálat.

Repüléstájékoztató szolgálat.

Riasztó szolgálat.

A katonai repülőterek légiforgalmi irányítói rendelkeznek feladataik ellátásához a szükséges képzettséggel és jogosítványokkal, amelyeket adott esetben, a kettős hasznosításra történő felkészülés során ki kell terjeszteni, az ICAO előírásainak megfelelően; ez egyébként alapfeltétele a polgári auditnak. Az esetleges létszámhiányok feltöltését és a hiányzó kiegészítő képzéseket viszont végre kell hajtani.

Meteorológiai szolgáltatás

Mindhárom katonai repülőtéren rendelkezésre áll a meteorológiai szolgálat a nap 24 órájában.

A meteorológiai adatbiztosítás rendkívül fontos a repülésbiztonság szempontjából. Nagyon lényeges, hogy a különböző meteorológiai táviratok (METAR, TAF, SPECI⁷), amelyek egy rövid időtartam időjárását, előrejelzéseket vagy várható lényeges változásokat írnak le, nemcsak a helyi adatokon, hanem helyi megfigyeléseken is alapulnak.

A katonai repülőterek meteorológiai szolgálatai alkalmasak egy vegyes hasznosítású repülőtér kiszolgálására. Természetesen itt is érvényes az a megállapítás, hogy a megnövekedett feladatok ellátásához az állománytáblák bővítése szükséges.

Futópálya-karbantartás

A katonai repülőterek alaprendeltetésű feladataik ellátásához jelenleg is rendelkeznek a különféle pályatakarító (seprő, hótoló, sószóró, jégolvasztó gépjárművek, illetve berendezések) és repülőtér karbantartó technikai eszközökkel. Ezek egy része elavult, cseréjüket a vegyes hasznosításra történő áttérést megelőzően végre kell hajtani. A szükséges személyi állomány a jelenlegi feladataik ellátásához, az ismert feltöltöttségi problémákkal, minimálisan rendelkezésre áll. Vegyes hasznosítás esetén a személyi állományt és technikai eszközparkot bővíteni kell.

A három katonai repülőtér közül jelenleg csak Pápa rendelkezik fékhatásmérő berendezéssel, pedig a leszállópályán lerakódott szennyeződések – elsősorban gumiszennyeződés – megváltoztatják a súrlódási tényezőt, mely nagyban befolyásolja a leszállási paramétereket. Különösen téli időjárási körülmények között, deresedés, fagyás vagy havazás esetén létfontosságú, hogy a leszálláshoz készülődő pilóták ismerjék a frissen mért fékhatásértékeket, melyeket nemzetközi előírások szabályoznak. Az aktuális szám adatok, a közölt kódok függvényében a pilóta a leszállópálya megfelelő helyére teheti le a gépet, és ideális erővel fékezhet.

Földi kiszolgálás

Amint azt már említettem, a katonai repülőterek szervezetét, állománytábláját a rendeltetésből adódó feladataik ellátására hozták létre. Amennyiben a vegyes hasznosítás kapcsán a polgári

⁷ Meteorological Aerodrome Report (current weather at an airport) – repülőtéri időjárás-jelentés; Terminal Aerodrome Forecast – repülőtéri időjárás-előrejelzés; Aviation special weather report – speciális repülési időjárási jelentés.

igényeknek megfelelően megnövekednek, esetleg változnak feladataik, akkor a szervezeteket, illetve az állománytáblákat is ennek megfelelően szükséges módosítani.

Hajtóanyaggal történő ellátás

A jövedéki törvény 2017. évi változtatása már lehetővé teszi a katonai repülőtereket igénybe vevő polgári repülőgépek hajtóanyaggal történő ellátását. Ezen a területen már csak a személyi állomány feltöltöttségét és a megnövekedett feladatra rendelkezésre álló technikai eszközök mennyiségét és kompatibilitását kell vizsgálni.

Tűzoltás, katasztrófa-mentés

A repülőtéri mentő tűzvédelem erőinek olyan képességgel kell rendelkezniük, hogy az érvényes jogszabályoknak megfelelően. Kettős hasznosítású repülőtér esetében a készenléti tűzoltó szolgálatnak mind létszámban, mind pedig technikai eszközök vonatkozásában egyaránt meg kell felelnie a katonai és a polgári előírásoknak. Magyarországon a katonai repülőterek is állami repülőterek, tehát a polgári előírások hatályosak. Ezenfelül kell érvényre juttatni az általában szigorúbb, esetenként más eljárásrendet, technológiát előíró katonai jogszabályokat is.

A katonai repülőtereken működő tűzoltó-mentő szolgálatok főfoglalkozású létesítményi tűzoltóságok.

A hazánkban lévő katonai repülőterek 5-ös és 8-as tűzvédelmi kategóriába tartoznak. A NATO szabványosítási egyezmény ezekre a kategóriákra minimum 9, illetve 8-as kategória esetén minimum 12 fő beavatkozót ír elő. A repülőtereken a fennálló létszámhiányok miatt jelenleg csak a minimum létszámokat tudják biztosítani. Ez elég egy adott tűzvédelmi kategóriájú katonai repülőeszköz tüzésére, a személyzetek mentésére.

A katonai repülőeszközök sajátossága, hogy elsősorban fegyverzetet, pusztító eszközöket, illetve katonai logisztikai anyagokat hordoznak, szállítanak. A polgári repülőeszközök a logisztikai anyagokon felül, elsősorban személyszállítást végeznek, ezért repülőbalesetük alkalmával a közvetlen életveszélyben lévők száma nagyságrendekkel magasabb lehet, mint a katonai repülőeszközök balesete során. A mentésükhöz szükséges csoportok száma és a mentők létszáma meghaladhatja a katonai baleseteknél előírtakat.

Egy katonai repülőtér vegyes hasznosításának kialakítása során a katonai tűzoltó készenléti szolgálat állományát ki kell képezni a repülőtér a jövőben igénybe vevő repülőeszközök oltására. Elengedhetetlen, hogy minden készenléti tűzoltó a repülőtéren jellemzően található repülőeszköz-típus oltási és mentési eljárásait, sajátosságait ismerje, azokat képes legyen kötelékben normaidőre végrehajtani, legyen az polgári vagy katonai repülőeszköz.

A katonai tűzoltó szolgálatok jelenleg rendszeresített technikai eszközei, felszerelése jó színvonalúak, azonban a kettős hasznosításra történő áttérés során el kell őket látni a polgári repülőeszközök oltásához, mentéséhez szükséges eszközökkel, berendezésekkel. Ezek fajtája, típusa, mennyisége a repülőgépek típusától, tűzvédelmi kategóriájától függ. Jelenleg a katonai repülőterek közül csak Pápa rendelkezik új, nagy teljesítményű tűzoltó gépjárművekkel (Man Panther Rosenbauer). Ezek már valóban nagy teljesítményű repülőtéri tűzoltó gépjárművek, mert jócskán felülmúlják elődeiket, és már minden nyugati repülőtéren ezeket alkalmazzák. Nagyobb oltóanyag-kapacitással rendelkeznek, de nagyobb a vízágújuk és a szivattyújuk teljesítménye is. Például, amíg a jelenleg a másik két repülőtéren szolgálatban lévő MAN tetővízágúja percenként 3200 liter, addig a Pantheré 5000 liter víz kijuttatására

képes. A szivattyúkat nézve a MAN 6000 liter/perc, a Panther 7000 liter/perc víz kiszivattyúzását biztosítja. A Panther előnye még az is, hogy a technikát kevesebb személyzet is ki tudja szolgálni, mert nagyon sok funkció a vezetőfülkében elhelyezett kezelőszervekkel közvetlenül vezérelhető. Van még egy új dolog a Pantherben, ami még segítheti az oltási feladatokat: a tűzoltókocsi része egy nagy teljesítményű ventilátor, ami a zárt belső térben felgyülemlett füst kifújását biztosíthatja.

Repülésbiztonság (Flight Safety), repülésvédelem

Repülésbiztonságnak nevezik a levegőben történő mozgás során, a komplex emberi és műszaki tevékenység eredményeként létrejött, az adott körülmények között optimális működőképességet, illetve e működőképesség megtartásának valószínűségét. Egy más megfogalmazás szerint a *repülésbiztonság egy olyan állapot, amelyekben a személyeknek okozott vagy a tulajdonban keletkezett károk kockázatát egy elfogadható szintre csökkentik, azon, vagy az alatt tartják a veszélyek azonosításának és a kockázatok kezelésének állandó folyamatain keresztül.*⁸

A vegyes hasznosításra történő áttéréskor a repülésbiztonság területén – többek között – figyelembe kell venni a polgári és katonai repülőgépek együttes – adott esetben egy időben történő – üzemeltetéséből adódó új kihívásokat, kockázatokat. A kockázatok pontos megítélése és időbeni kezelése elsődrendű feladata a repülőbiztonsági rendszernek. A kockázat felmérésének első lépése a veszély felismerése. Veszélyként jelentkezhethet bármilyen olyan tényező vagy körülmény, mely repülőesemény bekövetkezéséhez vezethet. A repülés – természeténél fogva – magában hordozza ezeket a veszélyeket, egyértelmű vagy rejtett formában. De a veszélyforrások ismerete önmagában még nem ad megfelelő támpontot a biztonsági válaszingedések meghozatalára. Pontosan tisztában kell lenni az esetlegesen bekövetkező esemény valószínűségével, valamint a személyzet és a repülőtechnika veszélyeztettségi szintjével is.

A repülésbiztonság befolyásoló tényezőit ma már hagyományosan három csoportba sorolják. Ezek az ún. objektív tényezők: a repülőtechnika és a repülési környezet; az emberi tényezők, melyeket szubjektív tényezőknek is nevezhetünk; valamint a rejtett (vagy másként: nem azonosított) veszélyek csoportja.

A repülésbiztonsági kockázat enyhítésére elviekben öt lehetőség kínálkozik: elfogadni, kikerülni, kiterjeszteni, áthárítani és csökkenteni a kockázatot. Minden területen nagy szerep jut a jól kiképzett repülésbiztonsági szakemberek ajánlásainak, javasolatainak abban, hogy a döntéshozó az előbbieken említett módszerek közül melyiket használja.

Repülésvédelem. A repülésbiztonság nem egyenlő a repülésvédelemmel. Míg a repülésbiztonsággal az ICAO Annex 2, 6, 11, 19 stb. foglalkozik, addig a civil repülésvédelemmel csak az ICAO Annex 17. (A repülőbázisok őrzés-védelmét az előjárói intézkedések, valamint a vonatkozó NATO STANAG-ek szabályozzák.)

A polgári repülés vonatkozásában a repülésvédelem a polgári repülés jogellenes cselekményekkel szembeni védelme.

Jogellenes cselekménynek minősül:

- a levegőben tartózkodó légi jármű jogellenes hatalomba vétele;

⁸ Mudra István: Repülésbiztonság. A 10. előadás vázlata. 11–15. http://www.kjit.bme.hu/images/stories/targyak/LEGR2/II_10_ea_Safety_2016.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 21.)

- a földön tartózkodó légi jármű jogellenes hatalomba kerítése;
- túszejtés a légi jármű fedélzetén vagy a repülőtéren;
- erőszakos behatolás a légi jármű fedélzetén, repülőtéren vagy légiforgalmi létesítmény területén;
- bűncselekmény végrehajtása céljából fegyver, veszélyes eszköz vagy anyag elhelyezése a légi jármű fedélzetén vagy a repülőtéren;
- félrevezető információ közlése, amely veszélyezteti a földön vagy levegőben tartózkodó légi jármű, repülőtéren vagy polgári repülési létesítmény területén tartózkodó utasok, légijármű-személyzet, földi személyzet vagy más polgári személyek biztonságát.

A jogellenes cselekmények elleni intézkedések az emberi és anyagi erőforrások összehangolt alkalmazása révén valósulnak meg. Ezen intézkedések meghozatala a polgári zóna vonatkozásában – természetesen – a polgári szolgáltató felelőssége.

Zaj- és környezetvédelem

A 176/1997. (X. 11.) kormányrendelet⁹ alapján a zajgátló védőövezet a repülőtér környezetének az a része, amelyen a repülőtér üzemeltetéséből számított mértékadó zajterhelés meghaladja a közlekedésből származó környezeti zajnak külön jogszabályban meghatározott zajterhelési határértékeit. Nem tartozik a zajgátló védőövezetbe a repülőtér telekhatárán belül lévő terület. A zajgátló védőövezetnek azok a részei, amelyen a környezeti zaj szempontjából védendő objektumok vagy védett természeti területek találhatók, fokozottan zajos területnek, illetve övezetnek minősülnek. A mértékadó zajterhelés kiszámításakor – a prognosztizált forgalom figyelembevételével – a következő tíz év legnagyobb zajterhelésű éve legnagyobb zajterheléssel járó hat hónapjának átlagos forgalmát kell alapul venni.

Új repülőtér létesítése vagy meglévő repülőtér működési feltételeinek jelentős mértékű megváltozása esetén az építetőnek, illetve a repülőtér üzemben tartójának el kell készítenie a zajgátló védőövezetre vonatkozó számításokat az új vagy megváltozott mértékadó forgalmi helyzetnek megfelelően. (A magyar katonai repülőterek vonatkozásában az üzemben tartó az MH Összhaderőnemi Parancsnokság.)

A zajgátló védőövezetre vonatkozó számítás kiinduló adatait és a számítási eljárást a számítások megkezdése előtt a légi közlekedési hatósággal egyeztetni kell. A számítás eredményeit a légi közlekedési hatóság ellenőrzi, és ha a számításokat megfelelőnek találja, ennek tényét a zajgátló védőövezetre vonatkozó terveken is feltünteti.

A fentiekben említett jogszabály – egyebek mellett – tartalmazza még a zajgátló védőövezetre vonatkozó építési és területfelhasználási előírásokat, az intézmény- és lakóépületekre vonatkozó korlátozásokat, valamint a repülőtér környezetében élőköt érő zajterhelés enyhítésével kapcsolatos eljárásokat. A repülőterek környezetében létesítendő zajgátló védőövezetek kijelölésének, hasznosításának és megszüntetésének részletes műszaki szabályaira a 18/1997. (X. 11.) KHVM–KTM együttes rendelet az irányadó.

A légi közlekedés környezeti hatásai közül a zajszenyezés csak az egyik tényező. Egy repülőtér üzemeltetése, illetve *bővítése során fokozott figyelmet kell fordítani a többi tényezőre is*, melyek a következők:

⁹ 176/1997. (X. 11.) kormányrendelet a repülőterek környezetében létesítendő zajgátló védőövezetek kijelölésének, hasznosításának és megszüntetésének szabályairól.

a) Légszennyezés

A repülőgép, mint minden fosszilis tüzelőanyagot felhasználó gép, a szén-dioxid és víz mellett egyéb káros melléktermékeket bocsát ki. (Például kén-dioxid, nitrogénoxid, valamint el nem égett szénhidrogének, szilárd részecskék.) A káros kibocsátás különösen repülőterek környezetében lesz jelentős, ugyanis ott koncentráltan jelenik meg. A repülőter környéki légszennyezést egy forgalmas útéhoz lehet hasonlítani, hisz a szennyezőanyag azonos, csak itt koncentráltan érkezik.

A szennyezőanyag-kibocsátás mértéke persze sok egyéb tényezőtől is függ. Ilyen tényező a környezeti levegő hőmérséklete, páratartalma, nyomása, a felhasznált kerozin minősége, a repülőgép állapota, és természetesen lényeges, hogy a repülő milyen tevékenységet végez, azaz felszáll, emelkedik, siklik, leszáll vagy csak taxizik, azaz gurul.

b) A repülőterek és infrastruktúrájuk egyéb környezetszennyezése

A repülőtereken az üzemanyagokból és az olajokból elkerülhetetlenül is kerül a talajba, szennyezve ezáltal a talajvizet, közvetve a mezőgazdasági és ivóvizet. Nagy mennyiségű szilárd és folyékony hulladék keletkezik a repülőgépek és a futópálya, gurulóutak karbantartási, javítási munkálataikor is.

A NATO-szövetségből adódó kötelmek teljesíthetősége

Az Észak-atlanti Szerződés aláírása (1999. március 12.), Magyarország NATO-tagsága azzal a szerződésben vállalt kötelezettséggel jár, hogy az ország növeli saját védelmi képességének színvonalát, valamint részt vesz a Szövetség kollektív védelmi képességének fejlesztésében. A védelmi képesség részét képezik a katonai infrastruktúra elemei is, amelyek korszerűsítése, a tagországok létesítményei között érzékelhető színvonalkülönbség kiegyenlítése a fentiek szerint közös cél. Ezzel összhangban a NATO érdekében tervezett, a minimális katonai követelményeket kielégítő fejlesztések megvalósítására létrehozták a NATO Biztonsági Beruházási Programját (*NATO Security Investment Programme – NSIP*). A kormány a 2154/1999. (VII. 8.) határozatában deklarálta, hogy Magyarország részt vesz a programban, vállalta a kapcsolódó költségvetési kiadásokat, rögzítette továbbá a Honvédelmi Minisztérium felelősségét a Magyarországot érintő fejlesztések menedzselése tekintetében.

(Az Észak-atlanti Tanács 1951-ben hozta létre az Infrastruktúra Programot [1994-től NSIP] azzal a céllal, hogy ennek keretén belül – a NATO érdekében – a minimális katonai követelményeknek megfelelő objektumokat létesítsenek, fejlesztéseket hajtsanak végre, illetve gondoskodjanak a szükséges berendezések, felszerelések beszerzéséről.)

A magyar katonai repülőterek közül Pápán és Kecskeméten történt az elmúlt időszakban jelentősebb NSIP-beruházás. Amennyiben a tervezett vegyes hasznosítás érinti a fenti program kapcsán megvalósult beruházásokat, akkor ahhoz a NATO beleegyezése szükséges. A NATO illetékes szervei a szükséges engedélyeket bizonyos feltételek teljesüléséhez köthetik. Ilyen például, hogy a NATO-költségvetésből megvalósult beruházás civil használata nem befolyásolhatja a Szövetség érdekeit, illetve azok elsődlegességét. Az NSIP keretében megvalósult beruházások rendeltetésszerű használatát és karbantartottságát a Szövetség évente ellenőrzi.

Egy katonai repülőter vegyes hasznosításának SWOT-elemzése

A SWOT egy angol mozaikszó, mely az elemzés lényegére világít rá:

- *S (Strengths)*: erősségek;
- *W (Weaknesses)*: gyengeségek;

- *O (Opportunities)*: lehetőségek;
- *T (Threats)*: veszélyek.

3. táblázat Egy katonai repülőtér vegyes hasznosításának SWOT-elemzése

	Segít	Akadályoz
Belső	<p>Erősségek</p> <p>Működő repülőtér a meglévő infrastruktúrájával, személyi szakembergárdával: kisebb befektetési költséggel megvalósítható, mint egy üresen álló, esetleg újonnan felépítésre kerülő repülőtér.</p> <p>Nagyvárosok közelsége (Győr, Kecskemét, Szolnok).</p> <p>A katonai repülőterek meglévő technikai eszközeinek modernizálása, ill. új eszközök beszerzése a polgári kiszolgálás követelményeinek megfelelően.</p> <p>(Pl. polgári repülőtechnikának megfelelő jégtelenítő rendszer, fékhatásmérő stb.)</p>	<p>Gyengeségek</p> <p>Újonnan megalakuló szervezetek felállása és integrálódása a katonai és polgári részen egyaránt.</p> <p>Piacképesség a „Nem nyilvános” kategória miatt.</p> <p>Nem megfelelő tömegközlekedés.</p>
Külső	<p>Lehetőségek</p> <p>Meghatározó ipari üzemek közelsége, igényeik kielégítése, jövőbeni fejlesztése.</p> <p>A befektetés pozitív hatással lehet a régió gazdasági, turisztikai fejlődésére.</p>	<p>Veszélyek</p> <p>A hatósági tanúsítási eljárásnak történő nem megfelelés, bármely oldalról.</p> <p>A honvédség és a NATO érdekeinek elsődlegessége befolyásolhatja a polgári igénybevételt, esetleg a menetrendet.</p> <p>A katonai szakszemélyzeteknek a polgári jogosítványok birtokában történő „elvárdorlása”.</p> <p>A polgári szolgáltatóval megkötendő szerződés vagy együttműködési megállapodás „gyermekbetegségei”.</p>

BEFEJEZÉS

Egy katonai repülőtér vegyes hasznosításának kialakítása rendkívül összetett és bonyolult folyamat, melynek során számtalan tényezőt, meglévő és kialakítandó feltételt szükséges számba venni és értékelni. Tény, hogy a magyar katonai repülőterek kihasználtsága jelenleg alacsony, de a gazdaság magasabb teljesítményével összhangban, a katonai költségvetés növekedése, valamint a meghirdetett Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program előrevetíti a meglévő katonai légiszállító-kapacitás fejlesztését és új merev szárnyú repülőgépek, helikopterek beszerzését is. Az előzőeken túlmenően számításba kell venni azt is, hogy a magyar pilótaképzés – a jelenlegi elgondolások alapján – ismét beindul Magyarországon, amely a meglévő katonai repülőtereken – elsősorban Szolnokon és Kecskeméten – hazai beszerzéseket (kiképző repülőgépek) és beruházásokat követel(het) meg, illetve a meglévő személyi állomány feladatának kibővülésével jár. A döntéshozóknak figyelembe kell venni azt a tény is, hogy az európai biztonsági környezet változása következtében mind a NATO, mind pedig az Amerikai Egyesült Államok növeli jelenlétét a közép- és kelet-európai térségben, így hazánkban is. Ez utóbbi tény jelentős NSIP- és amerikai befektetéseket, fejlesztéseket hozhat a jelenleg még nem teljesen kihasznált magyar katonai repülőterek vonatkozásában.

Ebben a rövid tanulmányban nem egy konkrét katonai repülőtér esetében vizsgáltam a vegyes hasznosítás kialakításának kérdéseit, hanem általánosságban, és nem volt céloom vizsgálni a polgári oldalról felmerülő kérdéseket, üzleti megfontolásokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1995. évi XCVII. tv. a légi közlekedésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500097.tv>
- 176/1997. (X. 11.) kormányrendelet a repülőtér környezetében létesítendő zajgátló védőövezetek kijelölésének, hasznosításának és megszüntetésének szabályairól. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700176.KOR>
- 2154/1999. (VII. 8.) kormányhatározat Magyarországnak a NATO Biztonsági Beruházási Programjában történő részvételéről.
- 57/2016. (XII. 22.) NFM rendelet a légiforgalmi szolgálatok ellátásának és eljárásainak szabályairól. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600057.NFM×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- Az Európai Parlament és a Tanács 550/2004/EK rendelete (2004. március 10.) a légi navigációs szolgálatoknak az egységes európai égbolt keretében történő ellátásáról (léginavigációs-szolgálati rendelet). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2004R0550:20091204:HU:PDF>
- Mudra István: *Repülésbiztonság*. A 10. előadás vázlatja. 11–15.
http://www.kjit.bme.hu/images/stories/targyak/LEGIR2/II_10_ea_Safety_2016.pdf
https://www.faa.gov/airports/planning_capacity/joint_use_airports/
<https://www.goang.com/locations/ohio>
<https://www.google.hu/maps/@53.9182521,12.283427,1861m/data=!3m1!1e3>
https://www.legifoto.com/magyar/oldalak/magyarorszag_i_repuloterek/

Horváth Csongor alezredes:

AZ ADATGYŰJTÉS-KOORDINÁLÓ ÉS FELDERÍTÉSI KÖVETELMÉNYEK MENEDZSMENTJE

ÖSSZEFOGLALÓ: A felderítési információk/termékek előállításának a folyamatát a felderítési ciklus írja le, amelynek fázisai az irányítás, az adatgyűjtés, a feldolgozás és a terjesztés.¹ A felderítési ciklusnak és így magának a teljes felderítési folyamatnak a motorja, a lelke az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzszmentje.² Ez a tevékenység biztosítja a felderítési folyamat hatékonyságát és megfelelő eredményét, hogy kielégítse a felderítési követelményeket harcászati, hadműveleti és hadászati szinten, valamint biztosítsa a felderítési igények és információk megfelelő időben történő áramlását.

KULCSSZAVAK: felderítés, adatgyűjtés, felderítési követelmények, felderítési igények

BEVEZETÉS

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzszmentje egy olyan folyamat, amely lehetővé teszi a parancsnokok, törzsek információigényei szerinti adatgyűjtést, feladatot szab és irányítja az adatgyűjtést (vagyis feladatot szab a felderítőszervek számára), valamint kapcsolatot tart a különböző parancsnokságok és szövetséges országok felderítőszervezeteivel, a nemzetbiztonsági szolgálatokkal, kutató- és egyéb civil intézetekkel. Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzszmentje figyelemmel kíséri a felderítési adatok útját, eredményét, és szükség esetén gondoskodik a felderítési feladat újrafogalmazásáról.

Az MH Összhaderőnemi Felderítő Doktrínája két alapvető funkciót határoz meg az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzszmentjével kapcsolatban. Egyfelől koordinálni az adatgyűjtést, másfelől menedzselni a felderítési követelményeket. Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzszmentje azonosítja, összesíti, érvényesíti (validálja) és prioritizálja azokat a kérdéseket és igényeket, amelyek felszínre kerültek, vagy nagy valószínűséggel felszínre fognak kerülni a szemben álló féllel (vagy a lehetséges szemben álló féllel) és a hadszíntér környezetével kapcsolatban. Ebbe a folyamatba beletartozik a felderítési követelmények adatgyűjtési feladatokká történő átalakítása; a feladatszabás és koordinálás a megfelelő szintekkel, szervekkel; a felderítési eredmények nyomon követése; a felderítési feladatok újrafogalmazása; a felderítő információgyűjtési terv menedzszmentje. Mindezek eredményeként az összegyűjtött adatok felderítési információvá alakulnak.

A parancsnok a törzsmunka során világos utasításokat ad azzal kapcsolatban, hogy milyen információkra, felderítési adatokra van szüksége (nemcsak háborúban, de békeidőszakban is). A törzs feladata, hogy ezeket átalakítsa kérdésekké, amelyek megválaszolása lehetővé

¹ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína, 2. kiadás. MH kiadvány, 2013. 31.

² A NATO-terminológia szerint: Intelligence Requirement Management and Collection Management (IRM-CM). Egyes szövetséges országok Collection Coordination and Intelligence Requirement Management (CCIRM) vagy Intelligence Surveillance Reconnaissance (ISR) megnevezést használnak.

teszi az időbeni döntéshozatalt, hozzájárulva így a felderítési törzsmunka sikeres végzéséhez. Ezek a kulcsfontosságú kérdések képezik a parancsnok kritikus információigényeit (PKII³), melynek elemei a saját (baráti) erőkre vonatkozó információk követelmények, a saját csapatokra vonatkozó információk alapvető elemei és az elsődleges felderítési követelmények. Ez utóbbiak azonosítása és megfogalmazása képezi a felderítési ciklus alapját.

Általában a parancsnok felderítőtörzse fogalmazza meg az elsődleges felderítési követelményeket (EFK⁴), szoros együttműködésben a parancsnokkal, akinek a követelmények kidolgozásához a lehető legpontosabban, leprecízebben kell meghatározni az útmutatását. Ideális esetben a parancsnok maga végzi az EFK meghatározását; továbbá ő határozza meg azok prioritását, sorrendjét a felderítőtörzs javaslatát követően. Az EFK megfogalmazásakor a parancsnok útmutatása mellett figyelembe kell venni a meglévő információk hiányokat is. A felderítőmunkának az EFK megválaszolására kell összpontosítania a fő erő kifejtést.

Az elsődleges felderítési követelmények szabnak irányt az adatgyűjtésnek, a felderítési adatok feldolgozásának, értékelésének és a tájékoztatásnak. Az EFK egy meghatározott időtartamra érvényesek a műveleti szinttől, a feladattól és a küldetéstől függően. A tartalmuknak átfogónak, összefüggőnek és következetesnek kell lennie. A katonai döntéshozatal folyamata során kerülnek meghatározásra (nem később, mint a küldetés elemzése), és általában kapcsolódnak a döntési pontokhoz vagy a döntő kondíciókhoz. Befolyásolhatják például a cselekvési változatok kiválasztását, vagy indikálhatnak új tervezést, és összefüggésben vannak a kívánt hadműveleti hatás elérésével.

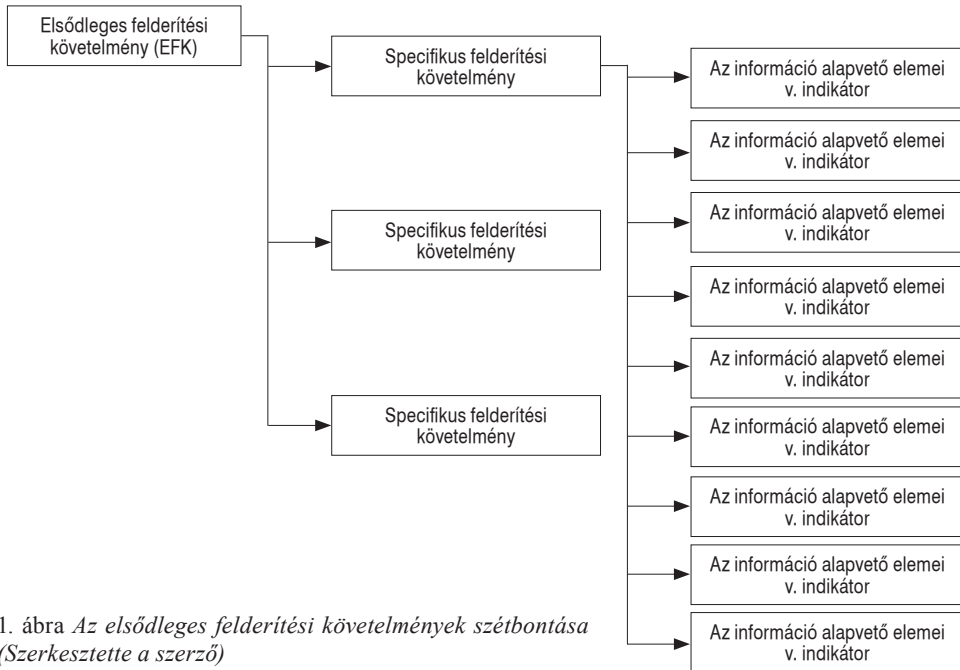
A FELDERÍTŐ INFORMÁCIÓGYŰJTÉSI TERV

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje az EFK alapján készíti el a felderítő információgyűjtési tervet (FIT). Ebben a tervben az elsődleges felderítési követelményeket specifikus felderítési követelményekké (SFK) bontják szét, amelyek a parancsok adott felderítési igényének egy részletesebb megfogalmazását képezik. Az SFK további, részletesebb szétbontása eredményezi az információ alapvető elemeit vagy indikátorokat. Ezek alapján határoz meg a FIT releváns felderítési feladatokat és koordinációt az alárendelt csapatoknak, valamint más szervezeteknek.

A FIT a hadműveleti parancs (vagy harcparancs) része, amely adatgyűjtési feladatot szab a rendelkezésre álló kötelelékeknek (nem csak a felderítőszerveknek, csapatoknak). A FIT nemcsak feladatokat tartalmaz, de felderítési igényeket is megfogalmazhat a nem alárendeltségbe tartozó csapatoknak, törzseknek és egyéb szervezeteknek. Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentjének törzse fogadja a különböző felderítési igényeket, azokat összegzi, elemzi, majd feladatot szab a rendelkezésre álló kötelelékeknek. Folyamatosan figyelemmel kíséri, ellenőrzi, naprakésszé teszi a FIT-et, valamint biztosítja, hogy az mindenkor megfeleljen az adatgyűjtési követelményeknek.

³ Angolul: Commander's Critical Information Requirements – CCIR.

⁴ Angolul: Priority Intelligence Requirements – PIRs.

1. ábra Az elsődleges felderítési követelmények szétbontása (Szerkesztette a szerző)

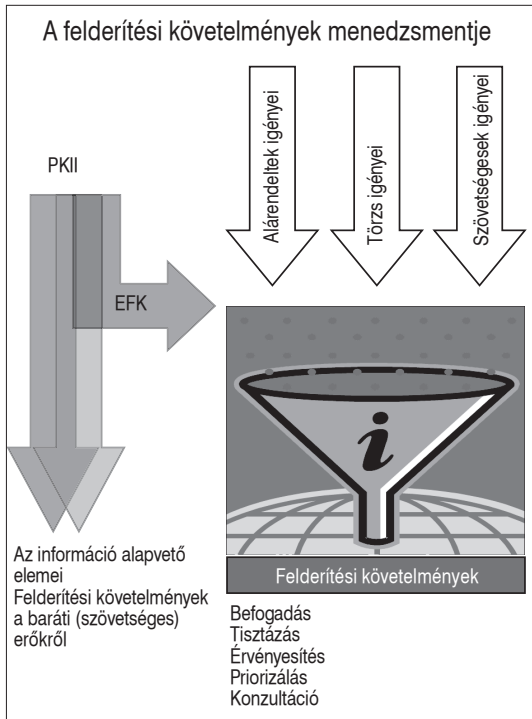
AZ ADATGYŰJTÉS-KOORDINÁLÓ ÉS FELDERÍTÉSI KÖVETELMÉNYEK MENEDZSMENTJÉNEK FOLYAMATA ÁLTALÁNOSÁGBAN

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje egy folyamatos tevékenység – békében és minősített időszakban is – a stratégiai szinttől a hadműveleti szinten keresztül a harcászati szintig. A folyamat nemcsak a parancsnok kritikus információigényeinek kielégítésében játszik szerepet, hanem a művelet tervezésének és vezetésének több fázisában is, úgymint: a műveletek szinkronizálása; a célkezelés; az alárendeltek, partnerek, szövetséges erők felderítési igényeinek kielégítése során is.

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsment törzse fontos szerepet játszik a felderítőtörzson belül a dinamikus tevékenységek koordinálásában; a felderítési követelmények és igények folyamatos áttekintésében; valamint a törzson belüli, illetve alárendelt csapatok, más nemzetek, szövetséges parancsnokságok, különböző ügynökségek irányába végzett koordinációjában.

A folyamat összetettségét, bonyolultságát nagymértékben meghatározza a műveleti szintek szerepe. Általánosságban elmondható, hogy az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentjének folyamata hadműveleti szinten a legkomplexebb és a legbonyolultabb. A harcászati szinttel összevetve itt már jóval szerteágzóbbak az adatgyűjtési rendszerek, feladataik koordinálása is sokkal bonyolultabb. A hadműveleti szinten megtalálható mind az adatgyűjtési koordináció, mind a felderítési követelmény funkció is.

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje teljes mértékben integrálva van a felderítés folyamatába. A felderítési követelmények menedzsmentjével kezdődik az a komplex folyamat, amely a műveletek tervezésének fázisában vezeti a felderítési tevékenységet. A műveletek végrehajtása során az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsment esetében folyamatos a visszacsatolás.

2. ábra A felderítési követelmények menedzsmentje (Szerkesztette a szerző)

Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentjének folyamata kritikus jelentőségű a műveletek felderítőtámogatásában. A hatékony, szervezett és jól irányított felderítési követelmények menedzsmentje képes kinyerni a meglévő adatbázisokból a szükséges információkat a meglévő igények kielégítése érdekében. Továbbá fontos az adatgyűjtés hatékony koordinálása, amely képes optimalizálni a rendelkezésre álló adatgyűjtő és felderítőszervek alkalmazását azért, hogy maximális lefedettséget biztosítson a hadszíntéren. A folyamatba be kell építeni a rugalmas reagálás képességét, mely biztosítja az ad hoc felderítési feladatok/igények kielégítését is.

A FELDERÍTÉSI KÖVETELMÉNYEK MENEDZSMENTJE

A felderítési követelmények menedzsmentje magában foglalja a felderítési igények áttekintését, befogadását, sorrendbe állítását és az igény kielégítésének nyomon követését, továbbá a feladathoz/küldetéshez kapcsolódó felderítési prioritásokhoz, folyamatban levő és jövőbeni műveletekhez, valamint a célkezeléshez kapcsolódó igények menedzsmentjét. A teljes folyamatnak illeszkednie kell az adott parancsnokság vezetési szintjéhez, valamint biztosítani kell a megfelelő hozzáférést webes felületeken és a közös munkát egy felderítő informatikai rendszeren.

Ahogy a 2. ábrán is látható, a felderítési igények egy „tölcséren” keresztül érkeznek a különböző felderítőtörzsekhez. Az igények befogadása, érvényesítése, tisztázása és priorizálása után szükség esetén konzultálnak az igénylővel és a lehetséges forrásokkal. A befogadásban és a priorizálásban az EFK befolyásolja a felderítési követelmények menedzsmentjét. Felderítési követelmények nemcsak a saját törzstől érkehetnek, hanem az alárendelt kötelékektől is, amelyeket azok önerőből nem tudnak megválaszolni. Lehetőség

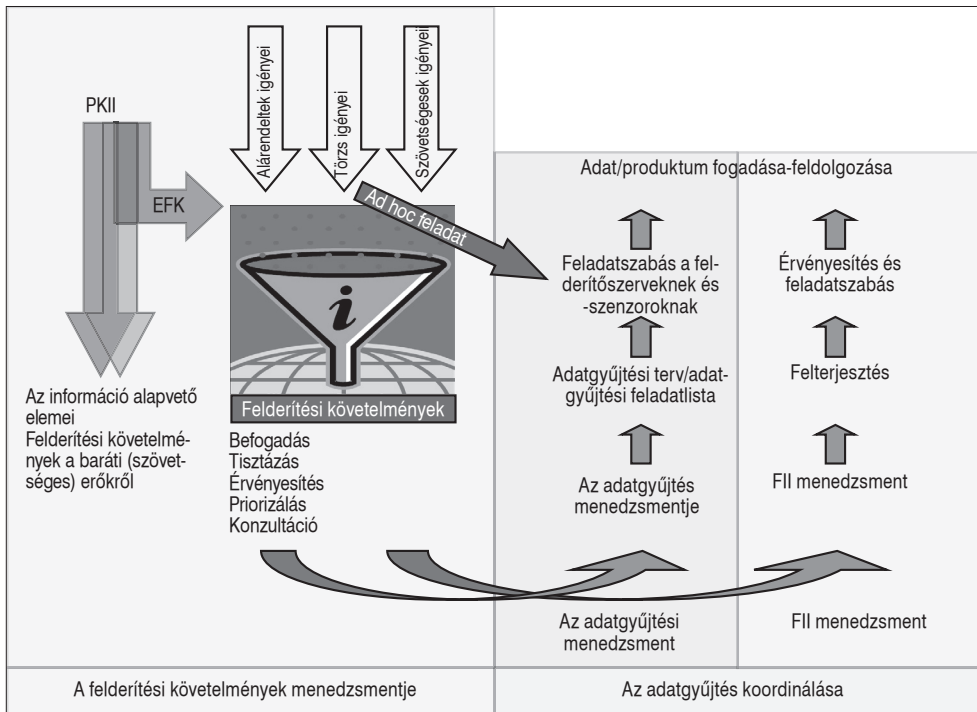
nyílik a szövetséges erők igényeinek a megválaszolására, illetve az esetleges saját igények feléjük történő továbbítására is.

Ez az átfogó rendszer képes biztosítani a felderítő- és az elemzőszervek optimális kihasználását, szinkronizálását, valamint az esetleges duplikálások kialakulásának megakadályozását.

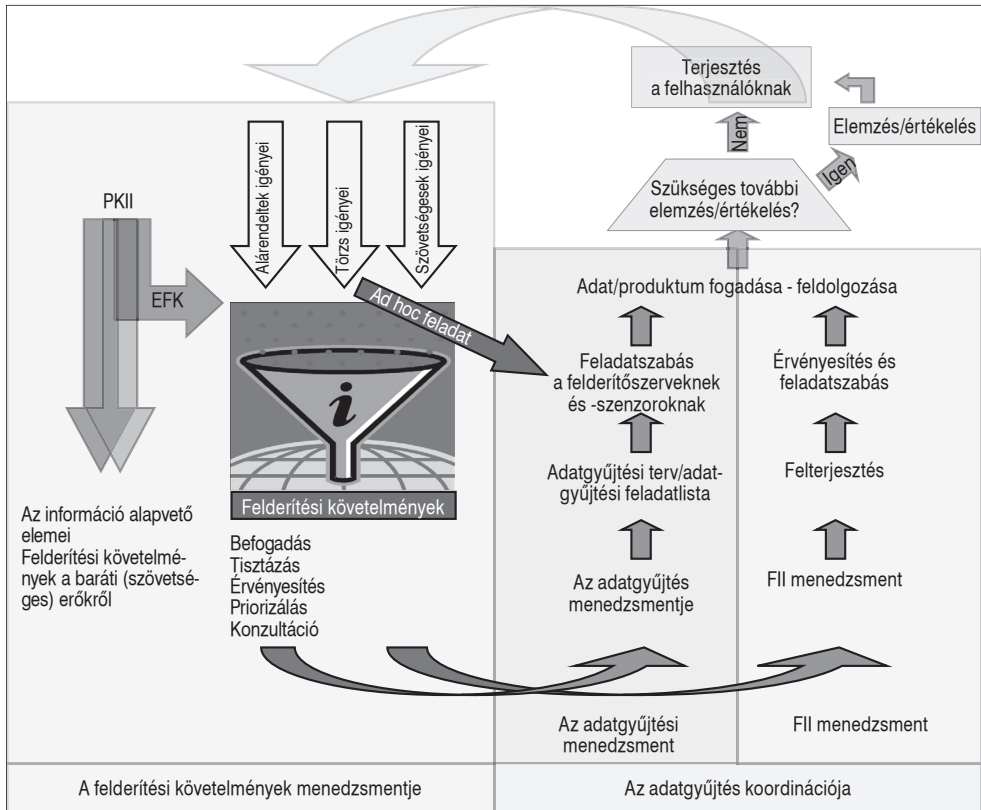
A felderítési követelmények menedzsmentjének tökéletes végrehajtásához szükséges az igénylés, a szabályozás folyamatának ismerete, valamint a folyamatos kommunikáció a parancsnokkal, a törzssel, az alárendelt alakulatokkal, az előljáró szervekkel/szervezetekkel és a szövetséges erőkkel. A felderítési követelmények menedzselésére használt informatikai rendszerek kezelésének az ismerete szintén fontos. Az ezzel kapcsolatos kiképzésen nemcsak a felderítőtörzsek tagjainak kell részt venniük, hanem a törzsek teljes állományának is, mert csak így kerülhető el a szükségtelen vagy nem megfelelő igények megfogalmazása, valamint így biztosítható, hogy megfelelő igényeket tudjanak közvetíteni.

AZ ADATGYŰJTÉS KOORDINÁLÁSA

Az adatgyűjtés koordinálása – ahogy a 3. ábra is mutatja – az érvényesített felderítési követelmények maximális kielégítésének interaktív folyamata, amely egyben biztosítja a rendelkezésre álló adatgyűjtő szervek hatékony és megfelelő kihasználtságát. A valós idejű adatgyűjtési koordinációhoz szükséges egy minősített adatok továbbítására is alkalmas informatikai rendszer, amely lehetővé teszi az adat- és információáramlást a különböző hadszínterek és a hadszíntereken kívüli felhasználók között.

3. ábra Az adatgyűjtés koordinálása (Szerkesztette a szerző)

4. ábra Az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmenetének teljes folyamata (Szerkesztette a szerző)

Az adatgyűjtési koordináció az a fázis, amikor a felderítési követelmények kielégítése érdekében a felderítőtörzs döntéseket hoz és feladatokat szab az adatgyűjtő szervek részére. Ezzel egyidejűleg kell végrehajtani a rendelkezésre álló adatgyűjtő szervek és képességek koordinálását mind a hadszíntéren, mind a hadszíntéren kívül települt felderítőtörzsek, valamint a rendelkezésre álló külső források tekintetében. Szükséges továbbá – együttműködve a felderítési igények menedzsmenétével – nyomon követni a felderítési követelmények teljesülését, hogy megszülethessenek a megfelelő válaszok a priorizált kérdésekre.

Az adott műveleti szinttől függően az elemzett/értékelt felderítési információk terjesztése is a folyamat része lehet a parancsnok, a törzs, az alá- és fölérendelték, valamint a hadszíntéren és azon kívül települt egyéb felhasználók irányában.

A felderítőtörzsnek minden egyes felderítési követelmény megválaszolására meg kell találnia a legmegfelelőbb módszert. A két legtipikusabb megoldás az adatgyűjtési menedzsmenete vagy a felderítési információigény (FII⁵) menedzsmenete.

⁵ Angolul: Request for Information – RFI.

A 3. ábrán látható nyíl a „nyers” felderítési követelményeket (ad hoc vagy dinamikus feladatok) reprezentálja közvetlenül az igénylőtől a felderítőszerv vagy -szenzor irányába. Az ilyen feladatszabást lehetőleg kerülni kell, mivel az előre tervezett felderítési feladatok nagy hányadát (vagy valamennyit) annullálja. Az adatgyűjtés koordinációjának szigorúan kontrollálnia és prioritizálnia kell az összes felderítési feladatot, mivel ez az egyetlen folyamat, amely képes nyomon követni a beérkező felderítési igényeket, a rendelkezésre álló képességeket és a feladatokat.

A felderítési követelmények menedzsmentje során meghatározható, hogy az adott igényt adatgyűjtéssel vagy FII kiküldésével lehet megválaszolni. Ez a döntés többek között a következő tényezőktől függ: az igényelt információ típusa (elemzés, kép stb.), az információ megszerzésére rendelkezésre álló idő, a rendelkezésre álló erőforrások, a rendelkezésre álló források képességei stb.

Az ad hoc vagy dinamikus feladatszabás szigorú normák és követelmények között zajlik speciális indokokkal. Ezek az indokok a hadműveleti helyzettől függőek, például időérzékeny célkezelés, kimenekítés, nem várt harci érintkezés stb. Ezeknek az indokoknak a súlyától, fontosságától függ, hogy az adott időszakra korábban tervezett felderítési feladatok végrehajtása milyen mértékben áldozható fel. Az ad hoc vagy dinamikus feladatszabásnak feltétele még a megfelelő kommunikációs, informatikai képesség és kiképzettség megléte.

A 4. ábra bemutatja az adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentjének a teljes folyamatát, amely része a felderítés feladatszabásának és az adatgyűjtés fázisának. Az adatgyűjtés koordinációja kettéválik az adatgyűjtési menedzsmentre és az FII menedzsmentre.

Az igények, feladatok továbbítására, valamint a beérkező adatok, információk fogadására minősített adat továbbítására alkalmas informatikai rendszer szükséges, amely ezenfelül lehetővé teszi az elemzők közös (együttműködő) munkáját, valamint biztosítja a hozzáférést a felderítési információkhoz. Az adatgyűjtési folyamatot követően a beérkező adatot/információt – minőségétől függően – feldolgozzák, vagy – előre meghatározott formátumban – azonnal terjesztik.

ÖSSZEGRÉS

Az „Adatgyűjtés-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje (CCIRM) kézikönyv” részletesen foglalkozik a Magyar Honvédség felderítőrendszerének ez irányú tevékenységével. Fontos megjegyezni, hogy az adatgyűjtés koordinálásának és a felderítési követelmények menedzsmentjének általános elveivel, gyakorlati fogásaival nem csak a felderítőszakmának kell tisztában lennie. Az igényt megfogalmazó parancsnokoknak és törzstiszteknek fel kell tudniuk tenni a helyes, korrekt, pontos és időszerű kérdéseket a megfelelő időkeretekkel (határidőkkel). A felderítőszakma felelőssége – a parancsnok elsődleges felderítési követelményeivel összhangban –, hogy az igényeknek megfelelően megtervezze, megszervezze, koordinálja a felderítési adatok gyűjtését és a felderítési információk pontos időben történő terjesztését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AIntP-14 JISR Procedures in support of NATO operations.
- AIntP-16, Intelligence Requirement Management & Collection Management (IRM&CM) STUDY DRAFT-3, October, 2017.
- Allied Command Operations Directive 65-5 (Collection Management).
- Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD), 04 Oct 2013.
- Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter-intelligence and Security (AJP-2).
- Allied Joint Doctrine for Intelligence Procedures (AJP-2.1).
- Allied Joint Doctrine for Joint ISR (AJP-2.7).
- Collection Coordination and Intelligence Requirements Management – CCIRM Handbook, 06 May 2009, HQ SACT, NATO Unclassified rel to ISAF, KFOR, PfP, EU.
- Horváth Csongor: *Adatgyűjtést-koordináló és felderítési követelmények menedzsmentje (CCIRM) kézikönyv.* 2016.
- Intelligence procedures (AJP-2.1).
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína, 2. kiadás. Az MH kiadványa, 2013.
- MC 0114, Procedures for Production of NATO Agreed Intelligence.
- MC 0128/8, Policy Guidance for NATO Intelligence.
- MC 0133/4, NATO Operations Planning.
- MC 0166, NATO Intelligence Warning System.
- MC 0582/1, NATO Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Concept.
- MH Összhaderőnemi Felderítő Doktrína – 2013.
- NATO Intelligence Fusion Center, CCIRM SOP draft – 2006. május.
- Operation United Protector CCIRM dokumentációk (kézirat).
- The Battle Staff Smartbook, 1999, The Lightning Press.

Országné Faragó Éva alezredes:

A FIZIKAI ALKALMASSÁG-VIZSGÁLATOK SZABÁLYZÓINAK ÁTTEKINTÉSE A VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség személyi állományának fizikaialkalmasság-vizsgálata az elmúlt mintegy 20 évben – bevezetésétől kezdve – folyamatos fejlődésen, a kor igényeinek megfelelően finomításokon megy keresztül. Ahhoz, hogy az alkalmazott felmérés összhangban legyen a 21. század hadserege által támasztott követelményekkel, a mozgásformák megválasztásában és a követelményszintek kialakításában tudományos kutatások szükségesek.

KULCSSZAVAK: fizikaialkalmasság-vizsgálatok, követelményrendszer, jogszabályok

A katonák fizikai állapotát, teljesítőképességét számos tényező befolyásolja. Ilyenek például az életkor, a nem, az egészségi, pszichikai állapot, az életmód, sportolási szokások, korábbi sporttevékenységek és a szociális helyzet. Idesorolható a katonákkal szemben állított követelményrendszer is, a Magyar Honvédség személyi állománya részére meghatározott elvárások, melyek kihívásokat is jelentenek, de elérhető célokat is megfogalmaznak, és rendszeres testedzésre, jobb teljesítmény elérésére ösztönzik az állományt. Az elérhetetlen vagy túl alacsony követelményszint azonban negatívan hathat. A túlságosan magas elvárásnak történő sikertelen megfelelés demotivál, míg az aránytalanul könnyen elérhető eredmény, alacsony teljesítőképesség mellett, mögöttes tartalom nélküli hamis elégedettségérzetet kelt. Ezért is nagyon fontos, hogy a döntéshozók, a katonai és politikai szempontokra tekintettel, a sportszakemberek, a kiképzésben részt vevők véleményét is figyelembe vegyék, és a korábbi tapasztalatok, eredmények elemzésével a magyar katonákra vonatkozó speciális elvárásoknak is eleget tevő szabályozókat hozzanak létre.

A FIZIKAI ALKALMASSÁGI VIZSGÁLAT BEVEZETÉSE

A kilencvenes évek társadalmi, gazdasági változásai a honvédségre is hatást gyakoroltak. Felerősödött a változtatások igénye, ami a személyi állománnyal szemben támasztott követelményekben is megnyilvánult. Így került sor 1997-ben egy háromirányú – egészségi, pszichikai, fizikai – pályaalkalmasság-vizsgálat részeként a katonák fizikaialkalmasság-vizsgálatának bevezetésére a 12/1997. (V. 16.) HM rendelettel, ami a hivatásos és szerződéses állományba jelentkező, illetve állományban levő személyek alkalmasságvizsgálatát írta elő. Mozgásanyagának és követelményrendszerének alapjául az Egyesült Államok Szárazföldi Haderijének direktíváit vették.¹ A gyakorlatok egyszerűségüknél fogva, előképzettséget nem igényelve, sportszerek használata nélkül, egyszerre és gyorsan nagy tömegek felmérését

¹ Eleki Zoltán: A magyar katonákkal szemben támasztott fizikai követelményrendszer hatásfokának vizsgálata, és az optimalizálás lehetőségei. Doktori disszertáció. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2003, 38.

tették lehetővé. A szív és a keringési rendszer állóképességének felmérését pályakörülmények között végrehajtott 3200 m síkfutással, a helyi izom erő-állóképességének vizsgálatát mellső fekvőtámaszban karhajlítás, -nyújtás és hanyatt fekvésből felülés gyakorlatok alkalmazásával vizsgálták. Az értékelés nemre, életkorra és testtömegre differenciáltan történt. Mozgásformánként a kiváló, jó, megfelelt és nem felelt meg minősítés volt kapható. Bármely mozgásforma felmérése során a „nem felelt meg” értékelés elérése esetén első fokon „a fizikai állapota nem megfelelő, hat hónapon belül felülvizsgálata szükséges”, másodfokon „fizikailag alkalmatlan” minősítést határozott meg a rendelet.²

A TAPASZTALATOK HATÁSA

Az első szabályozó tapasztalatainak alapján a bevezetett módszerek finomításra szorultak, amikre a 24/2001. (X. 20.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról szóló 12/1997. (V. 16.) HM rendelet módosításában került sor. A mozgásformák köre kibővült. A szív és a keringési rendszer állóképességének felmérésére a 4 km-es gyaloglóteszt is választható lett, míg a mellső fekvőtámaszban a *karhajlítás és -nyújtást* „karhajlítás és -nyújtás függésben” gyakorlattal lehetett kiváltani.³ A Egészségügyi Felülvizsgáló Bizottság (a továbbiakban: FÜV Bizottság) javaslatára a 800 m-es úszás, a 10 km-es terem-kerékpározás és a fekvő nyomás került be a tesztek közé.⁴

A teljesítmények minősítésében a minimumszintek megszűntek, az eredményeket pontozással értékelték, amit a szív és a keringési rendszer állóképességének felmérésénél 0–160, a helyi izom erő-állóképességi vizsgálatánál 0–100 pontban határoztak meg. A három mozgásforma felmérése során a maximálisan elérhető pontszám 360 volt. A „fizikailag alkalmas” minősítés megszerzéséhez ennek 60%-a, azaz 216 pont elegendő volt.⁵ Aki ezt a pontszámot nem érte el, „fizikailag alkalmatlan” minősítést kapott. Az életkori differenciálásban a 20 év alatti korosztályt összevonták a 25 év alattival, így összességében 7 korcsoportot alakítottak ki ötéves időlépcsővel.

DIFFERENCIÁLÁS A KÖVETELMÉNYEKBE

További differenciálásra adott lehetőséget a Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről szóló HM rendelet (20/2002. [IV. 10.]), ami a Magyar Honvédség munkaköri térképét tartalmazta. Ennek alapján a különböző munkaköröket fizikai terhelésük alapján 4 csoportba sorolták. A T1 és T2 jelű kategóriák az ülő és könnyű fizikai munkavégzéssel, a T3 és T4 jelű kategóriák a közepes és nehéz fizikai munkavégzéssel járó munkakört jelölték. A négy kategóriában az alap-, közép-, felső és emelt szintű edzettségi állapot a munkakörhöz kapcsolódó fizikai követelményeket tükrözték.⁶ A 20/2002. (IV. 10.)

² 12/1997. (V. 16.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, 4. § (3).

³ Melléklet a 24/2001. (X. 20.) HM rendelethez – A) A fizikai alkalmassági követelmények mozgásanyagához kapcsolódó teljesítménymutatók nemek és életkor szerint.

⁴ Melléklet a 24/2001. (X. 20.) HM rendelethez – B) A másodfokú FÜV Bizottság által meghatározott mozgásanyag.

⁵ 24/2001. (X. 20.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról szóló 12/1997. (V. 16.) HM rendelet módosításáról 3. § (1).

⁶ 20/2002. (IV. 10.) HM rendelet a Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről 10. § (1)–(2).

HM rendeletben meghatározott követelményszintek a fizikaialkalmasság-vizsgálatokban 4/2003. (I. 31.) HM rendelet megjelenése után realizálódtak. A teljesítőképességet meghatározó tényezőktől, a beosztás jellegétől, rendszeresített rendfokozatától és a fizikai terhelés nagyságától függően határozták meg a négy kategóriát és a hozzájuk tartozó minimum szintet: T1 alapszintű edzettségi állapot – 216 pont, T2 közepes szintű edzettségi állapot – 230 pont, T3 emelt szintű edzettségi állapot – 240 pont, T4 fokozott szintű edzettségi állapot – 260 pont.⁷ A külföldi katonai szolgálatra jelentkezők fizikai alkalmasságának elbírálása is a tervezett beosztás fizikai megterhelése alapján történt. A fegyveres béketeremtő, illetve békefenntartó, vagy különleges megterhelést jelentő katonai szakfeladat végrehajtása, annak időtartamától függetlenül T4 követelményszint, 260 pontos teljesítmény a minimumszint. A béketeremtő, illetve békefenntartói szolgálat törzsbeosztásban, vagy nem fegyveres szolgálat saját szakmájában, nemzeti, illetve NATO beosztás ellátása, annak időtartamától függetlenül T3 követelményszint, 240 pontos teljesítmény a minimumszint. Az egy évet meghaladó tanulmány vagy kutatómunka végzése esetén T2 követelményszint, 230 pontos teljesítmény a minimumszint. Az egy évnél rövidebb ideig tartó tanulmányi vagy kutatói tevékenység végzése esetén T1 követelményszint, 216 pontos teljesítmény a minimumszint.⁸

LETISZTULT SZABÁLYOZÁS

A 7/2006. (III. 21.) HM rendelet ismét változások sorát hozta. A munkaköri beosztások T kategóriákhoz tartozó edzettségi szintjeinek minimumkövetelményei megváltoztak.⁹ T1 munkakörben, alapszintű edzettségi állapotban 200 pontos teljesítmény, T2 munkakörben, közepes szintű edzettségi állapotban 220 pontos teljesítmény, T3 munkakörben, emelt szintű edzettségi állapotban 240 pontos teljesítmény, T4 munkakörben, fokozott szintű edzettségi állapotban 260 pontos teljesítmény vált szükségessé a „fizikailag alkalmas” minősítés megszerzéséhez. A katonák számára a nyugdíjkorhatárt megelőző 5 éven belül fizikai állapotfelmérés nem volt kötelező.¹⁰ A mozgásformák tekintetében is történtek változások.¹¹ A szív és a keringési rendszer állóképességének felmérésében a 3200 m síkfutás mellett a 6 km gyorsított menet kapott helyet a T1 és T2 kategóriákban, valamint a FÜV-bizottság javaslatára kerékpár-, futószalag- és sífutógép-ergometria és -spiroergometria. A helyi izom erő-állóképesség vizsgálatára T1 és T2 kategóriában nőknél választható lett a karhajlítás és -nyújtás térdelő támaszban, illetve karhajlítás és -nyújtás függésben, társ segítségével. Megváltozott a felülés gyakorlat végrehajtása is. Módosított felülés, illetve T1 és T2 kategóriában lapockaemelés került a felmérés mozgásformái közé.

Bővült a vizsgált személyi állomány köre is.¹² Alkalmassági vizsgálatot kellett végrehajtani a katonai oktatási intézményben történő képzés, illetve tanulmányok folytatására való alkalmasság elbírálása előtt és a képzés során, a honvédségi ösztöndíjas hallgatónak jelentkező katonai pályára való alkalmasságának elbírálására. A katonai felsőoktatási intézménybe

⁷ 4/2003. (I. 31.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságának minősítéséről, 10. § (1).

⁸ 4/2003. (I. 31.) HM rendelet 22. § (2).

⁹ 7/2006. (III. 21.) HM rendelet a hivatásos és a szerződéses katonák szolgálatra, valamint a katonai intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság elbírálásáról, továbbá az egészségügyi szabadság, a szolgálatmentesség és a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének szabályairól, 11. § (2).

¹⁰ 7/2006. (III. 21.) HM rendelet 16. § (4).

¹¹ 7/2006. (III. 21.) HM rendelet 16. § (1).

¹² 7/2006. (III. 21.) HM rendelet 23–24. §.

jelentkező fizikai alkalmasságát a T3 szintnek, a katonai középfokú oktatási intézménybe jelentkező esetén T4 szintnek megfelelően kellett értékelni.

MINIMUMKÖVETELMÉNYEK BEVEZETÉSE

2009-ben jelent meg a (7/2006. [III. 21.] HM rendelet módosítása) 13/2009. (VIII. 26.) HM rendelet a hivatásos és a szerződéses katonák szolgálatra, valamint a katonai intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság elbírálásáról, továbbá az egészségügyi szabadság, a szolgálatmentesség és a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének szabályairól. A katonák éves fizikai állapotfelmérésének eredményeit a következőképpen kellett értékelni: fizikai állapota kiváló; fizikai állapota jó; fizikai állapota megfelelő; fizikai teljesítménye nem megfelelő, hat hónapon belül ismételt vizsgálata szükséges; fizikai állapota nem megfelelő. Minimumszinteket vezettek be, így a fizikai állapotfelmérés során „összpontszámra tekintet nélkül nem megfelelőre kell értékelni a vizsgált személyt T1–T2 követelményszint esetén, ha a 3200 méter síkfutásból vagy 6000 méter gyorsított menetből legalább 60 pontot, fekvőtámasz–húzózkodás gyakorlatcsoportból legalább 30 pontot, és felülés gyakorlatcsoportból legalább 30 pontot nem ért el, és összpontszámra tekintet nélkül nem megfelelőre kell értékelni a vizsgált személyt T3–T4 követelményszint esetén, ha a 3200 méter síkfutásból legalább 80 pontot, fekvőtámasz–húzózkodás gyakorlatcsoportból legalább 40 pontot és felülés gyakorlatcsoportból legalább 40 pontot nem ér el”.¹³

ALKALMAZKODÁS A KOR ELVÁRÁSAIHOZ

10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról az újonnan megfogalmazott elvárásokat és célokat tűzte ki. A rendelet hatálya a korábbiakhoz képest kibővült az önkéntes tartalékos katonákkal.¹⁴ Életkorra vonatkozó differenciálások léptek életbe. A fizikai kondicionális képességi követelmények teljesítése és felmérése attól az évtől nem kötelező a honvéd számára, amikor betölti az 55. életévét.¹⁵ Megszűntek a munkakörhöz kapcsolódó fizikai követelményszintek. A fizikai alkalmasság minimális követelménye mindenki számára egységesen 220 pont lett, amit az előírt három mozgásformában összesen kellett elérni. Mozgásformánként is meghatároztak minimumszinteket. Állóképességi mozgásformák esetén 60 pont, kar és törzs erő-állóképességi mozgásformák esetén 30-30 pont.¹⁶ Újdonságként jelentkezett, hogy az alkalmasságvizsgálatok során a katonai szervezeteknél elvégzett éves fizikai állapotfelmérés eredményét adott naptári évben és az azt követő év június 30-ig el kell fogadni, ha a honvéd állapotában nem következett be olyan változás, amely új fizikai alkalmasságvizsgálat elvégzését tenné szükségessé.

Változás történt a mozgásformák területén is. A keringésrendszeri állóképesség felmérése 45 éves korig 3200 m síkfutással, 46–49 éves kor között, illetve választható mozgásformaként 50 éves kortól 2000 m síkfutással, 50 éves kortól, illetve az önkéntes tartalékosok esetében

¹³ 9. melléklet a 13/2009. (VIII. 26.) HM rendelethez.

¹⁴ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról 1. §.

¹⁵ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 16. § (4).

¹⁶ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 18. § (1)–(2).

1600 m menettel sík terepen történik.¹⁷ A kar erő-állóképességi mozgásformák férfiak esetében mellső fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás, nők esetében térdelő támaszban karhajlítás és -nyújtás, a törzs erő-állóképességi mozgásforma az 1998-ban először bevezetett „hanyatt fekvésből felülés, rögzített lábbal” lett. A másodfokú felülvizsgáló bizottság javaslatára a módosult fizikai terhelhetőségre figyelemmel könnyített kar erő-állóképességi mozgásforma a hajlított karú függés, a törzs erő-állóképességi könnyített mozgásformák a függésben lábemelés és lapockaemelés. Az időjárás körülményekre való tekintettel a keringésrendszeri állóképességi mozgásformák helyett alkalmazható kerékpár- vagy futószalag-ergometria is.¹⁸ További könnyítésként jelentkezik, hogy ha a honvéd egészségi állapota nem teszi lehetővé a törzs erő-állóképességet mérő könnyített mozgásforma végrehajtását sem, akkor a kar erő-állóképességet mérő mozgásformában szerzett pontszám 50%-át kell beszámítani, illetve ha a honvéd egészségi állapota nem teszi lehetővé a kar erő-állóképességet mérő könnyített mozgásforma végrehajtását sem, akkor a törzs erő-állóképességet mérő mozgásformában szerzett pontszám 50%-át kell beszámítani.¹⁹

MOZGÁSFORMÁK ÉS KÖVETELMÉNYEK ELEMZÉSE ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A könnyebb áttekinthetőség és összehasonlíthatóság kedvéért táblázatba foglaltam a követelményrendszer és a mozgásformák fejlődését (1. táblázat).

1. táblázat *Összeállította a szerző*

HM- rende- letek	Követelmények	Mozgásformák	
		kötelező és választható	alternatív FÜV-javaslatra
12/1997.	minimumszintek	3200 m síkfutás, mellső fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás, hanyatt fekvésből felülés	
24/2001.		3200 m síkfutás, 4 km-es gyaloglás, mellső fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás, hanyatt fekvésből felülés	800 m úszás, 10 km terem-kerékpáro- zás, fekve nyomás
20/2002.	T kategóriák meghatározása T1 alapszintű edzettségi álla- pot: 216 pont T2 közepes szintű edzettségi állapot: 230 pont T3 emelt szintű edzettségi állapot: 240 pont T4 fokozott szintű edzettségi állapot: 260 pont		

¹⁷ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 17. § (2).

¹⁸ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 17. § (5)–(9).

¹⁹ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 18. § (3)–(4).

HM-rendeletek	Követelmények	Mozgásformák	
		kötelező és választható	alternatív FÜV-javaslatra
4/2003.	T kategóriák alkalmazása T1: 216 T2: 230 T3: 240 T4: 260		
7/2006.	T1: 200 T2: 220 T3: 240 T4: 260	3200 m síkfutás, 6 km-es gyorsított menet, melső fekvőtámaszban/ térdelő támaszban karhajlítás és -nyújtás, módosított felülés, lapockaemelés	kerékpár-, futószalag-, sífutógép- ergometria, spiroergometria
13/2009.	fizikai állapotfelmérés minimumkövetelmények bevezetése T1–T2: keringésrendszeri állóképesség mozgásformában legalább 60 pont, erő-állóképesség mozgásformákban legalább 30-30 pont, T3–T4: keringésrendszeri állóképesség mozgásformában legalább 80 pont, erő-állóképesség mozgásformákban legalább 40-40 pont		
10/2015	összpontszám minimum: 220 pont, keringésrendszeri állóképességi mozgásformák esetén minimum 60 pont, kar és törzs erő-állóképességi mozgásformák esetén minimum 30-30 pont.	3200 m/2000 m síkfutás, 1600 m menet, melső fekvőtámaszban/ térdelő támaszban karhajlítás és -nyújtás, módosított felülés, lapockaemelés	hajlított karú függés, függésben lábemelés, lapockaemelés

Az 1997-ben meghatározott mozgásformák alapvetően megmaradtak. A végrehajtásuk módjában, illetve alkalmazási körükben történt változás. A 3200 m síkfutást a 10/2015. HM rendelet csak 18–45 év közötti korosztály számára írja elő kötelező mozgásformának. A mellő fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás gyakorlat helyett a 13/2009. HM rendelet lehetőséget ad T1–T2 kategóriákban nőknek a gyakorlat térdelő támaszban történő végrehajtására, majd a 10/2015. HM rendelet minden női katona számára ezt teszi alkalmazandóvá. A hanyattfekvésből felülés gyakorlatot a 7/2006. HM rendelet módosított felülés gyakorlattal, illetve lapockaemeléssel váltotta ki a gerincoszlop védelmében, majd a 10/2015. HM rendelet visszaállította az eredeti, rögzített lábbal történő végrehajtást.

A FÜV-bizottság által javasolt mozgásformák a megváltozott egészségi állapot ellenére felmérhetővé teszik az érintett állományt, azok állapotának romlása nélkül.

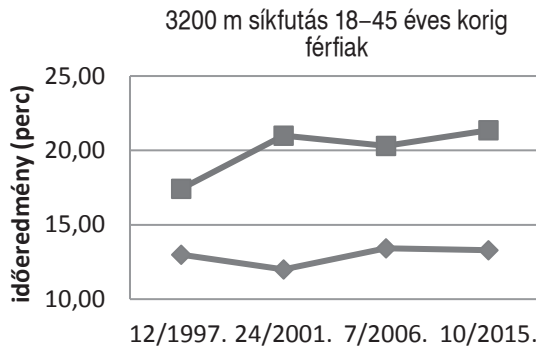
Elvégeztem a három alapmozgásforma követelményrendszerének összehasonlító vizsgálatát.

A 3200 m síkfutásnál a reális összevethetőség érdekében – a 10/2015. HM rendelethez igazodva – a 18–45 éves kor közötti korcsoportok követelményszintjeit vettem górcső alá (férfiak 1., nők 2. ábra). A karhajlítás és -nyújtás mellső fekvőtámaszban (férfiak 3., nők 4. ábra) és hanyattfekvésből felülés (férfiak 5., nők 6. ábra) gyakorlatoknál a minimumkövetelményeknek megfelelően a 30 pontos értékeket vizsgáltam.

Az ábrák szerint az 1997-ben bevezetett követelményeket 2001-ben széthúzták, a kiváló eredményhez még jobb teljesítés kellett, a megfelelő minősítésért gyengébb végrehajtás is elég volt. A 3200 m-es síkfutásban a kiváló minősítéshez férfiaknál 8%-kal, nőknél 3%-kal kellett jobb teljesítmény, míg a megfelelőért férfiaknál 16%-kal, nőknél 14%-kal gyengébb eredmény is elég volt. A mellső fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 50%-kal, nőknél több mint 100%-kal kellett jobban teljesíteni, míg a megfelelőért férfiaknál közel 60%-kal, nőknél 50%-kal gyengébb eredmény is elegendő volt. A felülés gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 40%-kal, nőknél 50%-kal kellett jobban teljesíteni, míg a megfelelőhöz férfiaknál 65%-kal, nőknél szintén 65%-kal gyengébb teljesítmény is elegendő volt.

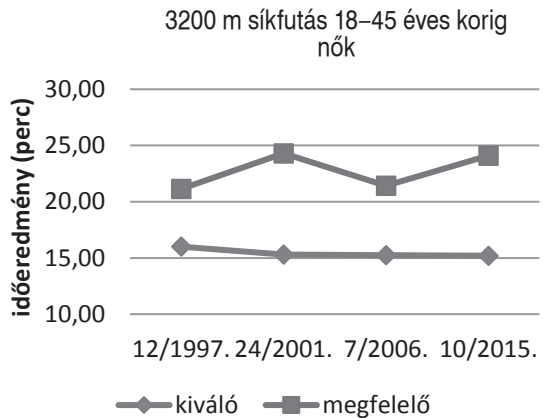
A 2006-ban bevezetett módosítások a kiváló teljesítmények elérésén könnyítettek, míg a megfelelő szint elérésén nehezítettek. A 3200 m-es síkfutásban a kiváló minősítéshez férfiaknál 13%-kal gyengébb teljesítmény is elegendő volt, nőknél azonban közel azonos

1. ábra

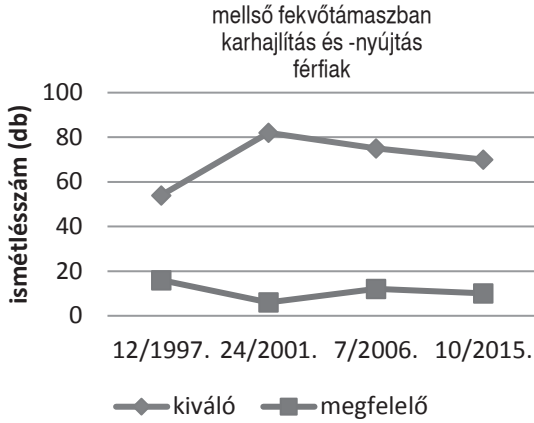
2. ábra

◆ kiváló ■ megfelelő

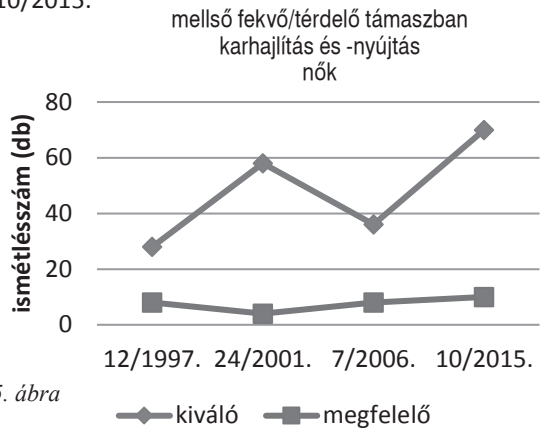

◆ kiváló ■ megfelelő

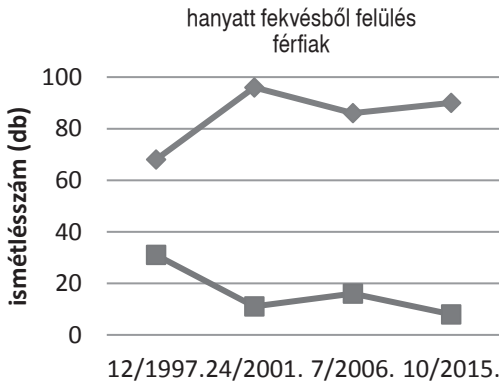
3. ábra

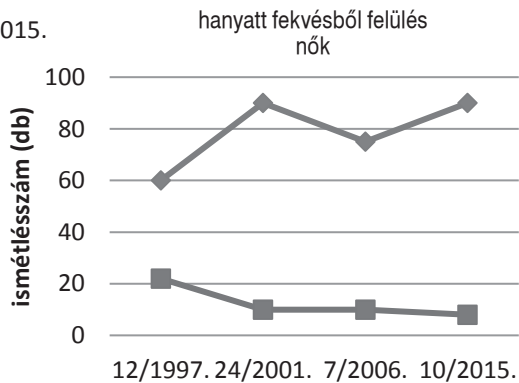
4. ábra

5. ábra

6. ábra

teljesítmény szükségeltetett; a megfelelőért férfiaknál 2%-kal, nőknél 13%-kal jobban kellett teljesíteni. A mellső fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 9%-kal, nőknél több mint 38%-kal gyengébb teljesítés is elegendő volt, míg a megfelelőért a férfiaknál és a nőknél egyaránt 100%-kal jobb teljesítményt vártak el. A felülés gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 11%-kal, nőknél 17%-kal gyengébben is lehetett teljesíteni, míg a megfelelőért a férfiaknál 45%-kal többet vártak el, a nőknél viszont szinte változatlan szinten kellett teljesíteni.

A jelenleg is érvényben levő 2015. évi változtatás a kiváló eredmény elérésén kis mértékben szigorított, míg a megfelelővel engedékenyebb lett. A 3200 m-es síkfutásban a kiváló minősítéshez férfiaknál és nőknél is szinte azonos teljesítményt kellett produkálni. Ezzel szemben a megfelelőért a férfiaknál 5%-kal, a nőknél 11%-kal gyengébb teljesítmény is elegendő volt. A mellső fekvőtámaszban végrehajtott karhajlítás és -nyújtás gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 7%-kal gyengébb eredmény is elegendő volt, míg a nőknél 94%-kal jobban kellett teljesíteni; a megfelelő minősítést a férfiak közel 17%-kal gyengébb eredményért is megkapták, míg a nőknek 25%-kal jobban kellett teljesíteniük. A felülés gyakorlatnál a kiváló teljesítményhez férfiaknál 4%-kal, a nőknél 20%-kal kellett jobb teljesítmény, míg a megfelelőért férfiaknál az 50%-kal, nőknél a 20%-kal gyengébb teljesítmény is elegendő volt. Megjegyzendő, hogy a nők a karhajlítás és -nyújtás gyakorlatot mellső térdelő támaszban hajtják végre, de ugyanannyi ismétlésszámot kell produkálni, mint a férfiaknak.

A megfelelő szint csökkentése lehetővé teszi nagyobb létszám beáramlását a honvédségbe, amivel nagyobb felelősség hárul a kiképzésre, a testnevelőkre. Ebben a megnövekedett feladatban segítséget nyújthat a szakemberek számának növelése, az infrastruktúra, a sportszerek mennyiségének és minőségének javítása, a szabadidős sporttevékenység pártfogolása, a sportbajnokságok és amatőr versenyek támogatása anyagilag és erkölcsileg.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiekből látható, hogy milyen módon változtak a fizikaialkalmasság-vizsgálatok az elmúlt húsz év alatt. A miniszteri rendeletekben meghatározott szabályozók igazodtak az aktuális helyzethez, elvárásokhoz. A módszerek és követelmények változásai az elmélet és gyakorlat szoros kapcsolatát tükrözik.

Az elemzés eredménye támpontot nyújthat a fizikaialkalmasság-vizsgálatok fejlesztése során új módszerek, követelményrendszerek kimunkálásához, segítheti a döntéshozókat a jövőre vonatkozóan célkitűzések kidolgozásában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 12/1997. (V. 16.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról.
- 4/1998. (II. 27.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról szóló 12/1997. (V. 16.) HM rendelet módosításáról.
- 24/2001. (X. 20.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról szóló 12/1997. (V. 16.) HM rendelet módosításáról.
- 20/2002. (IV. 10.) HM rendelet a Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0200020.HM&txtreferer=A0400030.HM>

- 4/2003. (I. 31.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságának minősítéséről.
- 7/2006. (III. 21.) HM rendelet a hivatásos és a szerződéses katonák szolgálatra valamint a katonai intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai, és fizikai alkalmasság elbírálásáról, továbbá az egészségügyi szabadság, a szolgálatmentesség és a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének szabályairól. <http://www.firebox.hu/torvenytarmunkavedelem/72006-iii-21-hm-rendelet/index.html>
- 13/2009. (VIII. 26.) HM rendelet a hivatásos és a szerződéses katonák szolgálatra valamint a katonai intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai, és fizikai alkalmasság elbírálásáról, továbbá az egészségügyi szabadság, a szolgálatmentesség és a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének szabályairól szóló 7/2006. (III. 21.) HM rendelet módosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2009/15.pdf>
- 18/2010. (XII. 10.) HM rendelet a Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről szóló 20/2002. (IV. 10.) HM rendelet módosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2010/18.pdf>
- 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500010.HM×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- Eleki Zoltán: *A magyar katonákkal szemben támasztott fizikai követelményrendszer hatásfokának vizsgálata, és az optimalizálás lehetőségei.* Doktori disszertáció, ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2003.

Szabados János József alezredes:

A LOGISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZER SZÜKSÉGESSÉGE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

*„Nem a legerősebb faj lesz a túlélő,
nem is a legintelligensebb, hanem az,
amelyik a leggyorsabban képes változni.”*

Charles Darwin¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. században egy modern hadsereg elképzelhetetlen logisztikai információs rendszer nélkül. A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program célja, hogy a Magyar Honvédség a térség meghatározó haderejévé váljon. A szerző tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy ennek a célnak az eléréséhez folytatni kell az ALAP programot, és az aLOGIR-t ki kell terjeszteni a Magyar Honvédség logisztikai támogatásának minden területére.

KULCSSZAVAK: logisztikai információs rendszer, Zrínyi 2026, ALAP, aLOGIR

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség az elmúlt harminc év során a sorozatos átszervezések és leépítések következtében jelentős képességsökkenésen esett át. Ez alól nem volt kivétel az MH logisztikai rendszere sem. A jelenlegi helyzetről nyugodtan kijelenthető, hogy az elmúlt évtizedek haderő-átalakításai, a honvédelmi költségvetés számottevő alulfinanszírozottsága és a beszerzési eljárások elhúzódásai vagy meg nem valósulásai következtében a haditechnikai eszközök hadrafoghatósága csökkent, és a Magyar Honvédség felélte tartalék készleteit.

Ami ebben a helyzetben reményt ad, az a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, amely az előljárók nyilatkozatai alapján nem csupán új haditechnikai eszközök beszerzéséről szól, hanem komplex honvédelmi és haderőfejlesztési terveket foglal magában, amelyek eredményeképpen a Magyar Honvédség a térség meghatározó haderejévé válik. Egy korszerű hadsereg azonban nem működhet korszerű logisztika nélkül, amelynek működéséhez viszont elengedhetetlen egy logisztikai információs rendszer, amely átfogja a haderő teljes spektrumát, támogatja a logisztikai rendszer működését, biztosítja a szövetségi rendszerekhez való csatlakozást, és naprakész információkat tud szolgáltatni a döntéshozóknak a döntés-előkészítési folyamatok során, elkerülendő, hogy az előljáró a döntését követően szembesüljön annak nem várt, elsősorban anyagi jellegű következményeivel. Azt bátran kimondhatjuk, hogy jelen pillanatban a Magyar Honvédség nem rendelkezik a fenti követelményeknek eleget tevő logisztikai információs rendszerrel.

¹ <https://www.citatum.hu/idezet/85687> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 04.)

A KATONAI LOGISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZEREK KÖVETELMÉNYEI

A katonai logisztikai információs rendszerek iránti igény nem új keletű, hiszen a fejlettebb hadseregekben több évtized óta alkalmazzák őket. Ami az 1990-es években a technológiai fejlődés és a megváltozott műveleti követelmények alapján igényként felmerült, és azóta is ennek a területnek a hajtóereje, az az olyan integrált rendszerek iránti igény, amelyek átfogják a teljes logisztikai láncot, és biztosítják a feladatok végrehajtásához szükséges erőforrások hatékony felhasználását. Ezek a rendszerek elvi működésük alapján nem különböznek a polgári vállalati rendszerektől, így a gazdasági szférában bevált rendszerek kiváló alapot biztosítanak a katonai rendszerek számára. A lényeges különbséget az jelenti, hogy a hadseregen belül a logisztikai tevékenységek szélesebb körűek és bizonyos szempontok alapján más jellegűek, így a katonai alkalmazáshoz a polgári rendszerek testreszabása szükséges.

Általánosan elmondható, hogy a rendszereknek nemcsak hardveres háttérrel és felhasználói felülettel kell biztosítaniuk a támogatási feladatok végrehajtásához, hanem valós idejű adatszolgáltatással és automatizált folyamatokkal kell támogatniuk a tervezési és a vezetési tevékenységet a logisztikai rendszer minden szintjén és minden területén – felhasználóbarát módon. Az integrált rendszerek egyik fő jellemzője a közös adatbázis, ami lehetővé teszi az „egyszeres adatbevitel és többszörös felhasználás” elv érvényesülését. Nemcsak a rendszerek belső integráltsága fontos, képesnek kell lenniük más rendszerekkel való együttműködésre is, a védelmi szférán belül például a védelmi tervező rendszerekkel, a humán és a pénzügyi információs rendszerekkel, valamint nemzeti szinten a honvédelmi feladatok végrehajtása szempontjából fontos egyéb nemzeti rendszerekkel. A hálózatalapú hadviselésből és a nemzetközi együttműködésből adódóan a logisztikai információs rendszereknek képesnek kell lenniük együttműködni a katonai tervező és műveletvezető rendszerekkel, valamint más országok és a katonai szövetségek logisztikai információs rendszereivel. Biztosítaniuk kell a nemzeti és a szövetségi követelményeknek megfelelő minősített információátvitelt. A rendszerek felépítésének meg kell felelniük a változó igényeknek és a folyamatos fejleszthetőségnek.

NATO ÉS NEMZETI LOGISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZEREK

NATO logisztikai információs rendszerek

LOGFAS – Logistics Functional Area Services

A LOGFAS a NATO logisztikai automatizált rendszereinek az összessége, amely lehetővé teszi az adatcserét és a jelentéseket a NATO-parancsnokságok, a katonai szervezetek és a nemzetek között a logisztikai műveletek tervezésének és végrehajtásának minden fázisában. Ezek a rendszerek közös adatformátumot és adatbázist (LOGBASE) használnak, ami megkönnyíti az adatcserét.

A LOGFAS fő moduljai:²

1. Logisztikai adatbázis (LOGBASE). A rendszer központi adatbázisa, amely tartalmazza az eszközöket, erőket, földrajzi adatokat, infrastruktúrát, egészségügyi és közlekedési

² AJP-4(A) p. 1-19 – 1-20 és Miroslav Pecina – Roman Dufek: Use of LOGFAS tools in logistics planning in NATO. 124–125. http://www.armyacademy.ro/reviste/rev2_2016/Pecina.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 04.)

adatokat, valamint a készleteket és a célpontokat. A LOGBASE támogatja a műveleti és a logisztikai adatok kezelését és valós idejű információt biztosít a NATO és a nemzeti parancsnokok részére a rendelkezésre álló kapacitásokról és képességekről. Az ADAMS, az ACROSS és a LOGREP használja.

2. Szövetséges parancsnokságok erőforrás-optimalizáló szoftverrendszere (Allied Commands Resource Optimization Software System – ACROSS): Az ACROSS a NATO stratégiai parancsnokságok és a nemzetek készlettervezését támogatja szárazföldi és légi műveletek esetében. Az automatizált rendszer célorientált módszert követ, és kiszámolja a fő löszertípusokra a követelményt a célok hagyományos eszközökkel történő leküzdéséhez a tervezési alaphelyzetek szerint.

3. Közlekedési-szállítási modul (Movement and Transportation – M&T): A szövetséges erők felvonulását és közlekedési-szállítási tevékenységének tervezését és végrehajtását segítő programok.

4. Logisztikai jelentési rendszer (Logistic Reporting – LOGREP): A LOGREP segíti a naprakész és műveletspecifikus logisztikai információk kellő időben történő biztosítását minden ágazati terület vonatkozásában. A LOGREP biztosítja a NATO- és a nemzeti parancsnokságok számára az átláthatóságot a békeidejű logisztikai tervezéshez és a műveletek logisztikai támogatásához.

Logistics Functional Services (LOGFS)

Alkalmazásba vételekor a LOGFAS komoly segítséget jelentett a műveletek logisztikai támogatásának szervezésében és végrehajtásában. A többnemzeti expedíciós összhaderőnemi műveletek követelményei azonban mára meghaladták a LOGFAS képességeit, így a NATO-parancsnok nem rendelkezik megfelelő rálátással a rendelkezésre álló logisztikai erőforrásokról. A NATO műveleti logisztikai lánc menedzsmet (OLCM) koncepció végrehajtásának tervezett végállapota, hogy az „OLCM a NATO-parancsnok részére hatékonyabb logisztikai támogatást biztosít a műveletekhez, és képes lesz a támogató nemzetek és a polgári szereplők eredményességét maximalizálni”.³ Ennek a végállapotnak az elérése érdekében egy modern információs technológián alapuló logisztikai eszközkészlet, a Logistics Functional Services (LOGFS) rendszer létrehozásáról döntöttek.

A LOGFS-rendszert több lépcsőben alakítják ki. Első lépcsőben a LOGFS Consolidation and Development projekt keretében a LOGFS alábbi alapképességeit hozzák létre:⁴

- pénzügyi modul;
- közlekedési és szállítási modul (ADAMS, EVE, CORSOM);
- integrált logisztikai támogatás modul (NDSS);
- logisztikai jelentés modul (LOGREP);
- eszközök nyomon követése modul;
- egészségügyi modul.

Az ezt követő LOGFS Evolution szakaszban az alábbi új képességekkel bővítik a rendszert:

- szövetséges parancsnokságok erőforrás-optimalizáló szoftverrendszere (ACROSS);
- ellátmányelosztás modellezése (SDM);
- lőszerrendszerek (eNADB, SSADB);

³ BI-SC Operations Logistics Chain Management Roadmap.

⁴ BI-SC Operations Logistics Chain Management Roadmap, Annex A.

- befogadó nemzeti támogatás modul;
- fenntartástervező modul (SPM);
- logisztikai vezetés-irányítás (C2) átláthatóság modul;
- logisztikai szimuláció modul;
- döntéstámogató modul;
- stratégiaikészlet-tervező modul;
- katonai műszaki (MILENG) információkezelő modul;
- logisztikai együttműködést tervező modul;
- vállalkozó integrátor modul;
- egészségügyi modul továbbfejlesztése.

A tervek szerint a LOGFS-rendszert – az OLCM-koncepció többi elemével együtt – 2022-ben tesztelik egy NATO-gyakorlaton, addigra kell elérnie a teljes műveleti készenlétet.

Nemzeti logisztikai információs rendszerek

A cseh haderő logisztikai információs rendszere⁵

A cseh haderőben 1994-ben hozták meg a döntést egy integrált logisztikai információs rendszer (Information System for Logistics – ISL) létrehozására, és 1998-ban megkezdődött a rendszer próbaüzeme. A rendszert nyílt forráskódú szoftverekkel készítette a cseh AURA cég, és elindítása óta folyamatos a rendszer fejlesztése, bővítése. A rendszernek a cseh haderőn belül közel hatezer felhasználója van, ami a haderő több mint 25%-a. Az ISL kidolgozására és felügyeletére a haderőn belül önálló szervezetet hoztak létre, kezdetben 150 fővel, amely a rendszer elindulását követően fokozatosan 35 főre csökkent.

A cseh logisztikai információs rendszer egy modern, átfogó és integrált rendszer, amely lefedi minden haderőnem katonai logisztikai támogatási feladatait. Az ISL által lefedett logisztikai támogatási területek a következők:

- az anyagok kodifikációja;
- vagyonyilvántartás;
- logisztikai szolgáltatások (a belső és a külső szolgáltatók által nyújtott szolgáltatások tervezése és irányítása);
- szervezetmenedzsment (a haderő szervezeti elemei komplex információinak, az elemek kapcsolatrendszerének és összeköttetéseknek kezelése);
- raktármenedzsment;
- ellátásmenedzsment;
- elosztásmenedzsment;
- felszerelések működtetése és karbantartása;
- szállításmenedzsment;
- szállítmányok nyomon követése;
- létesítménymenedzsment;
- beszerzésmenedzsment;
- inkurrenciakezelés;
- anyagierőforrás-menedzsment;
- műveletek logisztikai támogatása;

⁵ Information System for Logistics – AURA Introduction paper.

- válságkezelési támogatás;
- védelmiszabványosítás-menedzsment.

Az ISL minden szinten, eljárásilag, technológiailag és alkalmazásilag is integrált. Az integráció elősegíti a logisztikai tevékenységek magas szintű automatizálását. Minden katonai szervezet online csatlakozik a hálózatra, a rendszer teljes és folyamatos kontrollt biztosít a hadsereg vagyontárgyai felett. Az ISL műholdas online kapcsolaton keresztül biztosítja a határon túli feladatokban részt vevő katonai szervezetek logisztikai támogatását bárhol a világon. A rendszer támogatja a csúcsmínőségű ipari technológiákat, mint a mobil vonalkódolvasók, RFID-eszközök, térinformatikai eszközök, elektronikus aláírás stb. A logisztikai tervező és irányító funkciók minden vezetési szinten a vezetők és a törzstisztek rendelkezésére állnak, a rendszer nyílttól titkos szintig kezel adatot, az adott tartomány biztonsági minőségétől függően.

A dán haderő erőforrás-kezelő rendszerének kialakítása⁶

A dán haderő erőforrás-kezelő rendszerének átalakítása az 1990-es évek közepén kezdődött, amikor felmerült a politikai igény arra, hogy a haderő egyes feladatainak költségvonzatai kimutathatók legyenek. Kidolgozták a DeMap elnevezésű új menedzsment koncepcióját, amelynek lényege az volt, hogy az addigi erőforrás-szemléletű gondolkodásmódról áttérjenek egy eredményorientált szükségletalapú szemléletmódra. Ennek fókusza a költségek optimalizálása volt, és az addigi, haderőnemenként elkülönült gazdálkodás helyett áttértek egy integrált összhaderőnemi gazdálkodásra. Az új koncepció megvalósításához szükség volt információs technológiai támogatásra, ezért elindították a DeMars projektet, amelynek a célja a védelmi erőforrás-kezelő rendszer kialakítása volt.

A SAP ERP rendszerének bevezetése mellett döntöttek a pénzügyi, személyügyi, anyag-gazdálkodási, létesítménykezelési, informatikai, szervezeti struktúra és az információmenedzsment területek kezelésének és vezetésének megvalósítása érdekében, ezek lefedik a dán védelmi minisztérium által felügyelt összes területet. 1998-ban kezdték a megvalósítást, és több fázisban 2004 nyarára érték el a rendszer teljes készenlétét; a rendszer fejlesztése az igényeknek megfelelően azóta is folyamatos. A rendszer kialakításának költsége az 1998–2004 közötti időszakban 115 millió euró volt. Mintegy tízezer felhasználója van, egy időben 2500–3000 felhasználó dolgozhat vele. A rendszer használatbavételével 90 korábbi, önállóan működő rendszer használatát szüntették be. Kivitelezését az IBM végezte, egy kb. 90 fős projektszempont segítette és felügyelte a rendszer kialakítását.

A német haderő információs rendszerének kialakítása

A német haderőben is a '90-es évek közepén merült fel az igény egy gyors, megbízható és pontos információs rendszerre a menedzsmentfolyamatok támogatásához. Ezt követően, számos nagy alapossgal végrehajtott vizsgálat után 2000 októberében jóváhagyták a SASPF (Standard-Anwendungs-Software-Produkt-Familien) végrehajtási stratégiát, és elrendelték a végrehajtást.

A SAP-megoldások bázisán kialakított SASPF messze nemcsak logisztikai információs rendszer, hanem jóval túlmutat az általános ERP-rendszereken funkcionalitásban és méretében is. Az SASPF által lefedett területek a következők: tervezés, kontrolling, egész-

⁶ Torben Klostergaard Jensen: Danish Defence Resource Management: A Successful Implementation. Előadás, SAPHIRE '05 konferencia, Kopenhagen, 2005.

ségügy, egyéni képzés, infrastruktúra, környezetvédelem, szervezetmenedzsment, emberi erőforrások, könyvvitel, logisztika. Ezekben a területeken 55 ezer felhasználó éri el a SASPF szolgáltatásait, egyszerre 8 ezer fő tud dolgozni a rendszeren. A cél, hogy a Bundeswehr teljes állománya, további 85 ezer fő is hozzáférjen a rájuk vonatkozó személyügyi és humán szolgáltatásokhoz. 2009-ben kezdték meg a rendszer bevezetését a szárazföldi haderő alakulatainál, 2011-től a külföldi missziókban is elérhető a SASPF szolgáltatásai. A rendszer kiépítésének halmozott költsége 2016-ban 2,1 milliárd euró volt.

A projekt végrehajtására több szervezetet is létrehoztak:

- PZO (Prozessorganisationen), amelynek a feladata a folyamatok lemodellezése;
- RealOrg (Realisierungsorganisation), amelynek a feladata a modellezett folyamatok megvalósítása a SAP-rendszerben;
- EFO (Einführungsorganisationen), amelynek a feladata a szoftveresen megvalósított folyamatok bevezetése az érintett alakulatoknál és szervezeteknél.

A projekt hardveres előkészítését, a rendszer üzemeltetését és a felhasználók kiképzését a BWI Informationstechnik GmbH végzi. A BWI hajtotta végre a Herkules-program keretében a Bundeswehr információtechnológiai modernizálását. A program végrehajtása során 2006–2016 között szabványosították az információtechnológiát a Bundeswehrben, stabil kommunikációs hálózatokat alakítottak ki, nagy teljesítményű adatközpontokat, valamint több mint 140 ezer modern számítógépes munkaállomást és 300 ezer telefont telepítettek. 2016 decemberéig a BWI a Siemens, a német szövetségi kormány és az IBM tulajdonában volt. 2016 decemberétől a német szövetségi kormány tulajdona, és a Bundeswehr informatikai szolgáltatója.

A MAGYAR HONVÉDSÉG LOGISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZERÉNEK MÚLTJA ÉS JELENE

Az előzőekben bemutatott nemzetekhez hasonlóan a Magyar Honvédségnél is az 1990-es években merült fel a gondolat egy integrált logisztikai információs rendszer létrehozására. A lényeges különbség, hogy ez az elképzelés nálunk a mai napig nem manifesztálódott egy működő rendszer formájában.

A 9/1998. (HK 4.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium fejezet központi és intézményi gazdálkodásának rendjéről a 19. § (2) j) pontjában a HM Pénzügyi és Számviteli Szolgálat (HM PSZSZ) fő gazdálkodási feladatai között felsorolja, hogy a HM PSZSZ feladata a fejezet költségvetési gazdálkodás információs rendszerének (KGIR) kialakítása és felügyelete. Ugyanezen utasítás 77. § (1) meghatározza, hogy a „KGIR magába foglalja az integrált humánpolitikai, a logisztikai gazdálkodási és a pénzügyi-számviteli információs alrendszereket, valamint ezen alrendszerek adatbázisára épülő védelmi erőforrás és költségvetés tervező és vezetői információs alrendszereket. [...] (3) A logisztikai gazdálkodási alrendszer részei a tárgyi eszköz gazdálkodási, a készletgazdálkodási és a megrendelés modulok”. A 77. § (5) pontban kiemeli még, hogy „a KGIR a vele szemben támasztott követelményeknek a teljesség, az integráltság, az egységesség, az átjárhatóság elveinek betartásával felel meg”.⁷ A KGIR fokozatos bevezetéséről és további fejlesztéséről szóló 15/1998. (HK 8.) HM KÁT–MHPK, VKF együttes intézkedésben azonban csak az analitikus nyilvántartás bevezetésére intézkednek, a logisztikai alrendszer teljes körű megvalósítását – a rendelkezésre álló személyi,

⁷ 9/1998. (HK 4.) HM utasítás.

tárgyi és kommunikációs lehetőségek miatt – már több lépcsőben tervezzük, azok ütemtervének pontos meghatározása nélkül.⁸ A KGIR-ről és annak továbbfejlesztéséről szóló 44/2002. (HK 17.) HM utasítás kiadására a menet közben bekövetkezett szervezeti változások miatt volt szükség. Ebben pontosítják az egyes feladatok felelőseit és hatályon kívül helyezik az előzőekben említett két szabályzót, de határidőt, ütemtervet továbbra sem jelölnek meg.⁹

Menet közben azonban megkezdődött az LGIR kialakításának folyamata. Szerződéskötés történt a KFKI Számítástechnikai Rt.-vel az LGIR kialakítására 2002 áprilisában. 2002 augusztusában a HM LGIR Projektben közreműködő szervezetek jóváhagyták az LGIR koncepcióját és a rendszerkövetelményeket. Elkészült a tárgyeszköz- és készletgazdálkodás, valamint a beszerzés felhasználói modulokra vonatkozó, logikai rendszertervet és megvalósítási tervet magában foglaló megoldási javaslat, valamint az üzemgazdasági nyilvántartás logikai rendszerterve is. Megszületett a logikai rendszerterv az erőforrás- és költségtervezési, a rendelési (ellátási), a szállítási, valamint az üzemeltetési, javítási és karbantartási felhasználói modulokra. A HM ezeket az alkalmazási környezettől független tervezési dokumentumokat elfogadta.¹⁰

A projektet azonban 2003-ban leállították, egyes vélemények szerint azért, mert a logisztikus szakma nem tudta definiálni elvárásait a rendszerrel szemben. Más vélemény szerint az MH gazdálkodását uraló fiskális szemlélet szorította háttérbe az LGIR kialakítását. Mégis 2006-ban a HM PÜSZNYI-nél vetették fel az LGIR részét képező nyilvántartó rendszer létrehozását, de ez a kísérlet is hamvába holt, annak ellenére, hogy NATO-csatlakozásunkkor és azóta is minden, az új kihívásoknak hatékonyan megfelelni képes haderőről szóló honvédelmi miniszteri és vezérkari főnöki koncepció része az MH logisztikai támogató rendszerének modernizációja, és ezen belül az integrált logisztikai információs rendszer létrehozása.¹¹

A téma sokszor hangsúlyozott fontossága ellenére a honvédelmi szervezetek fő feladatairól évente kiadott HM-utasításokban 2016-ig szó sincsen a logisztikai modernizációról és a logisztikai információs rendszer kialakításáról. A honvédelmi szervezetek 2016. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2017–2018. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 3/2016. (I. 22.) HM utasítás 2. § 18. pontja 2016. évi fő célkitűzés-ként határozza meg „a Logisztikai Információs Rendszer kialakításának megkezdésével a tárca integrált készlet- és eszköznyilvántartásának megalapozását”, valamint fő feladatként a 3. § 38. pontja a „Logisztikai Információs Rendszer kialakításának kezdeti lépéseként az Alap Logisztikai Alkalmazás Projekt megvalósítását”.¹² Következő évben a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018–2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás fő feladatai közé már nem kerül be ez a témakör, a 3. § 44. pontja a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladataként határozza meg „az MH központi készlet tárolási rendszere átalakításának megkezdését, az ehhez kapcsolódó informatikai támogatás fejlesztését”,¹³ ami már csak keskeny szelete a logisztikai információs rendszernek, és amúgy nem is ez történik.

⁸ 15/1998. (HK 8.) HM KÁT–MHPK, VKF együttes intézkedés.

⁹ 44/2002. (HK 17.) HM utasítás.

¹⁰ Erényi Vilmos: LGIR Múlt – Jövő. Előadás, 11. dia.

¹¹ Berzsényi Péter: Az automatikus termékkazonosítás helye és szerepe a Magyar Honvédség anyagellátási folyamataiban. Doktori értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2007, 17–21.

¹² 3/2016. (I. 22.) HM utasítás.

¹³ 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás.

Mindeközben ugyanis kiadták az MH logisztikai információs rendszer kezdeti képességének kialakításáról, valamint a rendszer bevezetésével kapcsolatos feladatokról szóló 78/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedést. Az intézkedés meghatározza, hogy az Alap Logisztikai Alkalmazás Projekt (ALAP) célja „a honvédelmi szervezetek logisztikai folyamatainak támogatására egy olyan központosított, hálózati struktúrában működő, mind a végrehajtó, nyilvántartó, mind a döntéshozó állomány számára napi munkavégzés során elérhető, átfogó alap logisztikai információs rendszer bevezetése, amely képes kiváltani a jelenleg szigetszerűen működő logisztikai információs alkalmazásokat, valamint a befektetett eszközök és készletek analitikus nyilvántartására fejlesztett ESZKÖZ-programot”. Az intézkedés meghatározza a projektszervezet felépítését és a projektalapító dokumentum (PAD) kidolgozását.¹⁴

A jelen helyzet összefoglalása egyszerű. Az ALAP rendszerének tervezett 2018. január 1-jei elindulása később részletezendő okok miatt nem valósult meg. A Magyar Honvédség 2018 elején továbbra sem rendelkezik logisztikai információs rendszerrel. Létezik az analitikus nyilvántartásra kifejlesztett ESZKÖZ-program, amely szigetszerűen működik, minden telephelyen saját adatbázissal, amelynek következtében abból adatot csak az alakulattól történő bekéréssel lehet kapni, és a nem összefüggő adatbázisok miatt ezek az adatok nem is mindig koherensek. Központi szinten működik még az ellátóközpont harcanyag-nyilvántartása és az inkurrencia-nyilvántartó program. Központilag kiadott és működő szakági nyilvántartások nincsenek, a szakágak döntően saját készítésű Excel- és Access-adatbázisokat vezetnek. Automatizált folyamatok és jelentések értelemszerűen nincsenek. A logisztikai jelentési rendszer bekérésen és beválláson alapszik, és a jelentések minősége nagyban függ a jelentést kitéltő személy szakmai kompetenciájától.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a Magyar Honvédség ma nem rendelkezik naprakész és pontos átfogó logisztikai helyzetképpel, ami a vezetői döntések meghozatalának egyik alapja kellene hogy legyen. Tipikus példája ennek az éves Anyagi-technikai Harcérték Jelentés, amelynek elkészítése 6–8 hónapot vesz igénybe. A jelentést a katonai szervezetek október–november hónapban töltik ki, a központi tagozat feldolgozza, jelentést készít a vezérkar részére, amely további munkálatokat követően április–május hónapban jelent róla a Honvéd Vezérkar főnökének. Egy logisztikai információs rendszerrel megtakarítható az adatbekérésre fordított idő és alakulatszinten a jelentős munkaerő-ráfordítás, így erőforrást lehet megtakarítani, valamint pontosabb, naprakészebb jelentést lehet az előjárónak készíteni.

Egy másik feladat, ahol egy modern logisztikai információs rendszer jelentős előrelépést jelentene, az a leltározás. A leltározás évente egy-másfél hónapot vesz igénybe, amely időmennyiség korszerű raktározási technológiával és az információs rendszerrel jelentősen csökkenthető, ami újabb jelentős munkaóraszám-megtakarítást eredményezne. De a leltár nemcsak a nagy munkaerőigénye miatt problémás, hanem azért is, mert a leltár időszakában az analitikus nyilvántartás zárva van, így ezen időszakban az anyagmozgás erősen korlátozott, ez pedig a feladatok végrehajtását is akadályozza, nehezíti.

Ezek a hatások számos más esetben is érvényesülnek, így kijelenthető, hogy a modern logisztikai információs rendszer jelentősen hozzájárulhat a Magyar Honvédség hatékonyabb működéséhez.

¹⁴ 78/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedés.

Az Alap Logisztikai Alkalmazás Projekt

A 78/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedés után a projekt két fontos dokumentuma a PAD és a Koncepcióterv. A PAD tartalmazza a projekt célkitűzéseit, irányelveit, feladatait, a projektszervezet felépítését, működési rendjét, valamint a bevezetésre tervezett rendszerrel szemben támasztott nagybani követelményeket. A Koncepcióterv a mellékletében megadott, a logisztikai információs rendszer alapképességeinek kialakításának részletes követelmény-támasztása alapján összefoglalja a rendszer felépítését, a modulok tartalmát és működését. A koncepcióterv az alapja a rendszer tervezésének és fejlesztésének.

A HM KÁT–HVKF együttes intézkedéshez képest a PAD szűkebben fogalmazza meg a projekt célját, mivel a definícióból kimaradt a „mind a végrehajtó, nyilvántartó, mind a döntéshozó állomány számára napi munkavégzés során elérhető” rész, így a kezdeti képesség tartalma jelentősen beszűkült.¹⁵

A PAD alapján az információs rendszerrel szemben támasztott főbb kritériumok az alábbiak:¹⁶

- képes kiváltani a szigetszerű alkalmazásokat és az ESZKÖZ-programot;
- képes a vagyonváltozás főkönyv felé történő feladására, megfelelően ezzel a vonatkozó jogszabályi előírásoknak;
- támogatja a szakterületi (pénzügyi, logisztikai, humán stb.) adatállományok betöltését, biztosítja a későbbi működtetés során azok visszakereshetőségét;
- legyen lehetséges a rendszer későbbi funkcionális, moduláris fejlesztése, további folyamatok felvétele;
- logikai felépítése támogatja az egyszeres adattárolás és többszörös adatfelhasználás elvének érvényesülését, ami biztosítja a duplikált műveletek, adatok kiszűrését, a folyamatok célzott optimalizálását, ezáltal csökkenti a hibalehetőséget és fokozza a költséghatékonyságot;
- megoldást nyújt az elektronikus iratok biztonságos kezelésére, továbbítására, támogatja az elektronikus azonosítást, aláírás alkalmazását, ezáltal csökkenti a papíralapú dokumentumáramlást és a nyomtatandó dokumentumok számát;
- együttműködik az MH KGIR alrendszerével, támogatja az adatok átalakítás nélküli átadását;
- biztosítja a rendszer hatékony, gazdaságos és biztonságos üzemeltetését, fenntartását;
- támogatja a logisztikai folyamatokat és megteremt az átláthatóságot, az egyszerűség, egyértelműség elvének érvényesülését.

Az információs rendszer bevezetésétől várható eredmények gyakorlatilag a fenti kritériumok megvalósulása esetén beálló pozitív változások, amelyek azzal korlátozódnak, hogy az első ütemben nem valósul meg az elektronikus iratkezelés és a logisztikai folyamatok is korlátozottak lesznek (mint azt később bemutatom).

¹⁵ A Magyar Honvédség logisztikai információs rendszer alapképességeinek kialakításához kapcsolódó projekt Projektalapító Dokumentuma (PAD), 2016, 7.

¹⁶ PAD, 10–11.

A rendszer tervezésének és fejlesztésének alapját képező Konceptiótervben már megjelennek azok a funkciók is, amelyek az alapképességekkel rendelkező logisztikai információs rendszernek (aLOGIR) már nem lesznek a részei, azok egy későbbi fázisban fognak megvalósulni:¹⁷

- a Logisztikai Utaltsági Rend (LUR) leképezése és az ellátási folyamatok vezérlése;
- eszköz- és anyagigénylés folyamata (LUR-hoz kapcsolódóan, döntési pontokkal);
- a raktárakban történő elektronikus megoldással támogatott dokumentálási és leltározási folyamatok (elektronikus termékazonosítás);
- a személyekhez kötött ruházati költségkeret elektronikus nyilvántartása és fogyasztékolása;
- adattárház kiépítése.

A Konceptióterv alapján az aLOGIR az alábbi logisztikai funkciókat fedi le:¹⁸

- készlettervezés SAP-standard riportok és automata bizonylatgenerálás nélkül;
- beszerzés nyilvántartása, a beszerzés tervezéséhez lekérdezések biztosítása;
- eszközgazdálkodás;
- karbantartás-javításhoz kapcsolódó készletek kezelése;
- ellátási folyamatok támogatása (első lépcsőben csak az anyagmozgások követése);
- inkurrens anyagok kezelése;
- értékesítési folyamatok támogatása;
- leltározási folyamatok támogatása.

A pénzügyi-számviteli feladatok közül az aLOGIR az előirányzat-keret ellenőrzését és az egységes vagyonyilvántartást fogja tudni. A vezetői döntéstámogatáshoz a rendszer pénzügyi és logisztikai szempontú lekérdezésekre lesz képes.¹⁹

A folyamatfelmérés során a munkacsoport a jelenlegi ESZKÖZ-rendszerben használt mozgásnemekódok alapján nyolc folyamatcsoport mintegy 70 folyamatát képezte le, ezek képezik az aLOGIR által kezelt funkciók alapját. Figyelembe véve ezt – és hogy az aLOGIR-hoz tervezetten 350 licencet biztosítanak, amelyek döntően a nyilvántartók és a gazdálkodók között lesznek szétosztva, ezenfelül a logisztikai vezetők kapnak hozzáférést – elmondhatjuk, hogy az aLOGIR gyakorlatilag az ESZKÖZ-programot váltja ki. A további logisztikai támogatási folyamatok felmérése és azok bevezetése, a rendszer raktárakra történő kiterjesztése és a jelentési rendszer továbbfejlesztése majd későbbi fázisokban fog megvalósulni.

A PAD 31 kezdeti kockázatot azonosított, amelyek befolyásolhatják a projekt végrehajtását. A 31-ből 16-ot nagy valószínűségűnek, 14-et magas kockázati szintűnek minősítettek. Ezek alapján az ALAP bevezetését befolyásoló főbb kockázati tényezők:²⁰

- az új rendszer működéséhez elengedhetetlen infrastrukturális fejlesztések (számítógépes hálózat – STN – fejlesztése, bővítése, új munkaállomások és szerverpark beszerzése) nem valósulnak meg;
- költségvetési prioritásváltozás miatt nem áll rendelkezésre a szükséges pénzügyi erőforrás;
- vezetési szintenként, szakterületenként eltér a rendszerrel szembeni igénytámasztás, amely következtében funkciók, területek maradhatnak ki a rendszerből;

¹⁷ Konceptióterv a Magyar Honvédség logisztikai információs rendszer alap képességeinek kialakításához, 2017, 10.

¹⁸ Uo. 17.

¹⁹ Uo. 18.

²⁰ PAD, I. sz. melléklet.

- nem áll rendelkezésre elegendő humán erőforrás a vezényelt állomány más feladatok miatti leterheltsége miatt.

A szerverpark beszerzése nem is valósult meg, ez az alapvető oka az aLOGIR beindításának elhalasztásának.

Az aLOGIR továbbfejlesztésének lehetőségei

Egy logisztikai információs rendszer nemcsak egy szoftver, mint egy operációs rendszer, hanem egy logisztikai támogató rendszer szerves része, rendszer a rendszerben, leképezi annak folyamatait, és felületet, háttérrel biztosít azok végrehajtásához. Ezek alapján a logisztikai információs rendszer áll a logisztikai rendszer folyamataiból, a szoftverkörnyezetből és a hardverkörnyezetből. Így a logisztikai rendszer kialakításához szükséges a folyamatok beazonosítása, modellezése, a modellezett folyamatok szoftveres megvalósítása és a megvalósított folyamat rendszerbe történő illesztése. Ezt a folyamatot az ALAP projektszervezete hűen letükrözi ugyan, de a 78/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedés a projektszervezetet ideiglenesen, új szervezeti elem megalakítása nélkül hozta létre.

Az előző fejezetben bemutatott nemzetközi példák is bizonyítják, hogy egy korszerű információs rendszer kialakítása évekig tart, és annak bevezetésével nem ér véget a folyamat. Folyamatosan biztosítani kell a működés közben felmerülő problémák vagy új igények megoldását. Fejlődik a szoftverkörnyezet, elavul a hardver, így időről időre fejlesztési igények is felmerülnek. Nemzetközi és magyar tapasztalat mutatja azt is, hogy ha egy rendszert a bevezetését követően magára hagynak, akkor az hamar elavul. Az eddigi magyar tapasztalatok alapján az is félé, hogyha megvalósul az aLOGIR, amely nagyon alapszintű lesz, és még messze nem logisztikai információs rendszer, akkor a későbbi fázisokra tervezett feladatok elhúzódnak, esetleg el is maradnak. Célszerűnek látszik tehát egy olyan, katonai szervezeteken kívül álló, állandó szervezeti elem létrehozása, amelynek létjogosultságát a teljes LOGIR bevezetését követően felülvizsgálják.

Egy szervezeti elem létjogosultságát támasztja alá az is, hogy az ESZKÖZ-rendszer folyamatain kívül még nem kezdődött meg a logisztikai támogató folyamatok felmérése. A PAD is magas kockázatú tényezőnek tartja, hogy a vezényelt állomány más feladatok miatti leterheltsége miatt késhet a kidolgozás. A logisztikai támogató folyamatok teljes felmérése és modellezése pedig olyan volumenű munka, amely akár éveket is igénybe vehet, és a menet közben felmerülő működési problémák vagy új igények az eljárást csak tovább nyújthatják.

A fentiekből adódik a projekt azonnali folytatásának az igénye is. A teljes logisztikai információs rendszer kiépítése évekig tarthat, a késlekedéssel csak újra elodázzuk azt, amit már régen meg kellett volna tenni. A Zrínyi 2026 program sikeréhez is szükséges a logisztikai támogatási rendszer modernizációja, mivel semmit nem fog érni a modern technika, ha múlt századi módszerekkel akarjuk támogatni.

Azt is látni kell, hogy egy modern információs rendszer nemcsak egy soha véget nem érő történet, hanem nem is olcsó. Az előzőleg ismertetett nemzetközi példákban az információs rendszer felhasználóinak aránya az adott hadsereg teljes állományához viszonyítva 25–30%. Nem állítom, hogy a Magyar Honvédségben is mindenkinek SAP-licenc kell, de a rendszer lehetőségeit és képességeit csak akkor tudjuk kihasználni, ha azok, akik a rendszer folyamataiban részt vesznek, hozzá is férnek a rendszerhez. Ez most természetesen nem azonnali probléma, az igazi igény akkor fog megjelenni, ha bekerül a rendszerbe a többi logisztikai folyamat, valamint a rendszert kiterjesztik majd a raktárakra is. Az azonban várható, hogy már az aLOGIR esetében – még az erősen csökkentett funkcionalitás mellett

is – az a tény, hogy licencek alacsony száma miatt az alakulatoknál a nyilvántartók fognak rögzíteni minden rendszertevékenységet, befolyással lesz az adatbázis naprakészségére és a rendszer hatékonyságára.

A SAP-licencek számát valamelyest lehet azzal csökkenteni, ha azok a szereplők, akiknek a rendszerben semmilyen funkciójuk nincsen, csak információigényük van, az adattárházhoz kapnak hozzáférést. Az adattárház tetszőleges gyakorisággal frissíthető a központi adatbázisból, de a felhasználóbarát lekérdezési funkciók kialakítása itt is szükséges.

Természetesen a rendszerben nemcsak a licencek száma jelent költséget, hanem egyéb más tényezők mellett az eszközszükséglet is. Az információs rendszer végpontjainak raktárakba történő kihelyezése javítja a központi adatállomány naprakészségét, de ez azt jelenti, hogy a raktárosnak is kell számítógép vagy PDA. Ha korszerű rendszerről beszélünk, akkor nem maradhat el az elektronikus ügyintézés, a vonalkódolvasó és az RFID, amelyek gyorsítják az azonosítást és csökkentik a hibalehetőséget az adatbevitelben.

Az integrált rendszerek esetében a belső integráltság mellett a más rendszerekkel való együttműködés is elengedhetetlen. A teljesség igénye nélkül néhány gondolat arról, hogy a LOGIR-t milyen más rendszerekhez célszerű integrálni. A pénzügyi, gazdálkodási funkciók miatt a rendszer integrálva lesz a KGIR pénzügyi alrendszerrel. A tárcaszintű tervezési feladatokhoz szükséges a LOGIR illesztése a Tárca Védelmi Tervezési Rendszerhez. A KGIR humánpolitikai alrendszerrel való összeköttetés esetén a rendszerben rögzíteni lehet az eszközök és az anyagok névhez kötését, vagy például ha a személyügyi adatoknál rögzítjük az adott személy ruházati méreteit, akkor az adott szervezet ruházati igényeinek összeállítása is részben automatizálható. Ha a LOGIR tartalmazza a normatáblázatot, akkor az állománytábla-tervező rendszerrel való összeköttetés esetén egy alakulat összeállításakor automatikusan számolható a katonai szervezet eszköz- és anyagigénye. És a lehetőségeknek csak a képzelet szab határt.

Fontos téma – ha nem a legfontosabb – a határon túl szolgálatot teljesítő katonai szervezetek, missziók és a felajánlott erők kérdése. Meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a külföldi hadszíntereken feladatot végrehajtó kontingensek is a rájuk vonatkozó teljes funkcionalitással tudják használni a logisztikai információs rendszert, hogy a hazai ellátórendszer maximális hatékonysággal támogassa a tevékenységüket.

Nem csak a hazai rendszerekkel kialakítandó integráció a fontos. Szövetségi tagságunkból adódóan a LOGFAS/LOGFS-rendszerekkel történő együttműködést is lehetővé kell tennie a LOGIR-nak, amely együttműködés számos esetben jelenthetne segítséget a külföldi missziókban vagy gyakorlatokon feladatot végrehajtó alegységek számára is.

Korábban már szó volt arról, hogy mi lehet az oka annak, hogy húsz év alatt nem sikerült egy logisztikai információs rendszert kiépíteni: a koncepciótlanságot tükröző folyamatos átszervezések, vagy a logisztikai szakma egyet nem értése, vagy a honvédség gazdálkodását uraló fiskális szemlélet. Véleményem szerint mind a három közrejátszott a sikertelenségben, de ahhoz, hogy tényleg mindenki szükségesnek lássa ezt a rendszert mint az MH gazdálkodási rendszerének integrált részét, szemléletváltásra is szükség van.

Való igaz, hogy a Magyar Honvédség gazdálkodását a fiskális szemlélet uralja, a gazdálkodás tervezése alapvetően forrásalapú, a költségvetési számokon alapszik. Ennek a következménye az, hogy a külön szálon futó feladattervezés végrehajtását követően ér össze a két rendszer, és ilyenkor általában megindul a feladatok újratervezése, már a költségvetési korlátok között. Ahhoz, hogy az MH áttérhessen forrásalapúról szükségletalapú tervezésre, amely megalapozottabb feladattervezést is eredményezne, szükség van egy modern

logisztikai információs rendszerre, amely már a tervezés fázisában tud megalapozott információkat biztosítani a döntés-előkészítési folyamatokhoz.

Természetesen a korszerű logisztikai információs rendszer kialakítása időbe és pénzbe kerül. Gyorsan és olcsón ebben az esetben sem lehet jót csinálni, a megfelelő rendszer kialakítására rá kell szánni a szükséges időt és erőforrásokat. Alapos, minden részletre kiterjedő tervezést kell végrehajtani, hogy a döntéshozók átlássák ennek a munkának a volumenét és a költségeit. De ez a tervezés nem okozhat halasztást a LOGIR kialakításában. A később végrehajtható feladatok tervezését párhuzamosan kell végezni az azonnali feladatok (pl. logisztikai folyamatok felmérése) végrehajtásával. Nem lehet opció a folyamat felfüggesztése, késleltetése, mivel a Magyar Honvédség logisztikai rendszere előtt álló „komplex feladatok gyors, szakszerű és minden szempontot figyelembe vevő megvalósításnak elengedhetetlen feltétele a folyamatok számítógépes tervezése, szervezése, vezetése, irányítása, felügyelete, és mindezek hatékonyságát biztosító szimulációja, amelynek alapját csakis egy perspektivikusan rugalmas logisztikai információs rendszer képezheti”.²¹

A logisztika évszázadok óta a hadtudomány szerves és nélkülözhetetlen része, mégis mintha napjaink Magyar Honvédségében nem igazán lenne tiszta a helye és a szerepe. A logisztikai támogató rendszer több mint húsz éve tartó folyamatos és radikális átszervezése mintha azt mutatná, hogy a vezetés nem igazán tudja, milyen logisztikát szeretne. A rendszeres átalakítások és az azokkal járó leépítések következtében gyakorlatilag húsz éve nem történt érdemi fejlesztés a logisztikai támogatás területén. Márpedig ha a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programmal egy modern, a 21. század kihívásainak megfelelni képes hadsereg kialakítása a cél, ez nem jöhet létre korszerű, 21. századi logisztika nélkül. Annak viszont elengedhetetlen része egy logisztikai információs rendszer, amely átfogja a haderő teljes spektrumát, támogatja a logisztikai rendszer működését, biztosítja a szövetségi rendszerekhez való csatlakozást, valamint naprakész információkat tud szolgáltatni a döntéshozóknak a döntés-előkészítési folyamatok során. Az ezeknek eleget tevő rendszerrel erőforrást is lehet megtakarítani, így kijelenthető, hogy a logisztikai információs rendszer jelentősen hozzájárulhat a Magyar Honvédség hatékonyabb működéséhez. Az Alap Logisztikai Alkalmazás Projekt csak az első lépés egy modern logisztikai információs rendszer kialakítása felé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 15/1998. (HK 8.) HM KÁT–MHPK, VKF együttes intézkedés a fejezet költségvetés gazdálkodási információs rendszerének fokozatos bevezetéséről és a további fejlesztéséről.
- 3/2016. (I. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2016. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2017–2018. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0003.HM×hift=ffffff4&txrefereer=00000001.TXT>
- 44/2002. (HK 17.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium fejezet költségvetés gazdálkodási információs rendszeréről és az információs rendszer továbbfejlesztéséről.
- 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018–2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0064.HM&txrefereer=00000001.TXT>

²¹ Szakácsi István: A katonai logisztikai támogatás számítógépes szimulációja. Seregszemle, 2016. 3–4. szám, 91.

78/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedés a Magyar Honvédség logisztikai információs rendszer kezdeti képességének kialakításáról, valamint a rendszer bevezetésével kapcsolatos feladatokról.
9/1998. (HK 4.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium fejezet központi és intézményi gazdálkodásának rendjéről.

Allied Joint Logistic Doctrine, AJP-4(A), December 2003.

A Magyar Honvédség logisztikai információs rendszer alapképességeinek kialakításához kapcsolódó projekt Projektalapító Dokumentuma, 2016.

Berzsényi Péter: *Az automatikus termékazonosítás helye és szerepe a Magyar Honvédség anyagellátási folyamataiban*. Doktori értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2007.

BI-SC Operations Logistics Chain Management Roadmap, 2016.

Erényi Vilmos: *LGIR Múlt – Jelen – Jövő*. Előadás, 2003. 09. 04.

Information System for Logistics – AURA Introduction paper.

Jensen, Torben Klostergaard: *Danish Defence Resource Management: A Successful Implementation*. Elhangzott: SAPPHIRE '05 konferencián, Koppenhága, 2005.

Konceptióterv a Magyar Honvédség logisztikai információs rendszer alapképességeinek kialakításához, 2017.

Pecina, Miroslav – Dufek, Roman: Use of LOGFAS tools in logistics planning in NATO. http://www.armyacademy.ro/reviste/rev2_2016/Pecina.pdf

Szakácsi István: *A katonai logisztikai támogatás számítógépes szimulációja*. Seregszemle, 2016. 3–4. <https://www.citatum.hu/idezet/85687>

Megyeri Lajos alezredes:

AZ ORSZÁG EGYSÉGES TÁVKÖZLŐ HÁLÓZATÁNAK (OTH) IGÉNYBEVÉTELE KATASZTRÓFAVÉDELEMRE

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában a katasztrófavédelem kommunikációjával, híradásával, informatikai rendszerével, valamint az azok működését megalapozó és szabályozó jogszabályi háttérrel, változásaival foglalkozik. Bemutatja a jelenlegi helyzetet, és kitér a jelenleg zajló törvénykezési előkészítő munkákra, folyamatokra.

KULCSSZAVAK: katasztrófavédelem, kommunikáció, híradás, informatikai rendszer

BEVEZETÉS

A katasztrófák egyidősek az emberiséggel. Maga a szó görög eredetű, jelentése: „rendkívüli méretű elemi csapás; tömeges baleset, szerencsétlenség; teljes összeomlás, végleges romlás, tönkrementés, tönkremenés; hirtelen bekövetkező végzetes esemény, válságos állapot, sorsfordulat; végromlás”.¹

Kezdetben természeti jellegű csapások fenyegették az embereket, mint árvíz, tűzvész, földrengés, járvány. Ezek előrejelzésére legfeljebb megfigyelések, tapasztalatok útján volt mód.

A katasztrófajelzések e korai szakaszban a lehetőségektől függtek. Keresztény országokban kihasználták a templomok harangjait, vagy úgynevezett tűztornyokat építettek, és ebben helyezték el a jelzőharangot, melynek a megkondulásáról a környéken lakók tudták, hogy tűz van. A védekezés mindenki számára fontos volt. A társadalom magasabb szervezetségi fokán megjelentek az önkéntes tűzoltók. Az árvízi védekezésre csak megelőzéssel, gátépítéssel vagy a folyóktól távolabbi, magasabban fekvő területek belakásával volt – és van – lehetőség. Földrengés ellen a veszélyeztetett helyek elkerülésével, újabban modern építkezési technológiával lehet védekezni.

Az ipari forradalom az eredmények mellett újabb veszélyforrásokat is teremtett. A nagyüzemek megjelenésével vegyikatasztrófa-veszély, az atomenergia hasznosításával nukleáris veszély jelent meg új veszélyforrásként.

Az emberiség létszámának növekedésével folyamatosan nő a népsűrűség. A veszélyes üzemek termelési kapacitásának emelkedésével, a globális felmelegedéssel együtt járó kiszámíthatatlan időjárás fenyegetése embertömegeket pusztító katasztrófákhoz vezethet, ahogy ez megtörtént már számos alkalommal.²

¹ Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <http://meszotar.hu/keres-katasztr%C3%B3fa> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

² A csernobili atomkatasztrófa 1986. április 26-án történt az ukrajnai Vlagyimir Iljics Lenin atomerőműben. A bhopáli katasztrófa egy vegyi üzemben 1984. december 3-án bekövetkezett baleset eredménye volt India Madhja Prades államában. A Union Carbide rovarirtó szerek gyártó leányvállalata 40 tonna metil-izocianát (MIC) gázt bocsátott ki, közel 3000 ember azonnali és 15–22 ezer ember későbbi halálát okozva.

A katasztrófák közös jellemzője, hogy országhatártól függetlenül fejtik ki hatásukat, ezért mind a megelőzés időszakában, mind a bekövetkezett katasztrófa kezelése kapcsán nagyon fontos a nemzetközi együttműködés, ami csak a megfelelő jogszabályok megalkotása és betartása alapján, valamint együttműködésre képes infokommunikációs hálózat kiépítésével és használatával képzelhető el.

KATASZTRÓFAVÉDELEM

A katasztrófavédelem jelenleg Magyarországon – alaprendeltetéséből adódóan – a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) feladata. Ezen túlmenően a védekezés minden állampolgár törvény által megszabott kötelessége, egyben saját jól felfogott érdeke is.

A katasztrófa fogalma a jelenleg hatályos jogszabály³ szerint:

„A szükséghelyzet vagy a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.”

Az 1992. évi LXXII. törvény a távközlésről definiálja a rendkívüli összekötés fogalmát, miszerint: rendkívüli állapot, szükségállapot, ipari katasztrófa, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztető elemi csapás, illetőleg ezek következményeinek elhárítása céljából külön célú távközlő hálózat közcélú távbeszélő hálózattal összeköthető (rendkívüli összekötés). A rendkívüli összekötés nem minősül összekapcsolásnak.

A rendkívüli összekötésre tekintettel a hálózati szolgáltatóknak és az üzemeltetőknek egyéb egyeztetéseket is el kell végezniük, figyelembe véve, hogy a rendkívüli összekötés ne veszélyeztesse a külön célú hálózat rendeltetészerű működésének fenntartását.

Modernizációs folyamatok hatására nagy kapacitású optikai (elsősorban: MATÁV Rt. és PanTel Rt.), illetőleg mikrohullámú (elsősorban Antenna Hungaria Rt. és PanTel Rt., GTS Hungary) gerinchálózatok épültek ki az országban, biztosítva ezzel a hagyományos telefóniaszolgáltatások mennyiségi és minőségi fejlődésének, valamint a korszerű mobil- és adatszolgáltatások alapjainak a megteremtését.

Az 1996. évi LXXVI. törvény 15. §-a alapján az állami és a helyi önkormányzati térinformatikai rendszerek alapjául csak az állami térképek és alapadatok szolgálhatnak. E rendszerek térképi adatbázisaiban az egységes országos vetületi rendszerben és annak koordináta-rendszerében meghatározott, vagy az abba átszámított koordinátákat kell használni.

A 2003. évi C. törvény⁴ a kormány hatáskörébe utalja, hogy biztosítsa a lakosság riasztásának a rendszerét. Előírja továbbá, hogy az elektronikus hírközlési szolgáltató köteles ingyenesen biztosítani minden végfelhasználója számára a jogszabályban meghatározott hívószámokon keresztül a segélyhívó szolgálatok, valamint segélyszolgálati állomások elérését.⁵

³ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁴ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről 4. § (1).

⁵ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről 145. § (1).

A 2011. évi CXXVIII. törvény hatására a katasztrófavédelem szervezete jelentősen megváltozott. Látványos példa erre, hogy az állami tűzoltóságok a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság utaltságába kerültek.

A katasztrófavédelmi szervezetek jelenleg három nagy terület köré csoportosíthatóak:

- tűzvédelem;
- polgári védelem;
- iparbiztonság.

A területek egymástól eltérő szervezési, végrehajtási feladatokat igényelnek, és eltérő az infokommunikációs igényük is, ezért a kommunikációs rendszerek kialakításánál fontos szempont, hogy a területi sajátosságoknak megfelelő elosztással alkalmazzák a stabil, a beépített és a mobil eszközöket.

Tűzvédelem

A tűzvédelem fő feladatai: tűz megelőzés, tűzoltási feladat, tűzvizsgálat, műszaki mentés. A feladatok végrehajtása szempontjából az infokommunikációs rendszerek állhatnak stationer, állandó kiépítésű hálózatból és mobilitást biztosító vezeték nélküli kommunikációs rendszerből.

Az állandó telepítésű informatikai rendszerek biztosítják a tűzoltóságok, polgári védelmi és iparbiztonsági szervek helyi, helyközi informatikai és kommunikációs igényeinek a kielégítését. A rendszerek tervezésében, üzemeltetésében nagy változást hozott az állami és az önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény. Az elektronikus információs rendszereket a rendszer vagy az általa kezelt adat bizalmaságának, sértetlenségének vagy rendelkezésre állásának kockázata alapján öt biztonsági fokozatba kell sorolni. A 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet (az állami és az önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről) részletesen előírja, hogy melyik biztonsági fokozatú rendszernek milyen konkrét adminisztratív, fizikai, logikai védelmi rendszabályoknak kell megfelelnie. A megfelelést erre kijelölt hatóságként a Nemzeti Kibervédelmi Intézet jogosult ellenőrizni.

A mobil kommunikációt az Egységes Digitális Rádiórendszer (EDR) szolgáltatása biztosítja az ország egész területén. A vonuló egységek gépjárműbe építhető és kézirádiókat alkalmaznak (1. táblázat).

Az EDR kiépítéséről a 1032/2007-es kormányhatározat döntött. Az EDR a schengeni követelményeknek és a hazai szabványoknak megfelelő földfelszíni, diszkrétjellegű digitális rádiótávközlő rendszer, amely egy egységes, készenléti célokra alkalmazott rádiótávközlő hálózat. Az EDR a frekvenciasávok nemzeti felosztásának megállapításáról szóló kormányrendelet szerint a 380–385/390–395 MHz-es sávban működik és Magyarország területének legalább 94%-át lefedi.

A 346/2010. kormányrendelet a kormányzati célú hálózatokról részletesen foglalkozik az EDR felhasználásának szabályozásával. Előírja többek között, hogy a jogszabályban meghatározott felhasználók kötelesek a digitális rádióhálózat útján kielégíthető készenléti, illetve katasztrófavédelmi, katasztrófaelhárítási célú elektronikus hírközlési igényeiket

EDR-szolgáltatásként a kormányzati célú hírközlési szolgáltatótól igénybe venni.⁶ A rendelet 19. § (2) bekezdése szerint a készenléti EDR-felhasználók csoportkommunikációs távközlésüket – a katonai műveleti rádiótávközlő rendszerek kivételével – csak az EDR-en keresztül folytathatják.

A rendvédelmi szervek EDR-re történő átállításához szükséges eszközöket központi közbeszerzési eljárás keretében szerezték be. Nyilvántartásba vételük a Kormányzati Frekvenciagazdálkodási Hivatal, illetve a Nemzeti Hírközlési Hatóság Hivatala részéről megtörtént. A felülvizsgálati időszakot a gyártó határozza meg.

A tűzoltóknál az alábbi EDR-eszközöket⁷ rendszeresítették:

- TMR–1 (TMR 880) adó-vevő;
- RC–2 (TMR 880i „Graphit”) adó-vevő;
- RC–7 (THR 880i basic „Black”) adó-vevő;
- SRH 3800W TW TETRA kézi adó-vevő terminál;
- SRH 3800W sGPS TETRA kézi adó-vevő terminál;
- SRH 3500W TW TETRA mobil átkérő terminál;
- MTM 800 transceiver.

Polgári védelem

A katasztrófavédelem országos rádióhíradása

A katasztrófavédelmi szervezetek 2000. január 1-jét megelőzően tűzoltósági, illetve polgári védelmi szervekként látták el feladataikat. Az alaptevékenységek támogatására analóg országos rádiórendszert épített ki, mely közel 40 rádiócsatorna igénybevételével piramisszerűen gyakorlatilag teljes ellátást tudott biztosítani az ország egész területén.

A forgalmazás 24 félduplex csatornán folyik. Az átjátszók számítógéppel vezérelt logikai egységekkel vannak ellátva. Megyei, illetve az országos központból utasítható a rádiórendszer a legmegfelelőbb üzemmód kiválasztására. A 24 csatorna már elég arra is, hogy a megyei hálózatokat egymástól elkülönítve lehessen kezelni. A készülékek nagy része alkalmas szelektív hívásra. A bázisállomások rádiócsatornán keresztül vezérelhetők és a bekötő rádiók segítségével összekapcsolhatók az országos központból.⁸

A dunai és a tiszai információs segélyhívó rendszerek

A folyami információs szolgáltatásokról szóló 219/2007. kormányrendelet szabályozta a Dunán és a Tiszán üzemeltetett információs szolgáltatások körét, az adatok felhasználására vonatkozó szabályokat. A magyarországi folyami információs szolgáltatások (RIS⁹) üzemeltetője a Rádiós Segélyhívó és Infokommunikációs Országos Egyesület (RSOE).

⁶ 346/2010. kormányrendelet 12. § (3).

⁷ http://www.katasztrofavedelem.hu/letoltes/muszak/rendszeresített_eszkozok_2017_04_25.xls (Letöltés időpontja: 2017. 06. 07.)

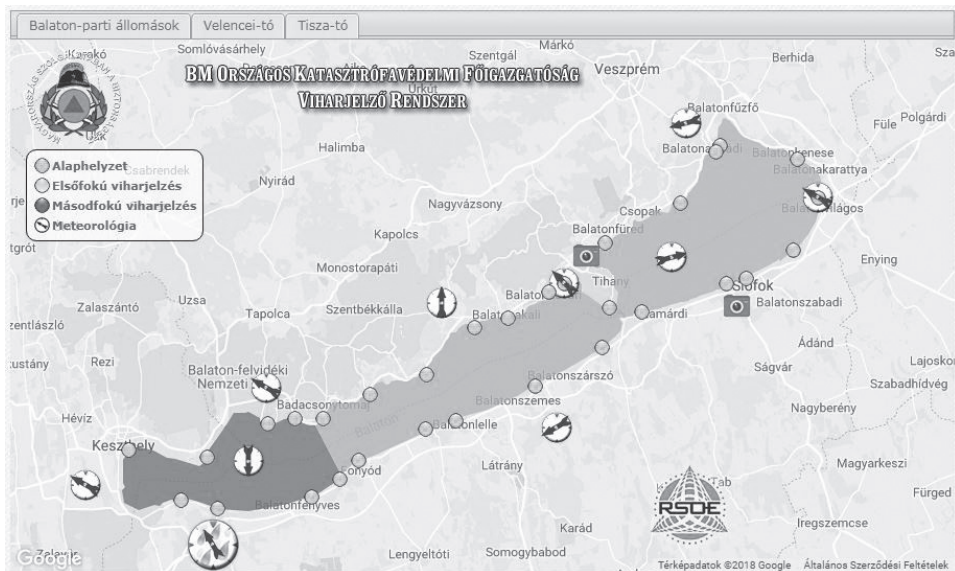
⁸ http://www.langlovagok.hu/tuzvonal/232_a-keszenleti-szolgaltatok-radiohirasanak-helyzete-jovoje (Letöltés időpontja: 2017. 06. 08.)

⁹ River Information Services.

A balatoni és velencei-tavi viharjelző rendszerek

A 46/2001. (XII. 27.) BM-rendelet alapján a Balatonon, a Velencei-tavon, a Tisza-tavon és a Fertő tavon minden év április 1-jétől október 31-ig vihar-előrejelző és viharjelző szolgálatok működnek. Üzemeltetőjük az RSOE.

A 2012-ben végrehajtott fejlesztés eredményeként a balatoni viharjelzés a korábbi kétegyeségesről háromegyeségesre térhetett át, és így működése pontosabban igazodott a kistérségek időjárásai viszonyaihoz. Létrejött egy Keszthelytől Badacsonyig tartó nyugati, a Badacsonytól Tihanyig tartó középső és a Tihanytól Keneséig tartó keleti medence. A három szektor kialakítása érdekében Fonyód-Bélatelepen és a Balatonlábdihegyen új fix viharjelző állomásokat építettek, és a rendszert további 14 mobil állomással egészítették ki.¹⁰

1. kép A balatoni viharjelző rendszer felépítése¹¹

A 46/2001. (XII. 27.) BM-rendelet a szabad vízben való tartózkodás alapvető szabályairól kimondja, hogy „[a]z I. fokú viharjelzés (figyelmeztetés az elővigyázatosság betartására) – percenként 45-ször felvillanó sárga fényjelzés – esetén a parttól 500 méternél nagyobb távolságra tilos fürödni. A II. fokú viharjelzés (figyelmeztetés a fenyegető veszélyre) – percenként 90-szer felvillanó sárga fényjelzés – esetén fürödni tilos”.

Lakossági riasztó és tájékoztató rendszer

Monitoring és lakossági riasztó rendszer (MoLaRi) kialakítása a 2000-es évek második felében kezdődött, amikor felmerült az igény arra, hogy a veszélyes vegyi anyagokat feldolgozó üzemek körzetében élő lakosság biztonsági kockázata a lehető legkisebb mértékre csökkenjen.

¹⁰ Pontosabb lesz a viharjelzés a Balatonnál. <http://hirlevel.egov.hu/2012/05/31/pontosabb-lesz-a-viharjelzes-a-balatonnal/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 08.)

¹¹ <http://www.rsoe.hu/tevekenysegek/viharjelzo> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

A rendszer működtetésének jogszabályi háttere, a 96/82EK Seveso II Tanácsi Irányelv az EU-jogharmonizáció környezetvédelmi fejezetének illesztéseként lett implementálva „A katasztrófák elleni védekezés irányításáról és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről” szóló 1999. évi LXXXIV. törvény IV. fejezetében, valamint „A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről” szóló 2/2001. (I. 17.) kormányrendeletben foglaltak alapján.

A MoLaRi fejlesztése folyamatos, például 2014 szeptemberében Budapesten is kiépítettek három veszélyes üzem környezetében összesen ötvenkét monitoring és több mint háromszáz riasztó-tájékoztató végpontot.¹²

Iparbiztonság

Feladatai:

- veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos ipari balesetek megelőzése;
- veszélyes ipari üzemek felügyelete, veszélyes áru közúti szállításának ellenőrzése;
- létfontosságú rendszeremekkel kapcsolatos katasztrófavédelmi feladatok végzése;
- nukleáris balesetelhárítási tevékenység katasztrófavédelmi feladatainak ellátása.

A fentiekből adódóan ez a terület elsősorban jogszabályalkotási, szabályozó, hatósági feladatokat lát el. Munkájához elsősorban a BM zárt célú hálózatát használja, mely esetenként kiegészülhet a kormányzati célú hírközlési hálózat egyéb elemeinek a használatával is.

Az elektronikus hírközlési szolgáltatók kijelölése és feladataik a honvédelmi és a katasztrófavédelmi feladatok ellátásában

A 3/2013. (I. 11.) NMHH rendelet 1. számú mellékletében felsorolja a fenti feladatok végrehajtásába bevont szervezeteket (1. táblázat).

1. táblázat *Hírközlési szolgáltatók*¹³

1	Szolgáltató	Telephelye	Védelmi feladatok ellátására kijelölt	Az ágazat ügyeleti rendszerébe bevont
2	Antenna Hungária Magyar Műsorszóró és Rádióhírközlési Zrt.	1119 Budapest, Petzvál József u. 31–33.	X	X
3	GTS Hungary Távközlési Kft.	2040 Budaörs, Ipartelep u. 13–15.	X	X
4	INVITEL Távközlési Zrt.	2040 Budaörs, Puskás Tivadar u. 8–10.	X	X
5	Magyar Telekom Távközlési Nyrt.	1013 Budapest, Krisztina krt. 55.	X	X

¹² Budapesten is elindul a MoLaRi vegyvédelmi riasztó rendszer. <http://budapest.hu/Lapok/Budapesten-is-elindul-a-MoLaRi-monitoring-%c3%a9s-lakoss%c3%a1gi-riaszt%c3%b3-rendszer.aspx> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 08.)

¹³ 1. melléklet a 3/2013. (I. 11.) NMHH rendelethez.

1	Szolgáltató	Telephelye	Védelmi feladatok ellátására kijelölt	Az ágazat ügyeleti rendszerébe bevont
6	Magyar Villamos Művek Zrt.	1031 Budapest, Szentendrei út 207–209.	X	
7	MVM NET Távközlési Szolgáltató Zrt.	1134 Budapest, Róbert Károly krt. 59.	X	X
8	UPC Magyarország Telekomunikációs Kft.	1092 Budapest, Kinizsi u. 30–36.	X	X
9	Telenor Magyarország Zrt.	2045 Törökbálint, Pannon út 1.	X	X
10	Pro-M Professzionális Mobilrádió Zrt.	1107 Budapest, Száva u. 3–5.	X	X
11	TM Support Telekomunikációs Gyártó és Szolgáltató Kft.	1224 Budapest, Dózsa György út 77.	X	
12	Vodafone Magyarország Mobil Távközlési Zrt.	1096 Budapest, Lechner Ödön fasor 6.	X	X
13	Digi Távközlési és Szolgáltató Kft.	1134 Budapest, Váci út 35.	X	X
14	Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.	1081 Budapest, Csokonai u. 3.	X	X
15	eVision Kft.	3078 Bátorfyerénye, 2467/5 hrsz.	X	

A felsorolt szervezetek kötelesek:

- katasztrófa vagy egyéb veszély miatt keletkező üzemzavar elhárításával kapcsolatos intézkedések kidolgozására, tervek készítésére és azok folyamatos aktualizálására, riasztási és tájékoztatási feladat ellátására létrehozott rendszerben szükséges elektronikus hírközlési összeköttetések biztosításában való közreműködésre;
- a katasztrófavédelmi feladatok ellátásához szükséges hálózati létesítmények és eszközök meghibásodása, rongálódása, sérülése, megsemmisülése esetére az elsődleges helyreállításához és az üzemserű állapot visszaállításához szükséges feladatok megtervezésére és végrehajtási feltételeinek folyamatos biztosítására;
- a lakosság katasztrófariasztásának, valamint tájékoztatásának elrendelése esetén a riasztási és tájékoztatási közlemények leadásának a közlemények átvételére és továbbítására szolgáló automata átkapcsoló berendezés útján történő biztosítására.

A riasztási és a tájékoztatási feladat ellátásában részt vevő közszolgálati műsort sugárzó adók: Kossuth Rádió, Petőfi Rádió, Dankó Rádió.¹⁴

Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR)

Az Országos Katasztrófavédelmi Rendszer részét képező, a honvédelmi ágazat katasztrófavédelmi feladatainak irányítására, végrehajtására, valamint az országos katasztrófavédelmi

¹⁴ 2. melléklet a 3/2013. (I. 11.) NMHH rendelethez.

feladatokban való közreműködés érdekében létrehozott, a Magyar Honvédség meglévő képességein alapuló, kijelölt szervezeti elemekből felépülő, ideiglenes szervezet.¹⁵

A HKR híradása az MH állandó hírrendszere által biztosított elemekből áll. A HKR keretében a jogszabály szerint az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár (MH BHD) működteti az MH BHD Katasztrófavédelmi Operatív Csoportot, tervezi, szervezi és végrehajtja a Stratégiai Műveleti Vezetési Csoport (SMVCS) – Katasztrófavédelmi Operatív Törzs (KOT) működésének valós biztosítási feladatait, különösen a híradó-informatikai, élelmezési és pihentetési feladatokat.

A rendszer része egy az MH intranethálózatára telepített dedikált számítógépcsoport. A munkaállomások adatait a felkészülés időszakában feltöltik a tervezett feladatok végrehajtásához szükséges adatokkal, azokat rendszeresen pontosítják. A hálózat elemei megtalálhatóak minden szinten, biztosítva ezzel a valós idejű adatáramlás lehetőségét a tervező és a végrehajtó szintek között.

A végrehajtás szintjén az operatív csoportok (OCS) irányítják a katasztrófavédelemre kijelölt alegységek munkáját a feladat végrehajtására kiutalt EDR-készülékekkel, illetve az adott katonai szervezet által szervezett híradócsatornákon, ami elsősorban rövidhullámú és kézi URH katonai rádiók alkalmazását jelentik.

FEJLESZTETT TERÜLETEK, TOVÁBBI TERVEK

Mobiltelefon-szolgáltatás

A mobiltelefonok elterjedésével új lakossági tájékoztató lehetőség jött létre. A BM OKF Veszélyhelyzeti Értesítési Szolgáltatás (VÉSZ) valós idejű értesítéseket küld a lakosoknak az ország területén bekövetkezett rendkívüli helyzetekről, viharjelző alkalmazás a Tavihar, valamint a nemzetközi szinten is ismert RSOE EDIS Notifier. Az alkalmazások a három legfontosabb platformra, Android, IOS és Windows Phone technológiára készültek.

Egységes Digitális Rádiórendszer

Az EDR bővítése eredményeként bővült a hálózat kapacitása és a lefedettsége főként a schengeni határszakaszok mentén. A fejlesztések emellett növelték a hálózat katasztrófatűrő képességét, valamint megfelelő infrastruktúrát teremtettek ahhoz, hogy a hálózat országos szinten akár 100 ezer felhasználót is kiszolgáljon. Az új bázisállomások kiépítése mellett a projekt során 200 db diszpécser-munkaállomást cseréltek le modernebb, a tevékenységirányítási feladatokat támogató számítógépes munkahelyre a rendőrség tevékenységirányító központjaiban. A projekt részét képezte a központi tevékenységirányítási dokumentáló rendszer fejlesztése is. A projekt az EKOP-2.2.7-2013-2013-0001 számú pályázat útján 3 milliárd forint összköltségből, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és Magyarország társfinanszírozásával valósul meg.

¹⁵ 62/2014. (IX. 26.) HM utasítás.

Nemzeti Távközlési Gerinchálózat

2015 novemberében befejeződött a Nemzeti Távközlési Gerinchálózat (NTG) fejlesztése az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) keretében. Az NTG-n keresztül a kormányzati és a közigazgatási intézmények minden eddigénél több telephelye válik elérhetővé a nagy biztonságú elektronikus hírközlési szolgáltatásokkal. A fejlesztéssel, amely mindösszesen 3,2 milliárd forintból valósult meg, költséghatékonyabb hang- és adatkommunikációs szolgáltatásokat használhatnak a közigazgatás szereplői, javul a hangszolgáltatások minősége, csökkennek az üzemeltetési költségek, valamint javulnak az üzemeltetési és a biztonsági feltételek is.

A projekt 2013 decemberében kezdődött és összesen 43 közbeszerzést írtak ki az egyes részleteire. A fővárosban például 150 km optikai kábellel kötötték össze a kerületi rendőrkapitányságokat, és beszerettek hatezer IP-telefont a kormányhivatalok számára.

A 2010-es kolontári iszapkatasztrófa idején a térinformatika használata hatalmas segítséget nyújtott a vörösiszap térbeli kiterjedésének meghatározásához. A katasztrófa bekövetkezésekor a Károly Róbert Főiskola olyan technikai eszközökkel jelent meg az érintett területen, amelyek nem álltak a katasztrófavédelem rendelkezésére. Lézeres, radaros, illetve hőkamerás légi felvételeket készítettek, amelyekkel meg lehetett állapítani, hogy hol alakulhatott volna ki szivárgás. Hiperspektrális felvételezést alkalmaztak, aminek a segítségével a vörösiszap pontos kiterjedését tudták meghatározni.

A tapasztalatok alapján modernizálták a katasztrófavédelmi térinformatikai rendszert és adatbázist.¹⁶

ÖSSZEGRZÉS

A katasztrófavédelem összetett feladatrendszer. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság alárendeltségébe tartozó állami és önkéntes szervezetek, valamint a fegyveres és rendvédelmi szervek hatékony együttműködése a veszélyhelyzetekre történő felkészülés és a veszély elhárítása során elképzelhetetlen a modern kor infokommunikációs eszközei nélkül. A fent leírt nagy összegű fejlesztések azt mutatják, hogy az állam is komolyan veszi ezeket a feladatokat, és hajlandó anyagi erőforrásokat is mozgósítani a katasztrófavédelem érdekében.

A fejlesztések további iránya lehet a kommunikációs rendszerek által kezelt adatok információbiztonságának növelése. Az informatikai rendszerek méretének és összetettségének növekedésével arányosan növekszik a rendszerek sérülékenysége is. Fontos a kezelőállomány magas fokú szakképzettsége, a megfelelő minőségű informatikai eszközök alkalmazása, valamint a védekezés a rosszindulatú személyek által kezdeményezett, az informatikai rendszer ellen irányuló támadások kivédése is. Egy katasztrófa bekövetkezése esetén nehezen becsülhető meg előre az infrastruktúra elemeinek a sérülése, ezért elengedhetetlennek tartom a redundáns – többszörös – infokommunikációs kapcsolatrendszer tervezését és üzemeltetését. Mindezt annak érdekében kell végrehajtani, hogy a veszélyhelyzet felszámolásához szükséges információk, azok továbbítása, feldolgozása a normál békehelyzettől eltérő körülmények között is biztosítva legyen.

¹⁶ http://www.langlovagok.hu/tanulmanyok/2012/informatika_asztalosgergely_2012.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 11.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1032/2007. (V. 15.) kormányhatározat az egységes digitális rádiótávközlő rendszer (EDR) kialakításával, valamint az EDR-szolgáltatás vásárlásával kapcsolatos feladatokról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/9/PDF/2007/6.pdf>
1992. évi LXXII. törvény a távközlésről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99200072.TV>
1996. évi. LXXVI. törvény a földmérés és térképészeti tevékenységről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600076.TV>
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0300100.TV>
2011. évi CXXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100128.TV>
2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300050.tv>
- 3/2013. (I. 11.) NMHH rendelet a honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátásában közreműködésre kötelezett elektronikus hírközlési szolgáltatók kijelöléséről és felkészülési feladataik meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300003.NMH>
- 346/2010. Korm. rendelet a kormányzati célú hálózatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000346.kor>
- 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500041.bm>
- 62/2014. (IX. 26.) HM utasítás a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer Szervezeti és Működési Szabályzatának kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0062.HM&txtreferer=00000001.TXT>
- Budapesten is elindul a MoLaRi vegyvédelmi riasztórendszer. <http://budapest.hu/Lapok/Budapesten-is-elindul-a-MoLaRi-monitoring-%c3%a9s-lakoss%c3%a1gi-riaszt%c3%b3-rendszer.aspx>
- Pontosabb lesz a viharjelzés a Balatonnál. <http://hirlevel.egov.hu/2012/05/31/pontosabb-lesz-a-viharjelzes-a-balatonnal/>
- Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <http://meszotar.hu/keres-katasztr%C3%B3fa>
- http://www.katasztrofavedelem.hu/letoltes/muszak/rendszeresitett_eszkozok_2017_04_25.xls
- http://www.langlovagok.hu/tanulmanyok/2012/informatika_asztalosgergely_2012.pdf
- <http://www.rsoe.hu/tevekenysegek/viharjelzo>

Balla Tibor alezredes:

A MAGYAR CSAPATOK SZEREPE AZ 1918. JÚNIUSI PIAVEI OFFENZÍVA SORÁN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1918 júniusában az olasz hadszíntéren, a Piave folyó mentén lezajlott offenzíva az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének utolsó nagy támadó hadművelete volt, amely felszínre hozta a birodalom hadseregének gyengéit. A hatalmas emberáldozatokkal járó harcokból a magyar alakulatok is alaposan kivették részüket. Helytállásuk és az általuk elért részsikerek ellenére, a piavei csata végül Ausztria–Magyarország csapatainak vereségével zárult.

KULCSSZAVAK: piavei offenzíva, Svetozar Boroevič tábornagy, 6. hadsereg, Isonzó-hadsereg, magyar kiegészítésű hadosztályok, Ludwig Goiginger altábornagy, Montello

AZ OSZTRÁK–MAGYAR JÚNIUSI OFFENZÍVA ELŐKÉSZÍTÉSE

Az olasz fronton harcoló antanterők lekötésére indítandó osztrák–magyar támadás terve (amely a nyugati hadszíntéren tavasszal megkezdett német offenzíva sikeréhez járult volna hozzá) először 1918. február 20-án a németországi Bad Homburgban a Monarchia uralkodója, I. (magyar királyként IV.) Károly és II. Vilmos német császár között lezajlott tanácskozáson merült fel.¹

Károly császár és király 1918. március 23-án hagyta jóvá az osztrák–magyar haderő vezérkari főnöke, Arthur Arz von Straussenburg² vezérezredes döntését egy Olaszország elleni offenzíva előkészítéséről. A hadműveleti tervet végleges formában május 5-én fogadta el a Monarchia uralkodója. A terv papíron nagyon szépen festett (az offenzíva legtávolabbi célja Padova és Velence elfoglalása volt), azonban az erők szétforgácsolása (ti. a hadszíntér tiroli és piavei frontszakaszán nagyjából egyenlően osztották el a Monarchia csapatait) eleve kudarcra kárhóztatta a támadást, mert a szükséges – legalább kétszeres-háromszoros – erőfölényt sehol sem tudták kialakítani.³

¹ A piavei csata 1918. június 15. – július 7. In: Balla Tibor: A k. u. k. hadseregtől a Vörös Hadseregig. Magyar katonák a Nagy Háború román és olasz frontján, valamint a Tanácsköztársaság honvédő hadjáratában. Duna Könyvklub, Budapest, 2013, 60–61.

² Részletes életútját lásd Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornokok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok. Budapest, 2010, 60–63.

³ Hermann Róbert (szerk.): Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 317. A hadművelési terv szerint az osztrák–magyar délnyugati front jobbszárnyán, a Conrad-hadseregcsoportba tartozó 10. hadsereg 1. hadosztályának 1918. június 13-án a svájci határon lévő Tonale-hágó közelében elterelő támadást kellett indítania. A Monarchia korábbi vezérkari főnöke által irányított hadseregcsoport 11. hadseregének pedig 1918. június 15-én, a piavei átkelés megindulásával egyidejűleg kellett megindítani a Radetzky fedőnevű, a dél-tiroli Hétközség fennsíkon végrehajtott támadását. Mindkét offenzíva még a megindításának napján kifulladt az antant (olasz, brit, francia) csapatok összehangolt tüzeiben.

A győztes támadás katonapolitikai célkitűzései a következők voltak: azt várták tőle, hogy a hadsereg egysége helyreáll, anyagi, élelmezési ellátottsága javul, továbbá az ellenséget elfogadható békére lehet kényszeríteni.

A Piave folyó mentén végrehajtandó hadművelet az „Albrecht” fedőnevet kapta. A Svetozar Boroević⁴ tábornagy, hadseregcsoport-parancsnoknak alárendelt osztrák–magyar hadseregek számára a következő feladatokat határozták meg: a Wenzel Wurm⁵ vezérezredes vezette Isonzó-hadsereg fő erejével az Oderzo–Treviso irányba előretörve, az Adriai-tenger, Susegana, Arcade, Postioma, Istrana, Piombino vonalat éri el, Velence irányában biztosítást végez.⁶ A Treviso irányában végrehajtandó főcsapás élén a 64. és 70. honvédhadosztályt, valamint a cs. és kir. 29. gyaloghadosztályt magában foglaló osztrák–magyar IV. hadtestnek kellett állnia a hadműveleti tervek szerint.

A József Ágost főherceg⁷ vezérezredes által irányított 6. hadsereg kötelékében a cs. és kir. XXIV. hadtest képezte az áttörést véghez vivő csoportot. E hadtest három hadosztályának Falzé és Nervesa között kellett átkelni a Piave folyón, és lehetőség szerint már a támadás első napján az egész Montello-hegyhátat elfoglalni,⁸ majd erős balszárnyával, az Isonzó-hadsereg jobbszárnyával együtt délnyugati irányban előretörnie. A cs. és kir. II. hadtestnek (mely csupán a 8. közös lovashadosztályból állt) csak erődemonstrációt szabtak feladatul, viszont tüzéségének a XXIV. hadtestnek a Montello északi lejtőjén történő előrejutását kellett támogatnia.

Április 1-je óta folyt az offenzíva előkészítése és a felvonulás, amennyire azt a Monarchia vasúthálózata megengedte. A hadművelethez felsorakoztatott tüzéségi lövegek, lőszer és felszerelés mennyisége a legnagyobb volt, amit valaha is bevetettek a Monarchia egyetlen támadásához. A tüzéséget a támadási körzetekben csoportosították, így példának okáért a Piave mentén a fő támadóéket képező, 18 km szélességű sávban összpontosult cs. és kir. XVI., IV. és VII. hadtestnél minden 13 méterre esett egy löveg.

A Boroević-hadseregcsoportnál található lövegek (1858 könnyű, 468 közepes és 26 nehéz) száma csupán a minimális követelményeknek felelt meg. A tüzéségi – különösen a nehézlövegek számára meghatározott – lőszer mennyisége (a szükséges 60–70 százaléka) egy anyagcsata megvívásához elégtelen, ráadásul a hadseregcsoport gázgránátokkal való ellátottsága is igen csekély volt. A Piave mentén felsorakozott osztrák–magyar csapatok a támadás megindításának pillanatában összesen csupán 151 000 darab 7,5 és 8 cm-es, 88 300 darab 10 cm-es hagyományos tüzéségi, továbbá 28 650 darab 15 cm-es gázlőszerrel rendelkeztek.⁹ A lövegek nagy része ráadásul mozgásképtelenné vált, mert a takarmányhiány miatt ezrével hullottak el a vontatólovak.

Boroević tábornagy seregtestei június 15-én 84 hadihídkészlettel rendelkeztek, továbbá 1000 ladik és más vízi jármű állt rendelkezésükre az átkelés végrehajtásához.¹⁰ A csata során az átkelőeszközök mennyisége is túlságosan csekélynek bizonyult.

⁴ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 86–88.

⁵ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 326–327.

⁶ Kriegsarchiv Wien (KA) Manuskripte (MS) 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 2–11.

⁷ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 169–171.

⁸ Edmund Glaise von Horstenau – Rudolf Kiszling (Hg.): Österreich–Ungarns Letzter Krieg 1914–1918. (továbbiakban ÖULK) Band VII. Das Kriegsjahr 1918. Wien, 1938, 222–223.

⁹ GM Anton Ritter von Pitreich: Die k. u. k. Piavefront. KA MS 1 Wk. Italien 1918. Nr. 18, 39.

¹⁰ ÖULK Band VII., 206–207.

A hadianyag- és élelmiszer-szállítványok pontatlanul és elégtelen mennyiségben érkeztek a frontra, ezért Boroević június 8-án a támadás elhalasztását követelte legalább június 25-ig. Ehhez a Hadsereg-főparancsnokság nem járult hozzá. Az erőfeszítések ellenére sem sikerült elegendő készleteket felhalmozni, amelyek biztosíthatták volna a hadműveletek ideje alatt a csapatok élelmezését. Június közepén a 6. és az Isonzó-hadsereg 10 napra elegendő ellátmánnyal rendelkezett, amelynek mértéke katonánként csak 25 dkg kenyér és 15 dkg hús volt naponta.

A hadvezetés tervei szerint az ellenségtől zsákmányolandó mintegy 5000 vagon lisztből a hadseregnek önmagát kellett volna élelmeznie. Az egyszerű katonák a júniusi csatát nem véletlenül nevezték „éhségoffenzívának”.¹¹ A rossz és rendszertelen táplálkozás következtében fizikailag legyengült katonák (átlagos súlyuk 50 kg volt), nem voltak felkészülve a támadás valódi nehézségeire, a csapatok harcértéke általában véve csekély volt.

Az erőviszonyokat megvizsgálva elmondható, hogy az antantcsapatok az olasz hadszíntéren már kezdetben is létszám-, valamint a nehéztüzérségi lövegek és a repülőgépek számát tekintve is nyomasztó fölényben voltak. Szám szerint 53 osztrák–magyar hadosztály állt szemben 59 olasz, francia és brit hadosztállyal. Antant részről 6300 löveggel és 500 repülőgéppel, a támadók 7000 löveggel és 300 repülőgéppel rendelkeztek.¹²

A MAGYAR KIEGÉSZÍTÉSŰ HADOSZTÁLYOK A JÚNIUSI OFFENZÍVA KEZDETÉN

A Boroević-hadseregcsoporthoz tartozó a cs. és kir. 6. hadsereg XXIV. hadteste (Ludwig Goiginger altábornagy vezetésével) két magyar kiegészítésű hadosztállyal bírt: a budapesti cs. és kir. 31. gyaloghadosztállyal (parancsnoka Josef Lieb altábornagy), valamint a nagyváradi cs. és kir. 17. gyaloghadosztállyal (Vinzenz Ströher altábornagy irányításával); a hadsereg tartalékához tartozott még a debreceni 11. honvéd lovashadosztály (Hegedűs Pál vezérőrnagy parancsnoksága alatt). A cs. és kir. Isonzó-hadsereg Rudolf Králicsek¹³ gyalogsági tábornok vezette XVI. hadteste egy magyar hadosztállyal rendelkezett: a komáromi cs. és kir. 33. gyaloghadosztállyal (parancsnoka Artur Iwanski von Iwanina altábornagy), az Alois Fürst Schönburg-Hartenstein¹⁴ lovassági tábornok által irányított budapesti IV. hadtesthez két magyar hadosztály tartozott: a 64. és a 70. honvédhadosztály (Seide Rezső altábornagy, valamint berzeviczi és kakaslovnici Berzeviczy Béla vezérőrnagy irányításával). A Georg Freiherr Scharicz von Rény¹⁵ gyalogsági tábornok vezetése alatt álló temesvári cs. és kir. VII. hadtestnek csupán egy Magyarországról kiegészült hadosztálya volt, a pozsonyi 14. közös gyaloghadosztály (parancsnoka fülekkélecsényi Szende Ferenc altábornagy). A Maximilian Csicseric von Bacsány¹⁶ gyalogsági tábornok vezette cs. és kir.

¹¹ Balla (2013): i. m. 61–62.

¹² Hermann (szerk.): i. m. 317.

¹³ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 194–195.

¹⁴ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 282–284.

¹⁵ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 267–269.

¹⁶ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 105–107.

XXIII. hadtest alárendeltségében csupán egy magyar hadosztály, nevezetesen a temesvári 1. közös lovashadosztály (Ferdinand von Habermann vezérőrnagy vezetésével) harcolt.¹⁷

A MAGYAR CSAPATOK PIAVEI ÁTKELÉSE A MONTELLÓNÁL ÉS AZ ISONZÓ-HADSEREGNÉL

A Piave mentén a támadás 1918. június 15-én hajnali három órakor, gázlövessel kezdődött, amely az ellenséges gyalogságot és tüzéséget a gázálarc felvételére kényszerítette, bár a gáznak a párás idő és a gázlőszer előregedése következtében csupán könnygáz hatása volt. Hetven perc után egy három és fél órán át tartó tüzéségi hatáslövés következett, majd a reggel megindult gyalogsági támadást pergőtűz kísérte.¹⁸

A Montellóval szemben, amely egy 3–5 km széles és 10 km hosszú magaslat a Piave jobb partján, a József főherceg vezette osztrák–magyar 6. hadsereg készült fel a támadásra. Vele szemben a Giuseppe Pennella altábornagy vezette 8. olasz hadsereg négy hadosztálya állott. A hadsereg – a cs. és kir. 8. lovashadosztályból álló, Rudolf Krauss¹⁹ gyalogsági tábornok irányította – II. hadteste 13 km széles arvonalszakaszán csak folyambiztosítást végzett, hiszen valamennyi átkelőeszközét átadta a cs. és kir. XXIV. hadtestnek.²⁰

Goiginger altábornagy, a XXIV. hadtest (melynek arcvonala mintegy 18 km széles volt) parancsnoka az Isonzó-hadseregcsoport-parancsnokság rendelkezésével ellentétben a folyón való áthajózás megkezdését már reggel 5 óra 30 perckor megparancsolta. A hadtest három hadosztályának (a cs. és kir. 17., 31. gyalog-, valamint a cs. kir. 13. lövészadosztály) első alakulatai 5 óra és 5 óra 40 között, még a pirkadat és a reggeli pára védelmében relatíve csekély veszteségekkel keltek át a Piave olaszok által birtokolt oldalára. Az áthajózás – mely mintegy 15–20 percet vett igénybe – vaspontonokon és faladikokon történt. Az előbbiben 20, az utóbbiban 10 ember, plusz néhány evező utász fért el. Csupán a Nervesa településtől északnyugatra eső folyószakaszon átkelt 17. gyaloghadosztály szenvedett nagyobb veszteségeket az átkelőhelytől délre és délnyugatra az olasz tüzéség tüzeiben.²¹

Az átkelés sikere annak volt köszönhető, hogy az olaszok a természeti adottságok miatt (a Piave völgye 250–300 méter széles és mindkét oldalon meredek partok szegélyezik) ott lehetetlennek tartottak egy támadást. A köd, a tüzéségi lövedékek robbanásai, a mesterséges füst, valamint a meglepetés megkönnyítették az átkelést.²²

Mindhárom hadosztálynak sikerült 7 óra 15-ig a túlparton lévő olasz állásokat megrohamoznia. A támadást rögtön folytatták. Még délelőtt bevették az összes ellenséges első állást. A 8. olasz hadsereg tartalékainak beavatkozása és az átkelőhelyeken kialakult torlódás délutánra megakasztotta a XXIV. hadtest előrenyomulását. A cs. és kir. 6. hadsereg kérésére

¹⁷ ÖULK Band VII. Beilage 11., 18.; Brondoloi Karojlovic Oszkár: A magyarok a világháborúban. In: Magyar Katonai Közlöny 1925, 842–856. A magyar katonák részaránya az egyes hadosztályok ezredeiben a következő volt: cs. és kir. 31. gyaloghadosztály 76–92%, cs. és kir. 17. gyaloghadosztály 8–84%, 11. honvéd lovashadosztály 75–84%, cs. és kir. 33. gyaloghadosztály 52–89%, 64. honvédadosztály 66–78%, 70. honvédadosztály 37–52%, cs. és kir. 14. gyaloghadosztály 14–82%, cs. és kir. 1. lovashadosztály 79–94%. Vö. KA AOK Op. Abt. 1918. Op. Nr. 109.100.

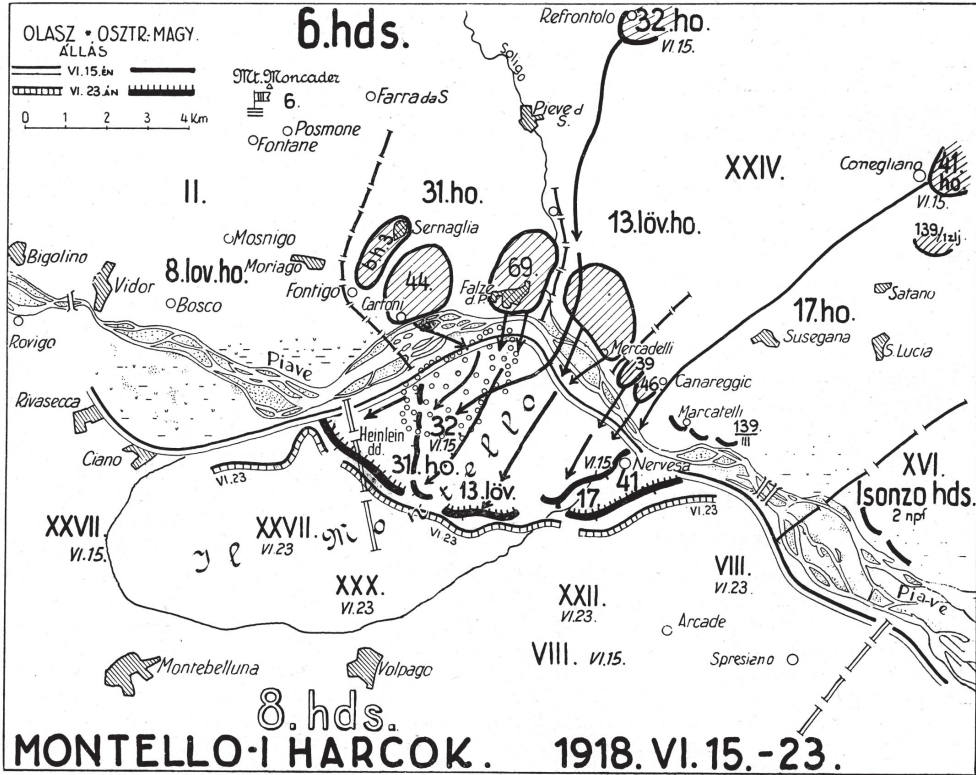
¹⁸ FML Ludwig Goiginger: Die Piaveforcierung und die Erstürmung des Montello Juni 1918. KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 16, 10.

¹⁹ Részletes életútját lásd Balla (2010): i. m. 197–198.

²⁰ Balla (2013): i. m. 65.

²¹ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32., 29.

²² Balla (2013): i. m. 65–66.

1. térkép Montellói harcok

Forrás: Doromby József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat. Budapest, 1934, 280.

a m. kir. 41. honvéd gyaloghadosztályt (simontornyai Schamschula Rezső altábornagy irányításával) a hadtest megerősítésére rendelték, az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság tartalékából. A három támadó hadosztály közül csupán a 13. lövészhadosztálynak sikerült egy hadihidat vernie, amely 13 órára készült el. A 31. és 17. közös gyaloghadosztály körzetében az ellenséges tüzéség addig meggátolta a hídverést. A támadásban részt nem vett cs. és kir. II. hadtest löszerral nagyon szerényen ellátott tüzéségének nem sikerült a Montellótól nyugatra felállított, a saját csapatokra veszélyt jelentő olasz ütegeket elhallgattatnia. A Montellón az olaszok által kilőtt 50 tüzéségi lövedékre csupán egy osztrák–magyar esett.²³

Miközben a cs. és kir. 17. gyaloghadosztály jelentős részei még a Piave keleti partján álltak, a 31. közös gyaloghadosztály átkelésre várakozó ezredeinek négy zászlóaljja partot váltott. A hadosztálynak a Villa Jacurnál vert egyetlen hídon kellett átkelnie. Délután az olasz repülőgépek a hadihidat egyre erősebben kezdték támadni. Az osztrák–magyar légvédelem tehetetlen volt, mivel az ellenfél légierije fölényben volt.²⁴ Éppen ezért a további

²³ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32., 29.

²⁴ Hivatalos adatok szerint az olasz repülőgépek 67 000 kg bombát dobtak le az osztrák–magyar hadihidakra, átkelőhelyekre és a hadtájerületre. Vö. GM d. R. Hugo Schäfer: *Österreichs Volksbuch vom Weltkrieg.* Verlag GM d. R. Franz Schubert. Wien, 1934, 323.

gyalogsági erősítéseknek és az átkelésre előkészített tüzérségnek meg kellett várnia a sötétség beálltát. Ilyen körülmények között a támadó csapatok a Montellón június 15-én nem tudtak előrenyomulni, viszont az ellenséges védelembe helyenként 5 km mélységben sikerült beékelődniük.²⁵ A XXIV. hadtest aznap 1600 hadifoglyot, 18 löveget és sok géppuskát zsákmányolt.²⁶

A piavei átkelés végrehajtására a Borojević-hadseregcsoport Isonzó-hadseregének 54 km-es sávjában 14 és fél hadosztály sorakozott fel a folyó mentén. A csapatok számára hadosztályonként egy-egy átkelőhelyet jelöltek ki. Velük szemben a Pennella tábornok vezette 8. és az Emanuele Filiberto di Savoia, Aosta hercege által irányított 3. olasz hadsereg 10 és fél hadosztálya állott. A többszörösen tagolt erős olasz védelem átlagos mélysége a folyótól számított 12–15 km-t is elérte, a védelmi vonalak között részben betonból készült támpontok helyezkedtek el. A Piave jobb partján egymástól 5-600 méter távolságra géppuskafészek sorakoztak.²⁷

Az Isonzó-hadsereg XVI. hadtestének folyón való átkelése reggel 6 óra 45-kor kezdődött a Papadopoli-szigetről. Az olasz oldalazó útegek elsüllyesztették az átkelőpontok nagy részét. Az olasz tüzérségi tűz a partra szállt első támadó hullám megerősítését lehetetlenné tette. A 3. olasz hadsereg csapatai a gyenge rohamalakulatokat, azok hősiesség ellenében visszaverték a folyóba. Egyedül a cs. és kir. 33. gyaloghadosztály Lehár Antal ezredes irányítása alatt álló 106. gyalogezrede (amely Salettuol településnél, egy gázlón jutott át a túlpartra) tudott egy hídfőt kialakítani.²⁸ Az ezrednek a jól vezetett ellenséges tüzérségi tűzben, minden pótlástól elvágva, egy egész olasz hadosztály elleni kilátástalan harc után, kora délután a Papadopoli-szigetre kellett visszavonulnia. A XVI. hadtestnél a Piavén történő átkelés, magas veszteségek mellett teljesen meghiúsult.

Az Isonzó-hadsereg centrumában elhelyezkedő cs. és kir. IV. hadtest, amely az egész offenzíva támadóékeit képezte, elérte ugyan a Piave másik partját, de ott nem nyert tért és az ellenséges tüzérségi tűz, valamint a folyamatos olasz repülő-támadások következtében szintén nem tudott hidat verni.²⁹ A IV. hadtest jobbszárnyán mindkét első vonalban álló hadosztály az ellenséges elhárító tűzben súlyos veszteségeket szenvedett és nem jutott előre. Az átkelés az egyéb helyeken egészen jól sikerült. A m. kir. 64. és 70. honvédhadosztályok két dandárja benyomult az első olasz védelmi állásba, és sikerült azt elhódítaniuk. Az aznap este lezajlott olasz ellentámadás a hadtest centrumát visszanyomta a folyóhoz, és ismét elválasztotta egymástól a két honvédhadosztály Piave nyugati partján álló részeit. Mint a piavei front egyéb szakaszain is, ennél a hadtestnél sem sikerült erősítéseket átjuttatni a folyón keresztül. A IV. hadtest az offenzíva első napján két kis izolált hídfőt tudott csak kiépíteni.³⁰

A VII. hadtestnél az események nagyon különbözőek voltak. A 14. gyaloghadosztály átkelése csak a két szárnyon sikerült, a csapatok egymással való összeköttetés nélkül, az ellenséges töltésen található állásokban tudtak megkapaszkodni. Az olaszok ellentámadásait elhárították. Sikerült egy hadihidat építeni, majd az erősítéseket és az utánpótlást is eljuttatni a túlparton harcolókhoz.³¹

²⁵ Peter Fiala: Die letzte Offensive Altösterreichs. Führungsprobleme und Führerverantwortlichkeit bei der öst.-ung. Offensive in Venetien, Juni 1918. Boppard am Rhein, 1967, 89–90.

²⁶ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32., 24.

²⁷ Balla (2013): i. m. 62.

²⁸ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 18, 56.; KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 41.

²⁹ Ernest Bauer: Der Löwe vom Isonzo. Feldmarschall Svetozar Borojević de Bojna. Graz–Wien–Köln, 1985, 99.

³⁰ Fiala: i. m. 91.

³¹ Fiala: i. m. 91–92.; Bencze László: A Piave-Front. Budapest, 2003, 135.

A piavei fronton a Montellótól délre a legnagyobb sikert a cs. és kir. XXIII. hadtest érte el. Az ellenfél ott nem várt nagyobb erejű támadást. Az osztrák–magyar tüzéség – ezen a frontszakaszon alacsony találati pontossággal vezetett – előkészítő tüzét az olaszok csupán gyengén viszonozták. Az első áthajózott alakulatok kevés veszteséggel átértek a túlpartra, és az első olasz lövészárkok védőit visszavetették. Azután a támadás folytatódott. Estig az ellenséges tartalékok növekvő ellenállása dacára a következő eredményt érték el: az 1. közös lovashadosztály 5. huszárezredének sikerült a folyón való átkelés után Testadura mellett, Paludello helységet elfoglalni, majd az úton a Piave Vecchio melletti Costaldiáig előrejutni, amelynek következménye az lett, hogy az előretörő 2. huszárezreddel szemben a lagúna partján található Bressanin olasz hídfőt kiürítették. A XXIII. hadtestnek az erős tüzéségi tűz és az ellenséges légitámadások következtében nem sikerült hadihidat építenie.³²

Az Isonzó-hadsereg támadása a harcok első napján sehol sem érte el a tervezett célokat. Az osztrák–magyar csapatok öt ponton a Piave túlpartján álltak, de azokat majdnem teljesen elválták az erősítésektől és az utánpótlástól. Ráadásul a Piave június 16-án éjjel jelentősen megáradt és szétrombolta az osztrák–magyar műszaki csapatok által nagy veszteségek mellett, a tüzéségi tűzben és bombaesőben épített hadihidakat.³³ A hatalmasnak gondolt főcsapást Treviso irányában az ellenség elhárította, ennek ellenére a cs. és kir. Hadsereg-főparancsnokság parancsba adta az offenzíva azonnali folytatását, amelyet a tények ismeretében felelőtlenységnek minősíthetünk.³⁴ Boroević tábornagy már június 16-án javasolta az offenzíva félbeszakítását. Úgy vélte, hogy a megszerzett hídfőkre támaszkodva a támadást később, a Tirolból kivont erőkkel egyesülve kellene felújítani.

HARCOK A HÍDFŐK KIBŐVÍTÉSÉÉRT A PIAVE NYUGATI PARTJÁN, AZ OLASZ ELLENTÁMADÁSOK ELHÁRÍTÁSA

Június 16-án a 6. osztrák–magyar hadsereg nem vitt véghez nagyobb támadásokat. A 36. közös gyaloghadosztály másodszor is előretört Collesal Val d'Acqua településig, ám ott ismételen nem volt képes megvetni a lábát. A Nervesánál történt kisebb álláskiigazításokat leszámítva a helyzet ugyanolyan maradt, mint június 15-én este volt. A cs. és kir. 17. és 31. gyaloghadosztályoknál a hidverés teljesen megghiúsult, sőt az addigi egyetlen biztos kapcsolat a két part között, Villa Jacurnál egy délelőtt 10 órakor végrehajtott ellenséges légitámadás következtében átmenetileg megszűnt. A hídon még annak kiesése előtt sikerült néhány löveget és a 31. gyaloghadosztály maradékát átszállítani. A 17. gyaloghadosztályt három zászlóaljjal erősítették meg.

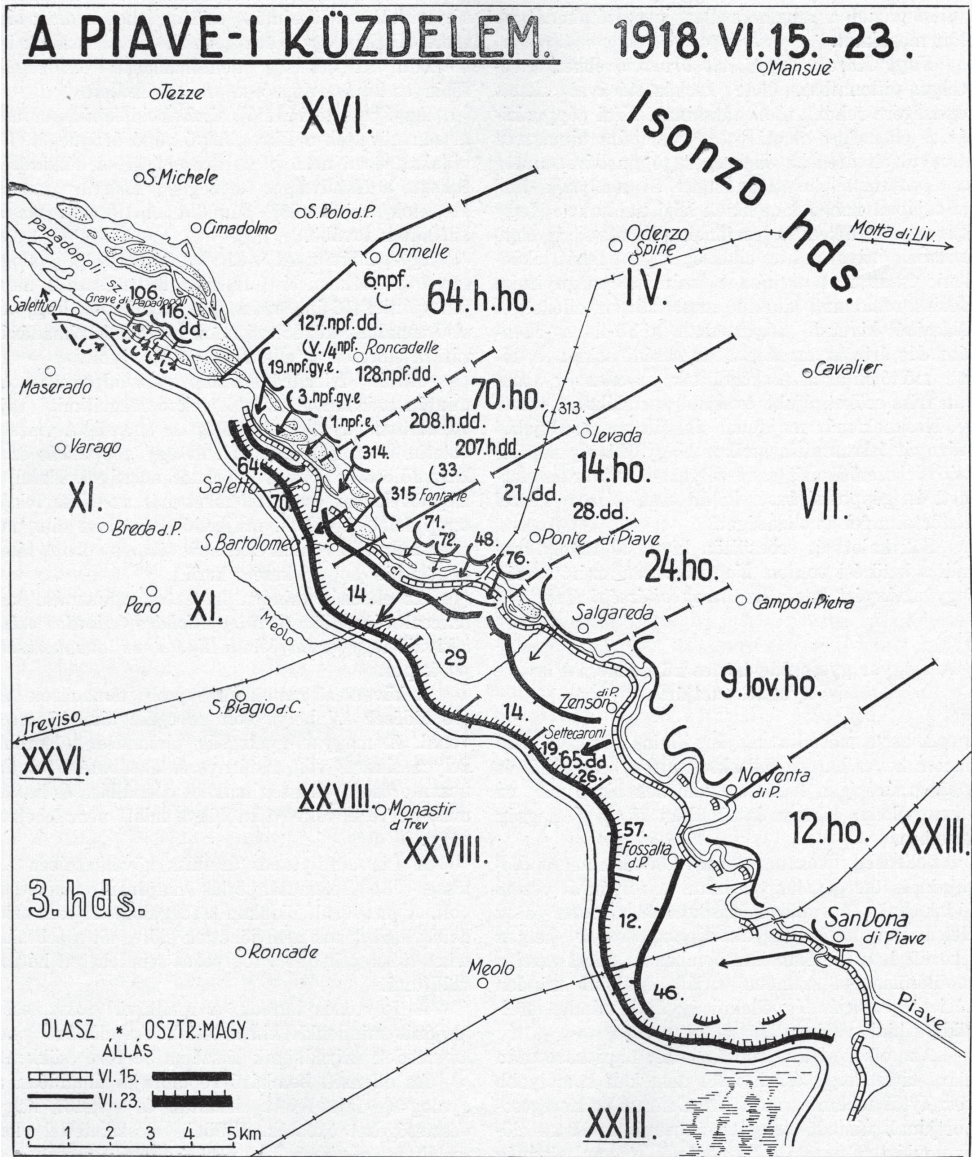
Június 17-re virradó éjjel sikerült Falzénál egy hadihidat építeni, és a Villa Jacurnál lévő másik hidat kijavítani, amelyeken át némi utánpótlást, lőszert, élelmet juttathattak el a túlparton harcolókhöz. Aznap délután a 17. gyaloghadosztály támadási sávjában is építettek egy pontonhidat Mina településnél, amelyen keresztül a 41. honvédhadosztály (melyet a Hadsereg-főparancsnokság tartalékából a XXIV. hadtesthez irányítottak) befejezte a partváltást. Június 17-én délután a 17. gyaloghadosztály nehéz harcok árán bevette Nervesa és S. Andrea településeket,³⁵ majd elérte a Montello lábától délkeletre, egy kilométerre futó vasúti vágányokat. Június 18-án éjjel a folyó áradása ismét lerombolta az összes addig épített

³² Fiala: i. m. 92.; Bencze: i. m. 136.

³³ Fiala: i. m. 93.

³⁴ Fiala: i. m. 91–92.

³⁵ KA MS I. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 27.

2. térkép Piavei küzdelem

Forrás: Doromby József–Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat. Budapest, 1934, 283.

hadihídat. A XXIV. hadtest számára lehetetlenné vált, hogy a sebesülteket a folyó keleti partjára szállítsák, a sürgősen szükséges ellátmányt és lőszert pedig a Montellóra vigyék. A távíró-összeköttetések megszakadtak. Az ellenfél sorozatos ellentámadásokat hajtott végre, de azokat az osztrák–magyar csapatok elhárították.³⁶

³⁶ Fiala: i. m. 94–95.

Június 19-én délután fél négykor a Montellón az olaszok rohamra indultak. A kétszeres túlerőben lévő ellenség a cs. és kir. XXIV. hadtest (mindenekelőtt a 17. közös és a 41. honvédhadosztály) teljes frontján támadást hajtott végre. Az osztrák–magyar tüzérség a piavei csata ideje alatt most először támogatta saját gyalogságát hatásosan. (Akkor már 4 és fél hadosztály, valamint 20 könnyű tüzéruteg harcolt a Montellón.)³⁷ A hadtest hadosztályai estig keményen kitartottak, sőt néhány ellentámadás megindítására is futotta erejükből. A 31. gyaloghadosztály több mint 1200 hadifoglyot ejtett, 8 löveget és több géppuskát zsákmányolt.³⁸ A 8. olasz hadsereg csapatai június 20-án délutánig rohamozták a Goiginger tábornok vezette hadtest hadosztályait. A 41. honvédhadosztály Nervesa településnél ismét korábbi állásaiba hatolt előre.³⁹

A legnagyobb gondot az Isonzó-hadseregnél is a biztos hadihidak építése jelentette, amelyeket, alig hogy elkészültek, az ellenséges tüzérségi tűz, a repülőgépek támadásai és az áradás ismét azonnal megsemmisített. A támadás első napján bekövetkezett sikertelenség után a XVI. hadtest a következő napokban már nem próbálkozott a folyón való átkeléssel, és végképp a Piave bal partján rekedt. Június 16-án a IV. hadtest csupán csekély területnyereségre tett szert, a 64. és 70. honvédhadosztályoknak estig sikerült Folina és Saletto településeket elfoglalniuk. A VII. hadtest harcba vetette a 14. közös gyaloghadosztályt és egy tartalék dandárt, az este beálltaig a Fagaré–La Fossa vonalig nyomult előre. Ezzel a hadtest túlparton landolt részei között helyreállt az összeköttetés. A XXIII. hadtest is június 16-án aratta a legnagyobb sikerét. S. Dona di Piave településnél sikerült hadihidat verni a Piavén, amelyet azonban az olaszok hamarosan szétromboltak.⁴⁰

Június 17-én a IV. hadtestnek átmenetileg sikerült összefüggő frontvonalat kialakítani a Piave nyugati partján. Két hadosztályát azonban egy délután folyamán végrehajtott olasz támadás elválasztotta egymástól. A VII. hadtest 14. gyaloghadosztálya aznap megtartotta állásait, és ellenséges támadásokat hárított el.⁴¹

1918. június 18-án az Isonzó-hadsereg frontszakaszán a folyó áradása (a Piave víz-állása 70 cm-rel nőtt meg) az összes hadihidat szétrombolta, az átkelt erőket elvágta az utánpótlástól. Emiatt az ellátási helyzet a IV. hadtestnél kritikussá vált. Azon a napon a 64. honvédhadosztály jobbszárnya egy újabb támadást intézett Folina ellen, azonban vissza kellett vonulnia. A hadtest centrumában a 64. és 70. honvédhadosztály között végérvényesen helyreállt az összeköttetés. A IV. hadtestnek egy összefüggő, 30 km széles és 2–4 km mély hídfőt sikerült kialakítania. A 70. honvédhadosztály balszárnya bevette C. Nuova települést. Habár a VII. hadtestnek június 18-án csak az állásait kellett tartania, a 14. közös gyaloghadosztály támadásba lendült, és egy km-rel előbbre tolta frontját. A hadosztály közepe elérte a Meolo-patakot. A VII. hadtest csapatai megközelítették Fornacit, amely az olaszok második állásának fontos támpontja volt.

A XXIII. hadtest elfoglalta Fossaltát, 7 km-re állt a folyótól. Ez volt a legmélyebb előretörés az egész offenzíva alatt. Ugyanakkor e seregetest ellen hajtották végre a legtöbb ellentámadást az olaszok június 18-án.⁴²

³⁷ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 43.

³⁸ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 18, 86.; KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 32–33.

³⁹ Fiala: i. m. 98.

⁴⁰ Fiala: i. m. 95.

⁴¹ Bencze: i. m. 139.; Fiala: i. m. 96.

⁴² KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 31.; Fiala: i. m. 96–97.; Bencze: i. m. 140.

A tervek szerint az Isonzó-hadsereg VII. és XXIII. hadtestének június 19–20-án a Meolo szakaszt kellett elérnie. A IV. hadtestnek a Piave nyugati partján található állásainak megtartása volt a feladata. A IV. hadtest június 19-én még mindig biztos túlparti összeköttetés nélkül harcolt, továbbá a 64. honvédhadosztálynak heves olasz támadásokat kellett elhárítania.

Június 20-a a cs. és kir. IV. hadtestnél jelentősebb harcselekmények nélkül zajlott le. Az olasz 37. és 22. gyaloghadosztályok a cs. és kir. VII. hadtest teljes frontja ellen rohamokat indítottak. Este az osztrák–magyar 14. gyaloghadosztálynak védekeznie kellett az ellenséges támadások ellen, és arcvonalát valamennyire visszavette. Az osztrák–magyar XXIII. hadtest ellen az ellenfél aznap nem újította fel támadásait. A Piave torkolatánál található szigeten, Cortellazzótól északra, a cs. és kir. 1. lovashadosztály részeit az olaszok hátrébb szorították.⁴³

A MAGYAR CSAPATOK VISSZAVONULÁSA A PIAVE KELETI PARTJÁRA

Június 19-én August Cramon altábornagy, az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnoksághoz delegált német összekötő tiszt közölte Arthur Arz vezérkari főnökkel Udinében, hogy Paul Hindenburg német vezértábornagy szerint a Monarchiának a kilátástalan offenzívát le kellene állítania.⁴⁴ A Monarchia uralkodója, Boroevic tábornaggal és a hadseregek parancsnokaival történt személyes tárgyalások után, 1918. június 20-án 19 óra 16 perckor elrendelte az egész Boroevic-hadseregcsoport visszavonását a Piave keleti partjára. A cs. és kir. XXIV. hadtestnél a kocsizó tüzéruteg, a vonat- és az egészségügyi járművek a június 21-ére virradó éjszaka elhagyták a Montellót. Mivel az olaszok már június 20-án beszüntették az ellentámadásukat, a következő két nap során ennél a hadtestnél alig zajlottak harcok. Az ellenfél arra korlátozta tevékenységét, hogy a Montellón lévő osztrák–magyar csapatok átkelőhelyeire irányzott intenzív tüzérségi tűz által elvágják azokat a folyó keleti partján lévő összeköttetéseiktől.

A Goinger-hadtest gyalogságát a következő két éjszakán két részletben vonták vissza. Az utóvédek azonban június 22-én estig a legelső állásokban maradtak, hogy megtéveszték az olaszokat, ami sikerült is. Az olasz tüzérség még június 23-án reggel is lőtte a már korábban kiürített osztrák–magyar lövészárkokat. A cs. és kir. 6. hadsereg visszavonása a Piave folyón át ekkorra már végbement. Az olasz gyalogsági járőrök csupán június 23-án este 7 órakor érték el a cs. és kir. 17. gyaloghadosztállyal szemben a Piave elhagyott partját,⁴⁵ az osztrák–magyar pontonokat és hadihidakat viszont addigra már biztonságba helyezték. A műszaki szempontból nehéz visszavonulás kivitelezéséért Ludwig Goinger altábornagyot a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjével tüntették ki.⁴⁶

Az Isonzó-hadseregnél a visszavonulást csak június 21-én délben rendelték el. A csapatok a visszavonást felváltási és átcsoportosítási manőverként álcázták. A cs. és kir. IV. hadtestnél a sebesültek és a hadifoglyok, valamint a lövegek, továbbá a 70. honvédhadosztály egyik ezrede a június 22-ére virradó éjszaka váltottak partot. A IV. hadtest kis hídfőjéből a gyalogság a június 23-ára virradó éjszaka hajtotta végre a visszavonulást a rendelkezésre álló hídon keresztül.

A VII. hadtestnél a visszavonulás tulajdonképpen csak a 21-éről 22-ére virradó éjszaka kezdődött meg. Sikerült a tüzérséget és a trént a Piave bal partjára úgy átszállítani, hogy

⁴³ Fiala: i. m. 99–100.

⁴⁴ Balla (2013): i. m. 64.

⁴⁵ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32, 40.

⁴⁶ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 18, 99.; Fiala: i. m. 103–104.

abból az ellenség nem vett észre semmit. Georg Schariczter gyalogsági tábornok, hadtestparancsnok gyalogságának visszavonását a magasabb parancs ellenére nem két részletben hajtotta végre. A vonatcsoportokkal együtt minden tartalékot visszaküldött és a hátramaradt gyalogsággal a június 23-ára virradó éjszakán egyszerre váltott partot. Június 23-án reggel 8 órakor az addig a Piave egyik gátján állásban lévő és a csapatok zömének visszavonulását fedező hátvéd is átkelt a folyó keleti partjára.⁴⁷

A cs. és kir. XXIII. hadtest június 21-én éjjel előtt kapta meg a visszavonulási parancsot. Az olaszok június 21-én este és a rá következő napon, valamint 23-án korán reggel kisebb eredménytelen támadásokat hajtottak végre az osztrák–magyar hadosztályok ellen, azonban azokat a védőknek sikerült elhárítaniuk. Június 23-án reggel 5 órakor a megerősített 1. közös lovashadosztály a Piave-delta déli részén ellentámadásba ment át, valamennyi teret nyert, de azt nem tudta megtartani. Az olaszok ellenlökésekkel próbálkoztak, hogy a XXIII. hadtest részére a folyóátkelés közben mérjenek csapást.⁴⁸

1918. június 24-én reggel a Monarchia csapatai ismételten a Piave keleti partján húzódo régi állásaikban voltak, s a piavei offenzíva véget ért.⁴⁹

A harcok a Piave torkolatánál található sziget délkeleti részén tartottak legtovább, ahol az 1. közös lovashadosztály elcsigázott csapatai július 7-ig küzdöttek, azután pedig elhagyták az olasz hadszínteret.⁵⁰

A MAGYAR VESZTESÉGEK

A piavei hadműveletek a dunai birodalom hadseregének vereségével végződtek. A Boroevic-hadseregcsoport harcoló alakulatainak vesztesége június 15. és 25. között összesen 75 311 fő volt (6713 halott, 39 977 sebesült, 8183 beteg, 20 438 eltűnt). Az osztrák–magyar 6. és az Isonzó-hadsereg magyar csapatai összesen 34 612 tisztet és katonát (3684 halottat, 19 298 sebesültet, 3315 beteget, 8315 eltűntet) veszítettek. A 70. honvédhadosztály könnyelhetette el a legmagasabb veszteségeket halottakban és sebesültekben. Megállapíthatjuk tehát, hogy az összes veszteségek megközelítőleg felét – 46 százalékát – az offenzívában részt vett magyar alakulatok szenvedték el.⁵¹ Egyedül a cs. és kir. XXIV. hadtest mintegy 18 000 katonát (1700 halottat, 11 000 sebesültet, 5000 eltűntet) veszített.⁵²

⁴⁷ Bencze: i. m. 143.; Fiala: i. m. 104.

⁴⁸ Fiala: i. m. 104–105.; KA MS I. Wk. Italien 1918. Nr. 18, 100.

⁴⁹ Fiala: i. m. 105.

⁵⁰ ÖULK Band VII. 339–340.

⁵¹ Június 15. és 25. között a Boroevic-hadseregcsoport Magyarország területéről kiegészült csapatai az alábbi veszteségeket könyvelhették el. Cs. és kir. 17. gyaloghadosztály: 403 halott, 3157 sebesült, 608 beteg, 906 eltűnt; 41. honvédhadosztály: 223 halott, 1597 sebesült, 673 beteg, 308 eltűnt; cs. és kir. 31. gyaloghadosztály: 410 halott, 2663 sebesült, 418 beteg, 1163 eltűnt; 11. honvéd lovashadosztály: 162 halott, 706 sebesült, 109 beteg, 239 eltűnt; cs. és kir. 33. gyaloghadosztály: 103 halott, 900 sebesült, 352 beteg, 1191 eltűnt; 70. honvédhadosztály: 1187 halott, 3326 sebesült, 287 beteg, 1148 eltűnt; 64. honvédhadosztály: 370 halott, 2875 sebesült, 146 beteg, 1523 eltűnt; cs. és kir. 14. gyaloghadosztály: 484 halott, 2550 sebesült, 253 beteg, 815 eltűnt; cs. és kir. 1. lovashadosztály: 342 halott, 1524 sebesült, 469 beteg, 1022 eltűnt. Vö. KA MS I. Wk. Italien, 1918. Nr. 13, Nr. 18. Anlage 8. Más adatok alapján a cs. és kir. 6. és Isonzó-hadsereg összes vesztesége 79 470 főt tett ki. Az eltérés abból adódik, hogy a cs. és kir. 6. hadsereg veszteségeit a XV. hadtestével együtt, valamint június 14-től 25-ig adták meg. Vö. ÖULK Band VII. 359.

⁵² KA MS I. Wk. Italien 1918. Nr. 16, 20.

A CSATA TANULSÁGAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Leszögezhetjük, hogy az 1918. júniusi hadművelet sikertelenségének legfontosabb oka a hibás hadászati-harcászati terv és az offenzíva elégtelen előkészítése volt. Természetesen más körülmények is befolyásolták a támadás végső kimenetelét. Idesorolhatók a rendelkezésre álló erők szétforgácsolása, a vezetés hibás döntései (pl. hogy a Boroevic-hadseregcsoporthoz tartozó XXIV. hadtest, amely már hajnalban áthajózott, és ezért viszonylag csekély veszteségeket szenvedett), továbbá a csapatok hiányos kiképzése, a felderítés hiányosságai, az olaszok új védelmi eljárása (mivel tudták a támadás helyét és időpontját, az első állásokból visszavonták a gyalogság és az ütegek nagy részét), a piavei átkelés helyének nem kellő álcázása, a Piave áradása, a meglepetés hiánya (a hadművelet megkezdésének időpontja nemcsak a fronton, hanem a hátsószámban is ismert volt).

Nagymértékben hozzájárult a vereséghez, hogy a támadók nem rendelkeztek komolyabb tartalékokkal, míg olasz részről azok gyors bevetésére már június 15–16-án sor került. Az olaszoknak sűrű vasúti és közúti hálózat állt rendelkezésére, amely biztosította a tartalékok gyors átcsoportosítását, azokat a legrövidebb idő alatt bármely irányban alkalmazhatták. Az olasz hadsereg ütőképessége és harckészültsége egyébként is magas volt, hiszen már május 30-ára egy a franciákat tehermentesítő támadás megindítását tervezték. A Monarchia katonái legyengültek a nélkülözésekben (átlagos súlyuk 50 kg körül volt) és a június 14-ig tartó előkészületekben, azonkívül a Hadsereg-főparancsnokság által elrendelt gyakorlatozás is kimerítette őket. Többheti pihenésre és bőséges ételmezésre lett volna szükségük az offenzíva megindulása előtt. Az olaszok abszolút légi fölényben voltak. Repülőgépeik a hadihidak és átkelőhelyek ellen eredményes bombatámadásokat hajtottak végre, ellenük megfelelő hatékonyságú légelhárító ágyúk és jól képzett pilóták hiányában vajmi kevés eredménnyel harcoltak az osztrák–magyar katonák.

A vereség okai között külön ki kell térnünk az osztrák–magyar tüzérség tüzeinek csekély hatására, ami egyrészt a lőszerhiánynak (lövegenként átlagosan 570 db jutott, abból is kevés volt a gránát és a gázlővedék), másrészt a június 15-én uralkodó időjárásnak (tudniillik a ködös, párás időnek, amely csökkentette a gáz hatását) volt köszönhető. A tüzeinek a gyalogságnak nem tudtak hatékony támogatást nyújtani, sőt a XVI. hadtest csapatainak a folyón történő áthajózás közben veszteségeket is okoztak. Ezzel szemben az olasz tüzérség pontosan vezette a tüzet, együttműködése a repülőgépekkel és a megfigyelőkkel jó volt. Az olasz ütegek a támadás tüzelőkészítése idején nem tüzeltek, így bemérésük nem történhetett meg. A tüzérség hiányát a Piavén átjutott csapatok nagyon érezték, hiszen az osztrák–magyar gyalogsági löveg kis hatáskörű volt, a folyó árvize miatt csupán a XXIII. hadtestnek sikerült egy tábori tüzérdandárt átszállítania a túlpartra.⁵³

Tágabb összefüggésben felvetődik az osztrák–magyar uralkodó és a birodalom katonai felső vezetésének felelőssége is a kudarcért, hiszen ők nyilvánvalóan tisztában voltak a hadsereg, illetőleg a hátsószámban 1918 tavaszán, ennek ellenére mégis a támadás megindítása mellett döntöttek.

⁵³ Balla (2013) 67–68.

Az offenzíva különösen magas embervesztéseit már nem lehetett többé pótolni.⁵⁴ Az osztrák–magyar haderő az elszenvedett kudarc következtében olyannyira meggyöngült, hogy véglegesen elveszítette támadóképességét. A Boroevič-hadseregcsoport állománya mintegy 5 harcoló hadosztály létszámával csökkent. A júniusi piavei csata után a cs. és kir. hadsereg biztosan tartotta régi állásait, azonban gyengébb volt, mint előtte bármikor. A fegyverzetben, felszerelésben és élelmiszerben elszenvedett óriási veszteségek pótlására a dunai birodalom már nem volt képes.⁵⁵

A legnagyobb sikert az offenzíva során a 6. osztrák–magyar hadsereg túlnyomórészt magyar csapatokból álló XXIV. hadteste érte el a Montello területén. Ez a tény is azt bizonyította, hogy még 1918 júniusában is lehetséges volt korlátozott mértékű eredményt kiharcolni. A hadtest jelentős teljesítményt nyújtott, hiszen a Piavén való átkelés a Montellóval szemben nehezebb volt, mint az Isonzó-hadseregnél. Az ellenséges állások a sziklás Montellón teraszszerűen egymás felett helyezkedtek el, az olaszok a folyót és annak keleti partját fentről kényelmesen beláthatták.⁵⁶ A Goiginger altábornagy vezette hadtest összesen 12 000 hadifoglyot ejtett és 84 löveget zsákmányolt.⁵⁷

A Boroevič-hadseregcsoport magyar hadosztályai éppen olyan hősiessen harcoltak a kedvezőtlen időjárási és ellátási viszonyok, továbbá az osztrák–magyar hadvezetés hibái ellenére, mint a Monarchia más nemzetiségeiből kiegészült alakulatok. A magyar csapattestek magasabb veszteségeket szenvedtek, mint a különböző hadtestek kötelékében küzdött többi hadosztály. Ennek oka az volt, hogy a magyarok mindig az offenzíva főirányában nyomultak előre. A nehézségektől függetlenül a magyar csapatok igyekeztek feladataikat megoldani, sőt helyenként részsikereket is elértek, azonban a magyar tisztek és katonák áldozata, önfeláldozása hiábavalónak bizonyult.

A piavei katasztrófa egyértelműen felszínre hozta Ausztria–Magyarország hadseregének összes gyengeségét, és jól megmutatta hadvezetésének tehetetlenségét. Nem véletlen, hogy 1918. október végén – november elején ugyanott, a Piave mentén következett be a Monarchia végső katonai összeomlása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: *A k. u. k. hadseregtől a Vörös Hadseregig. Magyar katonák a Nagy Háború román és olasz frontján, valamint a Tanácsköztársaság honvédő hadjárataiban*. Duna Könyvklub, Budapest, 2013.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornoszernagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Bauer, Ernest: *Der Löwe vom Isonzo. Feldmarschall Svetozar Boroevič de Bojna*. Verlag Styria, Graz–Wien–Köln, 1985.

⁵⁴ A cs. és kir. haderő összes vesztesége a júniusi hadművelet ideje alatt, június 14. és 25. között 142 500 fő (11 643 halott, 80 852 sebesült, 24 475 hadifogoly, 1072 eltűnt és 24 508 beteg) volt. Az offenzíva elhárítása az olaszoknak összesen 84 830 katonájukba került, közülük 8030 elesett, 28 998 megsebesült és 47 802 eltűnt. A gyengébb osztrák–magyar légiő 43 ellenséges repülőgépet lőtt le, miközben 31 saját gépet veszített. Vö. Fiala: i. m. 121–122.; ÖULK Band VII. 338.

⁵⁵ Hermann (szerk.) i. m. 320.

⁵⁶ Fiala: i. m. 90.

⁵⁷ KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 32. Beilage 32.; KA MS 1. Wk. Italien 1918. Nr. 16, 11.

Az osztrák–magyar csapatok a júniusi piavei csata során mintegy 50.000 antant katonát ejtettek fogságba és számos harceszközt zsákmányoltak. Vö. ÖULK Band VII. 359.

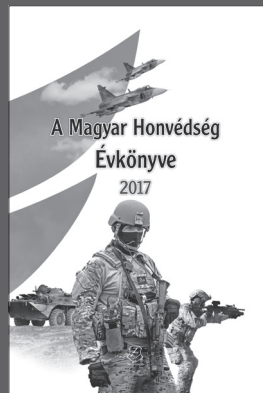
- Bencze László: *A Piave-front*. Paktum Nyomdaipari Társaság, Budapest, 2003.
- Brondoloi Karjlovic Oszkár: *A magyarok a világháborúban*. Magyar Katonai Közlöny, 1925.
- Fiala, Peter: *Die letzte Offensive Altösterreichs. Führungsprobleme und Führerverantwortlichkeit bei der öst.-ung. Offensive in Venetien, Juni 1918*. Harald Boldt Verlag, Boppard am Rhein, 1967.
- Glaise von Horstenau, Edmund – Kiszling, Rudolf (Hrgs.): *Österreich–Ungarns Letzter Krieg 1914–1918. Band VII. Das Kriegsjahr 1918*. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, 1938.
- Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Kriegsarchiv Wien (KA) Manuskripte (MS) 1. Wk. Italien 1918.
- Schäfer, Hugo GM d. R.: *Österreichs Volksbuch vom Weltkrieg*. Verlag GM d. R. Franz Schubert, Wien, 1934.

A Magyar Honvédség Évkönyve 2017

A hagyományokhoz hűen a Magyar Honvédség évkönyv formájában összegzi az elmúlt egy év legfontosabb eseményeit, az elért eredményeket és sikereket, mindazon kihívásokat, amelyek meghatározóak voltak a hon védelmének feladatai, történései terén. A 2017-es év is bővelkedett ilyen eseményekben, hiszen lassan megszokjuk, hogy a mindennapi életünk civil szférájában sem lehet a biztonság fogalma üres frázis.

2017-ben fontos feladataink voltak, amelyek közül talán a legnagyobb hangsúllyal a „Zrínyi 2026” Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, ennek részeként a Magyar Honvédség technikai eszközei korszerűsítésének megkezdése, valamint nagy hangsúllyal az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos Rendszer bevezetése és annak toborzási feladatai szolgáltatták a legtöbb témát a közvélemény számára is.

Történelmi lehetőség előtt áll a Magyar Honvédség, hiszen a „Zrínyi 2026” Program nyomán, a költségvetési feltételeket is megteremtve valósággá válhat egy korszerű eszközökkel felszerelt, a kor biztonsági kihívásaira adekvát válaszokat adó honvédség létrehozása úgy, hogy biztosítva legyen az a társadalomból építkező háttország is, amely önként, de tudatosan gondolkodik és tesz az ország biztonságáért. Olyan feladatokról beszélünk, amelyek alapjaiban határozzák meg hosszú távon a honvédelmi képességeinket. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer területi alapokra helyezése egy olyan kezdeményezés, egy olyan hosszú távú honvédelmi képesség kiépítése, amely közvetlenül is megszólítja a civil társadalmunk tagjait, közvetlenül is lehetőséget biztosítva a hazánk védelmi feladataiban való részvételhez.

Dr. Benkó Tibor vezérezredes
Honvéd Vezérkar főnök
(Részlet a kötethez írt előszóból)

Mihók Sándor t. alezredes:

A HADIKÖLCSÖN MAGYARORSZÁGON AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

„A hadikölcsön jegyzése oly honpolgári kötelesség, amelyben mindenkinek tehetsége és vagyona arányában kell részt vennie. A hadikölcsönt jegyző a belső front katonája.”
Dr. Wekerle Sándor m. kir. pénzügyminiszter¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A Nagy Háború idején Magyarországon összesen nyolc alkalommal bocsátottak ki hadikölcsönkötvényeket – 1914 novembere és 1918 júniusa között, általában ősszel és tavasszal – több mint 18 milliárd korona névértékben. Hogy ez mennyire nagy összeg volt, jól szemlélteti az, hogy a háború előtti utolsó rendes költségvetésben a bevételi főösszeg alig haladta meg a 2 milliárd koronát.² A kötvények jegyzése iránti kezdeti lelkesedés a háborús évek előrehaladtával egyre csökkent, azonban a háborús propaganda továbbra is „hazafias kötelességként” és „jó befektetesként” népszerűsítette a hadikölcsönjegyzést. A háború végén azonban a befektetők szembesültek a szomorú valósággal: a pénzüket elvesztett.

KULCSSZAVAK: Nagy Háború, Magyar Királyság, hadigazdálkodás, hadikölcsön/hadikötvény, háborús propaganda

BEVEZETÉS

A háború kitörésétől kezdve teljesen egyértelmű volt az Osztrák–Magyar Monarchia pénzügyi és katonai vezetői számára, hogy még egy rövid lefutású összecsapás sem finanszírozható a költségvetés aktuális folyó bevételeiből. Ezért a hadigazdálkodásra történő áttérés egyik első intézkedéseként azonnali hatállyal bezárták a bécsi és a budapesti értéktőzsdét és fizetési moratóriumot rendeltek el (azaz a tartozások törlesztésére halasztást engedélyeztek). *A háborús kiadások fedezését a kormány – mivel közvetlen kölcsönt nem, vagy csak nagyon korlátozottan vehetett fel a jegybanktól – hadikölcsönkötvények kibocsátásával kívánta megoldani.*³ A rendelkezésre álló források szerint Magyarország első világháború alatti katonai és a háborúval kapcsolatos egyéb kiadásai összesen 32,7 milliárd koronát tettek ki. A hadikiadások 53%-át a hadikölcsön bevételeiből, 30%-át közvetlen jegybanki hitelből,

¹ Kiss Anita – Vass Olivér (szerk.): Jegyzett-e már Hadikölcsönt? Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, 2014. <http://pestmegyei100eve.blogspot.hu/2014/11/jegyzett-e-mar-hadikolcsont.html> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

² Juhász István: A háború átírja az adószabályokat. Adó/Online, Wolters Kluwer (Nemzetközi Kiadó és Információs Szolgáltató Vállalat) Kft. <https://ado.hu/rovatok/ado/a-haboru-atirja-az-adoszabalyokat> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

³ Bodrogi Bence – Galántai Zoltán: Gazdaságtörténet. Typotex Kiadó, 2013. <http://www.tankonyvtar.hu/hu> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

7%-át kereskedelmi bankoktól felvett hitelek, 5%-át külföldi kölcsönökből és alig 5%-át adóbevételekből biztosította a magyar állam.⁴

A hadikölcsönkötvények háború utáni visszafizetésével kapcsolatban fel sem merült, hogy az nem, vagy pedig nem a jegyzéskor rögzített feltételek szerint történik meg. Ezt a bizakodó álláspontot támasztja alá egy 1917-ben kiadott, az iskolai oktatásban és a nagyközönség tájékoztatására is széles körben használt kiadvány, amely szerint: „...Magyarországon a hadikölcsönök túlnyomó része örökös járadékkötvényből áll: tulajdonképpen követelési jog egy járadékra, amelynek forrása az állam egész bevétele. E bevételeknek fedezete pedig a nemzet munkaereje, szorgalma, gazdasági erőfeszítése, teljesítőképessége, amely az állam tetemesen megnövekedő szükségleteit elő fogja teremteni. A hadikölcsön tehát végeredményben utalvány a saját munkásságunkra, és minthogy csaknem egészében a belföldön van elhelyezve, önmagunknak fizetjük vissza a hadikölcsön magas járadékában a megnövekedett állami szükségletekre befizetett többletet...”⁵

A hadikölcsön azonban nem csupán egyszerű pénzügyi akció volt, ami alkalmat adott rá, hogy az emberek és cégek három-négy percentes megtakarításaikat öt és fél, majd később több mint 6%-os megtakarításra váltsák. A kedvező kamat persze nem volt lényegtelen, az első kibocsátások során olyan sokan vették ki bankbetétjeiket, hogy a magyar kormány kénytelen volt számos pénzintézetnél tőkét elhelyezni azért, hogy azok ki tudják fizetni a betéteseiket. De a lelkesedés legalább ilyen fontos volt azért, hogy megmutassa a társadalom elszántságát. A kölcsönök hatalmas propaganda vezette be, a lapok hosszasan cikkeztek hazafias kötelezettségről, rendre felsorolták, hogy a városok, arisztokraták, ismert vállalkozók, politikusok közül ki és milyen összeget jegyzett. *A hadikölcsön elképesztően könnyen hozzáférhető volt, postától a lövészárkig eljutó ügynökökig mindenhol jegyezhetők az érdeklődők, akiket sokszor személyesen is bombáztak a jegyzésre felszólító levelekkel.*

A kezdeti lelkesedés azonban érthető módon alábbhagyott. Az egyre gyorsuló áremelkedés mellett már nem az amúgy is a több évtizedes lejáratú hadikölcsön – pl. az 1918. júniusi utolsó jegyzés lejáratára 1958-ban lett volna – volt a legnépszerűbb befektetés, hanem a megélhetési cikkek nagytételben történő beszerzése (és az azokkal való üzérkedés). Az utolsó jegyzések idejére az intézményi befektetők aránya már 60%-ra nőtt, pedig ekkor már minden eszközzel ösztönözték a hadikölcsön jegyzését.⁶ A korabeli háborús propaganda szerint: „*aki a készpénzt elvonja az államtól éppen olyan hazafiatlanul cselekszik, mint aki hadköteles fiát tagadja el a katonaság elől.*”⁷

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Az első világháborús nemzetek háborús kiadásainál három fedezeti forma játszott főszerepet: *a kölcsönök, az adók és a papírpénz* (ami lényegében kényszerkölcsönnek tekinthető). Valamennyi hadviselő állam mind a három fedezeti formát igénybe vette, de az igénybevétel

⁴ Szijj Jolán (főszerk.): Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Budapest, Petit Real, 2000.

⁵ Imre Sándor (szerk.): A Világháború. Vezérfonal iskolai tanításokhoz és tájékoztató a nagyközönség számára. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda kiadása, Budapest, 1917, 154. http://mtdportal.extra.hu/books/imre_sandor_a_vilaghaboru.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

⁶ Egry Gábor: Hogyan pénzeljünk egy háborút? 2. <http://elsovh.hu/hogyan-penzeljunk-egy-haborut/> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

⁷ Róczy Livia: „Lelkesülve látjuk a régi ősi harcoképesség újra való feltámadását.” A Pest megyei közvélemény és az első világháború, 7. <http://pest.archivportal.hu/data/files/202266412.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

aránya közt már lényeges eltérések tapasztalhatók. *A főkérdés az volt: adóval vagy kölcsönrel célszerűbb-e fedezni a háború kiadásait?* Az első megoldás mellett főleg az angolszász iskola képviselői, a kölcsönök mellett pedig a francia, olasz és német szakírók foglaltak állást.

A két ellentétes álláspont között azonban számos átmeneti felfogást találunk. A főbb irányzatok az alábbiakban foglalhatók össze:

- Háború esetén egyedül kölcsönhöz kell folyamodni. Ennek a nézetnek főleg Franciaországban és Németországban voltak lelkes hívei.
- Az amerikai iskola radikális képviselőinek felfogása szerint a háborús kiadások lehetőleg csak adóval fedezendők.
- Adót és kölcsönt is igénybe kell venni. Ennek a felfogásnak volt a legtöbb híve. Különbség csupán a két fedezeti forma arányait illetően volt. (Az angol iskola egyik irányzata szerint a nagyobb részt adóval kell fedezni, a másik angol irányzat – a „theory of fifty-fifty” – a fele-fele elvet vallotta, vagyis fele részben adóval, fele részben kölcsönrel kell finanszírozni a háborút.)
- A francia írók egy részének nézete szerint adóval fedezendők a normális (tehát nem hadi-) kiadások, valamint a kölcsön kamatszolgálat. A többi kiadás kölcsönrel fedezendő.

Tekintsük át, hogy a gyakorlatban miként valósultak meg ezek az elképzelések. Angliában már a 18. századtól kezdve szinte állandóan követett elv volt a hadikiadásoknak a lehető legnagyobb mértékben adóval történő fedezése, ezért ezt az utat választották és ezt az elvet követte az Egyesült Államok is a háború folyamán.⁸ Megjegyzést érdemel, hogy 1917-ig még az „adópartí” Nagy-Britannia is kibocsátott hosszú lejáratú kötvénykölcsönt, az Egyesült Államokban pedig 1917 és 1918 között négy ízben lehetett jegyezni úgynevezett „Liberty Loan” kötvényeket, amelyek lényegében a brit kötvénykölcsönnek feleltek meg. Mindkét országban a költségvetési deficit jelentős részét finanszírozták ezek a bevételek.⁹ Franciaországban a háború finanszírozását a kölcsönpolitika határozta meg. Németország a 19. században szintén ezen az elvi alapon állt, s bár közvetlenül a háború kitérése előtt ennek a politikának tekintélyes hazai ellenzői voltak, a Nagy Háború finanszírozása mégis a kölcsönpolitika jegyében zajlott. *Az Osztrák–Magyar Monarchia politikája inkább a német mintához igazodott, azonban az osztrák hadikölcsönkötvény-kibocsátás közel kétszer akkora volt, mint a magyarországi.* Olaszország pedig – különösen a háború vége felé – az amerikai iskola elveit követte.¹⁰

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS MAGYAR HADIKÖLCSÖNKÖTVÉNY-KIBOCSÁTÁS

Az előzőekben vázlatosan áttekintettük, hogy a hadban álló nemzetek az első világháború idején állami értékpapírokat, úgynevezett hadikölcsönkötvényeket bocsátottak ki. Ezzel próbálták bevonni a magántőkét a háborús kiadások finanszírozásába, ezzel is apasztva a „felduzzadt pénzforgalmat”. Fontos mérőföldkő volt, hogy Magyarországon kis címletű

⁸ Hojdrík Sándor: Az államkölcsönök és a háborús pénzügyek. Magyar Statisztikai Szemle, VI. évfolyam 6. szám, 1928, 609. https://www.ksh.hu/statszemle_archivum#year=1928 (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

⁹ Pogány Ágnes: A magyarországi közkölcsönök története az első világháború kitérésétől a pénzügyi stabilitásig. Történelmi Szemle, 2002/1–2. szám, 73. http://www.matarika.hu/cikk_list.php?fusz=16614 (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

¹⁰ Hojdrík: i. m. 613.

állampapírt ekkor forgalmaztak először a kisbefektetők részére. Hazánkban 1914 és 1918 között összesen nyolc alkalommal bocsátottak ki hadikölcsönt, jellemzően minden év őszén és tavaszán. *Magyarországon 1914. november 12-én jelent meg az első felhívás.* Csábító volt a 6%-os kamat, emellett több előnnyel is járt az egyéb befektetési formákhoz képest. A hitelintézetekben őrzött takarékbetéteket korlátlanul lehetett kölcsönjegyzésre fordítani. Kamatadó nem terhelte, bemutatóra száltak, tehát eladásukhoz nem kellett semmilyen procedúra, és a hitelintézetek fiókjában könnyen lehetett jegyezni.

Magyarországi hadikötvény-kibocsátások (Mrd korona)

1914. november: 1,23

1915. május: 1,13

1915. október: 2,27

1916. április: 1,94

1916. november/december: 2,36

1917. május: 2,55

1917. november: 3,95

1918. május/június: 3,16

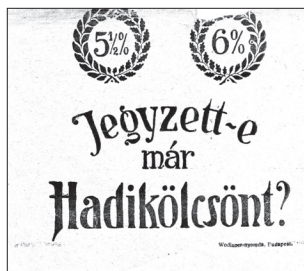
(Forrás: *Manfried Rauchensteiner: The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918, 577.*)

Különböző formái voltak. *A hagyományos hadikölcsön-járadékkötvény mellett a hadikölcsön-pénztárjegy is elérhető volt.* A járadékkölcsön 6%-os, a pénztárjegy 5,5%-os kamatot biztosított. A 100 korona névértékű hadikölcsönkötvényhez 20 szelvény járt, de a szelvényív bemutatása után újabb 20-at kaptak, a pénztárjegyeket pedig az ígéretek szerint 1926. június 1-jén az állam teljes értékben beváltotta (volna). A járadékkötvényt és a pénztárjegyet bármikor könnyen el lehetett adni, illetve a befektetők kölcsönt is felvehettek rá. Az első 10 százalék befizetését követően pedig egy hónap alatt négy részletben is lehetett törleszteni.¹¹ Az első hadikölcsön-kibocsátás sikere messze meghaladta a szakemberek előzetes várakozásait, néhány nap leforgása alatt több mint 1 milliárd koronás bevételt hozott a költségvetésnek.

A siker nagyban köszönhető a Pénzügyminisztérium által rendkívül jól szervezett és irányított propagandának is. A hadikölcsönkötvények népszerűsítésében igen nagy részt vállaló újságok és szaklapok – „költségmegtérítés” címén – a jegyzett összeg fél ezrelékét kapták. A hadikölcsön népszerűsítésében részt vett az egész magyar közélet, egyházi és világi méltóságok, a gazdasági érdekképviseltek, társadalmi egyesületek. A kormánypárti és ellenzéki politikusok egyaránt a hadikölcsönök jegyzése mellett agitáltak. Szimbolikus jelentőségű volt az is, hogy a legelső aláíró valamennyi kibocsátásnál I. Ferenc József uralkodó volt. Halála után IV. Károly is mindig jelentős összegű jegyzésekkel indította az aláírási időszakot. Az első hadikölcsön kibocsátását továbbiak követték, amelyek nagyjából az első mintájára történtek.¹² Az első kötvényakció országos sikerei ellenére „a nézeteiben és következményeiben korszakalkotó háborúval járó rendkívüli kiadások” hamarosan újabb pénzügyi intézkedéseket igényeltek.

¹¹ Pápai Tamás László: Gyárak a hadsereg szolgálatában – Haditermelés Pestszentlőrincen. In: Heilauf Zsuzsanna – Pápai Tamás László: Sorsfordulók. Pestszentlőrinc és Soroksárpéteri az első világháborúban. A Tomory Lajos Múzeum kiadványa, 2016, 62. <http://muzeum18ker.hu/wp-content/uploads/2016/10/teljes%20C3%B6tetnetre-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

¹² Pogány: i. m. 73.

1. kép Hadikölcsönjegyzésre buzdító szórólap

(Forrás: <http://pestmegye100eve.blogspot.hu/2014/11/jegyzett-e-mar-hadikolcsont.html> Letöltés időpontja: 2018. 02. 15.)

A második hadikölcsön kibocsátására így alig fél évvel az első aláírási felhívás megjelenését követően sor került. Ez alkalommal 5,5%-os kamatozású kötvények is piacra kerültek. A hadikölcsönkötvények kibocsátását – mint az előzőekben láttuk – a lakosság meggyőzése és buzdítása érdekében minden alkalommal komoly agitációs tevékenység előzte meg a hatóságok részéről, amely az esetleges ellenpropaganda hangjait is igyekezett még csirájukban elfojtani. A harmadik kötvényjegyzés idején ugyanis már megjelentek azok a hangok, mely szerint: „nem kell jegyezni, mert ha nem lesz elég pénz, hamarabb lesz vége a háborúnak...” A negyedik hadikölcsönjegyzés során (1916 tavaszán) a magyarországi települések polgármesterei, vezetői irányába agitálók sorába belépett a Magyar Városok Országos Kongresszusa is, és így az állami hadikölcsön-propaganda szolgálatába állt. A korabeli rendőrségi jelentésekből azonban az is kitűnik, hogy a hatóságok képviselői a meggyőzés mellett már a hivatali tekintélyük latba vetésével is igyekeztek nyomást gyakorolni a lakosságra. Például a kecskeméti rendőrfőkapitány 1916 májusában beidézttette azokat a nem közhivatalalt betöltő hadiszolgálat alól felmentetteket (66 személyt), akiknek a vagyoni viszonyai elvileg lehetővé tették hadikölcsön jegyzését, de nem éltek a „lehetőséggel”, és igyekeztek őket a hadikölcsön befektetés helyességéről meggyőzni.¹³

Az ötödik hadikölcsön esetében a már megszokott 6%-os járadékkötvények mellett 5,5 %-os adómentes törlesztéses kötvényeket is kibocsátottak. Ezeket, a nagyobb befektetőkre számítva, csak nagyobb (2000, 5000 és 10 000 koronás) címletekben adták ki. Ezek a törlesztéses kötvények, ellentétben a többi ilyen értékpapírnál követett gyakorlattal, nem voltak a jegybanknál lombardírozhatók.¹⁴ A háború előrehaladtával mind több és több lehetséges tőkeforrást igyekeztek az állami kölcsönműveletekhez bevonni. Ezért lehetővé tették, hogy többféle értékpapírra záloghitelt lehessen igénybe venni a jegybanknál, amennyiben a kölcsönt az adós hadikölcsön jegyzésére fordítja. Ingatlanokra is folyósítottak ilyen céllal jelzáloghiteleket, és megkönnyítették az árvapénzek és a házassági óvadékok hadikölcsönbe való fektetését. Még a hitbizományi vagyonokat is igénybe lehetett venni hadikölcsönök jegyzésére.¹⁵

¹³ Gyenesei József: Kecskemét hadikiadásai az első világháború idején. In: Gyenesei József (szerk.): Hátországban. Kecskemét az I. világháború idején. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára. Sorozaton kívüli kiadványok. Kecskemét, 2015. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BK_KM_Sk_18_Hatorszagban/?pg=314&layout=s_307-310. (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

¹⁴ Alapesetben a hadikölcsönkötvényekre az Osztrák–Magyar Bank értékük 75%-áig lombardkölcsönt (értékpapírkölcsönt) folyósított, továbbá korlátlanul leszámította a benyújtott váltókat, így azok vásárlói az általuk jegyzett összeget majdnem teljes egészében a jegybank bankjegykibocsátása segítségével refinanszírozhatták. Lásd Botos János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. Múltunk, 2015/3. szám, 79–80. <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00043/pdf/> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

¹⁵ Pogány: i. m. 73.

A hatodik hadikölcsön újdonsága a 15659/1917. BM. eln. számú körrendelet alapján bevezetett hadikölcsön- (élet-)biztosítás volt. Az új hadikölcsönkötvény lényege az volt, hogy amennyiben az azt jegyző 15 éven át teljesíti az esedékes befizetéseket, akkor ennek fejében a futamidő leteltével a jegyzésnek megfelelő összegű 6%-os hadikölcsönkötvényt kap biztosítási összegként. Azonban ehhez a kötvényhez családja akkor is hozzájuthatott (volna), ha az illető a 15 év letelte előtt meghalt. A lakosság befektetési lehetőségeinek csökkenése után a kormányzat még inkább igyekezett azon rétegek támogatását megnyerni, akik számára a háború elsősorban anyagi fellendülést hozott. Az egyik ilyen csoport a hadiszállítóké volt, akikkel már a hatodik hadikölcsönjegyzés időszakától komolyan számoltak a döntéshozók. A kamatozó államkötvények megvásárlása bár továbbra is önkéntes lehetőség volt számukra, azonban ennek elmulasztása esetén a belügyminiszter „szankciók” alkalmazását helyezte kilátásba a hadiszállítókkal szemben. Ennek a lényege az volt, hogy felhívta a hatóságok figyelmét arra, hogy az olyan hadseregszállítóra, aki a megrendelésekért kapott összegekkel arányban nem álló csekélyebb mértékben jegyez hadikölcsönt, gyakoroljon „erkölcsi” nyomást. (Az erkölcsi nyomás pedig mindig bevált eszköz volt a kevesebbet jegyző vállalkozókkal szemben, és a befektetési kedvüket még az is fokozta, hogy az országos és helyi lapok leközlötték a nevüket és az általuk jegyzett összeget...)

A hetedik hadikölcsön országos eredményessége valószínűleg annak volt köszönhető, hogy azt honvédek és népfelkelők is tömegesen jegyezték. A váratlan sikert a kormányzat a következő alkalommal is igyekezett megismételni, ekkor azonban már a honvédelmi miniszter

2. kép Hadikölcsönkötvény (1915)

(Forrás: <http://pestmegye100eve.blogspot.hu/2014/11/jegyzett-e-mar-hadikolcsont.html>
Letöltés időpontja: 2018. 02. 15.)

részleteiben szabályozta a katonák hadikölcsönjegyzési szabályait. A tárgyban kiadott rendelet mindenekelőtt leszögezte, hogy senkit se szabad hadikölcsönjegyzésre kényszeríteni, ezért a szabadságok, a rövid eltávazások, valamint a takardón túli kimaradások engedélyezését vagy egyéb kedvezmények nyújtását, továbbá a kiszabott fenytések elengedését (!) hadikölcsönjegyzés feltételéhez kötni. Az előírások alapján a jómódú felmentetteket csakis a civil hatóságokkal egyetértve, udvarias módon és kizárólag írásban lehetett felszólítani hadikölcsönjegyzésre. A rendelet előírta még azt is, hogy: „...*A katonai szolgálattételre bevonultak tehát (különösen a mezőgazdasági körökből származók) ismételten figyelmeztetendők arra, hogy amennyiben az szükséges, hozzátartozóikat is hadikölcsönjegyzésre (hadikölcsön biztosításra) idejekorán felhatalmazzák, illetve utasítsák. A kevésbé művelt elemnek ez irányba segítőleg és felvilágosítólag kell kezére járni (pld. megfelelő levelezőlap kitöltése stb.). Az összes katonai személyek hozzátartozóikat is figyelmeztessék ama káros következményekre, aminők bármilyen készpénznek céltalan felhalmozása által úgy az egyesre, mint a lakosság összességére nézve keletkeznek...*”

A nyolcadik magyar hadikölcsön propagandájának élénkítése érdekében már a legmodernebb eszközöket is bevetették, amelyek koordinálására ekkor már külön osztályt működtettek a Pénzügyminisztérium szervezetén belül. Az agitáció során ugyanis a filmgyárak és a mozgóképszínházak is „akcióba” léptek. A további adakozásra buzdító filmjeleneteket a fővárosi és a vidéki mozikban 1918 nyarán, egy hónapon keresztül valamennyi előadást megelőzően bemutatták. A belügyminiszter a rendőrhatalóságok kötelességévé tette annak ellenőrzését, hogy a propagandafilmeket valóban lejátsszották-e, valamint előírta számukra a közterületen kifüggesztett hadikölcsönplakátok védelmét is.

A már említett minisztériumi egység a különféle hirdetések, levelezőlapok és bélyegek kibocsátása mellett egy másik rendhagyó programot is újtárra indított. Az osztály a Császári és Királyi Sajtóhadiszállás közreműködésével a hadikölcsönjegyzés propagandájának élénkítése érdekében megszervezte egy Berta mozsárágyú körbehordozását az ország nagyobb városaiban.¹⁶ Míg az első hadikölcsön kibocsátása országra szóló esemény volt, melyet hetekkel korábban bejelentett a sajtó, és minden számottevő személyiség megszólalt az ügy érdekében, később – a dolog természetéből következően – ez immár megszokott eseménnyé vált. Míg az első alkalommal egyetlen hét is elegendő volt a várakozásokat messze felülmúló összegű jegyzésekhez, a háborús lelkesedés és hazafias fellángolás lankadásával már kisebb összegek jegyzéséhez is egy hónapra, a 7. és 8. hadikölcsönnél pedig egyenesen hat hétre volt szükség. A hadisikerek elmaradása, majd Ferenc József halála – az 5. hadikölcsön jegyzési időszakában – érezhetően csökkentette a lakosság jegyzési kedvét. Ezt ellensúlyozandó, a hadikölcsönkötvényeket fel lehetett használni a háború idején bevezetett hadinyereség-adó fizetésére, a névérték 96,63%-án számítva. *A pénzügyi kormányzat terve az volt, hogy a háború végével a leszerelt katonai eszközöket (demobilizációs javakat) hadikölcsönkötvények ellenében értékesíti és ily módon azok jelentős részét a forgalomból kivonja.* Ezt az elképzelést azonban keresztülhúzta a háború elvesztése.¹⁷ A magyar gazdaságot megterhelő kötvénykibocsátások és azok lombardírozásának megkönnyítése nagyban hozzájárultak az infláció növekedéséhez. A háború után a hadikölcsönkötvény-tulajdonosok félelmei sajnos valóra váltak: befektetések elértektelenedtek.

¹⁶ Gyenesei: i. m. 313–316.

¹⁷ Pogány: i. m. 73–75.

A NÉMET ÉS ANGOL HADIKÖLCSÖNKÖTVÉNYEK A VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Mielőtt rátérnénk a magyar hadikölcsönkötvények háború utáni történetére, röviden tekintsük át, hogy a vesztes Németország és a győztes Anglia milyen megoldást választott a háborús befektetők igényeinek kielégítésére.

Németország 1925. július 16-án törvényben szabályozta a kilenc alkalommal kibocsátott, közel 100 milliárd márka névértékű hadikölcsönkötvények további sorsát. Az „ősjegyzők” (Altbesitzer) kölcsonkötvényeit új állami kötvényekre cserélték át, mégpedig oly módon, hogy a 100 márka névértékű régi kötvényre 2,50 márka névértékű új kötvényt adtak, vagyis lényegében valorizálták (átértékelték) a követeléseket. Bevezették a sorsolás intézményét, amely azt jelentette, hogy ha valakinek volt 100 márka névértékű régi jegyzésű hadikölcsöne, úgy kisorsolás után visszakapott 12,5 márkát és ennek az összegnek a törvényes kamatait. Azokat az ősjegyzőket, akik 1000 márkánál többet nem jegyeztek, a névérték 15%-ában, illetve bizonyos jövedelmen túl 8%-os arányban, készpénzben elégitették ki. A „szegény sorsú” ősjegyzők, akiknek az éves jövedelme a 800, illetve az 1000 márkát nem haladta meg évjáradékot kaptak, ami maximum 800 márka lehetett.

Az 1917-ben kibocsátott és 3 millió brit által közel 2 milliárd font értékben vásárolt Nemzeti Háborús Kötvényekre a kormány eredetileg 5%-os kamatot ígért. Tíz évvel később Churchill javaslatára ezeket 4%-os hitelekkel „változtatták”, majd később egy részüket olyan, immár csak 3,5%-os kötvényekké alakították, amelyek már nem kötelezték az államot az eredeti tőke visszafizetésére, amíg a kamatokat rendben törleszti. Mivel időközben a piacon általában jobb feltételekkel lehetett pénzhez jutni, a brit kormány 2015 márciusáig nem törlesztette az összes ilyen adósságot, így állampolgárai gyakorlatilag egy évszázadon keresztül fizettek azért, hogy hitelezhettek a kormányuknak (hiszen a tőkét ők maguk is jobb feltételekkel fektethették volna be). Nagy-Britannia 1917 óta becslések szerint 5,5 milliárd fontot fizetett ki kamatként, 2015 márciusában pedig nagyjából 1,9 milliárd fontot törlesztett a megmaradt, még mindig több mint 100 ezer kötvénytulajdonosnak.¹⁸

A MAGYAR HADIKÖLCSÖNKÖTVÉNYEK SORSA A VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A Monarchiában az első világháború kirobbanásakor lényegében felfüggesztették azt az 1892-ben elfogadott törvényt, amely szerint a forgalomban lévő pénzmennyiség legalább 40%-át nemesfémekkel és értékálló devizákkal kell fedezni, valamint az Osztrák–Magyar Banknak azt a kötelezettségét, hogy gondoskodik a korona más aranyalapú valutákkal szembeni értékállóságáról. Az állam növekvő háborús kiadásait a bankóprés egyre gyorsuló működtetésével egyenlítette ki, amely egyértelműen az infláció mind lendületesebbé válásához vezetett.

A forgalomban lévő pénz mennyisége a háborús évek során több mint 13-szorosára nőtt.¹⁹ A hadikölcsönök papírkoronára szóltak, és mivel időközben a papírkorona értéke

¹⁸ Juhász Dániel: Az első világháború pénzügyi vonatkozásai. Valóság, 59. évf. 8. sz., 2016. augusztus, 89. http://epa.oszk.hu/02900/02924/00044/pdf/EPA02924_valosag_2016_08_077-091.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

¹⁹ Magyarország a XX. században. II. kötet. A korona és a pengő tündöklésének és bukásának évei. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 655–665. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/371.html> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

az aranykoronával szemben drámaian csökkent, az államkincstár számára befolyó összegek arányában kifejezve azok természetesen lényegesen kevesebbet értek, mint amennyi a kibocsátott hadikölcsöncímletek névértéke volt. (Az első hadikölcsön kibocsátásakor a papírkorona aranyértéke még 90% volt, a nyolcadik hadikölcsönnél már csak 40%.) Az infláció 1923 márciusától 1924 márciusáig elérte a hiperinflációs küszöböt,²⁰ ekkor egy aranykorona már csak 17 866 papírkoronát ért.²¹ A pénzügyi kormányzat 1920-ban – mivel más lehetősége nem volt – nosztrifikálta (felülbélyegezte) a lényegében elértéktelenedett hadikölcsönkötvényeket. A hadikölcsönök nosztrifikálása idején kb. 9 milliárd korona névértékű hadikölcsönt bélyegeztek le.²² Ennek a lényege az volt, hogy rögzítsék: kik voltak a hadikölcsönkötvények eredeti jegyzői, vagyis az „ősjegyzők”. Ezzel kívánták elejét venni, hogy elinduljon a kötvényekkel való spekuláció, mivel a kormányzat ígérete szerint az ősjegyzők a kötvények valorizációjánál majd elsőbbséget élveznek a többiekkel szemben.

A hadikölcsön mennyisége időközben tovább csökkent, mivel az 1921/1923. esztendőkből az egyenes adók egy részét az adózók hadikölcsönben fizethették. Ennek összegére nincs pontos adatunk, azonban az feltétlenül több százmillió koronára tehető. Végül ugyancsak csökkent a forgalomban levő hadikölcsönök névértéke a 20%-os vagyonváltás bevezetése következtében.²³ A kormányzat – néha egymásnak is ellentmondó nyilatkozatai –, a német valorizációs törvény elfogadása és a pengő 1927. évi bevezetése a kötvénytulajdonosokban azt a reményt erősítette, hogy az 1925 óta készülő valorizációs törvény rájuk is kiterjed. *Azonban az 1928. március 31-én kihirdetett, az egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről szóló 1928. évi XII. törvénycikk 4. §-a kivonta a hadikölcsönkötvényeket az átértékelés lehetősége alól.*²⁴ A kormányzat az országos felháborodást keltő intézkedését a költségvetésről szóló 1928. évi XXXIII. törvénycikkben próbálta jóvátenni. A jogszabály szerint a hadikölcsöncímlet-tulajdonosok bizonyos támogatásban (járadékban) részesültek. A törvény szabálya szerint csak azok részesültek ilyen támogatásban, akiknek eredeti jegyzésű nosztrifikált hadikölcsöncímlet volt a birtokukban és bármely forrásból származó jövedelmük az évi 1500 pengőt nem haladta meg. Ez a jövedelmi határ minden egyes ellátatlan gyermek után 100 pengővel növekedett. Akinek ennél nagyobb jövedelme volt, az támogatásra nem tarthatott igényt. A támogatás összege a megállapítás alapjául szolgáló hadikölcsöncímletek névértékéhez igazodott.²⁵

A kormány „karitatív valorizálásként” népszerűsítette intézkedését, de a közvélemény és a hazai sajtó inkább „alamizna segélynek” keresztelte el az intézményt, amely 1942-ig lényegében nem változott. A hadikölcsönkötvények valorizációjának eléréséért társadalmi mozgalmak, egyesületek is alakultak, amelyek közül említést érdemel az *Elszegényedett*

²⁰ Botos: i. m. 120.

²¹ Gunst Péter: Magyarország gazdaságtörténete 1914–1989. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 46.

²² Heti kiadás, az MTI hírei 58. sz. 1925. 07. 27. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mnl_mti/ (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

²³ Képviselőházi Irományok. 1927. XX. kötet, 893. Indítvány a „hadikölcsönkötvények” valorizációja tárgyában. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogykdok_1927_1931/ (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

²⁴ Corpus Juris Hungarici, ezer év törvényei. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92800012.TV&targetdate=&printTitle=1928.+évi+XII.+törvénycikk&referer=1000ev> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

²⁵ 5000–20 000 korona névértékig évi 200 pengő; 20 000–30 000 korona névértékig 300 pengő; 30 000–50 000 korona névértékig évi 400 pengő; 50 000–100 000 korona névértékig évi 500 pengő; 100 000 koronán felüli névértéknel pedig évi 600 pengő volt a támogatás összege. 1928. évi XXXIII. törvénycikk az 1928/1929. évi állami költségvetésről 14. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92800033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

Hadikölcsöntulajdonos Ősjegyzők Országos Egyesülete, amelynek tagjai megalapították az *Országos Hadikölcsön Pártot*.²⁶ A párt javasolataival folyamatosan „nyomás alatt tartotta” a Népjóléti Minisztériumot, de átütő eredményt nem ért el, azonban így legalább napirenden maradt az elszegényedett kisbefektetők ügye. *1942. július 19-én hirdették ki az 1914–1918. évi hadikölcsönök rendezéséről szóló 1942. évi IX. törvénycikket*, amely részletesen rendelkezett a természetes személyeknek és az egyházi, közművelődési vagy közjóléti tevékenységet kifejtő alapítványoknak és ilyen rendeltetésű más jogi személyeknek a hadikölcsönkötvényen alapuló követelésének ártértékeléséről. Az ártértékelés sávosan történt, ami azt jelentette, hogy pl. akinek a tulajdonában álló összes hadikölcsönkötvények névértéke az 1000 koronát nem haladta meg, azoknak a kötvényeit 100 korona = 10 pengő értékarányban készpénzben beváltották. Ha ugyanannak a jogosultnak a tulajdonában álló összes hadikölcsönkötvényeinek névértéke 25 000 koronánál nagyobb volt, a kötvényeket 100 korona = 5 pengő értékarányban 40 év alatt törlesztendő, évi 3%-kal kamatozó államadóssági címletekre cserélték ki.

A törvény nem feledkezett meg a hadikölcsön-biztosítást kötőkről sem, és rendezte ezeknek a kötvényeknek az ártértékelését is. A kiszolgáltatót új államadóssági címleteket 25, 50, 100, 500 és 1000 pengő névértékben bocsátották ki, kamatozásuk 1942. évi július hó 1-jén kezdődött és kamataik évenként utólag voltak esedékesek. (A pénzügyminiszter a törvény végrehajtására kiadott 1943. évi 1.200 P. M. számú rendeletével az ártértékelési időszakot 1943. december 31-ig meghosszabbította.) *A közel negyedszázaddal a Nagy Háború lezárását követően alkotott törvény legnagyobb hibája (lásd 9. §) az volt, hogy az állam faji alapon igazságtalan és erkölcstelen megkülönböztetést tett a kisbefektetők között.*²⁷ A második világháborút követően a magyar állam az 1942. évi IX. törvénycikkben foglalt kötelezettségeit nem tudta teljesíteni. (A magyar gazdaságtörténészek szerint a háború utáni belföldi adósság 14 milliárd pengőre rúgott. A belföldi államadósság legnagyobb tétele a 11,2 milliárd (!) pengő összegű rövid lejáratú hadikölcsön volt.)²⁸ A nehézségeket csak tovább fokozta, hogy Magyarországon a háború után a világtörténelem legnagyobb mértékű inflációja következett be. A kereslet és kínálat viszonya teljesen megromlott és az akadozó adók miatt a kormány csak bankjegyek kibocsátásával tudta fedezni a költségeket. Az infláció teljesen elértéktelenítette az államkötvényekbe és egyéb értékpapírokba fektetett vagyonekat, így az első világháborús hadikölcsönkötvények ártértékelése során kibocsátott államadósság-kötvényeket is.

²⁶ Vendéglősök Lapja. 1930. 01. 20. 2. szám. https://library.hungaricana.hu/hu/view/FSZEK_HelyiLapok_VendeglosokLapja_1930/?pg=10&layout=s (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

²⁷ „9. § Ha az ártértékelés során olyan személynek, akit az 1939:IV. törvénycikk, vagy az 1941:XV. törvénycikk értelmében zsidónak kell tekinteni, hadikölcsönkötvényei ellenében 5000 pengőt meghaladó névértékű államadóssági címletet kellene kiadni, az érdekelt csak 5000 pengő névértékű címlet kiadását igényelheti; a többletet az 1939:IV. törvénycikk 22. §-ában meghatározott célra kell fordítani.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200009.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

²⁸ Mihályi Péter: A 2010–14 közötti államosítások történelmi előzményei Magyarországon, 1722–1962. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2015, 38. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/129846/1/824100247.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

A banki és tőzsdei befagyasztások miatt a forint bevezetéséig – 1946. augusztus 1-jéig – nem is volt reális esély azok valorizálására.²⁹ Ez azonban nem történt meg, majd 1948-ban, a „fordulat évében” egyértelművé vált, hogy a kormány a kifizetéseket nem támogatja. A magyar állam 1949-ben pedig egyértelműen megtagadta a kifizetéseket, és ezzel lezárult az első világháborús hadikötvények magyarországi története. Az 1950-es évek Magyarországon a szocialista propaganda még sokszor előszeretettel példálózott azzal, hogy a háborús hadikölcsönkötvények hány családot tettek tükre. *Ezt általában akkor tette, amikor népszerűsítette az általa bevezetett – kamatmentes és kötelezően előírt – „Békekölcsön” megtakarítási formát, amivel a „békéért folyó küzdelemben” a dolgozók az államot támogatták.*³⁰

ÖSSZEZÉS

Seligman professzor, a Columbia Egyetem tanára 1918-ban megjelent „Loans versus taxes in war finance” című művében az alábbiakban foglalta össze a hadikölcsön lényegét, amely a mai olvasó számára is tanulságos: „...A hadikölcsönök a háborús terhek könnyítésére alkalmasak, feltéve, ha elővigyázatosan veszik igénybe. Tisztán kölcsönrel finanszírozni a háborút: rövidlátás, tisztán adóval: öngyilkosság. A háborús adóknak súlyosaknak és azonnaliaknak kell lenniük, de sohasem szabad azt a pontot túlhaladniuk, ahol a nemzeti termelést csökkentik, vagy ahol már a kívánatos fogyasztást akadályozzák. A háború elején a nagy kiadásokat inkább kölcsönrel kell fedezni s a háború előrehaladásával az adókat fokozatosan igénybe venni. A kölcsön-igénybevétel azonban minden pillanatban előállhat...”³¹

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar hadikölcsönkötvény- kibocsátások a belső erőforrások mobilizálásának meglehetősen sikeres formáját jelentették, azonban visszafizetésük már a kezdetektől sem volt számszakilag alátámasztva. A kötvények törlesztésénél előre kalkuláltak a biztos győzelemmel – így a vesztes antantországoktól befolyó hadiváltság összegével is –, a vereség pedig fel sem merült a tervek között.³² A jegyzett összeg – 18,5 milliárd korona – időbeli és jegyzési összegben történő eloszlásáról rendelkezünk adatokkal. Az első három kötvénykibocsátás az államnak kb. 4–5 milliárd korona bevételt hozott. A kis befizetések, azaz az 50 és 1000 korona közti jegyzések a befizetések 6%-át, az 1000 és 2000 korona közöttiek nagyjából a 10%-át, a 2000 és 10000 korona közöttiek a 20%-át adták az összes kölcsönjegyzésnek. A hadikölcsönök közel kétharmadát az igazi nagybefektetők (a 10000 korona felett jegyzők) vásárolták fel. A „nagyjegyzők” között szerepeltek hadiszállítók, biztosító társaságok, pénzintézetek, de pl. az egrí érsek is jegyzett hadikölcsönkötvényeket.³³

²⁹ Cora Zoltán: A szociálpolitika válaszcímű tanulmányai Magyarországon: a mintakövetés lehetőségei és kényszerei (1938–1950). PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2011, 238., 250. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/655/> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

³⁰ A Kommunizmus Aldoatainak Emléknapja február 25. Kommunista kislexikon. <http://kommunizmusaldozatai.kormany.hu/a-kommunizmus-kisszotara> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

³¹ Hojdrik: i. m. 610.

³² Egry: i. m. 3.

³³ Kaba Eszter: Ne sokat költsön, vegyen inkább kölcsön! – A hadikölcsönökről. 2. <http://elsovh.hu/ne-sokat-kolts-on-vegyen-inkabb-kolcson-a-hadikolcsonokrol/> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.) Az első számú „nagyjegyző” a magyarországi gabonaellátást biztosító Haditermény Rt. volt. A társaság 1 033 607 820 korona értékben jegyzett hadikölcsönkötvényeket. Manfred Rauchensteiner: The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918. Böhlau Verlag Ges.m.b.H & Co. KG, Wien Köln Weimar 2014, 572. http://www.boehlau-verlag.com/download/163983/978-3-205-79588-9_1_OpenAccess.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 11.)

Az adatok alapján egyértelmű, hogy az átlagemberek – jellemzően az alsó középosztály – számszerűen kisebb összegeket „áldoztak a hazáért”, azonban közülük sokaknak az összes megtakarítása elveszett, és így ők lettek a háború pénzügyi áldozatai. Erről a korabeli háborús naplók így írtak: „*mindegy volt, hogy az alkohol, a kártya vagy a hadikölcsön vitte el, a családi vagyonból az utódokra már semmi nem maradt.*”³⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

1928. évi XII. törvénycikk egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92800012.TV&targetdate=&printTitle=1928.+évi+XII.+törvénycikk&referer=1000ev>
1928. évi XXXIII. törvénycikk az 1928/1929. évi állami költségvetésről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92800033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei+%3Fpagenum%3D40>
1942. évi IX. törvénycikk az 1914–1918. évi hadikölcsönök rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200009.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei+%3Fpagenum%3D42>
1943. évi 1.200 P. M. rendelet. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1943/?pg=0&layout=s
- Bodrogi Bence – Galántai Zoltán: *Gazdaságtörténet*. Typotex Kiadó, 2013. <http://www.tankonyvtar.hu/hu>
- Botos János: *A fizetőszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924*. Múltunk politikatörténeti folyóirat, 2015/3. <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00043/pdf/>
- Cora Zoltán: *A szociálpolitika válaszlépései Magyarországon: a mintakövetés lehetőségei és kényszerei (1938–1950)*. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2011. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/655/>
- Egry Gábor: *Hogyan pénzeljünk egy háborút?* <http://elsovh.hu/hogyan-penzeljunk-egy-haborut/>
- Gunst Péter: *Magyarország gazdaságtörténete 1914–1989*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
- Gyenesei József: *Kecskemét hadikiadásai az első világháború idején*. In: Gyenesei József (szerk.): *Hátországban. Kecskemét az I. világháború idején*. Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Sorozaton kívüli kiadványok, Kecskemét, 2015. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BKKM_Sk_18_Hatorszagban/?pg=314&layout=s
- Heti kiadás, az MTI hírei 58. sz. 1925. 07. 27., https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mnl_mti/
- Hojdrik Sándor: *Az államkölcsönök és a háborús pénzügyek*. Magyar Statisztikai Szemle 1928, VI. évfolyam, 6. szám. https://www.ksh.hu/statszemle_archivum#year=1928
- Imre Sándor (szerk.): *A Világháború. Vezérfonal iskolai tanításokhoz és tájékoztató a nagyközönség számára*. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda kiadása, Budapest, 1917. http://mtdportal.extra.hu/books/imre_sandor_a_vilaghaboru.pdf
- Juhász Dániel: *Az első világháború pénzügyi vonatkozásai*. Valóság, 59. évf. 8. sz. 2016. augusztus. http://epa.oszk.hu/02900/02924/00044/pdf/EPA02924_valosag_2016_08_077-091.pdf
- Juhász István: *A háború átírja az adószabályokat*. Adó/Online, Wolters Kluwer (Nemzetközi Kiadó és Információsztárság) Kft. <https://ado.hu/rovatok/ado/a-haboru-atirja-az-adoszabalyokat>
- Kaba Eszter: *Ne sokat költsön, vegyen inkább kölcsön! – A hadikölcsönökről*. <http://elsovh.hu/nesokat-koltson-vegyen-inkabb-kolcson-a-hadikolcsonokrol/>
- Képviselőházi irományok. 1927. XX. kötet, 893. Indítvány a „hadikölcsönkötvények” valorizációja tárgyában. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogykdok_1927_1931/

³⁴ Kaba: i. m.

- Kiss Anita – Vass Olivér (szerk.): *Jegyzett-e már Hadikölcsönt?* Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára 2014. <http://pestmegyei100eve.blogspot.hu/2014/11/jegyzett-e-mar-hadikolcsont.html>
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet. A korona és a pengő tündöklésének és bukásának évei.* Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/371.html>
- Mihályi Péter: *A 2010–14 közötti államosítások történelmi előzményei Magyarországon 1722–1962.* MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2015. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/129846/1/824100247.pdf>
- Pápai Tamás László: *Gyarak a hadsereg szolgálatában – Haditermelés Pestszentlőrincen.* In: Heilau Zsuzsanna – Pápai Tamás László: *Sorsfordulók. Pestszentlőrinc és Soroksárpéteri az első világháborúban.* A Tomory Lajos Múzeum kiadványa, 2016. <http://muzeum18ker.hu/wp-content/uploads/2016/10/teljesk%C3%B6tetetre-1.pdf>
- Pogány Ágnes: *A magyarországi közkölcsönök története az első világháború kitörésétől a pénzügyi stabilizációig.* Történelmi Szemle, 2002. 1–2. szám. http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=16614
- Rauchensteiner, Manfred: *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918.* Böhlau Verlag Ges.m.b.H & Co. KG, Wien Köln Weimar, 2014. http://www.boehlau-verlag.com/download/163983/978-3-205-79588-9_1_OpenAccess.pdf
- Röcsei Lívia: *„Lelkesülve látjuk a régi ősi harcképesség újra való feltámadását.” A Pest megyei közvélemény és az első világháború.* <http://pest.archivportal.hu/data/files/202266412.pdf>
- Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, Petit Real, 2000.
- Vendéglősök Lapja. 1930. 01. 20. 2. szám. https://library.hungaricana.hu/hu/view/FSZEK_HelyiLapok_VendeglosokLapja_1930/?pg=10&layout=s

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A „PRÁGAI TAVASZ” ÉS A KATONAI MEGSZÁLLÁS MAGYAR DIPLOMÁCIAI IRATOK TÜKRÉBEN (1968. MÁJUS–OKTÓBER) (2.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1968. évi csehszlovákiai válsággal, majd katonai megszállással sokan foglalkoztak – különböző formában és szemszögből. Ugyanakkor a Hadtörténelmi Levéltár speciális „Zala”-gyűjteményét viszonylag kevesen kutatták, és azt is különböző mélységben, illetve részletességgel.¹ A szerző tanulmányában a HL MN „Zala–1968”-gyűjteményben fellelhető,² a megszállás előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos magyar külügyi jelentéseket tárja az olvasó elé, bemutatva, hogy milyen diplomáciai információk álltak a magyar döntéshozók rendelkezésére a válság idején.

KULCSSZAVAK: „prágai tavasz”, 1968. évi katonai események, Csehszlovákia katonai megszállása, a csehszlovák krízis

Ebben a helyzetben, „[h]ogy elkerülhetők legyenek a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti katasztrófális és jövátehetetlen következmények, valamint a nemzetközi béke és biztonság érdekében, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság alkotmányos képviselői és a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának Elnöksége felszólította a Csehszlovák Szocialista Köztársaság lakosságát, hogy tartsa meg nyugalmat és az előrenyomuló fegyveres erőkkel szemben ne tanúsítson ellenállást. A néphadsereg, az állambiztonsági szervek és a munkásmilícia ugyanezen oknál fogva nem kapott parancsot a védekezésre. A Csehszlovák Kormány ezen magatartását... a történelem úgy fogja értékelni, mint egy kis ország erőfeszítését a világbéke megóvásáért.” (1. o.)

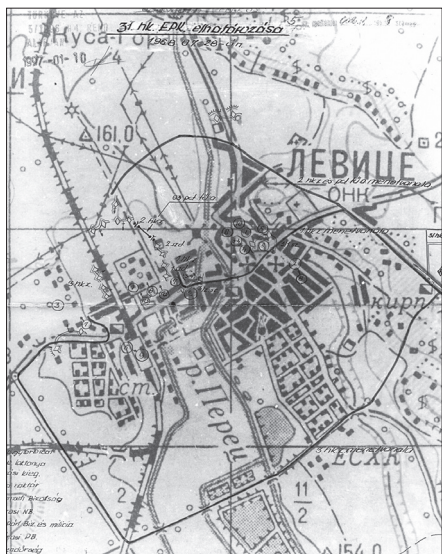
Ezt követően a szóbeli jegyzék rögzítette, hogy sem a kormány, sem más alkotmányos szerv nem járult hozzá az ország elzöldüléséhez, ami ellentétben áll az ENSZ Alapokmányával, a Varsói szerződéssel és a nemzetközi jog alapelveivel. Ezért „[a] Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormánya a leghatározottabban tiltakozik ezen magatartás miatt és kéri a Magyar Népköztársaság Kormányát az egész csehszlovák nép nevében, a nemzetközi béke és együttműködés nevében is, hogy a jogellenes megszállást megszüntesse és Csehszlovákiából vonja vissza valamennyi katonai alakulatát”. (2. o.)

¹ Pl. Pataky Iván: A vonakodó szövetséges. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.; M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.; Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: *Zala 1968*. Püldo Kiadó, Debrecen, 2012.

² Bár ezeket a jelentéskivonatokat/mellékleteket a Politikai Bizottság tagjainak és néhány vezető pártfunkcionáriusnak küldte meg a Külügyminisztérium, de valamilyen úton-módon – még aznap – megkapta Czinege Lajos vezéreztredes, honvédelmi miniszter (1960–1984) is, s az arra érdemesnek tartottra – az 1. lap jobb felső sarkára – ráírta a Zala szót, ezért bekerült ebbe az iratkötegbe. A gyakori ismétlések elkerülése érdekében: az idézetek kivétel nélkül eredeti írásmóddal íródnak (csupán a rövid ékezeteket javítottuk hosszúra), s az azokon belüli aláhúzások/kiemelések minden esetben Czinege Lajos vezéreztredes, honvédelmi minisztertől származnak – Sz. M.

Még ezen a napon, ehhez az irathoz csatolták a 002/186. sz. napi jelentés kiegészítését is – ami már csak a Politikai Bizottság tagjainak, valamint Gyenes Andrásnak és Sándor Józsefnek szólt –, amiben a bukaresti nagykövetség által továbbított, az RKP KB Külügyi Osztályának vezetője által küldött, az MSZMP-nek címzett levélről tudósítanak. E szerint a bukaresti szovjet nagykövetség egyik munkatársa augusztus 21-én éjjel egy jegyzéket adott át a Román Kommunista Pártnak, aminek tartalmát – a csehszlovákiai bevonulásról – „... aggodalommal és meglepetéssel vették tudomásul...” (1. o.) Ezt az RKP Központi Bizottsága a szocialista országok közötti elvek súlyos áthágásának, a VSZ előírásai megsértésének tekinti. Román felfogás szerint a VSZ az imperialista támadás elleni eszköz, ami a tagállamok ellen nem alkalmazható. „E rendkívül felelősségteljes pillanatban a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága kategorikusan kijelenti, hogy a Csehszlovákia elleni cselekedet súlyos hiba, amelynek komoly következményei lesznek a szocialista országok kapcsolataira, a kommunista mozgalomra és csak a közös ellenségnek, az imperializmusnak szolgálhat javára. (E résznél valaki a lap szélén függőleges vonalat húzott – Sz. M.) A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága aláhúzza, hogy egyedül az illető ország pártjának és vezetőinek van joga megítélni országa szocialista építésének ügyét, és azt, hogy mi az, ami az adott országban a szocializmus érdekeit szolgálja. Egyetlen más ország, a párt és az állam szerveinek egyetlen csoportja sem jogosult arra, hogy a megválasztott párt és kormány-szervek helyére lépjen. A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága azzal fordul az öt szocialista ország pártjához és kormányához, hogy minél előbb vessenek véget az elkövetett súlyos hibának, továbbá követeli, hogy a Csehszlovák Kommunista Pártot és a csehszlovák népet hagyják, hogy minden külső beavatkozás nélkül oldják meg problémáikat” – fejeződött be az üzenet. (1. o.)

Az augusztus 23-i 002/187/1968. sz. napi jelentés mellékletében³ a következőkről tájékoztatták az érintetteket Prágából: 22-én délelőtt a nagykövetséget arról tájékoztatta a Belügyminisztérium egy tisztje, hogy Josef Pavel belügyminiszter házi őrizetben van,

a minisztérium vezetését Šalgovič miniszter-helyettes, az Államvédelmi Hatóság vezetője látja el, aki együttműködik a szovjet tanácsadókkal. Az illegális adók felszámolását tekintik elsőrendű feladatuknak. Ugyanezen a napon találkozott a nagykövetség egyik munkatársa O. Koderkával, a CSKP KB Külügyi Osztálya vezetőjével, aki „...rendkívül el van keseredve [...] fogalmuk sincs arról, hogy valójában mi történik. Semmiféle érdemi információval nem rendelkeznek”. (5. f.)

Augusztus 22-én 14 óra 30 perckor Kovács Imre nagykövet a csehszlovák Nemzetgyűlés kéttagú – magyarul beszélő – delegációját fogadta,

2. ábra Léva legfontosabb objektumai elfoglalásának terve⁴

³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 23.)

⁴ HL MN Zala – 1968 3 d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. epk. összefoglaló jelentése.

melynek tagjai átadták neki a testületük magyar parlamentnek küldött levelét, amit az első elnökhelyettes írt alá. Ennek kivonatos lényege: „A CSSZSZK legfelső törvényhozó szervének a nevében fordulunk Önökhöz azokban a pillanatokban, amelyek döntöek nemcsak országunk és népünk további sorsa számára, amit képviselünk, hanem országaink közötti kapcsolatok, a szocializmus ügyének további fejlődése számára a világban [...] 1968. augusztus 20-ról 21-re virradó éjjeli órákban megtörtént a CSSZSZK jogellenes, indokolatlan megszállása [...] Erre a katonai aktusra a legális csehszlovák alkotmányos szervek egyetértése nélkül került sor. Ez hallatlan, elítélendő beavatkozás, amelyre nincs példa országaink közötti kapcsolatokban. Komolyan veszélyeztetve van a szocializmus szabad, demokratikus fejlődése Csehszlovákiában, amely januárban a CSKP Központi Bizottságában indult el és amely aktív és lelkes támogatást kapott a nemzeti front összes pártja, az összes társadalmi szervezet, a lakosság összes rétege részéről. A jelen pillanatban külső beavatkozásra megbénult állapotban van Ludvík Svoboda elvtárs a köztársasági elnök, a kormány és a nemzetgyűlés tevékenysége. A CSKP K. B. első titkára Alexander Dubček internálva van. Internálva van Oldřich Cerník a kormány elnöke, Josef Smrkovský a nemzetgyűlés elnöke, Cestmír Císař a cseh Nemzeti Tanács elnöke, dr. František Kriegel a Nemzeti Front Központi Bizottságának elnöke, valamint további párt és alkotmányos személyiségek. Országunk a megszállás állapotában van. Népünk érzései annál keserűbbek, hogy a megszállók a legközelebbi baráti országok hadseregei. Itt tartózkodásuk a legmélyebb elutasítással találkozik lakosságunk többsége részéről.

A csehszlovák nép egységes akarátára, erkölcsi és politikai egységére támaszkodva a leghatározottabban *követeljük Önöktől*, hogy 1./ Biztosítsák [...] a megszálló csapatok azonnali visszavonását [...] 2./ Követeljük az azonnali legális tárgyalások megkezdését [...] azzal, hogy kormányunkként, parlamentünként és pártunk vezetéseként azokat a szerveket kell tekinteni, amelyek törvényes úton jöttek létre ezen katonai beavatkozás aktusa előtt [...] A CSSZSZK Nemzetgyűlése [...] kinyilatkoztatja, hogy az egyedüli legális törvényhozó testület és követeli, hogy hangját és a kifejezett követeléseket teljesen respektálják” – fejeződött be a levél. (5–7. f.)

A 002/187. sz. jelentéshez – még 23-án – további melléklet⁵ adott a Külügyminisztérium, Erdélyi Károly miniszterhelyettes szignójával. Ennek első részében – egy oldalon keresztül – a Belügyminisztérium egyik tisztjétől származó értesüléseket foglalták össze a prágai nagykövetség munkatársai. E szerint, a szovjet csapatok bevonulásának éjjelén a CSKP épületében őrizetbe vették, majd a kora reggeli órákban ismeretlen helyre szállították Alexander Dubčeket, Josef Smrkovskýt, dr. František Kriegelt és Josef Špačeket, az Elnökség tagját. A nap folyamán Drahomír Kolder, Alois Indra, Karel Hoffmann és Jozef Lenárt (az első kettő aláírója volt a VSZ-csapatokat behívó levélnek – Sz. M.) a szovjet nagykövetségen tartózkodott egy kiáltvány megszövegezésén dolgozva.

Az informátor szerint augusztus 22-én az állambiztonsági szerveknél és a pártszervezetekben olyan határozat született, hogy nem működnek együtt a szovjet erőekkel. Arról is tájékoztatta a nagykövetség munkatársát, hogy Šalgovič miniszterhelyettes (a jelentésben tévesen miniszterelnök-helyettesként említették – Sz. M.) tagadta azt, miszerint a szovjet elhárítási szervekkel együttműködött volna a csehszlovák vezetők letartóztatásában, s azt is, hogy vállalta volna a Belügyminisztérium vezetését. (Lásd a korábbi jelentést! – Sz. M.) Viszont – állítólag – Šalgovič utasítására már 21-én szabadon bocsátották Cestmír Císařt, a cseh Nemzeti Tanács elnökét.

⁵ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 23.) 8–17. f.

Végezetül arról számolt be a belügyi tiszt, hogy a Rádió épületénél lezajlott incidensnél két szovjet katona és 15 csehszlovák polgári személy vesztette életét, valamint megsemmisült négy szovjet harckocsi. A 22-ére virradó éjjel – a kijárási tilalom be nem tartása miatt – agyonlőttek hét civilt.

A melléklet másik jelentős eleme a nagykövetségre – a CSKP KB három tagja, a CSKP veteránjai által – 22-én délután eljuttatott levéllel kapcsolatos beszámoló volt, amit a Nemzetgyűlés kommunista frakciója a magyar pártvezetéshez írt. Ebben követelték az internáltak azonnali szabadon bocsátását; a párt- és alkotmányos szervek működésének a lehetővé tételét; a csapatok azonnali kivonását, valamint az élet normalizáláshoz szükséges feltételek biztosítását – a csehszlovák kormány augusztus 22-i határozatának szellemében. Amíg az internáltak ki nem szabadulnak, semmilyen csoportosulást nem ismernek el KB-ként.

A levél átadói hangsúlyozták, hogy őket az elmúlt napokban konzervatívokként kezelték, mert következetesen elítélték a sajtó túlkapasait, egyetértettek a Šumava-gyakorlattal. (Ez utóbbi három szóba tömörített mondat mellé Czinege vezérezredes függőleges vonalat húzott – Sz. M.) Most mégis, kénytelenek elítélni a megszállást és tiltakozni ellene, akárcsak a vezetők internálása ellen. „E tekintetben, e kérdések megítélésében nincs különbség konzervatívok és progresszívek között. Azzal, hogy a pártot és a kormányt, valamint a Nemzetgyűlést – vezetőinek letartóztatásával – vezetés nélkül hagyták, lehetetlen helyzetet teremtettek, ami beláthatatlan következményekkel járhat. Már nem napról napra, hanem óráról órára romlik a helyzet. A tömeget – elismert vezetőiken kívül – más már nem csillapíthatja le. Teljesen reális veszéllyé vált az általános sztrájk és ha ez bekövetkezik, az emberek az utcára mennek, ami nyílt és véres konfliktust fog eredményezni. Az igazi konfliktus ez esetben csak most fog kezdődni!” (9. f.) (Az utolsó öt mondat mellett ismét a honvédelmi miniszter függőleges vonala – Sz. M.)

A három veterán véleménye szerint Drahomír Kolder, Alois Indra vagy más szabadlábón lévő Központi Bizottsági tagok részvételével a szovjetek hiába hoznának létre új kormányt, vagy párt vezető szervet, azt mindenki kollaboránsnak ítélné és nem ismerné el. Arról is beszámoltak, hogy augusztus 21-én a KB 31 tagja értekezletet (Nem KB-ülést! – Sz. M.) tartott, amint részt vett Drahomír Kolder, Vasil' Biľák, František Barbírek, Emil Rigo, Jozef Lenárt, Alois Indra és Oldřich Voleník is, akik közül mindenki nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy ki hívta be a VSZ-csapatokat. (Közülük hárman – értelemszerűen – hazudtak⁶ – Sz. M.) Végezetül még azt közölték, hogy Martin Dzúr vezérezredes, védelmi miniszter Svoboda elnöknel tartózkodik. A szovjet egységek le akarták fegyverezni a csehszlovák egységeket, de ebbe a köztársasági elnök és az illetékes csehszlovák parancsnokok nem egyeztek bele, így azt leállították.

A továbbiakban a prágai nagykövetség munkatársainak augusztus 22-i vidéki utazásának tapasztalatairól számoltak be, akik a Prága–Mělník–Česká Lípa útvonalon autóztak, miközben meglátogatták a Zahrádkyban tanuló magyar ösztöndíjasokat is. A nagyjából 80 km-es útvonalon végig Alexander Dubčeket, Ludvík Svobodát, Oldřich Černíket és Josef Smrkovskýt éltető, a bevonult csapatokat gyalázó, a távozásukat követelő plakátokat láttak. Ez út során találkoztak először „Halál a szovjetekre!” feliratokkal és leverte vörös csillagokkal.

⁶ A szovjet sajtó a beavatkozást igazolandó közölt egy, a szovjet pártvezetésnek címzett behívó levelet, amelyet öt magas rangú csehszlovák politikus: Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Antonín Kapek és Vasil' Biľák írt alá, erre hivatkozva minősítették az intervenciót „internacionalista segítségnyújtásnak”. http://www.ma.hu/kulfold/201342/A_pragai_tavaszes_Csehszlovakia_1968as_megszallasa (Letöltés időpontja: 2017. 12. 23.)

A tömeghangulat igen feszült, a lakosság több helyen sürgeti a fegyveres ellenállás megszervezését. A falvakban a vezetékes rádiók teljes hangerővel közvetítik a „szabad rádiók” adásait.

Augusztus 23-án hajnalban azt jelentette haza a prágai nagykövetség, hogy az egyik belügyi tiszt tájékoztatása szerint az állambiztonsági szervek nem működnek együtt a szovjetekkel a „szabad adók” felkutatásában, viszont a szovjet csapatok bevonulása előtt két nappal Prágába érkező nagyszámú állambiztonsági csoportot segítettek „felvezetni”. A Belügyminisztérium épületét a szovjet erők blokkolták, csak a belügyminiszter első helyettese és annak titkársága tartózkodik bent.

A csehszlovák hadsereg vezérkarából származó – meg nem erősített hírek szerint – hat repülőgépen 120 csehszlovák katonatiszt a Német Szövetségi Köztársaságba (NSZK) távozott, miközben a szovjet csapatok felvonultak a csehszlovák–NSZK határra. Ebből a jelentésből az is kitűnik, hogy a belgrádi ideiglenes ügyvivőnek 22-én este a jugoszláv külügyi illetékes – akárcsak a másik négy megszálló ország diplomatájának – tiltakozó jegyzéket adott át az intervencióval összefüggésben, illetve azt is, hogy mind a bolgár, mind a magyar határ mentén csapatösszevonások észlelhetőek jugoszláv területen. A Vajdaságban – 1948-ra emlékeztető – nacionalista, magyarellenes hangulat alakult ki.

Végezetül, ehhez a jelentéshez csatolták az illetékesek az öt ország minisztertanácsának a Csehszlovák Szocialista Köztársaság polgáraihoz intézett felhívását, melynek már az első mondata is morbidnak tűnhetett a címzettek szemében: „Csehek és szlovákok, *testvéreink!*” (15. f.) (Kiemelés tőlem – Sz. M.) Ezt követően három oldalon át bizonygatták, hogy a csehszlovák párt és kormány szocializmushoz hű vezetői kérésére jöttek segítséget nyújtani a csehszlovák munkásosztálynak és népnek a szocialista vívmányok megvédésében. „Drága barátaink! Ma osztálytestvéreitek jöttek segítségetekre. Nem azért jöttek hozzátok, hogy beavatkozzanak belügyeitekbe, hanem azért, hogy veletek együtt verjék vissza az ellenforradalmat, védjék meg a szocializmus ügyét, hogy meghiúsítsák a hazátok szuverenitását, függetlenségét és biztonságát fenyegető veszélyt” (17. f.) – szólt a VSZ-róka tirádája a csehszlovák hollóhoz.

Rendkívül érdekesnek ítéltető Kovács Imre prágai nagykövet augusztus 24-i helyzetjelentésének⁷ – tehát, ez esetben nem információt továbbított, hanem *önálló véleményt alkotott* – nyíltsága: „A katonai fellépés nem érte el politikai célját, sőt olyan helyzet állott elő, aminek elkerülése végett határoztuk el ezt a lépést [..] A katonai beavatkozás következtében még veszélyesebb nemzeti egység alakult ki. A köztársaság, a januári politika, valamint a párt- és az állami vezetők védelmének ürügyén ellenfeleink elszigetelték és lényegében szétverték a velünk szimpatizáló baloldali csoportosulásokat [..] *Kiengedték kezükből a kezdeményezést.* Beavatkozásunk ellenére összeült a XIV. kongresszus, amely megerősítette a Dubcek-i vezetést, felszámolta a vezetésben a baloldalt, a CSKP jobboldali, nacionalista irányítás alá került [..] A párt vezetése augusztus 21-i elnökségi nyilatkozatával elítélte és nem ismerte el törvényesnek katonai lépésünket, és ezzel az állásfoglalásával »az agresszió ellen irányuló nemzeti egység« és ellenállás szervezőjévé vált. Az elmúlt 4 nap alatt állampolgári, hazafiúi és párttagi kötelezettség normája lett a »megszállók« elleni harc. Katonai lépésünk következtében eltűnt a megosztottság és a nézetkülönbség /a/ párton belül. Ma már csak »becsületes hazafi«, vagy pedig »hazaáruló kollaboráns« megoszlás létezik. Mindennek következtében kialakult az össznépi összefogás az 5 testvérország ellen, a CSKP, annak vezetői, a párt januári politikája és akcióprogramja védelmében. (Eddig, elég „vonalasnak” tűnhet a nagykövetségi helyzetértékelés, de... – Sz. M.) A kialakult helyzet

⁷ HL MN Zala 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 24.)

igazolta a magyar pártvezetés azon korábbi feltételezését, hogy a Dubcek-i garnitúrán kívül nincs életképes, a tömegek által is elismert más csoport, amely alkalmas lenne a problémák megoldására. Hibásnak bizonyult tehát az a koncepció, amelyre katonai lépésünket alapoztuk. Azoknak a politikusoknak egy része, akikben bízunk, a döntő lépés megtétele előtt áttért a másik oldalra. Más része a katonai beavatkozás során megriadt és visszalépett. Információnk szerint még azok az állambiztonsági szervek kötelékébe tartozó egységek is, akik segítettek katonai lépésünk megtételénél, 3 nap elteltével nyilvánosan és határozottan megtagadtak mindennemű együttműködést [...] a CSKP különböző szervei kezdenek illegális és félillegális munkára berendezkedni. (Ennél a résznél Czinege Lajos a bekezdés mellé függőleges vonalat tett – Sz. M.) [...] Katonai akcióknak imponáló gyorsasággal zajlott le. Ennek ellenére már az első napon látható volt, hogy [...] Ellentmondó követelmény az, hogy »egyszerre barátok és megszállók« is legyünk [...] Szembetűnő, hogy a csapatok nem voltak felkészülve a politikai-propaganda feladatokra, katonai igazgatási feladatokra. A bevonuló egységek igen erős fizikai igénybevételnek és pszichológiai, erkölcsi nyomásnak vannak kitéve a lakosság részéről.

[...] A fentiekből az alábbi következtetéseket vonjuk le: *Katonai akciókkal nem sikerült elérni a kitűzött politikai célt. Nem konszolidálta a helyzetet, hanem tovább élte és a helyzet rosszabb, mint megelőzőleg.*

A helyzetet az súlyosbítja, hogy a katonai akció végrehajtásának taktikája egy más politikai feltételezésre alapul, mint ami létrejött, s mégsem változtattunk azon.

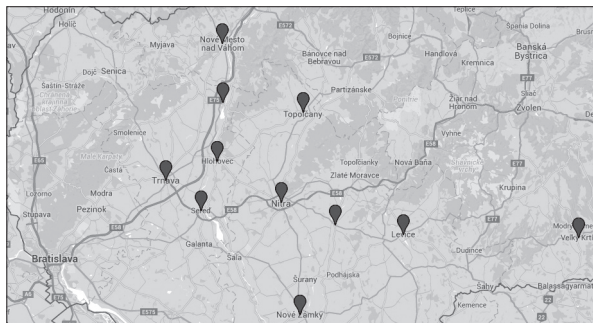
Akcióknak következtében teljesen új helyzet alakult ki Csehszlovákia és az 5 szocialista ország között. A fő tüzet továbbra is a Szovjetunió ellen irányítják és egyelőre nem tesznek különbséget a többi négy ország között. A magyar párt, Kádár elvtárs tekintélye, amely kapcsolataink alakulásában pozitívan érezte hatását, elveszett. Figyelembe kell vennünk azt a körülményt is, hogy a szocialista országok vezetői közül Kádár elvtárs találkozott legutoljára Dubcekkel és ennek kapcsán vonják le azt a következtetést, hogy ez a találkozó döntő volt a katonai akciónk megindításában.

Katonai lépésünk szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a csehszlovák sajátosságokat. Elsősorban azt, hogy Csehszlovákia lakossága különösen érzékeny katonai megszállással szemben...

Figyelembe kell venni, hogy [...] az ellenállás még jelentős, érintetlen tartalékokkal rendelkezik [...] nincs kimerítve a nemzeti egység alapján szerveződő polgári ellenállás minden tartaléka és módszere [...]

Mindezek alapján szükségesnek tartjuk a helyzet objektív értékelését.” (Kiemelések tőlem – Sz. M.) (196–199. f.) Így szólt Kovács Imre nagyon őszinte, lényegre törő jelentése, amiből nem az tűnik ki, mintha a nagykövet egy gerinctelen, karrierista „csinovnyik” lett volna!

Végezetül, tömören vázolta a nagykövetség helyzetét: szemére vetette a „külügynek”, hogy semmilyen előzetes tájékoztatást nem kaptak, így felkészületlenül érték őket az események, sőt, azóta sincs semmiféle politikai instrukció hazulról. Az igazság kedvéért azért hozzáfűzte, hogy hasonló „cipőben” szenved a bolgár és lengyel nagykövetség is, egyedül az NDK-é tudott előzetesen az intervencióról. (Talán azért, mert a Volksarmee egységei nem léphettek csehszlovák földre? – Sz. M.) Panaszkodott továbbá az egyre fokozódó elszigeteltségre (a szovjet nagykövetséggel nem sikerült még ez ideig sem kapcsolatba lépni, de a három „testvérivel” is csak három nap eltelte után), valamint a családjaikkal szemben növekvő gyűlöletre.

3. ábra A Szlovákiában létrehozott magyar helyőrségek⁸

Végre, augusztus 23-án sikerült összehozni egy megbeszélést – a szovjet kivételével – a négy nagykövetnek, akikben a következő kép alakult ki:

„a./ A katonai akció nem azt eredményezte, amit vártunk tőle, számításainkba durva hiba csúszott.

b./ Problémák mutatkoznak az akció végrehajtása körül, következtelenség, bizonytalanság, amit jól kihasználnak ellenünk.

c./ A helyzet sokkal rosszabb, mint előtte volt.

d./ Lényegében két alternatíva (sic!) jöhet számításba, az egyik a katonai megszállás következetes véghezvitele, amit egyértelműen az NDK nagykövete képvisel, vagy a helyzetet kompromisszumok és lényeges engedmények útján rendezni.

A nagykövetek igen pesszimistán ítélik meg a helyzetet, a bolgár nagykövet szinte kilátástalannak tartja azt. A kialakult helyzet kapcsán a bolgár és a lengyel nagykövet a központuk objektív és reális tájékoztatásával kapcsolatos felelősségét is felvetette.” (200. f.)

A prágai helyzetről szóló újabb külügyi információról⁹ készült 03134/2/a sz. másolatot ezúttal tágabb kör – Kádár János, Fock Jenő, Biszku Béla, Komócsin Zoltán, Fehér Lajos, Czinege Lajos, Pullai Árpád, Aczél György és Benkei András – kapta meg. Ez a négyoldalas anyag a nagykövetség egyik munkatársának Kotrec (keresztnevet sehol nem közölnek, s valószínűleg a név is helyesen: Kotrč – Sz. M.) ügyintéző titkárral augusztus 25-én lefolytatott beszélgetéséről tájékoztat. Az illető a prágai pártbizottság „ügyintéző” titkára, „... aki Simon elvtársnak, a pártbizottság első titkárának eltűnése óta viszi az ügyeket. Ő maga is fél-illegalitásban van. A találkozóra azzal a feltétellel jött el, hogy csak a Központi Bizottság illetékeseinek jóváhagyásával tárgyalhat. A jóváhagyást megkapta és ennek alapján igyekszik teljesen objektív információkat adni”. (201. f.)

E szerint: a szovjet csapatok bevonulását követően a CSKP vezetés nélkül maradt, az ügyek intézését a prágai pártbizottság (PB) vette át. A szovjet nagykövetség megakadályozta, hogy a náluk tartózkodó elnökségi tagokkal felvegyék a kapcsolatot. Hosszabb kutatás után, 17 KB-tag hozzájárult a prágai PB irányító tevékenységéhez. Első lépésként, folyamatosan üzemeltetik a központi rádióadót, majd összehívták a KB-t és a kongresszusi küldötteket. Az első KB-ülésen több mint 60 fő vett részt – köztük osztályvezetők is –, ahol Jan Piller elnökségi tag elnökölt, s aki élesen bírálta a prágai KB-t helytelen politikája miatt, s mert senki nem hatalmazta fel őket az ügyek intézésével. Ezt a többség visszautasította, s rámutatott, hogy csak a kongresszusi tagokat hívták össze, s nem a kongresszust! Alois Indra ez utóbbit

⁸ György Sándor Balázs: A „sosemvolt megszállás”, avagy Zala a Felvidéken. http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_sosemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken (Letöltés időpontja: 2018. 01. 26.)

⁹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 26.)

is elutasította. A továbbiakban Vasil' Biľak számolt be a megszállás előtti utolsó Elnökségi ülésről, ahol megismerkedtek ama szovjet levéllel, ami nem tartotta elégségesnek a Dubček első titkár által vállalt kötelezettségek teljesítését, így „[a]z elnökség megállapította, hogy ezek után a szovjet csapatok bevonulásával reálisan számolni lehet”. (201. f.)

E tájékoztatás után a KB ülésén a résztvevők két kérdést tettek fel: ki hívta be a szovjeteket, illetve hogy Ágcsernyőn vállaltak-e valamilyen titkos kötelezettséget? Az elsőre Vasil' Biľak és társai válaszoltak. A másodikra Štefan Sádovský válaszolt, akinek Alexander Dubček azt mondta letartóztatása előtt, hogy semmilyen garanciát nem vállalt. Ezt követően Vasil' Biľaktól kérdezték, mit tud a letartóztatott vezetőkről, amire csak azt felelte, hogy az első titkár – tudomása szerint – jó helyen van.

A KB-ülésen egyhangú határozatot hoztak az agresszió elítéléséről, csak a megformálásán volt vita. Azt a néhány személyt, aki helyeselte a beavatkozást, lehurrogták. A többség úgyszintén nem értett egyet a rendkívüli kongresszus azonnali összehívásával. Ennek ellenére az ülés után a prágai PB hozzálátott a kongresszus küldötteinek összehívásához. Azon viszont meglepődtek, hogy a szlovákokon kívül 1500 főből 1200 megjelent. (A szlovák küldötteket a szovjetek feltartóztatták – Sz. M.) A kongresszust – a Munkásőrség fegyveres védelme alatt – teljes illegalitásban tartották meg. Megtévesztésül több helyszínt is közreadtak, ahol azonnal megjelentek szovjet páncélosok, de nem találtak senkit. A kongresszusra meghívták a KB- és elnökségi tagokat is, de az utóbbiak nem jelentek meg. A helyzet alapos értékelése után megválasztották az új KB-ot, ami átvette az apparátus irányítását. A szabadlábban lévő elnökségi tagok a Munkásőrség védelme alatt állnak, többen viszont illegalitásba vonultak. Minden alapszervezet elismeri a kongresszust, míg a régi elnökségi tagok és a szovjet nagykövetségen tartózkodók elvetik.

Amíg a kongresszus ülésezett, a kormányt is a Munkásőrség védte, de ezt követően letartóztatták a kormánytagokat; majd Svoboda elnököt presszionálták, hogy mondassa le őket, és Alois Indra vezetésével új kormányt nevezzen ki, de ő mindkettőt megtagadta. Ezt követően az elnök egy delegáció élén Moszkvába utazott, ahol a tárgyalások első szakaszának eredményeként a szovjetek hajlandóak voltak kompromisszumra: a csapatok két héten belüli kivonására, amennyiben a csehszlovák fél betartja az ágcsernyői megállapodást. (A prágai rádió szerint: a nyugati határ biztosítására, a NDK-ban állomásozó szovjet csapatok nagyságához hasonló erők állomásoztatása a határ mentén, illetve sajtócenzúra – Sz. M.) Kotrcs ügyintéző titkár szerint „...ezt tulajdonképpen alá kellene írni. A jelenlegi helyzet azonban olyan Csehszlovákiában, hogy a tömeg elsöpör bárkit, aki ilyen kompromisszumba belemegy. Svoboda elvtárs szerint ma kezdődik a tárgyalások második szakasza, amelyen Dubček és Cernik elvtársak is részt vesznek”. (203. f.) Befelezésül még arról tájékoztatott, hogy a pártszervek felkészültek arra, hogy teljes illegalitásban, a nagyüzemek munkásai védelmében folytassák a munkát.

Az irat végén, a Külügyminisztérium vezetői szükségesnek tartották „a helyzet jellemzésére” arról is tájékoztatni a politikai vezetőket, hogy a prágai bolgár nagykövet fia, aki Prága környékén nyelvet tanul, szovjetellenes magatartást tanúsítva, a szovjet tankok elé akart rohanni, s csak társai akadályozták ezt meg.

A 002/190. számú, augusztus 27-i napi jelentés melléklete¹⁰ – amit ismét csak a szűkebb kör kapott meg – két jelentős anyagot tartalmazott. Az egyik „Emlékeztető” volt, amit Václav Pleskot külügyminiszter-helyettes adott át a bekérített prágai nagykövetnek, amelyben a

¹⁰ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 27.)

csehszlovák kormány megállapítja, hogy a megszálló erők parancsnoka „...I. G. Pavlovsky hadseregtábornok eddig nem teljesítette Ludvig Szvoboda köztársasági elnöknek adott azon ígéretét, amelynek értelmében késedelem nélkül meg kellett volna akadályozni a csehszlovák egységek lefegyverzését, el kellett volna hagyni azokat a térségeket, ahol csehszlovák egységek vannak elhelyezve, ki kellett volna üríteni az összes községeket és városokat [...] el kellett volna tekinteni a Csehszlovák Szocialista Köztársaság állami szervei és párt-szervezetei épületének elfoglalásától [...] és olyan azonnali intézkedést kellett volna tenni [...] hogy a megszálló erők ellátását saját eszközeivel és saját forrásaiból biztosítsa. Ezzel egyidőben ígéret született, hogy a megszálló erők mellőzik bármilyen fegyverek alkalmazását az összes lakossággal szemben”. (189. f.) Mindezek alapján, a kormány felhívja a figyelmet a köztársasági elnöknek adott ígéret betartásának fontosságára, mert az ennek elmaradása következtében tovább fokozódó feszült légkörért a megszálló csapatoknak kell vállalniuk a felelősséget! „Különösen szomorú az a tény, hogy mindezekig a lakossággal való kapcsolatban nincsenek betartva az emberiség legalapvetőbb elvei sem, ami állandóan emberáldozatokat követel.” (190. f.) (Czinege vezérezredes lapszéli függőleges vonalával – Sz. M.)

A továbbiakban a külügyi illetékesek a SzKP KB tiltakozását küldték meg, mely szerint a szlovák KB augusztus 25-én rendkívüli plenáris ülést tartott, amin részt vettek a rendkívüli pártkongresszusra megválasztott küldöttség képviselői is, olyan helyzetben, amikor „[a]z Önök hadseregeinek hitszegő betörése a szuverén Csehszlovákia területére [...] soha nem látott agressziós cselekedet [...] melynek következtében fel lett borítva a normális politikai és polgári élet. Hazánk semmivel sem szolgáltatott okot arra a lépésre, amelyet Önök és az Önök kormányai úgynevezett »testvéri segítséggel«és »internacionalista kötelezettségek teljesítésével«álcázott. Városaink és falvaink utcáin vér folyik, az Önök katonái ölik polgártársainkat. Mindezt a felelősség és a szegyen az Önök fejére száll. A leghatározottabban tiltakozunk az ellen az eljárás ellen, amelyre nincs példa a nemzetközi kommunista mozgalom történetében. Határozottan és feltétlenül követeljük az Önök hadseregeinek azonnali kivonását Csehszlovákia területéről”. (190–181. f.) (Teljes mértékben megértve a felfokozott lelkiállapotot s a „dramaturgiai követelményeket” is, de szerény történelmi megjegyzésként: mintha elfelejtkeztek volna 1956-ról – igaz, csak egy megszálló hadsereg volt, de a „testvérpártok” lelkes támogatásával –, s hál’ istennek Szlovákiában – magyar fegyver által – nem folyt vér, de természetesen, az agresszió, agresszió volt! – Sz. M.) Befejezésül kötelezettséget vállaltak a CSKP akcióprogramjának maradéktalan teljesítésére.

Az ugyancsak augusztus 27-én kelt 31/Ko/1968. sz. prágai nagykövetségi jelentés másolatában¹¹ – amit ismét a 26-i tájékoztatóban jelzett kilenc vezető kapott kézhez – a különböző beosztottak meghatározó csehszlovák személyiségekkel való beszélgetésének lényegét továbbították haza. Így pl. P. Tomášek, a munkaügyi miniszter első helyettese szerint az öt szocialista ország „...fegyveres beavatkozása durva politikai hiba, amely nélkülöz minden reális politikai, baráti és erkölcsi alapot. Azzal egy becsületes csehszlovák állampolgár nem érthet egyet. Ennek a lépésnek beláthatatlan nemzetközi és belpolitikai következményei lehetnek. Ha ezt megelőzően kételkedett valaki a januári irányvonal helyességében, az e lépés alapján meggyőződhetett annak helyességéről”. (205. f.) Ugyancsak a miniszterhelyettestől tudható Jaromír Dolanský KB-tag hasonló véleménye, miszerint „...a leghatározottabban nem ért egyet a szovjet vezetésnek ezzel a lépésével, durva politikai, történelmi tévedés volt, a szovjet politikai vezetés butaságát mutatja, amelynek nehezen felmérhető nemzet-

¹¹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 27.) 205–208. f.

közi következményei lehetnek a kommunista és munkásmozgalomra”. (205. f.) P. Tomášek a továbbiakban beszámolt a Michal Štancel miniszterrel folytatott beszélgetéséről is, aki részletesen ismertette vele, hogy a megszállás kezdetén szovjet ejtőernyősök azonnal körbezárták a kormány épületét és letartóztatták a kormányt. Nem igaz, hogy durvák voltak. Černík miniszterelnököt keresték, aki jelentkezett. Lubomír Štrougal és František Homouz csatlakozni kívánt hozzá mondván: vele tartanak, még ha le is tartóztatják őket. Idővel a minisztereket szabadon bocsátották, és az előbb említett két fő pedig illegálisba vonult. A miniszterek jelentős része a Nemzetgyűlés épületébe, majd Machačová könnyűipari miniszterhez távoztak, ahol kiadták a kilenc miniszter nyilatkozatát. Innen elmenve, két csoportban sikerült bejutniuk Svoboda elnökhöz, akivel közölték a kormány álláspontját: csak őt, valamint Alexander Dubčeket, Oldřich Černíket és Josef Smrkovskýt ismerik el Csehszlovákia törvényes vezetőinek. A katonai lépést agresszióknak minősítik és sürgetik a megszálló csapatok azonnali távozását. Felkérték az elnököt, hogy keressen kapcsolatot Moszkvával és kezdeményezzen tárgyalásokat. Erre rövidesen meg is érkezett Leonid Brezsnyev pozitív válasza. A kormány Gustáv Husákot és Martin Džúr védelmi minisztert, a Népfront pedig Bohuslav Kučera igazságügyi minisztert delegálta az elnöki tárgyaló küldöttségbe. A delegáció indulása előtt a szovjetek „közölték”, hogy a tárgyalásokra utazik még Vasil' Biľák, Alois Indra és Jan Piller is, akiket viszont sem a párt-, sem a kormányvezetés nem hagyott jóvá. A tárgyalásokon a szovjet fél olyan kompromisszumos javaslatot terjesztett elő, miszerint a csapatok zömét kivonják, de Jiří Hájek jöjjön vissza New Yorkból, valamint azonnal vezessenek be cenzúrát a rádióra és tv-re.

A szovjet fél kezdeményezte Svoboda elnöknél, hogy mentse fel a kormányt, és nevezze ki Alois Indrát miniszterelnökké. Több minisztert is felkértek volna az esetleges új kormányba, de senki nem vállalta. Hasonló volt a helyzet a Nemzetgyűlésben is, mely épületben napok óta 193 képviselő tartózkodott, s közülük csak egy fő értett egyet a megszállással, aki távozott is a helyszínről.

Tomášek miniszterhelyettes a megszállás elhibázottságát látta bizonyítottan abban is, hogy mind a legrégebb veteránok, mind a szakszervezetek mereven elutasították azt. Szerinte a munkásság körében is hasonló volt a helyzet. Második világháborús veteránok tömegesen küldték vissza kitüntéseiket a szovjet nagykövetségre.

„Tomasek elvtárs igen nehéznek és bonyolultnak ítélte meg a kibontakozást. Szerinte reális veszéllyé nőtt a fegyveres ellenforradalom kirobbanása, amely összefonódhat egy népi nemzeti fegyveres ellenállással. A hangulat olyan feszült, hogy ha Svoboda, Dubček, Smrkovsky és Černík nem méltó kompromisszummal térnek vissza, akkor őket is elsöprik” (208. f.) – fejeződött be Kovács Imre nagykövet jelentése.

Ezen a napon nagy volt a „postaforgalom”, mivel a fent említett kilenc vezető egy harmadik másolatot is kapott a Külügyminisztériumból, 28/1968. számon.¹² Ebben a nagykövet az elmúlt napok eseményeiről adott számot. Az ötoldalas jelentésben lényegében a Kotrc (Helyesen valószínűleg Kotrč – Sz. M.) „ügyintéző titkárral” augusztus 25-én lefolytatott beszélgetésén hallottakat foglalta össze. Ebben mindössze annyi az új – ami nem volt pontosan olvasható az előző jelentésben –, hogy szerinte a megszállás első négy napjának mérlege 17 halott és 340 sebesült, mely utóbbiak között 92 súlyos. (212. f.)

¹² HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 27.) 209–213. f.

A Politikai Bizottság és kormánytagoknak szóló, augusztus 28-i 001/201. sz. napi jelentés¹³ először a budapesti csehszlovák nagykövetség két munkatársának Randé Jenőnél, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetőjénél tett látogatásáról tájékoztatót. A diplomataék leszögezték, hogy ők továbbra is a köztársasági elnökük és kormányuk utasításaihoz tartják magukat, továbbá sajnálkozásukat fejezték ki, hogy jegyzékeikre nem kaptak választ, valamint, hogy a magyar sajtóban közölt Svoboda-nyilatkozat nem egyezik meg a „legális” csehszlovák rádióban közltekkel. Ez utóbbit Randé Jenő kizártnak tartotta.

A jelentés a továbbiakban jelentős diplomácia aktivitásról számolt be: a bukaresti magyar nagykövetség szerint a szovjet nagykövetnek a pártfőtitkárnál tett augusztus 25-i látogatását követően, a román sajtó 26-án sokkal „tartózkodóbb” volt. Sőt, a budapesti mongol nagykövet szerint román kollégája azt mondta neki, hogy „[a] fegyveres beavatkozás sajnálatos, de valószínűleg szükséges volt”. (215. f.)

A damaszkuszi új magyar nagykövet a megbízólevele átadásakor meleg fogadtatásban részesült a szír elnök részéről, aki szerint „... a csehszlovákiai események és az izraeli akciók mögött ugyanazok az erők állnak. Közös ügyünk és közös céljaink megkövetelik kapcsolataink további erősítését”. (215. f.) A nagykövet ezt a „közös gyékényről árulást” azzal is alátámasztotta, hogy a szovjet nagykövettársa arról informálta őt, miszerint a szíriai Baath Párt vezető személyiségei – a párthatározattal összhangban –, támogatólag nyilatkoztak az öt ország katonai akciójával kapcsolatban, bár ugyanez nem mondható el a szír főtisztek egy részéről.

A bagdadi magyar nagykövet is arról jelentett haza, hogy az Iraki Kommunista Párt mindkét frakciója és a haladó szakszervezetek szintén támogatják a katonai lépéseket. Ezzel szemben a conakryi nagykövetség arról számolt be, hogy a guineai elnök a csehszlovák ügyvivő előtt szomorúnak minősítette a történeteket és kifejezte azzal kapcsolatos aggodalmát, miszerint ennek a nemzetközi munkásmozgalomban is súlyos következményei lehetnek, ezért megvitatja a helyzetet pártja és kormánya vezetőivel, s csak azt követően nyilatkozik a rádióban. Ezt lényegében alátámasztotta a Conakryban akkreditált kubai nagykövet is, aki szerint a guineai hírközlő szervezetet arra utasították, hogy egyelőre ne foglalkozzanak a csehszlovákiai eseményekkel.

A Rio de Janeiro-i magyar nagykövet viszont a Brazil Kommunista Párt KB-határozatát kézhez kapva, hazatovábbította, ami az akció teljes támogatásáról tájékoztatta a résztvevőket. A New York-i magyar ENSZ-misszió vezetője viszont a szovjet misszió helyettes vezetőjének augusztus 27-i közlését továbbította Budapestre, hogy a Biztonsági Tanács (BT) következő ülésén válaszolni fognak Jiří Hájek beszédére, sőt, kétségbe vonják majd, hogy a kormánya nevében beszélt, megtámadva személyét és megbízólevelét.

Budapesten is bonyolódott a helyzet: az új angol nagykövet bemutatkozó látogatás ürügyén kereste fel a KÜM V. Területi osztályának a mb. vezetőjét, de valójában a csehszlovákiai eseményekről kívánt beszélni, kijelentve, hogy azok hosszú időre visszavetik a kelet–nyugati, benne a magyar–angol kapcsolatokat is. A magyar tárgyalófél viszont azt hangsúlyozta, hogy a kapcsolataink további alakulása az angol fél magatartásán múlik. A jelentés ezen részének végéhez szükségesnek tartották hozzáfűzni: „**Megjegyzés:** Millard nagykövet eddig mindig korrekt, udvarias magatartást tanúsított a KÜM-ben, ez alkalommal azonban meglehetősen agresszív volt.” (217. f.) De nem volt kellemes partner az ugyaneide látogató holland nagykövet sem, aki azt javasolta, hogy dr. Dimény Imre mezőgazdasági és

¹³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 28.) 214–218. f.

élelmezésügyi miniszter októberre tervezett hollandiai látogatását halasszák olyan időpontra, amikor az „...konstruktívabb légkörben jöhet létre”. (217. f.) Ennél keményebb volt a holland külügyminiszter, aki augusztus 26-án magához kérte a hágai magyar ideiglenes ügyvivőt, akivel közölte: „...a holland kormány és nép mély megütközéssel fogadta Csehszlovákia katonai megszállását, amelyben Magyarország is részt vett. A holland kormány nem tartja kizártnak, hogy e drámai események hosszú időre akadályozni fogják a Kelet és a Nyugat között öröndetesen megindult fejlődést, amelyért a holland kormány és Luns külügyminiszter (Joseph Luns később a leghosszabb ideig – 1971–1984 között – funkcionáló NATO-főtítkárrá vált! – Sz. M.) személyesen annyit fáradozott és aminek része volt Luns rendkívül kellemes budapesti látogatása is.” (218. f.) Végezetül a külügyminiszter kifejezte abbéli reményét, hogy a magyar kormány a lehető legrövidebb időn belül kivonja csapatait Csehszlovákiából.

Ugyancsak az V. Területi osztályon tett látogatást augusztus 27-én a svéd nagykövet is, hogy „felháborodásának” adjon hangot, amiért a magyarok is részt vettek Csehszlovákia „megszállásában”, elfogadva az „orosz diktátumot”. (128. f.) Ezért megszakítják a magyar–svéd kulturális kapcsolatokat, illetve a Külkereskedelmi Minisztériummal is közölték, hogy augusztus 28-án nem kerül sor a svéd–magyar áruforgalmi egyezmény aláírására.

Az illetékesek a végére hagytak két jó hírt, miszerint a budapesti csehszlovák nagykövetség köszönetét fejezte ki a csehszlovák turisták megfelelő módon történő hazaszállításának elősegítéséért, illetve a prágai magyar nagykövetség ellátásának biztosításaként 27-én autóbusszal kb. 40 q élelmiszert juttattak ki.

Még ugyanezen a napon – a „szűkebb körnek” – 002/192/1968. számon a Külügyminisztérium a napi jelentés mellékletét¹⁴ is kiadta, amiből megtudható, hogy augusztus 26-án Marosán György¹⁵ a prágai magyar nagykövetségen találkozott Rudolf Barák volt belügyminiszterrel, aki szerint a jelenlegi helyzet a múlt hibáiban gyökerezik, ami megbénította a pártot. A társadalom mind jobban jobbra tolódik. A január óta eltelt „...hónapok során egyre nőtt a tisztánlátás hiánya, az akcióképtelenség. Eközben az ellenforradalmi erők – a párton belül és kívül – nem léptek fel nyíltan [...] Dubceket a kialakult helyzet vetette az élre, míg végül a szovjet-ellenes front zászlajává vált [...] nincs határozott álláspontja, így első titkárrá történt megválasztása teljesen megfelelt a párton belüli likvidátori erőknek és a társadalomban lévő ellenforradalmi erőknek is. Svobodáról azt mondta Barak, hogy 1950-ben sem tudta hol a helye, politikai képességei csekélyek [...] Az Ágcsernyő kapcsán kialakult nemzeti egység meggyorsította a párt szétesését [...] más kiút, mint a párt újjászervezése, nincs [...] a katonai akció elkerülhetetlen volt, ő ezzel a lépéssel egyetért, ugyanakkor azonban úgy látja, hogy a helyzet rohamosan romlik és a munkásság ma szovjet-ellenes. A hadsereg megbízhatatlan, és a munkásörség is hatása alatt van az ellenséges uszításnak [...] a párt nem rendelkezik olyan érvvel, amellyel mozgósítani tudna a szocialista vívmányok mellett. Fegyveres ellenforradalmi fellépést nem tart elképzelhetőnek, de ugyanakkor ez nem jelent még kibontakozást [...] Barák véleménye szerint megengedhetetlen lenne a szövetséges csapatok kivonása. A legfontosabb feladat létrehozni a párt magját [...] Barák megfelelő időpontra és alkalomra vár, hogy felléphessen és hozzájáruljon egy ilyen mag kialakításához. A munkához hozzáfogott”. (219–220. f.)

¹⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 28.) 214–218. f.

¹⁵ Marosán György (1908–1992) szociáldemokrata, majd kommunista politikus. A két párt egyesülése után az MDP főtítkárhelyettese. A Hegedüs-kormány miniszterelnök-helyettese (1956. június–október), a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) államminisztere (1957–1960). 1962-ben nézeteltérése támadt Kádár Jánossal, ezért minden funkciójáról lemondott.

A melléklet második eleme egy rövid hír – a prágai lengyel nagykövetségi forrásból –, miszerint három jobboldali tábornok vezetésével szervezkedés folyik a hadseregben, s a raktárból vöröskeresztes gépkocsikban szállítják a fegyvert a polgári csoportokhoz. (Ezt – a valószínűség szerint „kacsát” – nem támasztja alá sem a fent idézett Barák-vélemény, sem az általam elvégzett alapos kutatás. A „Zala”-gyűjtemény 69 dobozában sehol nem találkoztam hasonló tartalmú jelentéssel! Ugyanakkor a magyar egységek első lépéseinek egyike volt minden város birtokbavételekor a fegyver- és lőszerraktárak blokírozása, majd *közös magyar–csehszlovák fegyveres őrség megszervezése* – Sz. M.)

A szűkebb körnek szóló, augusztus 30-án kelt 002/193/1968. sz. napi jelentés mellékletében¹⁶ a prágai nagykövetség anyaga volt olvasható, mely szerint a szovjet követtanácsos közlése szerint őket 29-én a csehszlovák Külügyminisztériumban arról tájékoztatták, hogy az Elnökség előző esti ülésének döntése alapján új igazgatókat neveztek ki a tv, a rádió és a Csehszlovák Távíratí Iroda (ČTK) élére. Ugyanakkor a szovjet diplomata – magánvéleményét (Lehetett ilyen? – Sz. M.) kifejtve – arról is szólt, hogy hasonló változásokra volna szükség a kormányban is.

A Védelmi Minisztérium Katonai Tanácsa – a beteg Dzúr vezérezredes távollétében – pozitív álláspontot foglalt el a szövetséges csapatokhoz való viszony kérdésében. Ugyanakkor Ludvík Černý főpolgármester utasítására a prágai munkáskerületeket nem látták el élelmiszerral, a belvárosban pedig a sorban állás mesterséges meghosszabbításával (csak ötösével engedték boltba az embereket – Sz. M.) teremtettek feszültséget. Utóbbi lépést a szovjet városparancsnok szándékos feszültségeremtésnek, szabotázsnek minősítette és felszólította a főpolgármestert ennek megszüntetésére.

A fenti jelentést még ugyanezen a napon 002/193-hoz számon kiegészítették.¹⁷ Ebben a KB egyik baloldali tagjának a tájékoztatását – „[a] kapcsolat folyamatosnak ígérkezik” (297. f.) – továbbította haza a prágai nagykövetség. Az informátor szerint realitásnak kell tekinteni, hogy két KB és két Elnökség ténykedik, de a tömeghangulatra az illegális KB és szervei, főleg a prágai PB bírnak befolyással. Ezért – legalábbis a forrás szerint – Dubček első titkárnak politikailag „likvidálnia” kell a prágai PB-ot, illetve Gustáv Husáknak meg kell indítania a harcot a SzLKP-ban az illegális XIV. Kongresszus ellen. Ugyanakkor, a beszélgetőtárs szerint „Husáknak a szlovák KB élére való kerülésével erős nacionalista politikai irányzat alakulhat ki, különösen a csehek és a szlovákok együttélésére vonatkozó kérdésekben”. (297. f.)

A szeptember 3-i 002/196/1968. sz. napi jelentés mellékletében¹⁸ először Gosztonyi Jánosnak, a Népszabadság szerkesztőbizottsága elnökének a prágai magyar nagykövetségen tartózkodó Oldřich Švetskával, az Elnökség (konzervatív szárnyának – Sz. M.) tagjával folytatott szeptember 2-i beszélgetésről tudósított a KÜM. Az ő tájékoztatása szerint az augusztus 31-i elnökségi ülés előtt és alatt nagy nyomás nehezedett a baloldaliakra, hogy mondjanak le. Vasiľ Biľák erre nem volt hajlandó, a döntést az Elnökségre bízta. „Dubčeknek nem volt bátorsága erre, így maradt Biľák elnökségi tag.” (1. o.) Azt még sikerült elérni, hogy az Elnökség minden tagja aláírja a moszkvai nyilatkozatot, viszont ugyanez nem sikerült az új KB-tagok esetében, ugyanis Oldřich Švetska megítélése szerint az új Elnökség összetétele egyértelműen a jobbratolódás bizonyítéka. (Ennek alátámasztására név szerint értékelte néhány új tag politikai beállítódását – Sz. M.) Ugyanakkor Svoboda köztársasági elnök az,

¹⁶ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 30.) 299–300. f.

¹⁷ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e. (1968. 08. 30.) 297–298. f.

¹⁸ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 09. 03.)

aki egyértelműen és a leghatározottabban képviseli azt az álláspontot, hogy a moszkvai megállapodást teljesíteni kell. Ebben támogatja őt Oldřich Černík és Gustáv Husák is.

A KB-ülésen teljes egészében ismertették a moszkvai megállapodást, amit egyesek diktátumnak minősítettek, s különösen az utolsó bekezdés váltott ki morgolódást, mely szerint a CSKP tovább fog dolgozni a Szovjetunióval való örök barátság megszilárdításán és elmélyítésén. „Svetskának az a véleménye, hogy a moszkvai megállapodást teljesíteni fogják, mert jelen van a szovjet hadsereg. A megállapodás értelmében teendő konkrét intézkedések eredményeképpen be fog következni a differenciálódás. Ilyen vonatkozásban a legproblematisusabb Dubcek személye. Úgy tudja, hogy Svoboda elnök nagyon dühös Dubcekre, mert egy sor megállapodást nem tartott be, hitegetett. Svoboda számol azzal, hogy Dubceknak távoznia kell. A baloldal kérte a szovjet elvtársakat, hogy engedjék szabadon és vissza a politikába a jobboldaliakat, hogy az emberek majd utólag jobban megértsék, mi történt és ez szükséges a polarizálódáshoz. Svetska véleménye szerint a szovjet elvtársak megértik a jelenlegi helyzetet. Reméli, hogy nem tesznek elhamarkodott katonai lépéseket, amelyek komoly vérontáshoz vezethetnének [...] Svetska hivatkozik arra, hogy ő mindig hangsúlyozta [...] a magyar példát. Hivatkozott arra, hogy Magyarországon is ott vannak a szovjet csapatok és Kádár elvtárs mégis önálló, független politikát folytat.” (2–3. o.)

A konszolidáció nagyon lassú kibontakozását jelezte, hogy szeptember első harmadában kezdtek megrikkulni a Csehszlovákiával kapcsolatos diplomáciai jelentések. Így, a fent idézettel tíz nappal követte az újabb olyan, amely érdemi információkat tartalmazott a csehszlovákiai helyzetről. A Politikai Bizottság és a kormány tagjainak megküldött, szeptember 13-án kelt 001/215. napi jelentés első tudósítása¹⁹ a prágai nagykövetségről származott, továbbítva azt a szovjet kollégáktól kapott hírt, miszerint szeptember 11-én kivonták Prágából a szovjet csapatokat, és a nagykövetséget is elhagyta a védelmére kirendelt speciális őrség.

A továbbiakban meglehetősen hosszú tájékoztatás szerepelt a Jozef Lenárt KB-titkárral folytatott beszélgetésről, aki 11-én fogadta Kovács Imre nagykövetet. A politikus részletesen fejtegette a belpolitikai helyzetről alkotott nézetét. E szerint az általános politikai atmoszféra több éven keresztül alakult ki egyre erősebb kritikai hullámmá válva, ami aztán már nemcsak a 20 év hibáit bírálta, hanem az eredményeket is tagadta. Ide sorolta az utóbbi évek azon párttörténeti vitáját is, ami a CSKP V. kongresszusán végrehajtott „bolszevizálást” tette kérdésessé, azt bizonyítandó, hogy minden baj oka a szovjet politikai modellnek a csehszlovák pártra kívülről való rákényszerítésében keresendő. A helyzet kialakulásának „...egy másik alapvető okát abban látja, hogy nem rendezték megfelelően a csehek és szlovákok viszonyát, ami a nacionalista tendenciák számára nyújtott jó talajt. Emellett a párt nem figyelt fel időben arra, hogy a szocialista viszonyok építésének az időszakában más vonatkozásokat is figyelembe kell venni, nemcsak azokat, amelyeket a hatalom megszerzése, illetve megszilárdítása folyamán vettek tekintetbe. Az internacionalista barátság érvényesítése mellett a nemzeti sajátosságok is egyre fontosabbak”. (91. f.) A problémát előidéző harmadik okot a KB-titkár abban látta, hogy a gazdasági nehézségeket bírálók ezeket a szovjet gazdasági koncepcióval igyekeztek magyarázni.

Mindezeket látva, a felső vezetés a kijózanodás állapotában van, miközben pontosan teljesíteni kívánja a moszkvai megállapodásból reá háruló kötelezettségeket, de ugyanezt várja el az öt szocialista országtól is. Viszont, „Lenárt elvtárs a maga részéről igen aggasztónak tartja ahogyan a tömegek a felső vezetést, elsősorban Svobodát, Dubceket és Smrkovskyt

¹⁹ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 13.)

támogatják. Az augusztus 21-i lépésről szólva Lénárt elvtárs felvetette, hogy szerinte az öt ország pártja és kormánya nem használt fel előzetesen minden politikai lehetőséget. Elmondta, hogy a szövetséges csapatok csehszlovákiai tartózkodása igen nehéz helyzetet teremt a csehszlovák vezetés számára, amely nehezen birkózik meg a nacionalista hullámmal, ugyanakkor magas a tét, amely kockán forog”. (91–92. f.)

A szeptember 17-i 002/208. sz. napi jelentés melléklete²⁰ szerint a prágai szovjet nagykövetség első beosztottja arról tájékoztatta magyar kollégáit, hogy Kuznyecovnak, a szovjet külügyminiszter első helyettesének (ezen évtizedek nagy politikai tüzeinek sikeres eloltója, megfélemezője – Sz. M.) prágai tartózkodása a moszkvai megállapodás teljesítésével és a konszolidáció politikai feltételeinek előmozdításával függ össze. A miniszterhelyettesnek egyelőre szeptember 18-áig van fix programja, melynek során naponta három-négy csehszlovák politikust látogat meg, kizárólag Cservonyenko nagykövet társaságában, majd esetenként megküldik tapasztalataikat Moszkvába. A nagykövettől mindössze annyi információ szivárgott ki, hogy Kuznyecovnak jó benyomása alakult ki Ludvík Svobodáról, Gustáv Husákról, Oldřich Černíkről és Jozef Lenartról, viszont rosszak Alexander Dubčekről, Josef Smrkovskýról és Josef Špačekről.

Újabb hosszú szünet után, október 4-én jelentek meg csehszlovákiai hírek a 002/221. sz. napi jelentés mellékletében.²¹ E szerint, a prágai magyar nagykövetség munkatársa október 2-án ismét beszélgetést folytatott Oldřich Švetskával, aki feltételezte, hogy még azon a héten Moszkvába repül az Alexander Dubčekből, Oldřich Černíkből és Gustáv Husákból álló delegáció (Josef Špaček és Zdeněk Mlynář utazásához Moszkva nem járult hozzá – Sz. M.), bár a szovjet fél ezt szerette volna minél későbbre halasztani. A vendégek fel kívánják vetni a cseh pártkongresszus október végi megtartását, amivel valószínűleg nem értenek majd egyet a szovjetek. Úgyszintén szóba hozzák a CSKP XIV. kongresszusának ez év végi megrendezését is, amit azonban Moszkva majd csak 1969 őszén tart lehetségesnek.

Švetska szerint a pártvezetés szeretne megszabadulni Alois Indra KB-titkártól, akinek miniszterelnök-helyettesi, vagy külügyminiszteri posztot ajánlottak fel. Vasil' Biľak visszautasította a szófiai nagyköveti állást, de valószínűleg elfogadná a moszkvait. Ezzel párhuzamosan viszont komoly veszélyként említette Antonín Novotný szélsőbalos körének aktivizálódását, aminek tagjai szoros kapcsolatban állnak a prágai szovjet követséggel, valamint a Csehszlovákiában állomásozó szovjet parancsnokságokkal. Egy terjedelmes memorandumot is készítettek a kialakult helyzetről, amit eljuttattak Moszkvába és az említett parancsnokságokra is. Oldřich Švetska attól tart, hogy ez a nézet támogatásra talál a szovjet félnél.

A 002/224. sz. napi jelentés mellékletéből²² október 8-án arról értesülhetett a szűk olvasói kör, hogy dr. Lubomír Štrougal miniszterelnök-helyettes, a Gazdasági Bizottság elnöke október 3-án fogadta a magyar nagykövetet, s hosszan elbeszélgetett vele. Ennek lényege, hogy szerinte a párt és a társadalom dezorientált. „Az elmúlt hetek folyamán kialakult, szovjetellenes alapokon nyugvó egység támaszkodik ugyan a nép nemzeti érzéseire, de a további konkrét politikai intézkedések hatására nyilvánvalóan rövidesen széthull [...] a jelenlegi válságból csak az a kivezető út lehetséges, ha a politikai vezetés nyíltan, őszintén, világosan, bátran és kritikusan elemzi a január óta eltelt 8 hónap eseményeit, egyértelműen megmutatja mi volt helyes, mit kell tovább fejleszteni és melyek voltak az elkövetett hibák, mit kell elítélni és milyen hibás gyakorlatot kell elvetni [...] a kormány tagjainak döntő többsége ezt a nézetet

²⁰ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 09. 17.)

²¹ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 10. 04.)

²² HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 10. 08.)

vallja. A párt Elnökségében a többség azonban nem ezen a véleményen van... Nagyon sok múlik Dubceken, akinek közelednie kell Cernik és Husak álláspontjához. Ha erre rövidesen nem kerül sor [...] a helyzet még súlyosabbá válik. A miniszterelnökhelyettes véleménye szerint felül kell vizsgálni és át kell dolgozni az akció programot, amely sok vonatkozásban politikai romanticizmust tükröz, zavaros, homályos, többféleképpen értelmezhető. Újra kell fogalmazni a párt vezető szerepéről, a hatalmi pozíciókról szóló részeket, amelyekről az elmúlt időszak fejlődése bebizonyította, hogy illúziók.” (310. f.)

A továbbiakban Štrougal arra is kitért, hogy folytatni kívánják a gazdasági reformot, beleértve a magyar tapasztalatok hasznosítását is. A miniszterelnök-helyettes kihangsúlyozta azt is, hogy a kormány utasítást adott ki tagjai számára arra vonatkozóan, miszerint kezdeményezően kell fellépni az öt szocialista ország viszonylatában a kapcsolatok fejlesztése érdekében. Külön kihangsúlyozta, hogy Magyarországgal is készek továbbfejleszteni az augusztus 20-a előtti jó kapcsolatokat, s szívesen ellátogatna még október folyamán Budapestre, főleg a reform ügyében folytatandó eszmecsere.

Az október 10-én kelt 002/226. sz. napi jelentés melléklet²³ terjedelmes beszámolót közölt a prágai magyar nagykövetség titkáranak Bohumil Šimonnal, a CSKP KB Elnökségének tagjával október 8-án lezajlott beszélgetéséről. A csehszlovák partner előre leszögezte, hogy a moszkvai megbeszélésekről még csak előzetes értesülései vannak, mivel hivatalos tájékoztatást csak később kapnak, az e nap folyamán még összeülő elnökségi ülésen. Értesülése szerint a tárgyalások egyik témája volt a szocialista-ellenes és jobboldali erők „kezelése”. A csehszlovák küldöttség egyrészt szükségesnek tartotta minél pontosabban meghatározni ezt a kört, leszűkíteni a túl általános megközelítést, másrészt „...igyekezett megmagyarázni Moszkvában, hogy nem lenne helyes ellenforradalmárokat keresni és ezek ellen politikai pereket indítani. Hiszen még a korábbi években megtartott politikai perek káros következményeit sem tudták felszámolni, nem tudták a rehabilitációt következetesen végigvinni. A szovjet vezetők is úgy nyilatkoztak, hogy nem tartják szükségesnek politikai perek rendezését, de elkerülhetetlennek tartják, hogy a szocialista-ellenes és jobboldali erők ki legyenek iktatva a politikai életből”. (1. o.)

A másik jelentős problémakört a CSKP XIV. kongresszusa és a cseh párt alakuló kongresszusa jelentette, ahol a vendégek igyekeztek megértetni a szovjet vezetőkkel a cseh párt alakuló kongresszusának a szükségességét, mert e nélkül jelentős problémák lesznek a föderációval kapcsolatban. „A cseh szervek már amúgy is lemaradtak a szlovák szervek mögött a föderációval összefüggő kérdések kidolgozásában. A föderáció problémáit állandóan a szlovák szervek »tálaszják«míg cseh részről csak hozzászólnak. Így a cseh kongresszus nélkül egy aszimmetrikus (sic!) modell állandósul, amely a belső problémák egész sorát rejt magában.” (1. o.) Ennek ellenére a partnerek ehhez nem járultak hozzá, félvén attól, hogy erős jobbratulódás következhet be a kongresszuson. (Ennél a résznél Czinege Lajos függőleges vonalat húzott a lap szélén – Sz. M.) Helyette azt javasolták, hogy a CSKP-n belül hozzák létre a cseh ügyek irodáját, hasonlóan az SZKP Orosz Szövetségi Köztársaság Irodájához.

Emellett, a Kreml ahhoz is ragaszkodott, hogy a CSKP a XIV. kongresszust teljesen új alapon készítse elő, érvénytelenítve a járási és megyei konferenciák döntéseit, új eljárást kitűzve számukra. Ami pozitívumként volt értékelhető, az az, hogy a szovjet vezetők megelégedésüket fejezték ki a csehszlovák párt- és kormányvezetésnek a konszolidáció érdekében tett erőfeszítéseivel kapcsolatban.

²³ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 10. 10.)

Az október 11-i, 002/227. sz. napi jelentés melléklete²⁴ – egyebek mellett – a Zdeněk Mlynář KB-titkár környezetéből származó hírekről tudósított, miszerint a csehszlovák delegáció moszkvai útját megelőzően már körülbelül 10 nappal korábban megkezdődött a szovjet csapatok ideiglenes csehszlovákiai tartózkodásáról szóló szerződés csehszlovák tervezetének a kidolgozása, számítván arra, hogy esetleg ez is szóba kerül a tárgyalásokon. „A tervezet lényegében megegyezik a hasonló szovjet–magyar megállapodással [...] A szerződésnek katonai vonatkozású titkos záradékai lesznek, amelyek magukban foglalják a csapatok számára, állomásoztatásuk körülményeire, feltételeire vonatkozó cikkelyeket [...] ma már csehszlovák politikai és katonai körökben eléggé megbarátkoztak azzal a gondolattal, hogy a szovjet csapatok egy része Csehszlovákiában marad.” (1–2. o.)

Josef Smrkovský, a csehszlovák Nemzetgyűlés elnöke is hasonlóan pozitív beszélgetést folytatott Kovács Imre nagykövettel, amiről a Külügyminisztérium október 19-én a 001/246. sz. napi jelentésében²⁵ tájékoztatta a Politikai Bizottság és a kormány tagjait. Ennek során kijelentette, hogy az augusztus 20-án történeteket most félre kell tenni, s mindenkinek keresnie kell a lehetőségét a korábbi jó kapcsolatok folytatásának. Ezért azt javasolta – különböző indokok alapján –, hogy magyar parlamenti küldöttség még november második, vagy december első felében látogasson el Csehszlovákiába. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy ez nemcsak parlamenti szinten, hanem minden vonatkozásban értendő. Erre reagálva a nagykövet kifejtette, hogy Magyarország készen áll erre, különösen gazdasági és kereskedelmi téren.

Ezt követően Kovács Imre aziránt érdeklődött, hogy a Nemzetgyűlés elnöke miként értékeli országa jelenlegi helyzetét, mik az elképzelései és hogyan állnak a föderalizáció kérdései. Válaszában Josef Smrkovský hitet tett a moszkvai szerződésben foglaltak betartása mellett. A Leonyid Brezsnjevvel folytatott személyes beszélgetés során egyetértettek abban, hogy most nem célszerű az augusztus 21-i lépés helyes vagy helytelen voltát értékelni, ennek megítélését a jövőre kell bízni. A CSKP álláspontja az, hogy továbbhalad a januárban megkezdett úton, de határozottabban elhatárolódik a jobboldali, szocialistaellenes törekvésektől, miközben a közeljövőben megtartandó KB-ülésein határozottan el fogják ítélni az egyre aktivizálódó szélsőbaloldali erőket is.

A föderalizációval kapcsolatban az elnök kifejtette, hogy azt nem lehet elhalasztani, széles néprétegek várják az ezzel kapcsolatos törvény elfogadását, bár problémát jelent, hogy kevés idő jutott annak alapos előkészítésére. Az október 27-én meghozandó alkotmányjogi törvény nem kerettörvény lesz, hanem részletesen szabályozza majd az államjogi ügyet. A fő kérdés az, hogy mikor és hogyan lépjen életbe. Mivel ez nagy szervezeti átalakításokkal fog járni, Smrkovský szerint a törvényt csak fokozatosan szabad bevezetni.

A „Zala”-gyűjtemény utolsó – 002/235. sz. – napi jelentése 1968. október 21-én kelt.²⁶ Ennek leglényegesebb része a prágai nagykövetség jelentése, ami arról számolt be, hogy Cservonyenko szovjet nagykövet október 18-án este meghívta bolgár, lengyel, keletnémet, magyar és mongol kollégáját, mely találkozón részt vett Kuznyecov első külügyminiszter-helyettes is, aki tájékoztatót az október eleje óta folytatott prágai tárgyalásairól. (Ezek alapvetően megegyeztek azokkal az információkkal, amiket Cservonyenko nagykövet korábban már megosztott a kollégáival – Sz. M.)

²⁴ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 10. 11.)

²⁵ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 10. 19.)

²⁶ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ö. e. (1968. 10. 21.)

Ezt követően a külügyminiszter első helyettese átadta a meghívott nagyköveteknek a szovjet–csehszlovák szerződés szövegét, amivel kapcsolatban elmondta, hogy az erről folyó moszkvai tárgyalásokon három fő kérdésben alakult ki jelentősebb vita:

A csehszlovák fél teljes mértékben kétoldalú szerződés megkötését kívánta úgy, hogy még említés se essék a másik négy országról – ezt a követelést a szovjet fél elvetette.

Vitát váltott ki a zárócikkelynek a szerződés hatályára vonatkozó része, mivel a csehszlovák fél csak az év végéig hatályos szerződés megkötését akarta azzal a megkötéssel, hogy 1969-re egy újabb szerződést hozzanak tető alá. Mivel ezt szintén nem fogadták el a másik oldalon, mint azt az újabb csehszlovák javaslatot sem, miszerint akkor legalább tartalmazzon a szerződés pontos lejáratú időpontot, végül az NDK-val, Lengyelországgal és Magyarországgal megkötött szerződésekhez hasonló megfogalmazásra került sor.

A csehszlovákok Moszkvában szerették volna aláírni a megállapodást, de a partner – főként a várható nyugati és csehszlovák reakciós propagandára való tekintettel – prágai aláírást javasolt, ami indokolta Koszigin miniszterelnök rövid látogatását is.

Befejezésül a szovjet nagykövet még arról tájékoztatott, hogy a Svoboda elnöknél lezajlott aláírási procedúrát követő vacsorán minden fontos csehszlovák vezető pohárköszöntőt mondott, melyek közül kiemelte Svoboda elnök nagyon határozott, pozitív hangú beszédét, amivel szembeállította Alexander Dubček és Josef Smrkovský „...homályos, kétértelmű megfogalmazásokat tartalmazó, stilisztikailag is gyenge megnyilatkozásai”. (2. o.)

Néhány nappal később megkezdődött a megszállásban részt vett csapatok jelentős részének a kivonása, melynek során október 31-én az utolsó magyar katonai egység is elhagyta Csehszlovákiát,²⁷ így a diplomáciai jelentéseket a továbbiakban más hírek töltötték ki.

Sajnos az 50 évvel ezelőtti események még a katonák körében sem széles körben ismertek. Talán ez a tanulmány is hozzájárulhat az érdeklődés felkeltéséhez, illetve a téma szélesebb horizonton történő megközelítéséhez!

(Vége)

FELHASZNÁLT IRODALOM

György Sándor Balázs: *A „sosemvolt megszállás”, avagy Zala a Felvidéken*. http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_sosemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken

Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 68. doboz (d.) 108. őrzési egység (ő. e.) (1968. 05. 16.)

M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

Pataky Iván: *A vonakodó szövetséges*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.

Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: *Zala 1968*. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2012. http://www.ma.hu/kulfold/201342/A_pragai_tavasz_es_Csehszlovakia_1968as_megszallasa

²⁷ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 18. és 10. 29.)

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLÉ

NAGY-BRITANNIA TÖBB SZÁZ PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰ VÁSÁRLÁSÁRA KÉSZÜL

Brit katonai vezetők már évek óta szeretnék korszerűsíteni a gépesített lövészcsapatok járműparkját, hogy azok lépést tarthassanak az előrenyomuló páncélosdandárokkal.¹ Ennek érdekében a Védelmi Minisztérium 500 páncélozott harcjármű beszerzését tervezi, és arra maximum 2 millió fontot hajlandó költeni. Egyelőre gondot okoz, hogy a szárazföldi csapatok vezetése a Boxer harcjárművet favorizálja, amelyet a német Krauss-Maffei Wegmann és a Rheinmetall cégek által dominált Artec konzorcium gyártana, ráadásul külföldön. A konzorcium más tagjai – BAE Systems, Thales, Raytheon, Rolls-Royce, Pearson Engineering – viszont nagy-britanniai gyártást szeretnének, mert az mintegy ezer munkahelyet teremtene a szigetországban. Páncélozott harcjárművek más gyártói viszont azért aggódnak, hogy a britek nem versenyeztetik meg őket, mert az új eszközöket mielőbb hadrendbe szeretnék állítani. A brit Védelmi Minisztérium végleges döntését befolyásolja majd a harcjárművek ára, amelyet az OCCAR² páneurópai védelmi együttműködési csoport fog meghatározni. Az OCCAR már több száz Boxer harcjármű megrendelését intézte a német és a holland haderő részére. A Boxer harcjármű szériában gyártott első példányait 2009-ben kapta meg a két haderő. A jármű több változatban készül: páncélozott szállító harcjármű, parancsnoki, sebesültszállító és műszaki jármű.³

KÍNÁBAN SZEMÉLYZET NÉLKÜLI HARCKOCSIT TESZTELNEK

Kína haderejének forradalmi korszerűsítésére készül, és ennek keretében a fejlesztők személyzet nélküli harckocsit tesztelnek, melyet a későbbiekben mesterséges intelligencia alapján működő rendszerek irányíthatnak.⁴ A kínai állami televízió márciusban egy rövid videofelvételen bemutatta, amint egy katona irányítópultról egy Type-59 típusú harckocsi mozgását irányította. A narrátor szerint a kínai katonák azt vizsgálják, hogyan lehetne a különféle harceszközöket – a harckocsiktól a repülőgépekig – személyzet nélkül halálösobb fegyverré tenni annál, mint amilyenek jelenleg személyzettel. Szakemberek szerint ez jelentős lépés a kínai haderő korszerűsítési programjában. A hadsereg közel tízezer ilyen típusú harckocsit tart rendszerben, de már elavultak, hiszen a szovjet T-54 harckocsi kínai változatáról van szó. Egy kínai szakíró szerint ez a típus – megfelelő mesterséges intelligenciával felvértezve – jó

¹ <https://www.telegraph.co.uk/business/2018/03/27/uk-closes-deal-buy-hundreds-armoured-vehicles-army/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

² Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement.

³ <https://www.army-technology.com/projects/mrav/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 20.)

⁴ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/03/21/china-testing-unmanned-tank/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

alapja lehet a jövő személyzet nélküli olcsó harceszközének, különösen egy csata kezdeti szakaszában, mert kiegészítő tüzerőt szolgáltatathat. Kína korábban már mutatott be felderítő robotokat, pilóta nélküli repülőgépeket és vezető nélküli teherautókat, amelyek képesek konvojban közlekedni, de a mostani volt az első jelentés egy személyzet nélküli harcocsiról.

KÍNA ÚJABB KÖZEPES HATÓTÁVOLSÁGÚ INTERKONTINENTÁLIS RAKÉTÁKKAL FELSZERELT RAKÉTADANDÁRT ÁLLÍTOTT HADRENDBE

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg napilapja április 17-én közölte, hogy a haderőnél hadrendbe állítottak egy Dong Feng 26 (DF-26) típusú közepes hatótávolságú interkontinentális ballisztikus rakétákkal felfegyverzett új rakétadandárt.⁵ Az állami televízió aznap bemutatót egy videofelvételt, amelyen a DF-26 típusú rakéta legalább 22 darab hattengelyes szállító-indító járműve és személyzete volt látható. Szakértők szerint a rakéta hatótávolsága 4000 km körül van, és a hagyományos mellett nukleáris robbanófej hordozására is képes. Amerikai elemzők „Guam-ölőnek” is nevezik, mivel hatótávolsága alapján leginkább a sziget, illetve a rajta található amerikai haditengerészeti és légitámaszpontok elleni csapásmérésre alkalmas. A kínai haderő napilapja szerint a rakéta feladata kettős. Az első egy Kína elleni nukleáris támadásra adott gyors válaszcsoport, amihez nukleáris robbanófejet használnának. Kína korábban deklarálta, hogy elsőként ilyen eszközt nem vet be. A második feladat nagy pontosságú csapásmérés hagyományos robbanófejjel stratégiai fontosságú szárazföldi cél vagy nagy és közepes haditengerészeti csoportosítás ellen. DF-26 típusú rakéták nyilvánosan először 2015-ben voltak láthatók a második világháború ázsiai befejezésének 70. évfordulója alkalmából Pekingben tartott díszszemlén. Az eseményen 16 szállító-indító jármű vonult fel.

PAKISZTÁN VÍZ ALÓL INDÍTOTT ROBOTREPÜLŐGÉPET

Március végén a pakisztáni haderő bejelentette, hogy a haditengerészet víz alatti mobil platformról indított Babur-3 típusú robotrepülőgépe „nagy pontossággal sikeresen megsemmisítette a célt, az összes repülési paraméter teljesítésével”.⁶ A robotrepülőgép a szárazföldi indítású Babur-2 víz alatti indításra átalakított változata, első ismert kísérleti indítására 2017. január 7-én került sor. A márciusi teszt során – amely a második sikeres kísérlet volt – a kijelölt célt az indítás helyétől 450 km távolságra jelölték ki. A robotrepülőgép a tenger felett 5–10 m magasan repülve közelítette meg a szárazföldet, majd terepkövető üzemmódban repült tovább, hogy megnehezítse a radarok általi felderítést.⁷ A Babur-3 robotrepülőgépet elsőként feltehetően a francia gyártású Agosta 90B-osztályú tengeralattjárókra telepítik, de a későbbiekben a kínai Type 039A tengeralattjárók fegyverzeteként is megjelenhet. A Babur-3 robotrepülőgépek a tengeralattjárók torpedóvető csövein keresztül indíthatóak.

⁵ <https://thediplomat.com/2018/04/china-announces-commissioning-of-df-26-intermediate-range-ballistic-missile-brigade/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 04.)

⁶ <http://www.janes.com/article/78989/pakistan-test-fires-babur-slem> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

⁷ <https://thediplomat.com/2018/04/pakistan-conducts-second-test-of-babur-3-nuclear-capable-submarine-launched-cruise-missile/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 15.)

OROSZORSZÁG HAJLANDÓ FELGYORSÍTANI A KORSZERŰ LÉGVÉDELMI RENDSZEREK LESZÁLLÍTÁSÁT TÖRÖKORSZÁGNAK

Putyin orosz elnök április eleji törökországi látogatása során Erdoğan török elnök felvette, hogy szeretné, ha az orosz fél felgyorsítaná a török haderőnek szánt Sz–400 típusú légvédelmi rendszerek legyártását.⁸ Újságíróknak nyilatkozva Putyin megerősítette, hogy a gyártás felgyorsítása „török partnereink és barátaink kérésére történik”. A Törökország NATO-partnereit elgondolkodtató és riasztó fegyvervásárlás értéke mintegy kétmilliárd dollár, ami jelentős bevétel az orosz hadiipar számára, ráadásul Moszkva politikailag is profitál belőle. 2017 decemberében orosz források a szállítások kezdetét 2019 végére, 2020 elejére tették. Arról egyelőre nincs információ, hogy a gyártás gyorsításával mennyivel korábban kezdődhet a légvédelmi eszközök leszállítása. Orosz sajtóinformációk szerint Törökország szeretné elérni, hogy az orosz féltől a gyártási technológiát is megszerezze, és akár közös gyártásban is szívesen részt venne, de ezeknek a kéréseknek a teljesítését egyes orosz biztonsági szolgálatok megvétőzták.

OROSZORSZÁG SZ–300-AS LÉGVÉDELMI RENDSZERT ADHAT SZÍRIÁNAK

Szergej Rudszkov vezérezredes, az orosz haderő hadműveleti főcsoportfőnöke április végén bejelentette, hogy Oroszország hamarosan új légvédelmi rendszereket fog leszállítani a szír kormány számára.⁹ A bejelentés nem nevez meg konkrét típust, de korábbi sajtójelentések szerint Sz–300-as rendszerekről lehet szó. Az április 13-án amerikai, brit és francia repülőgépekkel állítólagos szír vegyifegyver-létesítmények ellen végrehajtott támadásokat követően orosz politikai és katonai vezetők felvetették a szír légvédelmi rendszer megerősítésének lehetőségét.¹⁰ Izraeli politikusok és katonák nyilvánosan kijelentették, hogy Sz–300-as légvédelmi rendszerek rendszeresítése a szír haderőben korlátozná az izraeli légierő szíriai tevékenységét. Ha azokat alkalmaznák izraeli repülőgépek ellen, akkor meg kell támadni őket. Izrael egyik fél oldalán sem avatkozott be a szíriai harcokba, de több tucat bevetésben támadta a Hezbollahnak szánt feltételezett fegyverszállítmányokat szír területen. Izrael felhívta a figyelmet arra is, hogy nem fogadja el az állandó iráni katonai jelenlétet Szíriában.

SKANDINÁVOK IS HARCOLTAK AZ OROSZOK OLDALÁN SZÍRIÁBAN

Az orosz sajtóban információ jelent meg arról, hogy Szíriában orosz parancsnokság alatt skandináv önkéntesekből álló alegység is harcolt.^{11,12} A témáról megjelent cikkek egy katonai témával foglalkozó norvég honlapon¹³ közölt íráson és fényképeken alapulnak. Az alegység

⁸ http://www.spacedaily.com/reports/Russia_Turkey_agree_to_speed_up_delivery_of_S-400s_Putin_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

⁹ <https://missilethreat.csis.org/russia-to-supply-syrian-government-with-s-300/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 04.)

¹⁰ <https://www.cbsnews.com/news/russia-bashar-al-assad-syria-new-missile-defense-system-reports-s-300-system/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 04.)

¹¹ <http://x-true.info/70080-norvezhcy-srazhalis-v-sirii-na-rossiyskoy-storone.html> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 14.)

¹² <https://inosmi.ru/military/20180514/242210013.html> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 20.)

¹³ <https://www.aldrimer.no/nordmenn-kjempet-pa-russisk-side-i-syria/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 20.)

egyik meg nem nevezett, valószínűleg norvég katonája elmondta, hogy csoportjuk 2017 telén, tavaszán és nyarán harcolt az Iszlám Állam (IÁ) ellen Szíriában orosz parancsnokság alatt. Az alegységük a „Porbrandr”¹⁴ (Torbrand) nevet viselte. Norvégok mellett svédek és izlandiak is voltak a csoportban, továbbá néhányan más európai országokból, és mindenki önkéntesként harcolt. Tavasszal a támadó erők élén haladva gyakran kerültek közvetlen harcérintkezésbe az ellenséggel nappal és éjszaka egyaránt. A csoportot alapvetően gépesített lövészs alegységként lehet jellemezni, de használtak harckocsikat és „nehézfegyverzetet” is. Az orosz parancsnokság gyakran mélységi felderítőként alkalmazta őket, az ilyen feladatokat általában éjszaka hajtották végre. Egy alkalommal kúszva megközelítették az IÁ egyik táborát, ahol mintegy 50 fő fegyveres, több harckocsi és terepjáró gépkocsi volt. Tüzérségi támogatást kértek és kaptak az oroszoktól, aminek eredményeként a lőszerraktár felrobbant és a fegyveresek fele meghalt, a többiek pedig elkezdtek menekülni. Az alegység parancsnoka utasítást adott a menekülők megállítására, amit az állomány „példásan” végrehajtott, senki nem maradt életben.

FRANCIAORSZÁG LAKOSSÁGA ELLENZI FEGYVEREK ELADÁSÁT SZAÚD-ARÁBIÁNAK

A YouGov független közvélemény-kutató csoport Szaúd-Arábia jemeni katonai beavatkozása harmadik évfordulója alkalmából március 20–21-én 1026 felnőtt személy megkérdezésével felmérést készített a francia lakosság körében, hogy hogyan vélekednek a térségbe irányuló francia fegyverexportról.¹⁵ A közvélemény-kutatás eredménye szerint a lakosság 74%-a számára nem elfogadható, hogy Franciaország fegyvereket ad el Szaúd-Arábiának. A felmérés azért készült, mert több nem kormányzati szervezet nyomást akart gyakorolni Emmanuel Macron köztársasági elnökre még a szaúdi koronaherceg április elejére tervezett párizsi látogatása előtt, hogy Franciaország állítsa le vagy csökkentse a térségbe irányuló fegyverexportját. Norvégia már korábban felfüggesztette fegyverexportját az Egyesült Arab Emírségekbe, amely Szaúd-Arábia koalíciós partnere a jemeni beavatkozásban. A közvélemény-kutatás kitért az Egyesült Arab Emírségekre is, az oda irányuló fegyverexportot Franciaország lakosságának 71%-a ellenzi. Mohamed Szalman szaúdi koronaherceg és védelmi miniszter április 8-án kezdődött párizsi látogatásakor – a szaúdi fél kérésére – a két ország közötti fegyverkereskedelmet a jövőben kormányközi megállapodások keretében végzik. Sajtójelentések szerint a koronaherceg haditengerészeti járőrhajók és Caesar 155 mm-es önjáró tarackok leszállítását kérte.¹⁶

GÖRÖG KATONÁK TÖRÖK FOGSÁGBAN

Március 2-án török határőrizeti szervek két görög katonát fel-, majd letartóztattak kémkedés vádjával Edirne tartományban. A görög fél állítása szerint a katonák eltévedtek a sűrű ködben, ezért kerültek át a határ túloldalára. Április elején Alekszisz Ciprasz görög miniszterelnök nyilvánosan sürgette Törökországot, hogy jó szándéka jeléül engedje szabadon a bebörtönzött

¹⁴ Ősi skandináv férfinév.

¹⁵ http://www.spacewar.com/reports/74_of_French_people_against_weapons_sales_to_Saudi_poll_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

¹⁶ <http://www.presstv.com/Detail/2018/04/10/558054/France-Saudi-Arabia-deals> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 17.)

két görög katonát és fejezze be a verbális támadásokat, amelyek növelik a két NATO-tagország közötti feszültséget.¹⁷ Az Anadolu török állami hírgyűnkés szerint a két katonát azzal vádolják, hogy kémkedést kíséreltek meg, illetve tiltott katonai zónába léptek be. A katonák kiadását nehezíti, hogy Athén menedéket adott nyolc török katonának, akiket Ankara azzal vádol, hogy részt vettek a 2016-os puccskísérlésben. Átadásuk Törökországnak többszöri kérés, követelés ellenére sem történt meg, mert a görög legfelső bíróság következetesen elutasította azt, arra hivatkozva, hogy országukban nem folytatnának le ellenük szabályos bírósági eljárást. A két ország között vita folyik a Földközi-tenger keleti medencéjében található szénhidrogénkészletek kiaknázásáról, emellett Ankara felvetette a határmódosítás lehetőségét, illetve elégedetlen a görögországi muszlim kisebbség helyzetével.

AZ AMERIKAI LÉGIERŐ A KORAI ELŐREJELZŐ MŰHOLDRENDSZER ÚJ GENERÁCIÓJÁT FEJLESZTI

Április közepén az amerikai légierő illetékese bejelentette, hogy felgyorsítják az új korai előrejelző műholdrendszer kifejlesztését, és az új rendszer elemeinek az üzembe állítását kilenc helyett már öt év múlva megkezdik.¹⁸ A 2019-es költségvetésben már nem szerepelnek a jelenlegi űrbázisú infravörös rendszer (SBIRS¹⁹) következő két elemének Föld körüli pályára állításának költségei, helyette az új rendszerrel kapcsolatos 643 millió USD jelent meg.²⁰ A döntés oka, hogy a szakértők a rendszert – annak Föld körül keringő elemeinek elhelyezkedése miatt – túlságosan sebezhetőnek tartják. Egyelőre még nem tisztázott, hogy az új rendszer műholdjainak pályái milyenek lesznek. Az alacsony és a magas Föld körüli, valamint a geoszinkron pályának egyaránt vannak előnyei és hátrányai, ezért feltehetően ezek kombinációját fogják megváltoztatni. Az új rendszernek a réginél rugalmasabbnak kell lennie, a műholdaknak több üzemanyagot kell tárolniuk a hatékonyabb manőverezőképesség érdekében, valamint javítani kell védelmi képességeiken.

ERŐSÖDŐ AMERIKAI–SVÉD–FINN KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Május 7–10. között Peter Hultqvist svéd és Jussi Niinistö finn védelmi miniszter Washingtonban tárgyalt James Mattis amerikai védelmi miniszterrel a háromoldalú katonai együttműködés elmélyítéséről.²¹ A tárgyalások végén a felek szándéknyilatkozatot írtak alá. A svéd kormány által kiadott nyilatkozat szerint a felek az együttműködést közös hadgyakorlatokkal és az interoperabilitás javításával is erősítik. 2017-ben az Aurora 17 védelmi gyakorlaton több mint 1400 amerikai katona csatlakozott az utóbbi 20 év legnagyobb svédországi gyakorlatán részt vevő mintegy 20 ezer svéd, finn, dán, norvég, litván és észti katonához.²² Svédország nem tagja a NATO-nak, de az utóbbi években erősítette kapcsolatait a Szövetséggel az orosz

¹⁷ http://www.spacedaily.com/reports/Greece_urges_Turkey_goodwill_gesture_on_detained_soldiers_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 04. 04.)

¹⁸ <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/space-symposium/2018/04/18/air-force-sets-ambitious-goal-to-procure-next-missile-warning-satellites-in-five-years/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 04.)

¹⁹ Space Based Infrared System.

²⁰ <http://spacenews.com/the-end-of-sbirs-air-force-says-its-time-to-move-on/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 19.)

²¹ <http://www.janes.com/article/80026/defence-agreement-to-deepen-military-ties-between-sweden-finland-us-but-nato-membership-remains-unlikely> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 14.)

²² <https://www.thelocal.se/20180509/sweden-us-and-finland-agree-to-work-more-closely-together-on-defence> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 14.)

figyelmeztetés ellenére, miszerint a NATO bővítését Oroszország fenyegetésként értékelné. Svédország már befogadó nemzeti támogatásról szóló megállapodást is kötött a NATO-val, melynek értelmében svéd meghívás alapján a NATO-tagállamok helikopterei, repülőgépei és hajói is használhatják az ország területét. A szándéknyilatkozat aláírói azzal számolnak, hogy az nem vált ki megtorlást az orosz fél részéről, hacsak a nyilatkozat nem arra szolgál, hogy a két skandináv ország előtt megnyissa az utat a NATO-ba, esetleg amerikai csapatok állomásoztatására területükön. Svédországban 2018 szeptemberében, Finnországban pedig 2019 áprilisában lesznek választások, amelyek kimenetele hosszabb távon befolyásolhatja a két skandináv ország katonai együttműködését az Amerikai Egyesült Államokkal, illetve a NATO-val.

MONTENEGRÓ KATONÁKAT KÜLD A KFOR-BA

A montenegrói Nemzeti Biztonsági Tanács még február elején döntött arról, hogy két katonát küld a NATO által vezetett KFOR állományába.²³ Egy tiszt a pristinai parancsnokságon, egy másik pedig a szkopjei törzsben kap beosztást. Montenegró vezetése már 2015 óta gondolkodott arról, hogy hadereje részt vesz a koszovói békefenntartásban, de a döntéshez a végső impulzust az ország 2017. júniusi NATO-csatlakozása adta meg. Az ország lakosságának mintegy harmada szerbnek vallja magát, viszont Szerbia, illetve a szerbek deklarálták, hogy Koszovó függetlenségét soha nem fogják elismerni, Montenegró azonban ezt a lépést 2008-ban megtette. Bár Montenegró és Koszovó felvette a diplomáciai kapcsolatokat, Montenegró még mindig csak ügyvivővel képviselteti magát Pristinában. Alekszandar Vulin, Szerbia védelmi minisztere élesen kritizálta a montenegrói döntést, amelyet Koszovó függetlenségét támogató politikai üzenetként jellemezett.²⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://spacenews.com/the-end-of-sbirs-air-force-says-its-time-to-move-on/>

<http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-s-military-officers-to-join-nato-troops-in-kosovo-02-02-2018>

<http://www.gazetaexpress.com/en/news/serbia-reacts-to-montenegro-sending-army-officers-to-kosovo-173733/>

<http://www.janes.com/article/78989/pakistan-test-fires-babur-slm>

<http://www.janes.com/article/80026/defence-agreement-to-deepen-military-ties-between-sweden-finland-us-but-nato-membership-remains-unlikely>

<http://www.presstv.com/Detail/2018/04/10/558054/France-Saudi-Arabia-deals>

http://www.spacedaily.com/reports/Greece_urges_Turkey_goodwill_gesture_on_detained_soldiers_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/Russia_Turkey_agree_to_speed_up_delivery_of_S-400s_Putin_999.html

²³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-s-military-officers-to-join-nato-troops-in-kosovo-02-02-2018> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 14.)

²⁴ <http://www.gazetaexpress.com/en/news/serbia-reacts-to-montenegro-sending-army-officers-to-kosovo-173733/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 14.)

http://www.spacewar.com/reports/74_of_French_people_against_weapons_sales_to_Saudi_poll_999.html

<http://x-true.info/70080-norvezhcy-srazhalis-v-sirii-na-rossiyskoy-storone.html>

<https://inosmi.ru/military/20180514/242210013.html>

<https://missilethreat.csis.org/russia-to-supply-syrian-government-with-s-300/>

<https://thediplomat.com/2018/04/china-announces-commissioning-of-df-26-intermediate-range-ballistic-missile-brigade>

<https://thediplomat.com/2018/04/pakistan-conducts-second-test-of-babur-3-nuclear-capable-submarine-launched-cruise-missile/>

<https://www.aldrimer.no/nordmenn-kjempet-pa-russisk-side-i-syria/>

<https://www.army-technology.com/projects/mrav/>

<https://www.cbsnews.com/news/russia-bashar-al-assad-syria-new-missile-defense-system-reports-s-300-system/>

<https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/space-symposium/2018/04/18/air-force-sets-ambitious-goal-to-procure-next-missile-warning-satellites-in-five-years/>

<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/03/21/china-testing-unmanned-tank/>

<https://www.thelocal.se/20180509/sweden-us-and-finland-agree-to-work-more-closely-together-on-defence>

Boda József nb. vezérőrnagy:

NAGY ÍVŰ ÁTTEKINTÉS A KÜLHONI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOKRÓL

A 2018-as tavaszi Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál egyik újdonságaként jelent meg a dr. Béres János vezérőrnagy, szerkesztő nevével fémjelzett, *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* című kötet. A könyvet a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) szakértői írták. A kiadvány lektora a KNBSZ elődszervezetének, a Katonai Felderítő Hivatalnak egyik korábbi vezetője, a téma elismert szakértője, dr. Magyar István nyugállományú dandártábornok volt.

A maga nemében hiánypótló a kötet, hiszen a korábban megjelent hasonló kiadványok vagy elavultak már (Héjja István [szerk.]: *Külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Biztonságpolitikai és Politikatudományok Tanszék, ZMNE, 2003), vagy csak részben foglalkoztak a témával (Boda József: „Szigorúan titkos”!? *Nemzetbiztonsági almanach*, II. rész. A globális és regionális titkosszolgálati szereplők. Zrínyi Kiadó, 2016, 161–318.).

A könyv öt fejezetben, mintegy 300 oldalon tartalmazza mindazt, amit nyílt források alapján ebben a témakörben össze lehetett gyűjteni és közre lehetett adni.

Az első fejezet, amely dr. Vida Csaba nevéhez kötődik, megismertet bennünket a nemzetbiztonsági rendszer felépítésével, a vonatkozó fogalmakkal, a nemzetbiztonsági szolgálatok csoportosításával, ellenőrzésükkel és irányításukkal, és a fejezet végén egy rövid nemzetközi kitekintést is kapunk. A „felvezető” fejezet segítséget nyújt számunkra abban, hogy a következő részeket megérthessük.

A második fejezet közel 70 oldalon a környező országok, a nagyhatalmak, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia országainak nemzetbiztonsági szolgálatait mutatja be. Tizenöt nemzet több mint 60 biztonsági szolgálatáról írnak röviden a szerzők ebben a részben. Érthető természetesen, hogy a korlátozott terjedelem miatt egy-egy szervezet bemutatására kevés hely állott rendelkezésre, mégis úgy gondolom, az amerikai Szövetségi Nyomozó Irodának a kém- és terrorelhárítás területén betöltött szerepét jobban is lehetett volna hangsúlyozni. Míg Kína esetében megismerhettük a Közbiztonsági Minisztérium nemzetbiztonsággal kapcsolatos feladatkeretét, ez teljesen kimaradt az Oroszországi Föderáció bemutatásakor.

A harmadik fejezeten belül majdnem 100 oldal foglalkozik az európai kontinens 31 országának szinte valamennyi nemzetbiztonsági szolgálatával. Az európai nagyhatalmak szolgálatait a többinél kissé részletesebben taglalja a kötet. Számomra érdekes, hogy például az Egyesült Királyság szolgálatai bemutatása során hiányoznak a részletes ismertetésből a belső hírszerzéssel, a kém- és terrorelhárítással és bűnügyi hírszerzéssel foglalkozó szervezetek (mint például a Biztonsági Szolgálat, közismert nevén az MI5), ugyanakkor Franciaország esetében még a pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó felderítőszervezeteket is

ismerteti a könyv, és az ír szolgálatok bemutatása során például a Különleges Nyomozóegységről is egészen részletes információkat olvashatunk.

Maradva a harmadik fejezetnél, az is feltűnt számomra, hogy Törökország ugyan az európai nagyhatalmak között szerepel, ugyanakkor a szerzők csak két oldalt szántak az ország biztonsági szolgálatainak bemutatására, és nincs semmilyen utalás a jelenleg a polgári szolgálatok irányában zajló erőgyensúly-eltolódásra.

Bosznia-Hercegovina esetében érdemes lett volna megjegyezni, hogy egy volt magyar nemzetbiztonsági vezetőnek, dr. Kocsis Kálmán vezérőrnagynak vannak elévülhetetlen érdemei az Állami Nyomozó és Védelmi Ügynökség létrehozásában.

A negyedik fejezet mintegy 50 oldalon az Európán kívüli országok közel 100 nemzetbiztonsági szolgálatát mutatja be, nagyon eltérő minőségben és terjedelemben. Van, ahol a szerzők ismertetik a bűnügyi és határfelderítő szervezeteket, máshol csak a szorosan vett nemzetbiztonsági szolgálatokat. Van, ahol találkozhatunk a szolgálatok jelképeivel, van, ahol nem tüntetik fel ezeket. Megtalálható néhány esetben a hírszerző akadémiákról szóló leírás (Mongólia), de az írások zömében ezekre nincs utalás, pedig véleményem szerint egy ilyen kiadványban a felkészítésnek, képzésnek szerepelnie kellene.

Az utolsó fejezet dr. habil. Kis-Benedek József ny. ezredes munkáját dicséri, aki a téma avatott szakértője, hiszen több korábbi publikációjában is foglalkozott a nemzetközi szervezetekben folyó hírszerző tevékenységgel. Véleményem szerint célszerű lett volna legalább megemlíteni azokat a NATO kiválósági központokat, amelyek a hírszerzéshez (Humán Hírszerzési Kiválósági Központ – 2009) vagy az elhárításhoz (Kibervédelmi Együttműködési Kiválósági Központ – 2008, Elhárítási Kiválósági Központ – 2015) kapcsolhatók.

Fontosnak tartom megemlíteni: 2016 végén létrehozták a hírszerzésért és a biztonságért felelős NATO-főtitkárhelyettesi beosztást, melyről nem találtam információt a fejezetben, pedig az újonnan kinevezett főtitkárhelyettes első feladata a NATO-hírszerzés átalakítása, és az egyesített hírszerző (polgári és katonai és biztonsági) főosztály létrehozása volt!

A fejezet szerzője széles körű áttekintést nyújt a nemzetközi biztonság globális és regionális szereplőiről; hiányolok azonban néhány olyan európai szervezetet, amelyek a jelenlegi biztonsági kihívások (illegális migráció, nemzetközi szervezett bűnözés, terrorizmus) esetében hatékony segítséget tudnak nyújtani a szolgálatok számára. Ilyen például az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex), a 2016-ban az EUROPOL keretein belül létrehozott Európai Terrorrelhárítási Központ (ECTC), vagy a Délkelet-európai Rendészeti Központ (SELEC).

A mű irodalomjegyzéke nagyon gazdag, hiszen több mint 330 hivatkozást sorol fel. A legtöbb azonban olyan internetes oldalakra mutat, amelyek nagy része állandóan változik és nem igazán tekinthető tudományosan megalapozott forrásnak. Célszerű lett volna az utóbbi néhány évben itthon és külföldön megjelent, hasonló témával foglalkozó kiadványt is feldolgoznia a szerzői közösségnek.

Példának hadd említsek meg itt néhányat. E körbe tartozik a Loch K. Johnson által szerkesztett *The Oxford Handbook of National Security Intelligence* (Oxford University Press, New York, 2010) című átfogó tanulmány; a Robert Dover – Michael S. Goodman – Claudia Hillebrand szerkesztők által jegyzett, *Routledge Companion to Intelligence Studies* (Routledge Companions London and New York, 2014) című kiadvány. Itthon jelent meg Carl. J. Jensen – David H. McElreath – Melissa Graves: *Bevezetés a hírszerzésbe* (Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017) című könyve, valamint Mark M. Lownthal: *Hírszerzés, a titoktól a politikai döntésekig* (Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017) című munkája.

Talán érdemes lett volna a szerkesztőknek figyelembe venni azokat a kiadványokat és tanulmányokat is, amelyeket a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetnél

(NKE NBI) dolgozó kollégák készítettek az elmúlt néhány év során. Itt említhető például a Dobák Imre által szerkesztett, *A nemzetbiztonság általános elmélete* (Nemzeti Közszerzői Társaság, Budapest 2014), vagy a Boda József – Dobák Imre szerzőpáros *A nemzetbiztonság technikai kihívásai a 21. században* című kötete (Nemzeti Közszerzői Társaság, Budapest 2015). Véleményem szerint tágabb és összetettebb rálátást lehetett volna biztosítani erre a rendkívül izgalmas területre, ha a katonai nemzetbiztonsági szakértők mellett polgári szakértőket is bevontak volna a szerkesztési feladatokba.

Két olyan területet hiányolok a könyvből, amelyek szerintem meghatározó jelentőségűek a mai nemzetbiztonsági szervezetek vonatkozásában. Az egyik a képzés és felkészítés. Nemzetközi, európai uniós szervezetként fontos lett volna megemlíteni például a NATO hírszerző tanfolyamait, vagy a 2013-ban alapított Európai Hírszerző Akadémiát.

A másik a magán-titkosszolgálatok szerepe, hiszen ezek a szervezetek meghatározó szereplői a nemzetközi biztonságban és a nemzetek biztonságában. Ha többet nem is, de legalább egy-egy oldalt lehetett volna szánni rájuk, hiszen a megfelelő kiválasztási és felkészítési rendszer nélkül a szolgálatok nem képesek létezni. A magánbiztonsági szolgálatok pedig széleskörűen alkalmazzák a leszerelt vagy más okból a szolgálatok állományából kivált hírszerzési/elhárítási szakértőket.

Összegezve a leírtakat: minden kritikai megjegyzés ellenére kétségtelen tény, hogy a kiadvány hasznos és hiánypótló ismereteket tartalmaz az NKE NBI-nél alap- és mester-szakon, valamint a Hadtudományi Doktori Iskolán tanuló hallgatók számára, és segítséget nyújt az ott tanító oktatóknak is. Érdekes olvasmány lehet a biztonság kérdéseivel foglalkozó politikusok, szakértők, valamint a téma iránt érdeklődők számára.

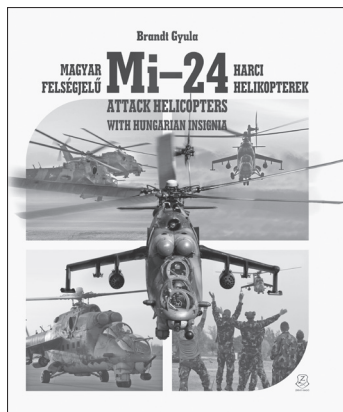
Dr. Béres János (szerk.): Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok. HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2018, 304 oldal.

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

A MI-24 HARCIS HELIKOPTEREK HISTÓRIÁJA A MAGYAR NÉPHADSEREG/HONVÉDSÉG HADRENDJÉBEN

A repülést szerető emberek és a helikoptereket üzemeltető és kiszolgáló állomány újabb szép kötettel gazdagíthatták könyvtárukat, gyűjteményüket. A repülésről, a repülő- és helikoptertechnikáról mindig hálás dolog írni. Nagyon sokan érdeklődnek hazánkban s külföldön egyaránt a polgári és katonai repülés iránt.

A Zrínyi Kiadó gondozásában 2017-ben látott napvilágot Brandt Gyula: *Magyar felségjelű Mi-24 harci helikopterek* című, kemény borítású, reprezentatív kivitelű kötete. A könyv mind kiállításában, mind tartalmában méltó arra, hogy sokan beszerezzék, elolvassák és elhelyezzék könyvespolcukra.

A SZERZŐRŐL

A könyv alkotója egy volt helikoptervezető, aki katonatiszti pályafutását a nagy múltú helikopteralakulatnál töltötte nyugállományba helyezéséig. Brandt „Szepi” Gyula nyugállományú őrnagy már ismert a repülő szakirodalom kedvelői körében, ugyanis az előző, *A 87. Bakonyi Harcihelikopter Ezred és jogelődjeinek története 1958–2004* című kötetét 2004-ben adták ki. Abban a művében az alakulat történiáját foglalta össze a megalakulásától kezdve egészen a felszámolásáig, 2004 nyaráig, valamint részletesen taglalta a helikoptervezető állomány és a fedélzeti technikusok személyi és repülési adatait. Brandt őrnagy 34 éves szolgálata alatt mindösszesen 3500 órát repült a Mi-8 és Mi-17 típusú forgószárnyas eszközökön. A repülőhajózó tiszti iskola után helyezték Szentkirályszabadjára, s mindvégig ott repült szállítóhelikoptereken különböző beosztásokban; volt másodpilóta, helikoptervezető, rajparancsnok, századmegfigyelő s végül a szállítóhelikopter-zászlóaljban 2002-től kiképzési és hadműveleti tiszt. Óriási gyakorlati tapasztalatokat szerzett a kiképzési repüléseken, hazai és koalíciós hadgyakorlatok helikopterbiztosításai terén. Előjárói és parancsnokai mindenkor számíthattak Brandt Gyula katonai, repülési szolgálataira.

Az őrnagy 2013 őszén határozta el, hogy megírja a Mi-24-es harci helikopterek gazdag történiáját. Ötletével, nagyszerű terveivel 2014 elején felkereste Szolnokon Lamos Imre dandártábornokot, a MH 86. Szolnok Helikopter Bázis parancsnokát, aki támogatásáról biztosította. Brandt Gyula attól kezdve több mint három évig gyűjtötte az anyagot, bújtatta a vonatkozó parancsokat és iratokat, a Zrínyi Kiadó pedig megjelenésre érdemesnek találta a végeredményt.

HELIKOPTEREKRŐL ÁLTALÁBAN

A szerző nagyon alapos munkát végzett a kötet összeállításakor. A mű elején rövid áttekintést ad a repülés kezdetéről, majd a forgószárnyas technika kifejlesztéséről is átfogó ismereteket közöl. A helikopterek alkalmazásánál óriási előnyt jelent, hogy nem szükséges kiépített repülőtér, s így nem kell felszállópálya sem a bevetések esetén, harci alkalmazás során. Ez jelentős előnyt jelent a merev szárnyú repülőeszközökhöz képest.

A forgószárnyas technika fejlesztésében az amerikai, a szovjet, angol és francia repülőmérnökök értek el jelentős sikereket. Újabb és újabb típusokat fejlesztettek ki, a légierők és egyéb haderőnemek pedig egyre sokoldalúbb és hatásosabb fegyverrel ellátott helikoptereket állítottak hadrendbe az elmúlt 60 esztendőben. A világ különböző térségeiben zajló háborúkban nagy számban alkalmazták is a szállító- és harci helikoptereket, és a napjainkban zajló konfliktusokban is bevetik a különböző típusú helikoptereket. A fegyverrendszereket a harci tapasztalatok alapján korszerűsítik és bővítik. A sokoldalú Mi-24-es hatékony tüzérvél rendelkezik, így a fegyveres küzdelem nélkülözhetetlen eszközeként tartották/tartják számon.

MELYIK ALAKULAT HADRENDJÉBE SOROLTÁK A MI-24-EST?

A szerző a kötetben végigvezeti az olvasót a szentkirályszabadjai alakulat történetén. Az egység jogelődje a Kecskeméten, 1957 tavaszán az MN Repülő Kiképző Központ alárendeltségébe tartozó 4. repülőszázad, amely vegyes repülőtechnikával rendelkezett: kiképző-, futár-, szállító- és bombázógépek, valamint helikopterek tartoztak állományába. 1958 őszén, a 4. repülőszázadból jött létre Szeidl József százados parancsnoksága alatt az MN 86. Önálló Vegyes Repülőszázad. Ezt a szervezetet 1961. október 15-én osztályra bővítették. A fejlesztés ezután sem állt meg. 1968. október 1-jei hatállyal, szintén Kecskeméten, az előző szervezet bázisán megalakult az MN 86. Önálló Helikopterezred. Hadrendjébe az előző technikán felül besorolták a Mi-8 típusú szállítóhelikoptereket. 1969–70-ben az egységet teljes személyi állományával és haditechnikájával együtt, több lépcsőben áttelepítették Kecskemétről Szentkirályszabadjára. A következő években is történtek jelentős szervezeti és technikai változások az ezred életében.

Az egység egyedülálló szállítóhelikopter-flottával rendelkezett évtizedeken keresztül az MN hadrendjében. Nagyon sok honi és nemzetközi hadgyakorlaton bizonyította hadrafoghatóságát. A repülőhajózó, repülő-műszaki és egyéb szakállomány minden feladatát magas szinten végezte az előírt, meghatározott üzemeltetési utasítások és a harcászati szintek szerint.

DÖNTÉS A MI-24-ES TÍPUS HADRENDBE ÁLLÍTÁSÁRÓL, AZ ÁLLOMÁNY ÁTKÉPZÉSE

A legfelső szinten, az 1975–1980 közötti időszak Tisza fedőnevű hadseregfejlesztési koncepció alapján, már 1977-ben döntés született a Mi-24-es harci helikopterek rendszeresítéséről az MN kötelékében. Az előjárók parancsa alapján a Szentkirályszabadján települő MN 87. Szállítóhelikopter Ezred hadrendjében állították szolgálatba az új technikát. Az állományt olyan személyekből válogatták ki, akik megfelelő üzemeltetési és repülési tapasztalattal rendelkeztek a már meglévő szállítóhelikoptereken.

Alapos szervezőmunkával – a személyi beszélgetéseket követően – összeállították az átképzésre kerülő állományt. 1978. február–május között 15 hajózót és 34 repülő-műszakit képeztek át a Szovjetunióban a Mi–24-es típusra.

A sikeres átképző tanfolyam után, Szentkirályszabadján, 1978. szeptember 1-jei hatállyal felállították a Mi–24-es harcihelikopter-századot, melynek Deák Imre százados lett a parancsnoka, a technikai helyettesi beosztást pedig Baji Béla százados látta el. Az MN hadrendjében, Szentkirályszabadján, az ún. „Magocska”-program keretében állt fel az első Mi–24-es alegység, 4 db helikopterrel. A terv ugyanis az volt, hogy kezdetnek létrehoznak egy kis létszámú csoportot (rajt), négy géppel, majd a kedvező üzemeltetési tapasztalatok és az ismeretek bővítésének arányában folytatják a fejlesztést egészen egység- (magasabbegység-) szintig – ami később csak részben valósult meg.

Az első négy harci helikopter 1978. július 26-án szállt le Szentkirályszabadján. 1980 őszén érkezett még 16 db gép, és felállították a 2. harcihelikopter-századot is. Az alegységek 10-10 gépet üzemeltettek öt éven keresztül. 1984. április 1-jei hatállyal az előző egység bázisán megalakították az MN 87. Harcihelikopter Ezredet. 1985-ben még 20 db Mi–24-est kapott a szentkirályszabadjai alakulat. A fejlesztés és korszerűsítés tovább folytatódott. 1987. március 1-jével a fenti szervezetből megalakult az MN 87. Harcihelikopter Dandár, hadrendjébe parancsnokság és törzs, két harcihelikopter-század, két szállítóhelikopter-század, valamint a harcbiztosító és kiszolgáló alegységek tartoztak. A következő évben tervezték felállítani a harmadik harcihelikopter-századot – azonban az már sohasem valósulhatott meg.

HARCI HELIKOPTEREK ALKALMAZÁSA HAZÁNKBAN

A Mi–24-es harci helikopterek első bemutatkozása 1979 májusában történt a Pajzs–79 fedőnevű koalíciós hadgyakorlaton. Az 1980-as, jubileumi légi díszelgésen láthatta a nagyközönség először Budapest fölött az új forgószárnyas technikát. A helikopterkötelék élén, rajalakzatban repült a Mi–24-es a légi díszelgésen. A vezérgépben ülő Kocsis János vezérőrnagy, a Csapatrepülő Parancsnokság parancsnoka jelentette a honvédelmi miniszternek a repülési feladat végrehajtását.

A helikopterpilóták a repülő kiképzés során 1-2 év alatt eljutottak a géppuskával történő földi éleslövészetekig, majd a Falanga típusú rakéta alkalmazásáig. Először nappali, később pedig az éjszakai lövészetek következtek. A jól kiképzett állomány üzemeltetésében a Mi–24-es harci helikopterek óriási tüzerőt képeznek, és hatékonyan képesek leküzdeni az ellenséges erőket.

A harci helikopterek pilótáit, fedélzeti lövészeit Frunzéban képezték az ottani tiszti iskolán, 3 év alatt. Évente 10-15 fő végzett ott, és került Szentkirályszabadjára az egység állományába.

A Mi–24-esek 1985–95 között repültek a legtöbbit. Évente átlagban 3800–4400 órát töltöttek a fellegek közt a kiképzési, hadműveleti és egyéb repülési feladatok, hadgyakorlatok végrehajtása alkalmával. A rendszerváltozást követő években fokozatos leépítés következett be a szentkirályszabadjai alakulatnál, annak ellenére, hogy a megváltozott politikai légkörben és a délszláv térségben dúló háború miatt felértékelődött a harci helikopterek szerepe és hadrafoghatósága. Taszáron és Kecskeméten hónapokon keresztül adtak készenléti szolgálatot, teljes fegyverzenállal.

A harci helikopterek bátor és vakmerő manővereikkel mindig lenyűgözték a hazai és nemzetközi repülőnapok közönségét. A szentkirályszabadjai „Nyílt Napoknak” is nagy sikere volt, ahol a Mi–24-es gépek is szerepeltek s műrepültek a nagyrdemű előtt.

A szentkirályszabadjai állomásoztatás idején két harci helikopter semmisült meg. Az egyik súlyos légi esemény 1982. június 22-én történt, a másik pedig a gyakorló fotólövészet során következett be 2001. április 12-én. A két katasztrófa három halálos áldozatot követelt.

2004 nyarán megkezdődött a szentkirályszabadjai harcihelikopter-ezred felszámolása. A személyi állomány és a technika egy részét áttelepítették Szolnokra. 2004. május 21. és október 1. között állították fel az MH 86. Szolnok Helikopter Ezredet, hadrendjében, több más alegység mellett, a Phoenix Harcihelikopter Zászlóaljat, 17 db Mi-24-es helikopterrel. A zászlóalj parancsnoka Szántó Zsolt őrnagy lett. Azóta a Tisza-parti város repülőterén oldja meg a Mi-24-es technika a meghatározott repülési, hadműveleti, készenléti feladatokat.

A kor követelményeinek megfelelően egyre több harcászati, illetve gyakorlati feladatot hajtanak végre a harci helikopterek. 2006-ban első alkalommal alkalmaztak külső függesztést, 2007-ben szintén elsőként, 1500 m magasságból ejtőernyős ugrást végeztek a típusból. De bevetették a gépeket az árvízi helyzeteknél is. Évtizedekig jelen voltak az augusztus 20-ai budapesti vízi-légi parádékon is.

A kötet részletesen foglalkozik a repülő-műszakiak, az üzemben tartók nélkülözhetetlen munkájával, benne a javítóosztállyal, amely a hangárokban végzi a helikopterek javítását és a repült órák utáni időszakos vizsgálatokat és kisjavításokat. Közli a szerző a Mi-24-es műszaki leírását, rendszereit, üzemeltetési paramétereit és teljesítményadatait, bemutatja sokoldalú fegyverrendszerét, valamint sok egyéb műszaki érdekességet. A kötet végén olvasható a teljes hajózállomány (helikoptervezetők és fegyveroperátorok), valamint a forgószárnyasokat kiszolgáló repülő-műszaki állomány névsora ábécérendben.

Érdekes adat, hogy a Mi-24-est több mint 255 fő repülte pilótaként/fedélzeti lövészként. A harci helikoptereket több mint 600 hivatásos, továbbszolgáló tiszt, tiszthelyettes és több ezer sor- és szerződéses katona, illetve polgári alkalmazott szolgálta ki az elmúlt 40 év során.

TÉNYEK, ADATOK, VISSZAEMLEKEZÉSEK – MAGYARUL ÉS ANGOLUL

A könyvben összesen 241 jó minőségű fotó található. Magáról a helikoptertechnikáról 139 kép készült, melyek részben az állóhelyen, tárolás közben, részben különböző feladat-végrehajtás közben készültek. Minden gép szerepel oldalszám szerint is a kötetben. A gazdag illusztrációs anyag része 13 csoportkép, 15 arckép, valamint számos színes ábra, táblázat. A fotók mellett érdekes és izgalmas élményeket is felidéztek a hajózók az eltelt évtizedekből, melyek színesítik a könyv tartalmát. A kötet végén található a szerző által használt forrás- és irodalomjegyzék.

A magas színvonalon szerkesztett kötet magyar és angol nyelven íródott. Az ajánlást dr. Orosz Zoltán altábornagy, vezérkarfőnök-helyettes írta (ma Brüsszelben az MH Katonai Képviselő Hivatal vezetője), aki majdnem 200 órát repült a típusal.

Brandt Gyula ny. őrnagy, helikoptervezető maradandó szakirodalmat tett le a repülést kedvelők és érdeklődők asztalára. Művében bemutatta a 40 éve hadrendben tartott Mi-24-es harcihelikopter-technika sokoldalúságát, hadművelési és polgári célokra történő alkalmazását. Aki veszi magának a fáradságot és kezébe veszi, elolvassa a remek könyvet, maradandó élményben lesz része. Ajánlom mindenkinek, aki szereti a katonai repülést, és érdeklődést mutat a korszerű helikopterrepülés iránt.

Brandt Gyula: Magyar felségjelű Mi-24 harci helikopterek. Mi-24 attacks helicopters with hungarian insignia. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 312 oldal

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: Our defence forces from the regime change to date (2) 3

The Hungarian Defence Forces were established during the revolution and war of independence of 1848, whose 170th anniversary is being celebrated this year. In his two-part study the author – former Commander of the Hungarian Defence Forces, Chief of General Staff – analyses the last three decades of the history of the forces. In the first part of the paper the influence of social environment, the transformation of the command and control system of the Defence Forces, responses to new security policy challenges, the stages of Euro-Atlantic integration, and the process of adaptation to Alliance requirements were examined in details. The second part of the paper focuses on the results of force transformation, dilemmas and military tasks stemming from the changes in the international environment, and the “Zrínyi 2026 National Defence and Armed Forces Development Program”.

Keywords: international missions, exercises, organisational changes, new security threats, technological developments

Lt. Ádám Farkas: Some thoughts on the potential regulation and development trends of the defence of the state 20

The study aims at making proposals for the regulation and development of the defence of the state on the basis of several earlier publications and research findings focusing on the defence system of the state. The objective of the author is to outline system-level suggestions which would inspire further research programs and shift the Hungarian state and legal system towards a complex defence structure matching complex security. A changing security environment, and the need for the development of the state and for making it more efficient clearly indicate the need for the reconsideration and renewal of the defence of the state. Its rule-of-law basis would be provided by the reform of the regulation which would also support and reinforce force development and law enforcement and national security capacity developments as well.

Keywords: defence, national defence, law enforcement, national security, regulation, countering terrorism

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Maj. Xie Shiyuan: Challenges and Prospects – a Chinese approach 33

On the basis of the White book of China in 2017 (China’s policy on Asia-Pacific Security Cooperation, issued by the Ministry of Defence of the People’s Republic of China, January 1, 2017), China’s concept of promoting the multilateral and effective security structure of the Asia-Pacific region is analysed. Its topics are as follows: the necessity of promoting the multilateral security structure of the Asia-Pacific region; China’s concept of the multilateral security structure of the Asia-Pacific region, and China’s positive attitude; China’s participation in international cooperation in the field of multilateral security of the Asia-Pacific region.

Keywords: China, Asia-Pacific region, security structure, security framework.

Sgt. Imre Nagy: A transformation of the armed conflicts in Africa? 45

Since the end of decolonisation process, the states on the African continent have been suffering from endless crises and conflicts. The first decade of the new millennium saw the end of a number of conflicts or at least the decrease of their intensity resulting in positive tendencies – at least as compared to the 1990s. In many cases the interventions managed by great powers or international organisations allowed to halt bloodshed or at least their escalation. Nevertheless, Africa is still the second of the hottest spots of the world – after the Middle East – as far as armed conflicts are concerned because in many countries wars rage, Salafist and Jihadist organisations got established, which through their cross-border activities exploit the existing local conflicts for their own benefit. This way, using the knowledge, experience and social network of fighters, warriors, and experts coming from other war zones, these organisations apply new combat techniques and armaments transforming the characters of African conflicts.

Keywords: hybrid warfare, new threats, Salafist-Jihadist networks, altered operational environment

COMMAND TRAINING

- Col. György Grécs: Some issues of mixed use of a military airfield 53
 Nowadays the exploitation level of Hungarian military airports is low; however, the technical assistance and the personnel serving flight operations are available 24 hours/365 days in the same way as in the case of major, civilian airports. The sizes of the Hungarian military airports and their fundamental infrastructural elements are just partly adequate for civilian traffic – in some places, they are even limited – but it is possible to establish new service locations. Both state and military leaders are committed to exploit the economic potential of military airbases' mixed use.
 Keywords: mixed-use airports; military airbases; International Civil Aviation Organization – ICAO
- Lt. Col. Csongor Horváth: The collection coordination and intelligence requirement management 71
 Intelligence production process is described with the intelligence cycle, whose steps are: direction, collection, processing (analysis) and dissemination. The “soul” and the focal point of the intelligence cycle is the collection coordination and intelligence requirement management (CCIRM). This activity ensures the efficiency and the adequate results of intelligence operations in order to meet the intelligence requirements at tactical, operational and strategic levels, and enable the flow of intelligence requirements and information both vertically and horizontally.
 Keywords: intelligence, collection, intelligence requirement, request for information
- Lt. Col. Éva Faragó Országné: An overview of the regulation of physical fitness tests 79
 During the past 20 years, the method of the Physical Fitness Test of the personnel in the Hungarian Defence Forces has evolved and been fine-tuned continuously in accordance with the requirements of the times. In order to get the methodology of the Physical Fitness Test to meet the demands of modern armed forces it is necessary to employ scientific research in order to find new methods and requirements.
 Keywords: Physical Fitness Test, requirements, legal regulation

LOGISTICS

- Lt. Col. József János Szabados: The necessity of Logistic Information System and its development opportunities in the Hungarian Defence Forces 89
 In the 21st century a modern army cannot exist without a logistic information system. The objective of the Zrínyi 2026 National Defence and Armed Forces Development Program is to turn the Hungarian Defence Forces into determining armed forces of the region. In his study the author wishes to call attention to the fact that in order to reach this goal the ALAP program has to be continued and the aLOGIR has to be extended over the entire area of logistic support in the Hungarian Armed Forces.
 Keywords: logistic information system, Zrínyi 2026, ALAP, aLOGIR
- Lt. Col. Lajos Megyeri: The use of the unified national telecommunication system for disaster management purposes 103
 The article deals with the communication, signals, and information systems of disaster management, including the changes in the legal background laying the ground for and regulating their operation. The current situation is also presented, and the legal groundwork and processes are also detailed.
 Keywords: disaster management, communication, signals, information system

MILITARY HISTORY

- Lt. Col. Tibor Balla: The role of Hungarian troops in the 1918 offensive on the Piave 113
 The offensive on the Italian front along the Piave River in June 1918 was the last large-scale offensive operation conducted by the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy, which brought to light the weaknesses of the army of the empire. The Hungarian units were also greatly involved in the combat with tremendous amounts of casualties. In spite of their heroic deeds and partial successes the Battle of Piave ended with the defeat of the Austro-Hungarian troops.
 Keywords: Piave offensive, General Svetozar Boroevic, 6th Field Army, Isonzo Army, Hungarian divisions, Lt Gen Ludwig Goiginger, Montello
- Lt. Col. (Res.) Sándor Mihók: War bonds in Hungary during the First World War 127
 During the Great War, war-bonds were issued in Hungary eight times – between November 1914 and June 1918, usually in autumn and spring – for a nominal value of more than 18 billion Koronas. The

tremendous size of this sum is clearly indicated by the fact that the total revenues in the budget of the last pre-war fiscal year were hardly over 2 billion Koronas. The initial enthusiasm to the subscription of bonds was gradually decreased while the war propaganda advertised the investment in war bonds as a “patriotic obligation” and an “excellent asset”. By the end of the war, however, the investors had to face the sad reality that their money was lost.

Keywords: Great War, Kingdom of Hungary, military economy, war bond, war propaganda

- Lt. Gen. (Ret.) Miklós Szabó: The “Prague Spring” and the military occupation in the light of Hungarian diplomatic documents (May-October 1968) (2) 140
- Many experts have already dealt with the crisis and military intervention in Czechoslovakia in 1968 – from different aspects and in different ways. At the same time just a few of them did research – of various depth and precision – of the “Zala” fonds of the Military History Archives. Through the HL MN “Zala” fonds, the present study gives the readers an insight into the Hungarian diplomatic reports relating to the preparation and execution of the occupation, and presents the diplomatic information at the disposal of Hungarian decision makers during the crisis.
- Keywords: “Prague Spring”, military actions of 1968, military occupation of Czechoslovakia, crisis in Czechoslovakia

REVIEW

- Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 158
- A summary of the latest news in the international military and military technology press.
- Maj. Gen. József Boda: A comprehensive overview of foreign national security services 165
- In his article the author presents the book edited by János Béres, PhD, entitled “Foreign National Security Services”.
- Lt. Col. (Ret.) Dénes Kenyeres: The history of the Mi-24 attack helicopters in the order of battle of the Hungarian People’s Army/Hungarian Defence Forces 168
- A book review of a recent publication by the Zrínyi Publishing House.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Consuelo Valero de Castro: *Katonai egyenruhák enciklopédiája*
Ventus Libro, 2011, 3990 Ft
- Szunyogh Szabolcs: *Magyar menóra – Zsidó emlékhelyek Magyarországon*
Noran Libro, 2018, 3990 Ft
- Borgos Anna: *Holnaplányok – Nők a pszichoanalízis budapesti iskolájában*
Noran Libro, 2018, 3490 Ft
- Kovács Ágnes: *A hajlított kalap – Elhurcolt magyar műkincsek*
Noran Libro, 2018, 3400 Ft
- Markus Hornig: *Flow – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Reinhard K. Spranger: *Motiváció, ösztönzés – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Féja Géza: *A régi Budapest*
Noran Libro, 2018, 2990 Ft
- Kis-Benedek József: *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*
Zrínyi Kiadó, 2018, 5300 Ft
- Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor- Az ÁVH vezetőjének élete*
Jaffa Kiadó, 2017, 3490 Ft
- Szabó Péter: *Keleti front, nyugati fogság.
A magyar honvédség a második világháborúban és azután 1941–1946*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Jásdi István: *Mi maradunk!*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Ablonczy Balázs: *A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál (1879–1941)*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Zach Even-Esh: *Az Underground erőedzés enciklopédiája*
Jaffa Kiadó, 2018, 3990 Ft
- A Római Birodalom felemelkedése és bukása / Kossuth Kiadó, 2018, 2990 Ft*
- Honvéd album / Kossuth Kiadó, 2018, 5990 Ft*
- Szabadkőművesség titkok nélkül – Dokumentumok és esszék a magyar szabadkőművesség történetéből /
Noran Libro, 2018, 3490 Ft*

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *sakmailag lektoráltatjuk*. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, mely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (kisszoltan@armedia.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. *Az illusztrációkat ne illesszék be a szövegbe (csak a helyüket jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban).* Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Kérjük, ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom fel tüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint. (Az internetes hivatkozásokat a Felhasznált irodalom végén tüntessék fel.)

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Könyvfejezet esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Folyóiratcikk esetében:

Beluszky Pál: *A mezővárosok és az „alföldi út”*. Földrajzi Közlemények, 2005. 1–2., 31–46.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, *lábjegyzetben* történjen, rövidített formában, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével (Mendöl 1963, 122.).

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Kydd–Walter 2016, 15.

Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben (Mendöl 1963/a, 122.). A hivatkozás ismétlődése esetén: Mendöl: i. m. 156., illetve Uo. 156.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál tüntessék fel a letöltés idejét:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

*A Honvédségi Szemle
szerkesztőbizottsága és szerkesztősége*

ZRÍNYI KIADÓ